

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2017

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3645, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

Innhold

Del I	Innledende del	9	Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten	95
			Kap. 606 Trygderetten	96
1	Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken	11	<i>Programkategori 09.20 Tiltak for bedrede levekår mv.</i>	98
2	Profil og satsingsområder	14	Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	98
2.1	Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier	14	Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	105
2.2	Satsinger og hovedprioriteringer ..	15	<i>Programkategori 09.30 Arbeidsmarked</i>	106
3	Sentrale utviklingstrekk	23	Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak	106
3.1	Innledning	23	Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak	113
3.2	Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2016	23	Kap. 635 Ventelønn	113
3.3	Helserelaterte ytelser	26	Kap. 3635 Ventelønn mv.	114
3.4	Sentrale ytelser	28	<i>Programkategori 29.20 Enslige forsørgere</i>	115
3.5	Økonomisk og sosial trygghet	35	Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far	115
3.6	Arbeidsmiljø og sikkerhet	38	<i>Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet</i>	119
4	Anmodningsvedtak	40	Kap. 2650 Sykepenger	120
5	Oversiktstabeller	41	Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger	124
5.1	Utgifter og inntekter fordelt på kapitler	41	Kap. 2655 Uførhet	127
5.2	Bruk av stikkordet kan overføres	45	<i>Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.</i>	131
Del II	Budsjettforslag	47	Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	131
6	Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2017	49	<i>Programkategori 29.90 Diverse inntekter</i>	137
			Kap. 5701 Diverse inntekter	137
Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling	49	<i>Programkategori 33.30 Arbeidsliv</i>	140	
<i>Programkategori 09.00 Administrasjon</i>	52	Kap. 2541 Dagpenger	140	
Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	52	Kap. 5705 Refusjon av dagpenger	142	
Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	53	Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	142	
Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	53	Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	144	
Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	61	Resultatområde 3 Pensjon	145	
Resultatområde 2 Arbeid og velferd	62	<i>Programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse</i>	152	
<i>Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>	90	Kap. 611 Pensjoner av statskassen	156	
Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	90	Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse	157	
Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten	92	Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden	160	
		Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	161	

Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	163	Kap. 642 Petroleumstilsynet	205
Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	163	Kap. 3642 Petroleumstilsynet	207
Kap. 615 Yrkesskadeforsikring	164	Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	207
Kap. 3615 Yrkesskadeforsikring	165	Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt	208
Kap. 616 Gruppelivsforsikring	165	Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen	209
Kap. 3616 Gruppelivsforsikring	166	Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	210
Kap. 2470 Statens pensjonskasse	166	Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer	211
Kap. 5470 Statens pensjonskasse	170	Del III Omtale av særlige tema	213
<i>Programkategori 09.60 Kontantytelser</i>	<i>171</i>	7 Forenklingsarbeid, modernisering og auka gjennomføringskraft	215
Kap. 660 Krigspensjon	171	8 Likestilling og mangfold	217
Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn	173	9 Omtale av klima- og miljørelevante saker	224
Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)	175	10 Samfunnssikkerheit og beredskap	225
Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år	178	11 Grunnbeløp, særtilllegg og stønader	227
<i>Programkategori 29.70 Alderdom</i>	<i>180</i>	12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI	230
Kap. 2670 Alderdom	180	Forslag	235
<i>Programkategori 29.80</i>			
<i>Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.</i>	<i>185</i>		
Kap. 2680 Etterlatte	185		
Kap. 2686 Stønad ved gravferd	188		
Resultatområde 4			
Arbeidsmiljø og sikkerhet	190		
<i>Programkategori 09.40</i>			
<i>Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>	<i>201</i>		
Kap. 640 Arbeidstilsynet	202		
Kap. 3640 Arbeidstilsynet	204		

Figuroversikt

Figur 3.1	Arbeidsledighet, 2008–2016. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) og registrert ledige. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerte månedstall	23	Figur 3.8	Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2015. Framskrivninger 2016–2050	29
Figur 3.2	Endring i arbeidsledigheten etter fylke. Registrert helt ledige, prosentvis endring fra august 2015 til august 2016	24	Figur 3.9	Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse	30
Figur 3.3	Arbeidsrelatert innvandring. Strømmer per måned. Januar 2013–august 2016	25	Figur 3.10	Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2015-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2015. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere	37
Figur 3.4	Arbeidsledighet blant unge 15–24 år sammenlignet med 25–74 år. Pst. av arbeidsstyrken.	25	Figur 6.1	Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode per lønnstaker per år. Ikke justert og justert for sykepengegrad. Årstall 2001–2015	121
Figur 3.5	Utvikling i andel sysselsatte for aldersgruppene 55–59 år, 55–66 år og 60–66 år. 2005–2015	26	Figur 6.2	Totalt sykefravær og IA-målet. Sesongjusterte kvartalsvise tall. 2. kvartal 2001–4. kvartal 2014	122
Figur 3.6	Antall mottakere av sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2015	27	Figur 6.3	Mottakere av uføretrygd. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2001–2015	128
Figur 3.7	Mottakere av helserelevante ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2015	27	Figur 6.4	Arbeidstakere etter alder. Pst. av befolkningen i samme aldersgruppe. Bosatte 60–74 år. 2. kvartal 2010–2016	146

Oversikt over bokser

Boks 2.1	Regjeringens viktigste satsinger i arbeids- og velferdspolitikken	15
Boks 6.1	Storulykke – definisjon:	198

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2017

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3645, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

*Tilråding fra Arbeids- og sosialdepartementet 16. september 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken

Regjeringen fører en aktiv arbeids- og velferdspolitik for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringens mål er et velfungerende arbeidsmarked som bidrar til lav arbeidsledighet og høy sysselsetting og et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv med plass til alle. Et arbeidsliv for alle forutsetter et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten organisert arbeidslivskriminalitet. Et arbeidsliv for alle er også vesentlig for å bekjempe fattigdom. Samtidig vil det alltid være personer som er for syke til å jobbe. Disse skal sikres en anstendig og forutsigbar inntekt. Gode velferdsordninger er grunnleggende for vårt samfunn. Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner gjennom en ansvarlig økonomisk politikk og fortsetter gjennomføringen av pensjonsreformen.

Regjeringen bygger sin politikk på målet om en mest mulig effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Regjeringen vil bidra til en enklere hverdag for folk flest.

Et velfungerende arbeidsmarked

Et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften er et viktig mål for Regjeringen. En aktiv og målrettet arbeids- og velferdspolitik som er utformet slik at det lønner seg å arbeide, vil bidra til bred deltakelse i arbeidslivet. Regjeringen mener at den beste forutsetning for frihet og likeverd er å være selvforsørget med egen arbeidsinntekt. Arbeid er også avgjørende for å bekjempe fattigdom og heve den enkeltes levestandard og livskvalitet.

Personer som står utenfor arbeidslivet, kan ha behov for bistand som styrker deres muligheter til å komme i jobb. Enkelte grupper opplever særlige utfordringer med å få innpass i arbeidslivet. Bistanden skal være tilpasset disse gruppenes behov og bidra til raskere overgang til arbeid.

Arbeidsmarkedspolitikken påvirkes av andre politikkområder som helse- og utdanningspolitikken og den økonomiske politikken. Et nært samarbeid mellom de ulike politikkområdene bidrar til at flere kommer i arbeid.

Gode arbeidsinsentiver og målrettede velferdsordninger

Regjeringen arbeider for å stimulere til deltakelse i arbeidslivet. Bl.a. gjennom avtalen om et inkluderende arbeidsliv legger Regjeringen til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringen øker forventningene til aktivitet i velferdsordningene for å stimulere til å søke jobb og ta del i arbeidslivet. Personer som er for syke til å jobbe, skal fortsatt sikres en anstendig og forutsigbar inntekt. Ny uføretrygd innført fra 2015 gjør det enklere å kombinere uføretrygd med arbeidsinntekt, og gir dermed bedre insentiver for uføre til å utnytte sin restarbeidsevne.

For å utvikle velferdssamfunnet er økonomisk vekst og et velfungerende arbeidsmarked avgjørende. Aldring av befolkningen gir markert høyere utgifter til pensjoner og helse- og omsorgstjenester. Det er nødvendig med endringer og reformer for å stimulere til økt arbeidsinnsats i befolkningen. Dette demper økte framtidige kostnader og sikrer finansieringen av velferdsordningene.

Et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsliv med gode arbeidsvilkår uten organisert arbeidslivskriminalitet er avgjørende både for den enkelte arbeidstaker og for at seriøse virksomheter ikke skal tape i konkurranse med useriøse. Innsatsen mot useriøse aktører i utsatte bransjer skal videreutvikles i nært samarbeid med bransjene selv, og styrket myndighetssamarbeid skal bidra til en helhetlig innsats mot arbeidslivskriminalitet.

Samfunnet endrer seg. Arbeidslivet er mer sammensatt enn før og ulike arbeidstakergrupper har ulike behov. Dette gir grunnlag for et større mangfold av løsninger når det gjelder arbeidstid. På denne bakgrunn er arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven endret, og arbeidstidutvalget har lagt fram sin innstilling, som nå har vært på høring. Arbeidstidsbestemmelsene må balanseres mot sentrale politiske mål

som høy sysselsetting og best mulig utnyttelse av den enkeltes og samfunnets ressurser.

Regjeringen legger til grunn at hovedregelen er og skal være fast ansettelse i norsk arbeidsliv. Samtidig er det viktig at regelverket gir fleksibilitet ved at det gir adgang til alternative tilknytningsformer som bl.a. midlertidige ansettelser.

Regjeringen vil jobbe for et godt trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette vil bidra til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og understøtte ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv.

Et godt og sikkert arbeidsmiljø og gode arbeidsvilkår er viktig for den enkelte arbeidstaker og for en høy standard og kvalitet på produksjon av varer og tjenester. Et viktig element for å oppnå målet om at så mange som mulig skal delta i arbeidslivet er at arbeidsmiljøet skal bidra til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet.

Et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv med plass til alle og tilpasset utviklingen i det moderne samfunn er viktig for å sikre høy sysselsetting og produktivitet også i årene framover.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta, og at Norge skal være et land med små økonomiske og sosiale forskjeller. Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til å nå disse målene. Regjeringen arbeider for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidslivet og viktige sosiale arenaer. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett skal bidra til at alle får nødvendig bistand når de trenger det. Det følges bl.a. opp gjennom forslag i denne proposisjonen om utvidelse av retten til pleiepenger og retten til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde. Som ledd i oppfølgingen av unge som mottar økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, innfører Regjeringen en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet til mottakere under 30 år fra 1. januar 2017. Regjeringen er opptatt av at barn som vokser opp i fattige familier skal få mer likeverdige muligheter. Strategien *Barn som lever i fattigdom* inneholder tiltak for at alle barn skal få lik mulighet til deltakelse og utvikling uavhengig av foreldrenes økonomi.

Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører bidrar med nye løsninger på sosiale utfordringer. Regjeringen viderefører arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

I 2013 vedtok Stortinget å ratifisere FN-konvensjonen for funksjonshemmede. Likevel møter personer med nedsatt funksjonsevne fortsatt barrierer som hindrer like muligheter til aktivitet og deltakelse. De aller fleste har utdanning og arbeid som mål og har forventninger om å leve selvstendige liv. Regjeringen arbeider for å følge opp konvensjonens intensjon om et samfunn med plass til alle bl.a. ved å legge bedre til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv og dagligliv.

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen er et sentralt verktøy for Regjeringen i gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. Regjeringen legger til rette for at arbeids- og velferdsforvaltningen yter god service til brukerne, får flere i arbeid og gir relevante tilbud til dem som ikke kan delta i arbeidslivet. Programmet for IKT-modernisering av Arbeids- og velferdsetaten skal bl.a. gjøre det enklere for brukerne gjennom utvikling av gode selvbetjeningsløsninger. Programmet bidrar også til en mer effektiv etat med mulighet til å bruke mer ressurser på brukere med behov for mer omfattende bistand.

Regjeringen har i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* presentert hvordan den vil videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen for å nå målene om flere i arbeid og færre på trygd. Meldingen tok utgangspunkt i forslagene fra en ekspertgruppe som gjennomgikk arbeids- og velferdsforvaltningen. Tiltakene i meldingen skal bidra til en mer effektiv arbeids- og velferdsforvaltning og dermed til et mer velfungerende arbeidsmarked. Regjeringen foreslår en ny innsats for unge til erstatning for dagens ungdomsgarantier. Arbeids- og velferdsetaten skal selv i større grad kunne velge om avklarings- og oppfølgingstjenester skal kjøpes av eksterne tiltaksarrangører eller foregå i egenregi. I styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal det legges vekt på prioriterte målgrupper og resultater og mindre på telling av gjennomførte aktiviteter og tiltaksplasser.

Pensjon

Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner slik at den enkelte skal ha sikkerhet for en god pensjon. Folketrygdens alderspensjon skal gi et rimelig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt. Samtidig skal personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet få en god grunnsikring i alderdommen.

Det blir gradvis færre arbeidstakere per pensjonist i Norge. Det er viktig at pensjonssystemet stimulerer til arbeid og bidrar til å sikre bære-

kraften i det norske velferdssamfunnet. Regjeringen fortsetter gjennomføringen av pensjonsreformen.

2 Profil og satsingsområder

2.1 Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier

Betegnelse	mill. kr		
	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
<i>Programområde 09 Arbeid og sosiale formål</i>			
09.00 Administrasjon	432,1	494,6	14,5
09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken	11 942,0	12 322,0	3,2
09.20 Tiltak for bedre levekår mv.	350,1	339,5	-3,0
09.30 Arbeidsmarked	8 549,0	9 200,9	7,6
09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet	978,9	1 068,3	9,1
09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse	12 006,9	6 241,4	-48,0
09.60 Kontantytelser	2 445,7	2 639,0	7,9
Sum før lånetransaksjoner	36 704,8	32 305,7	-12,0
Lånetransaksjoner	6 200,0	4 500,0	-27,4
Sum Arbeid og sosiale formål	42 904,8	36 805,7	-14,2
<i>Programområde 29 Sosiale formål, folketrygden</i>			
29.20 Enslige forsørgere	3 828,1	3 562,2	-6,9
29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet	154 689,5	160 316,7	3,6
29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.	9 582,4	9 584,1	0,0
29.70 Alderdom	202 567,0	214 885,0	6,1
29.80 Forsørgertap m.v.	2 335,4	2 275,6	-2,6
Sum før lånetransaksjoner	373 002,4	390 623,6	4,7
Lånetransaksjoner	0,0	0,0	0
Sum Sosiale formål, folketrygden	373 002,4	390 623,6	4,7
<i>Programområde 33 Arbeidsliv, folketrygden</i>			
33.30 Arbeidsliv	16 124,0	17 275,0	7,1
Sum før lånetransaksjoner	16 124,0	17 275,0	7,1
Lånetransaksjoner	0,0	0,0	0
Sum Arbeidsliv, folketrygden	16 124,0	17 275,0	7,1
Sum Arbeids- og sosialdepartementet	432 031,3	444 704,4	2,9

Arbeids- og sosialdepartementets samlede budsjettforslag for 2017 er på 444,7 mrd. kroner. Budsjettforslaget innebærer en samlet vekst i utgiftene inkludert lånetransaksjoner på om lag 12,7 mrd. kroner, eller 2,9 pst. sammenlignet med Saldert budsjett 2016.

Budsjettforslaget for 2017 for de G-regulerte ytelsene inkluderer anslått effekt av reguleringen av folketrygdens grunnbeløp per 1. mai 2017 og overhenget fra trygdeoppgjøret fra 2016. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 8 mrd. kroner. Antatt lønns- og prisvekst for 2017 utgjør om lag 1,8 mrd. kroner av økningen fra Saldert budsjett 2016. Til sammen utgjør dette om lag 9,8 mrd. kroner.

Regjeringens forslag om å innføre premiebetaling for statlige virksomheter som i dag ikke betaler premie til Statens pensjonskasse reduserer utgiftene på Arbeids- og sosialdepartementets budsjett med om lag 7,4 mrd. kroner i 2017, se øvrig omtale under punkt 2.2.7 Forenklet modell for premiebetaling til statens pensjonskasse

Utgiftene til lånetransaksjoner reduseres med om lag 1,7 mrd. kroner. Når effekten av lønns- og prisvekst for 2017, G-regulering, lånetransaksjoner og innføring av pensjonspremie hensyntas,

øker utgiftene under Arbeids- og sosialdepartementets budsjett med om lag 12 mrd. kroner eller 2,8 pst. i 2017 sammenlignet med Saldert budsjett 2016. Økningen skyldes i hovedsak økte utgifter til alderspensjon, uførepensjon og dagpenger.

Folketrygdens ytelser

Folketrygdens utgifter under Arbeids- og sosialdepartementet utgjør 407,9 mrd. kroner, eller om lag 92 pst. av de samlede utgiftene i 2017. Dette er om lag 18,8 mrd. kroner høyere enn i Saldert budsjett 2016.

En oversikt over realveksten for sentrale ytelser i folketrygden under Arbeids- og sosialdepartementet er gitt i tabellen *Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden – realvekst i 2017-kroner* på side 34.

2.2 Satsinger og hovedprioriteringer

Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag legger vekt på å motvirke økt arbeidsledighet og å bygge opp under et velfungerende arbeidsmarked og et inkluderende arbeidsliv som skal stimulere

Boks 2.1 Regjeringens viktigste satsinger i arbeids- og velferdspolitikken

- En styrking av bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak med 1 000 flere plasser for ledige sammenlignet med Saldert budsjett 2016. Dette viderefører satsingen som Regjeringen igangsatte i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2015 og forsterket i 2016 og legger til rette for at tiltaksnivået i 2. halvår 2016 kan videreføres i 2017.
- En ny ungdomsinnsats (30 mill. kroner) skal fra 2017 gi et styrket arbeidsrettet tilbud til arbeidssøkere under 30 år som etter åtte ukers ledighet står uten tilbud om arbeid, utdanning eller annen aktivitet. Tiltakene iverksettes først på Sør- og Vestlandet.
- Tilrettelegge for at flere innvandrere med fluktbakgrunn raskt kan komme i arbeid. Det foreslås 13 mill. kroner til Arbeids- og velferdsetaten for å etablere et hurtigspor inn i arbeidsmarkedet for flyktninger med etterspurt kompetanse.
- 10 mill. kroner til yrkesveiledning til personer i asylmottak i regi av Arbeids- og velferdsetaten. Yrkesveiledningen må ses i sammenheng med systemet som Regjeringen har satt i gang for kartlegging av personer i asylmottak og karriereveiledning.
- For å sikre at nye søkere som oppfyller inngangsvilkårene til funksjonsassistanse i arbeidslivet kan tas inn i ordningen, foreslås ordningen styrket med 15 mill. kroner i 2017.
- Ny pleiepengeordning – det foreslås bevilget 140 mill. kroner som er effekten av å iverksette endringer fra 1. oktober 2017.
- 60 mill. kroner til innføring av aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år.
- 18 mill. kroner til utvidet rett til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde.
- Økt myndighet og handlefrihet til NAV-kontorene.
- 440 mill. kroner til IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten, Prosjekt 2.
- Bevilgningen til Norges forskningsråd foreslås økt med 20 mill. kroner i 2017 for å styrke FoU-miljøenes kompetanse på arbeids- og velferdstjenestene og heve kvaliteten i tjenesteforskningen.

til arbeid og selvforsørgelse. Regjeringen prioriterer tiltak og virkemidler som fremmer arbeid, aktivitet og omstilling. Velferdsordningene skal gi økte insentiver til inntektsgivende arbeid for dem som helt eller delvis kan arbeide. Samtidig skal ordningene gi økonomisk trygghet. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjeringen vil følge opp Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*.

Hovedprioriteringene under Arbeids- og sosialdepartementet for 2017 er:

- En aktiv arbeidsmarkedspolitikk
- Et sterkere sosialt sikkerhetsnett
- En velfungerende arbeids- og velferdsforvaltning

I det følgende gis en overordnet omtale av de viktigste satsingene og prioriteringene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

2.2.1 Arbeidsmarkedspolitikken

Arbeidsmarkedstiltak

I lys av situasjonen på arbeidsmarkedet foreslår Regjeringen en styrking av bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak med 1 000 flere plasser for ledige sammenlignet med Saldert budsjett 2016. Dette viderefører satsingen som Regjeringen igangsatte i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2015 og forsterket i 2016 og legger til rette for at tiltaksnivået i 2. halvår 2016 kan videreføres i 2017. Arbeidsmarkedstiltakene skal bidra til økt omstillingsevne og mobilitet i arbeidsmarkedet i en periode med forventet høy ledighet. Tiltaksnivået vil også gi rom for å møte behov for tiltaksplasser som følge av innvandring samt innsats for ungdom under 30 år, jf. omtalen nedenfor.

Det er behov for mer presise sentrale, nasjonale prioriteringer av tiltaksressursene for brukere med størst behov for bistand. I lys av den nye innsatsen for ungdom samt integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet, vil ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området prioriteres for tiltak i 2017. Videre prioriteres innsats mot personer som er blitt ledige som følge av utviklingen i oljeindustrien på Sør- og Vestlandet. Innenfor den samlede budsjettammenningen for arbeidsmarkedstiltakene er det bl.a. rom for bruk av tiltaket bedriftsintern opplæring (BIO) i regioner med høy ledighet der bedrifter har behov for omstilling.

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* varsler Regjeringen at styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal videreutvikles i

en retning som i større grad legger vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne og mindre på telling av gjennomførte aktiviteter og tiltaksplasser. Tiltak som vurderes som mest effektive, og tilpasset den enkelte brukers behov, skal i størst mulig grad tas i bruk. Krav om gjennomføring av et bestemt tiltaksnivå, i tillegg til at de bevilgede midlene skal nyttes fullt ut, har medført at prisen på de ulike tiltakene har fått for sterk påvirkning på valg av tiltak. Det vil derfor være større frihet til å kunne avvike fra tiltakssammensetning og tiltaksnivå som ligger til grunn for bevilgningen. Dette vil legge til rette for at valg av tiltak kan gjøres ut fra hva som synes mest hensiktsmessig for å få arbeidssøkere ut i jobb.

Regjeringen vil ha en styrket og mer helhetlig innsats ut mot arbeidsgivere. I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* foreslår Regjeringen at Arbeids- og velferdsetaten selv i større grad skal kunne bistå arbeidssøkere og arbeidsgivere framfor å kjøpe avklarings- og oppfølgingstjenester av eksterne tiltaksarrangører. Økt oppfølgingsinnsats i regi av etaten vil gi større kontaktflate mot arbeidsgivere, øke NAV-veilederens kunnskap om arbeidsmarkedet og legge bedre til rette for samarbeid med andre sektorer det er naturlig for Arbeids- og velferdsetaten å samarbeide med, som for eksempel utdannings- og helsesektoren. For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid, og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslår Regjeringen en omdisponeringsfullmakt på inntil 100 mill. kroner i 2017 fra arbeidsmarkedstiltakene til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett.

Funksjonsassistanse i arbeidslivet kan gis til yrkesaktive personer som har omfattende fysiske funksjonsnedsettelse. Ordningen innebærer at en lønnet assistent bistår med hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjonen. Ordningen bidrar til at personer med sterk funksjonsnedsettelse kan være i arbeid, og er derfor et viktig virkemiddel for å sikre nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen. For å sikre at nye søkere som oppfyller inngangsvilkårene kan tas inn i ordningen, foreslås ordningen styrket i 2017.

Se resultatområde 2 og programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

Som et ledd i arbeidet med større fleksibilitet for Arbeids- og velferdsetaten i bruken av tiltaksmidler, foreslår Regjeringen at Raskere tilbake-ordningen i regi av Arbeids- og velferdsetaten i 2017 innlemmes i det ordinære tiltakssystemet. Det legges opp til at tjenester som i hovedsak er å anse som helsetjenester, forankres i helsetjenesten. Tjenester som i

hovedsak er å anse som arbeidsrettede tjenester, vil fortsatt være Arbeids- og velferdsetatens ansvar. Dette gir mer hensiktsmessig bruk av midlene og mulighet for et mer variert og individuelt tilpasset tilbud for sykmeldte enn det som er tilfelle innenfor Raskere tilbake-ordningen i dag. Regjeringen vil legge til rette for mer samtidige tilbud av helsetjenester og arbeidsrettet bistand. Se programkategori 09.10 for nærmere omtale.

Utviklingen på arbeidsmarkedet innebærer at flere arbeidsledige vil kunne passere den maksimale dagpengeperioden på to år og stå uten dagpengeperioder. Langtidsledighetsgarantien innebærer tilbud om deltakelse i arbeidsmarkedstiltak. Den omfatter personer med arbeidssøkerperiode på minst to år og seks måneders sammenhengende ledighet. En evaluering i regi av Frisch-senteret og Oslo Economics konkluderer med at langtidsledighetsgarantien slår inn for sent i ledighetsperioden til å være relevant for flertallet av de langtidsledige. Arbeids- og sosialdepartementet vurderer hvordan Arbeids- og velferdsetatens innsats mot langtidsledighet bør innrettes i tiden framover slik at flest mulig kan komme tilbake i jobb etter en lengre ledighetsperiode. Se resultatområde 2 for nærmere omtale.

Tidlig innsats for utsatte unge

Regjeringen vil legge til rette for at utsatte unge raskt får den bistanden de trenger for å kunne fullføre utdanning og delta i arbeidslivet. I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* varsler Regjeringen en klarere og mer entydig prioritering av unge i stedet for dagens mer fragmenterte garantiordninger.

En ny ungdomsinnsats skal fra 2017 gi et styrket arbeidsrettet tilbud til arbeidssøkere under 30 år som etter åtte ukers ledighet står uten tilbud om arbeid, utdanning eller annen aktivitet.

Tiltakene iverksettes først på Sør- og Vestlandet. Hovedinnsatsen vil være en planlagt og individuelt tilpasset arbeidsrettet oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten supplert med bruk av opplæringstiltak. Det er særlig viktig å tilby arbeidssøkere kompetansehevende tiltak ved å trappe opp bruken av arbeidsmarkedsoplæring og det toårige og yrkesrettede opplæringstiltaket som ble iverksatt fra 1. januar 2016. Opplæringstilbudene utvikles i nært samarbeid med fylkeskommunale utdanningsmyndigheter og lokalt næringsliv.

Den nye ungdomsinnsatsen skal forhindre at unge blir gående passive, motivere til jobbsøking, gi økt jobbsøkerkompetanse og raskt få ledige unge over i arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet.

Det foreslås økte midler til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett og til arbeidsmarkedstiltak for gjennomføring av satsingen. Det vil gi rom for å kombinere individuell oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten med yrkesrettede opplæringstiltak. Se resultatområde 2 og programkategori 09.10 og 09.30 for nærmere omtale av ungdomsinnsatsen.

Raskere integrering av flyktninger i arbeidslivet

Regjeringen legger til rette for at de som får opphold i landet, raskt kan komme i arbeid. Det skal bl.a. etableres et hurtigspor inn i arbeidsmarkedet for dem som har etterspurt kompetanse, jf. Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* og samarbeidserklæringen med partene i arbeidslivet om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet.

Arbeids- og velferdsetaten skal, sammen med kommunen og innenfor rammene av introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere, ha en sentral rolle i hurtigsporet. Hensikten er å legge til rette for rask utplassering i arbeidslivet, bl.a. gjennom bruk av lønnstilskudd og annen arbeidsrettet bistand samt kommunal norskopplæring. Partene i arbeidslivet skal bidra til å framskaffe flere og varierte tiltaksplasser i ordinært arbeidsliv. Regjeringen foreslår en økning i Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett til gjennomføring av hurtigsporet i 2017.

I Revidert nasjonalbudsjett 2016 satte Regjeringen i gang et system for kartlegging av kompetanse for personer i asylmottak. I statsbudsjettet for 2017 vil Regjeringen videreføre denne satsingen og foreslår å bevilge økte midler til yrkesveiledning av personer i asylmottak i 2017. Tiltaket er en oppfølging av Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*. I tilknytning til kartleggingen skal det gjennomføres yrkes- og karriereveiledning av Arbeids- og velferdsetaten og karrieresentrene. Dette er viktige forutsetninger for hurtigsporet og for å få til en god og effektiv kobling mellom deltakere og arbeidsgivere.

Se resultatområde 2 og programkategori 09.10 for nærmere omtale av satsingen på hurtigsporet i introduksjonsprogrammet og yrkesveiledning i asylmottak.

Tiltakspenger gis til deltakere på arbeidsmarkedstiltak som ikke har rett til folketrygdytelse. Formålet med tiltakspenger er å motivere til deltakelse på arbeidsmarkedstiltak og sikre deltakere som ikke har annen ytelse, inntekt i tiltaksperiode.

den. Dersom en person som del av introduksjonsprogrammet deltar på statlige arbeidsmarkedstiltak, skal tiltakspengene tilfalle kommunen, jf. introduksjonsloven § 12. Regjeringen foreslår å endre denne bestemmelsen. Etter Regjeringens vurdering innebærer bestemmelsen en lite målrettet overføring til kommunesektoren og unødig ressursbruk ved NAV-kontorene. En avvikling av ordningen vil ikke ha innvirkning på utbetalingen til deltakerne, da de vil motta introduksjonsstønads mens de er i introduksjonsprogrammet. Endringen vil kunne frigjøre ressurser til bruk av arbeidsmarkedstiltak. Forslaget krever lovendring, jf. lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere. Se programkategori 09.30 for nærmere omtale.

2.2.2 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er et av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Regjeringen vil arbeide for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidslivet og viktige sosiale arenaer. Innsatsen omfatter også tiltak og satsinger på andre departementers budsjettområder.

Reform av ordningen med pleiepenge

Regjeringen foreslår å bevilge 140 mill. kroner i statsbudsjettet for 2017 til en utvidelse av pleiepengeordningen ved å inkludere yrkesaktive foreldre til noen grupper av syke barn som i dag faller utenfor ordningen. Utvidelsen av ordningen gjelder barn som ikke er livstruende eller svært alvorlig syke, men som har et kontinuerlig pleiebehov, og barn med varig sykdom. Regjeringen vil forenkle dagens regelverk og gjøre ordningen mer fleksibel ved å øke graderingsmulighetene slik at det skal bli lettere å kombinere pleieoppgaver og yrkesdeltakelse. Regjeringen vil fremme en lovproposisjon med konkrete lovforslag tidlig i 2017, og det tas sikte på at regelendringene trer i kraft høsten 2017. Helårseffekten er anslått til om lag 560 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år

Stortinget vedtok 7. april 2015 etter forslag fra Regjeringen å innføre en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven. Det følger

av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringen medfører.

Formålet med en lovfestet aktivitetsplikt er å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Det er spesielt viktig å hjelpe unge ut av en passiv tilværelse. Kommuner som benytter muligheten innenfor gjeldende regelverk til å stille vilkår om aktivitet, kan vise til gode resultater, særlig for unge sosialhjelpsmottakere. Nyere forskning viser også at vilkår om aktivitet har god effekt overfor unge mottakere, og at effekten synker med økende alder (Frischsenteret, 2016). Regjeringen har på denne bakgrunn kommet fram til at det er mest hensiktsmessig i første omgang å innføre aktivitetsplikt for mottakere under 30 år.

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 å bevilge 60 mill. kroner til innføring av aktivitetsplikt for mottakere av økonomisk stønad under 30 år fra 1. januar 2017. Den foreslåtte bevilgningen er i samsvar med beregningen av kommunale merkostnader ved innføring av en slik plikt. Saken er drøftet med KS. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utvidet rett til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde

Folketrygden gir rett til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde i situasjoner der dette er nødvendig og hensiktsmessig for å bedre funksjonsevnen i arbeidslivet eller dagliglivet. Regjeringen vil sikre at døvblinde har en reell mulighet til deltakelse i trening og fritidsaktiviteter. Regjeringen foreslår derfor å bevilge 18,3 mill. kroner til en utvidelse av retten til tolke- og ledsagerhjelp i folketrygden. Utvidelsen innebærer at døvblinde kan få rett til ledsager med tolkekompetanse som kan bidra til at den døvblinde får bedret sine muligheter til å delta i fritidsaktiviteter. Det vises til nærmere omtale under programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken og programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken

Det framgår av Regjeringens politiske plattform at det skal foretas en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken i løpet av regjeringensperiode. Det ble i november 2015 nedsatt et ekspertutvalg som skal foreta denne gjennomgangen. Utvalget skal vurdere dagens system opp mot framtidens krav, herunder hvordan sikre hen-

siktsmessige løsninger på ulike livsarenaer. Sentralt for utvalget blir å finne løsninger som ivaretar brukernes behov på en god måte. Videre ble det i Meld. St. 14 (2014–2015) *Kommunereformen – nye oppgaver til større kommuner* foreslått å overføre ansvaret for basishjelpemidler til større kommuner. I innstillingen (jf. Innst. 333 S (2014–2015)) framgår det at Stortinget har besluttet at det skal foretas en utredning for å finne en naturlig balanse mellom statlig og kommunalt ansvar for hjelpemidler. Dette vil inngå som et tema i gjennomgangen. Etter planen skal utvalget legge fram sine forslag i form av en rapport ved årsskiftet 2016/2017.

Høring om endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger

En rekke forslag til endringer i ordningen med arbeidsavklaringspenger ble sendt på høring 8. juli 2016. De foreslåtte endringene styrker insentivene til arbeid og aktivitet og gjør ordningen mer målrettet.

Det foreslås en avgrensning av målgruppen, innstramming i varighetsbestemmelsene, tettere oppfølging og økt gradering. I tillegg foreslås det å innføre en ny reaksjon ved mindre brudd på aktivitetsplikten. Det foreslås en rekke språklige og strukturelle endringer i lovbestemmelsene for å sikre et klarere og mer forståelig regelverk.

Forslagene som presenteres i høringsnotatet, vil i sum styrke arbeidsinsentivene og gi grunnlag for en raskere avklaring av stønadsmottakerens arbeidsevne. Videre vil det også gi grunnlag for tettere oppfølging med sikte på overgang til arbeid. Forslagene øker også terskelen for å komme inn i ordningen samtidig som terskelen for å miste rettigheter i ordningen blir lavere.

Høringsfristen er 1. november 2016, og det tas sikte på å legge fram en lovproposisjon for Stortinget våren 2017.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 4 for nærmere omtale av et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

2.2.3 Økt myndighet og handlefrihet til NAV-kontoret

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* gir Regjeringen en strategisk retning for å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen. Dette gjelder den arbeidsrettede oppfølgingen ved NAV-kontorene, styrking av arbeidsmarkedsinnsatsen overfor arbeidsgivere og arbeidssøkere og økt myndighet og handlefrihet

til NAV-kontorene slik at partnerskapet i NAV-kontorene kan styrkes og gjøre tjenestene fra NAV-kontoret bedre tilpasset brukernes behov.

Regjeringen legger til rette for å øke NAV-kontorenes handlefrihet. Økt handlefrihet for NAV-kontorene handler i stor grad om praktiseringen av den statlige arbeids- og velferdspolitikken. Sammen med kommunesektoren arbeider Arbeids- og velferdsdirektoratet nå med å vurdere praktiske tiltak som gir NAV-kontorene mer myndighet og handlefrihet.

Regjeringen foreslår i denne proposisjonen bl.a. utforming av en ny felles innsats for unge til erstatning for dagens ungdomsgarantier der NAV-kontorene får større frihet i valg og bruk av virkemidler. I styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal det legges mer vekt på prioriterte målgrupper og resultater framfor telling av gjennomførte aktiviteter. I tillegg foreslår Regjeringen at Arbeids- og velferdsetaten selv i større grad skal kunne velge om avklarings- og oppfølgingstjenester skal kjøpes av eksterne tiltaksarrangører eller gjennom økt oppfølgingsinnsats i regi av etaten selv. Samlet sett er formålet å gi forvaltningen en bredere kontaktflate mot arbeidsgivere og øke NAV-veiledernes kunnskap om arbeidsmarkedet. Det skal legges til rette for et bedre samarbeid med andre sektorer det er naturlig for Arbeids- og velferdsetaten å samarbeide med, som for eksempel utdannings- og helsesektoren.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 5 for nærmere omtale av økt myndighet og handlefrihet til NAV-kontoret.

2.2.4 IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten

Et hovedmål med IKT-moderniseringen er å sikre bedre tjenester for brukerne og økt effektivitet i saksbehandlingen i Arbeids- og velferdsetaten. IKT-moderniseringsprogrammet ble planlagt som tre prosjekter, hvert på ca. to år med en separat beslutningsprosess for hvert av prosjektene.

Revidert Prosjekt 1 i IKT-moderniseringen ble avsluttet i desember 2015, innenfor de rammer som er omtalt i Prop. 1 S (2015–2016). Den samlede kostnaden var 1 669 mill. kroner.

Ved behandling av Prop. 67 S (2015–2016) *Oppstart av Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten* i mai 2016 ga Stortinget sin tilslutning (jf. Innst. 291 S (2015–2016)) til at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte opp Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten med en kostnadsramme på 1 316 mill. kroner. I Statsbudsjettet for 2017 foreslår Regje-

ringen å bevilge 440 mill. kroner til Prosjekt 2. Prosjekt 2 skal etablere fleksible IKT-løsninger som skal gi høy grad av automatisering og god kvalitet i saksbehandlingen av foreldrepenger og engangsstønad ved fødsel. Den nye vedtaksløsningen som inngår i ny saksbehandlingsløsning for foreldrepenger, skal være gjenbrukbar for sykepengeområdet i et ev. Prosjekt 3, og kunne utgjøre en basis for framtidig ytelsesmodernisering for andre korttidsytelser.

Prosjekt 2 er et stort og komplisert prosjekt. For å redusere gjennomføringsrisikoen er Prosjekt 2 planlagt med en lang oppstartfase med en rekke forberedende tiltak. Dette vil redusere risikoen for å undervurdere kompleksitet og/eller omfang i systemløsningen. Prosjekt 2 vil bli fulgt opp tett av departementet med hensyn til gjennomføring, risiko og tidlig identifisering av behov for ev. tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 5 og programkategori 09.10 for nærmere omtale av IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten.

2.2.5 Forskningsprogram i Norges forskningsråd

Bevilgningen under kap. 601, post 50 Norges forskningsråd foreslås økt med 20 mill. kroner. Styrkingen er en oppfølging av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og satsingsområdet Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse og omsorgstjenester. Målet er gjennom satsingen PraksisVel i forskningsprogrammet Helsevel å styrke FoU-miljøenes kompetanse på arbeids- og velferdstjenestene og heve kvaliteten i tjenesteforskningen. Se resultatområde 1, programkategori 09.00 for nærmere omtale.

2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse

De årlige pensjonsutbetalingene fra Statens pensjonskasse blir delvis finansiert av inntekter. Inntektssiden utgjør i første rekke medlemsandel og arbeidsgiverandel fra de av medlemsvirksomhetene som er premiebetalende.

De aller fleste ordinære statlige forvaltningsorganer (bruttobudsjetterte virksomheter) betaler i dag ikke *arbeidsgiverandel* for sine ansatte. Den enkelte ansatte trekkes imidlertid ved lønnsutbetaling for to pst. *medlemsandel* (pensjonspremie) av pensjongivende lønn. Medlemsandelen

som trekkes betales imidlertid ikke videre til Statens pensjonskasse.

Effektiv bruk av ressurser i staten må være basert på riktig prising av innsatsfaktorene. Lønn til ansatte er den største enkeltutgiften for statlige virksomheter. I private virksomheter er utgiftene til pensjon en viktig del av arbeidskraftkostnaden. De fleste ordinære statlige forvaltningsorganer har i dag ingen kostnader til pensjon i sine regnskaper. Denne løsningen gir en betydelig undervurdering av personalkostnadene i disse virksomhetene sammenlignet med premiebetalende virksomheter.

Fra 2017 innfører Regjeringen en forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler arbeidsgiverpremie. Formålet med innføring av betaling av pensjonspremie for statlige virksomheter er å gi den enkelte virksomhet et riktigere bilde av ressursbruken og synliggjøre pensjon som et viktig kostnadselement. Slik ansvarliggjøres virksomhetene i større grad for sine pensjonskostnader.

Innføring av forenklet modell innebærer at de fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler premie til Statens pensjonskasse, skal betale pensjonspremie fra 2017. Modellen består av følgende elementer:

- Betaling av 12 pst. arbeidsgiverandel (inkl. administrasjonspremie til Statens pensjonskasse).
- Betaling av 2 pst. medlemsandel.
- Belastning av arbeidsgiveravgift fra arbeidsgiverandelen og medlemsandelen.

Det tas sikte på at innføringen på omleggingstidspunktet samlet sett skal være nøytral for statsbudsjettets utgiftsside. Samlet er det beregnet en kompensasjon til virksomhetene på 7,4 mrd. kroner. Statens pensjonskasse vil motta en pensjonspremie på 14 pst. bestående av 12 pst. arbeidsgiverandel og 2 pst. medlemsandel. Økt premieinntekt til Statens pensjonskasse anslås til om lag 6,6 mrd. kroner, og netto tilskudd til Statens pensjonskasse reduseres tilsvarende. Samtidig vil arbeidsgiveravgift av pensjon som til nå har vært sentralt beregnet og belastet på Statens pensjonskasse sitt budsjett og regnskap, reduseres med om lag 0,8 mrd. kroner. Kompensasjonen som gis til virksomhetene tilsvarer altså økte premier og arbeidsgiveravgift av dette.

Arbeidet er et første steg i å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse som omfatter om lag 1500 medlemsvirksomheter og over en million medlemmer. Gjennomgangen er bl.a. knyt-

tet til medlemsvirksomhetenes betaling av arbeidsgiverandel, jf. omtale i Prop. 1 S for 2015 og 2016 Arbeids- og sosialdepartementet. Arbeidet vil være langsiktig, bl.a. fordi gjennomgangen vil bli sett i sammenheng med ny offentlig tjenestepensjon.

2.2.7 Nominell videreføring av tilskudds-satser i folketrygden

Tilskuddssatsene for en rekke stønader i folketrygden foreslås videreført nominelt fra 2016 til 2017. Dette gjelder bl.a. grunn- og hjelpestønad, diverse hjelpemidler, tilretteleggingstilskudd, stønad til barnetilsyn og gravferdsstønad. Samlet utgjør dette en innsparing på Arbeids- og sosialdepartementets budsjett på om lag 146 mill. kroner

2.2.8 Avbyråkratiserings- og effektivitets-reformen

Regjeringen bygger sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensial for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform, og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og til å skape handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Arbeids- og sosialdepartementet innebærer det at driftsutgifter reduseres med 63,9 mill. kroner.

2.2.9 Overgang til digital post til innbyggere og næringsliv

Alle statlige virksomheter skal i 2016 ta i bruk digital post til innbyggere. Dette gjelder utsending av post til innbyggere som har valgt digital postkasse og som ikke har reservert seg. Altinn skal benyttes for digital post fra forvaltningen til næringsdrivende. Overgangen fra papirbasert post til digital post vil gi besparelser for statlige virksomheter, bl.a. i form av reduserte portokostnader. For å realisere deler av disse gevinstene, foreslår

Regjeringen en samlet reduksjon på 196,3 mill. kroner i 2017. For Arbeids- og sosialdepartementet innebærer dette at til sammen 87,5 mill. kroner er trukket ut av rammene i 2017. Fordelingen på den enkelte virksomhet framgår under de aktuelle budsjettposter.

2.2.10 Endringer i trygderegelverket i lys av asylsøkersituasjonen

I en tid med stor tilstrømming av asylsøkere og migranter til Europa, er det grunn til å gjennomgå og vurdere utformingen av norske velferdsordninger. Regjeringen varslet i Prop. 1 S Tillegg 1 (2015–2016) at den ville utrede nærmere en rekke spørsmål knyttet til trygderettighetene til asylsøkere og flyktninger. Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre inngikk 19. november 2015 en avtale om tiltak for å møte flyktningkrisen. Stortinget ba regjeringen om bl.a. å gjennomgå særordningene for flyktninger og asylsøkere i folketrygden.

Selv om det har kommet relativt få asylsøkere til Norge så langt i år, og selv om prognosene for det samlede antallet asylsøkere i 2016 er nedjustert, er det nødvendig for Norge å ha en trygde-lovgivning som er rustet til en forsvarlig håndtering ikke bare av de asylsøkerne som allerede har kommet, men også av framtidige situasjoner med ekstraordinær stor tilstrømming av asylsøkere.

4. juli 2016 ble det sendt ut et høringsnotat om endringer i trygderegelverket i lys av asylsøkersituasjonen, med høringsfrist 1. november 2016. Det er flere formål med de tiltakene som foreslås. Norge skal ha tilstrekkelige og forsvarlige ordninger for dem som får oppholdstillatelse. Samtidig er det viktig at norske velferdsordninger ikke er slik innrettet at de fører til vridninger i migrasjonsstrømmene, ved at de i seg selv gir asylsøkere insentiver til å velge Norge som destinasjonsland. Ordningene må både oppleves som, og reelt være, rettferdige, bærekraftige og hensiktsmessige. Ordningene må også i størst mulig grad likebehandle flyktninger og norske statsborgere med hensyn til trygderettigheter. Ordningene må ikke undergrave arbeidsinsentivene til dem som får opphold i Norge.

2.2.11 Pensjonsreformen

Pensjonsreformen ble innført fra 2011, bl.a. for å styrke bærekraften i pensjonssystemet. Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner gjennom en ansvarlig økonomisk politikk, og fortsetter å gjennomføre pensjonsreformen.

Ny uføretrygd i folketrygden trådte i kraft fra 2015, og det samme gjelder nye regler for uføreytelsen i de offentlige tjenstepensjonsordningene tilpasset den nye uføretrygden i folketrygden. Regjeringen har videre satt ned et offentlig utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden med frist 1. februar 2017.

Tjenstepensjonsordningene i offentlig sektor er ikke tilpasset endringene i det øvrige pensjons-systemet, noe som bl.a. fører til at ansatte i offentlig sektor må jobbe lenger enn ansatte i privat sektor for å kompensere for virkningene av levealder-sjustering. Det er særlig viktig at yngre arbeidstakere får en større gevinst ved stå lenger i jobb og ikke straffes økonomisk ved å skifte jobb mellom offentlig og privat sektor.

Regjeringen ønsker å redusere forskjellene mellom pensjonssystemene i privat og offentlig sektor. En ny langsiktig løsning for offentlig tjenstepensjon må være tilpasset pensjonsreformen og sikre offentlig ansatte et godt samlet pensjonsnivå. Nye pensjonsordninger for offentlig ansatte skal redusere mobilitetshindringene mellom offentlig og privat sektor og stimulere ansatte i offentlig sektor til å arbeide lenger.

Arbeids- og sosialministeren og partene i arbeidslivet ble før sommeren 2015 enige om å starte et arbeid med sikte på finne bedre pensjonsløsninger for offentlig ansatte. Departementet sluttførte i desember 2015 en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor, samt overgangsordninger. Regjeringen ønsker å fortsette arbeidet med å legge om pensjonsordningene for offentlig ansatte med utgangspunkt i rapporten. Det synes å være tilslutning til dette, og arbeidet med å utrede en ny pensjonsløsning fortsetter høsten 2016. Det er viktig at også offentlig sektor får en pensjonsordning som er bedre tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

2.2.12 Et mer inkluderende arbeidsliv

Intensjonsavtalen for et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) bygger på samarbeid og tillit mellom myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere. Det overordnede målet for avtalen er å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og

reducere sykefravær og hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet. Dette er nedfelt i tre delmål. 1) Reduksjon i sykefraværet med 20 pst. i forhold til nivået i andre kvartal 2001. 2) Hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne. 3) Yrkesaktivitet etter fylte 50 år forlenges med tolv måneder (sett i forhold til 2009-tall).

Helt sentralt i IA-arbeidet står innsatsen på den enkelte arbeidsplass. I dette inngår forebyggende HMS-arbeid, oppfølging av sykmeldte og aktiv inkludering av arbeidstakere som har falt ut av arbeidslivet. For å støtte dette arbeidet stiller Regjeringen en rekke virkemidler til rådighet formidlet gjennom Arbeids- og velferdsetaten.

Det vises for øvrig til omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd og resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

2.2.13 Effektiviseringsarbeid på Arbeids- og sosialdepartementets område

Regjeringen har ambisiøse mål om produktivetsforbedringer. Det vises til omtale i kapittel 5 i Nasjonalbudsjettet 2017 for en samlet omtale av regjeringens tiltak for økt produktivitet og en mer effektiv økonomi. I Revidert nasjonalbudsjett 2016 rapporterte Regjeringen omfattende på hvordan forslagene i Produktivitetskomisjonens to rapporter og OCEDs landrapport skal følges opp. Framover vil Arbeids- og sosialdepartementet jobbe med følgende tiltak for å følge opp regjeringens mål om økt produktivitet og en mer effektiv økonomi:

- Ny pensjonsordning for ansatte i offentlig sektor (se nærmere omtale under Resultatområde 3 Pensjon under Hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem).
- Følge opp Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* (se nærmere omtale under Resultatområde 2 Arbeid og velferd).
- IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten (se omtale under punkt 2.2.5 ovenfor og referanse i 2.2.5).
- Arbeidsgiverandel for statlige virksomheter – Omlegging av premiesystemet i Statens pensjonskasse (Se omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse ovenfor).

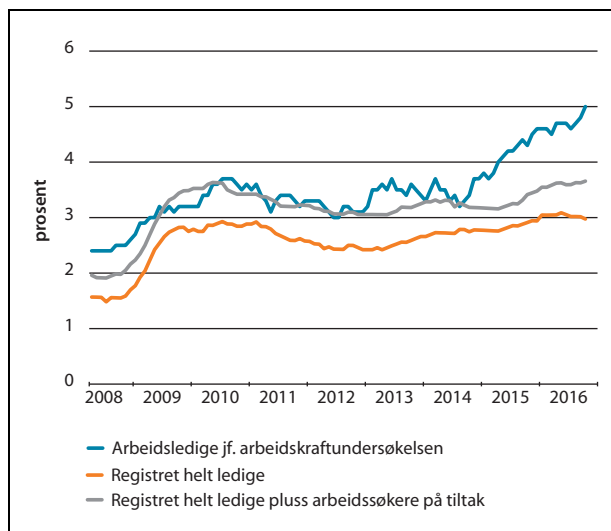
3 Sentrale utviklingstrekk

3.1 Innledning

I det følgende redegjøres det for utviklingstrekk som er viktige for utfordringene innenfor Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde. Utfordringene og de mål, strategier og tiltak som skal møte disse, er nærmere redegjort for i budsjettproposisjonens Del II. Nedenfor gjennomgås først situasjonen på arbeidsmarkedet. Deretter redegjøres det for utviklingen i økonomiske ytelser som skal sikre den enkelte økonomisk og sosial trygghet samt utviklingen på pensjonsområdet. Arbeidsmiljø- og sikkerhet omtales deretter.

3.2 Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2016

Siden høsten 2014 har lavere aktivitet i petroleumssektoren preget arbeidsmarkedet, særlig på Sør- og Vestlandet.

Figur 3.1 Arbeidsledighet, 2008–2016. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) og registrert ledige. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerede månedstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Sysselsettingen har utviklet seg svakt det siste året. Foreløpige tall fra Nasjonalregnskapet tyder på at sysselsettingen ble redusert med 0,5 pst. i 2. kvartal i år i forhold til samme periode i fjor, tilsvarende 13 000 personer. Det er nedgang i antall sysselsatte i bergverksdrift og utvinning, en næring som domineres av olje- og gassvirksomhet og industri. I løpet av den samme perioden gikk også antall sysselsatte i varehandel ned med om lag 1 pst., mens bygge- og anleggsvirksomhet, helse- og sosialtjenester og undervisning hadde økt antall sysselsatte i samme periode.

Hele to tredeler av nedgangen i sysselsetting er blant menn og det er særlig blant unge under 25 år at sysselsettingen har gått ned. Erfaringsmessig trekker ungdom seg ut av arbeidsmarkedet og over til fulltidsutdanning når etterspørselen etter arbeidskraft avtar.

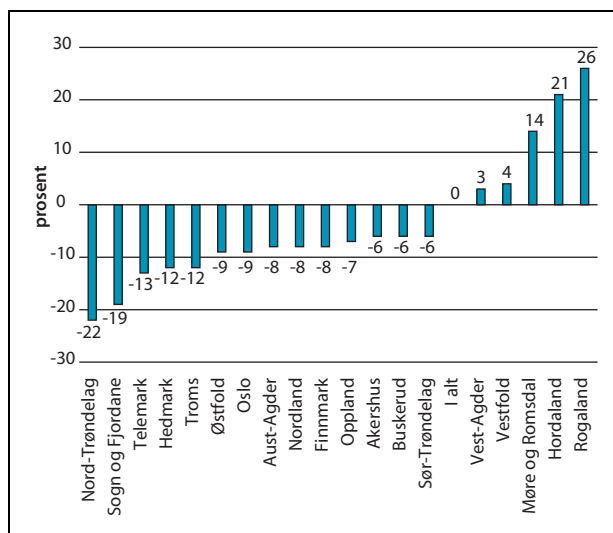
Ulike mål for ledigheten viser noe forskjellig utvikling i 2016. Arbeidskraftundersøkelsen viser at ledigheten har fortsatt å stige og ligget mellom 4 $\frac{3}{4}$ og 5 pst. av arbeidsstyrken de siste månedene (fram til juli). Den registrerte ledigheten har avtatt noe og utgjorde i august 3,1 pst. av arbeidsstyrken (tilsvarende 84 700 personer). Den lavere registrerte arbeidsledigheten må bl.a. ses i sammenheng med økt tiltaksinnsats. Summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak har endret seg lite siden begynnelsen av året.

Utviklingen i arbeidsledigheten viser en klar todeling etter 2014. På Sør- og Vestlandet, og særlig i Rogaland, har ledigheten økt, men økningen i denne delen av landet har vært avtakende. I 14 fylker har ledigheten gått ned de siste tolv månedene (august 2016). Nedgangen i ledigheten er størst i Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane, mens den har økt mest i Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal. Sammenlignet med august 2015 er det yrker innen ingeniør- og ikt-fag som har hatt størst økning i antall arbeidsledige. Nedgangen i arbeidsledigheten er størst innen undervisning og barne- og ungdomsarbeid.

Mange arbeidssøkere finner jobb etter kort tid. Tilgangen på registrert nye ledige har også avtatt hver måned så langt i år. Mens det i januar kom 1030 nye ledige per virkedag, var det i august 940 nye ledige per virkedag. I august i 2016 hadde nær 50 pst. av de ledige vært registrert ledige eller på tiltak i mindre enn 26 uker. Langtidsledigheten, dvs. ledighet i mer enn 26 uker, er imidlertid økende. Antall helt permitterte økte med 18 pst. fra august i fjor til august i år, og utgjorde 3 500 personer.

Det er mobilitet i arbeidsmarkedet, også mellom næringer. En analyse utført av SSB viser at 42 pst. av de som sluttet i oljenæringene i 1. halvår 2015, og som ikke jobbet neste halvår, hadde fått ny jobb i mars i 2016. En høy andel av disse har gått til næringer som etterspør teknisk kompetanse. Av de som ikke var i jobb kan noen ha startet som selvstendig næringsdrivende, noen påbegynt utdanning, noen begynte å motta AFP/alderspensjon, og noen lever av sluttpakker. 17 pst. var registrert ledige eller på tiltak, og rundt 13 pst. har trolig forlatt Norge.

Ungdom og arbeidsinnvandring bidrar til fleksibilitet i arbeidsmarkedet. Nettoinnvandringen har avtatt klart gjennom 2015 og hittil i 2016. Det er særlig fra Sverige, Danmark og Polen at arbeidsinnvandringen har falt. Det ventes at arbeidsinnvandringen vil fortsette å avta framover, så lenge veksten i norsk økonomi er moderat.

Figur 3.2 Endring i arbeidsledigheten etter fylke. Registrert helt ledige, prosentvis endring fra august 2015 til august 2016.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Sysselsettingen målt i pst. av befolkningen (15–74 år) er fallende. I 4. kvartal 2008 var sysselsettings-

andelen så høy som 71,6 pst. Dette var et historisk toppnivå da ledigheten var svært lav. Etter finanskrisen og fram til sommeren 2016 har sysselsettingsandelen falt med nærmere 4 ½ prosentpoeng. Noe av reduksjonen skyldes endret alderssammensetning i arbeidsstyrken, men det skyldes også at ledigheten har gått noe opp i forhold til det svært lave nivået i 2008. Om lag halvparten av nedgangen i sysselsettingen var blant unge i alderen 15–24 år.

Utdanningsnivået har betydning for sysselsettingen. Gruppen med kun obligatorisk utdanning (dvs. grunnskole) har lavest andel sysselsatte. Denne gruppen er også overrepresentert blant de arbeidsledige. I følge AKU hadde en tredjedel av de arbeidssøkende i 2. kvartal grunnskole som høyest fullførte utdanning.

Lavere arbeidsinnvandring

Arbeidsinnvandringen til Norge har vært høy siden EU-utvidelsen i 2004. I perioden 2006–2015 kom det i gjennomsnitt 21 000 arbeidsinnvandrere (utenom Norden) årlig til Norge, ifølge tall fra SSB. Antall sysselsatte innvandrere nådde en topp i 2014 med 382 000 bosatte og 92 000 ikke-bosatte.

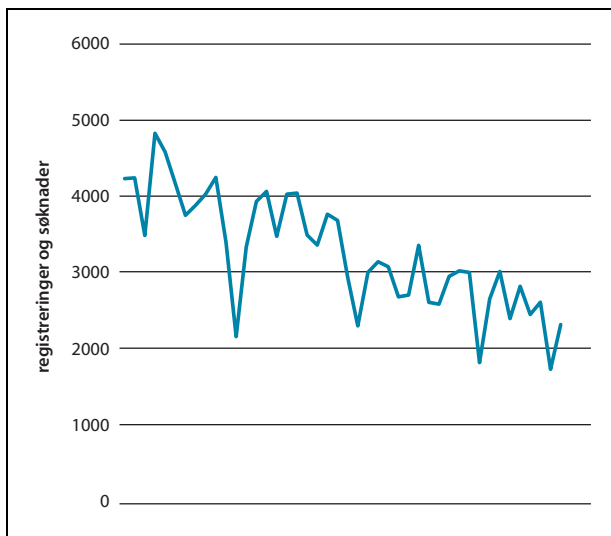
Høy innvandring har bidratt til høy befolkningsvekst. Etter 2012 har den samlede innvandringen avtatt noe, mens utvandringen har økt svakt. Nettoinnvandringen har i særlig grad falt fra viktige avsenderland for arbeidsinnvandring til Norge. Fallet er dempet av innvandring av andre grunner, som flukt, familiegjenforening mv. Nettoinnvandringen til Norge var 13 000 personer i 1. halvår 2016.

Tall fra UDI viser at omfanget av arbeidsrelatert innvandring fra land utenom Norden har falt med 15 pst. i 1. halvår i 2016, sammenlignet med samme periode i 2015. Dette gjelder samlet for arbeidsinnvandrere fra EØS-land og faglærte fra tredje land. Nivået på den arbeidsrelaterte innvandringen er redusert med 25 pst. siden 2013.

Innvandrere deltar i arbeidsmarkedet i mindre grad enn den øvrige befolkningen. Innvandring trekker ned den samlede sysselsettingsandelen, selv om innvandrere i gjennomsnitt er yngre enn norskfødte og det er en svak overvekt av menn. Blant arbeidsinnvandrere er sysselsettingsandelen høyere enn for andre innvandrere, men noe lavere enn for befolkningen forøvrig i tilsvarende aldersgrupper.

Den økte ledigheten siden 2014 har også rammet mange innvandrere. Den registrerte arbeidsledigheten blant innvandrere gikk imidlertid litt ned det siste året, fra 7,2 til 7,0 pst., ifølge SSB

(2. kvartal 2016). Det er særlig blant personer fra våre viktigste arbeidsinnvandringsland (Sverige, Polen, Litauen) at ledigheten har falt.

Figur 3.3 Arbeidsrelatert innvandring. Strømmer per måned. Januar 2013–august 2016.

Kilde: UDI.

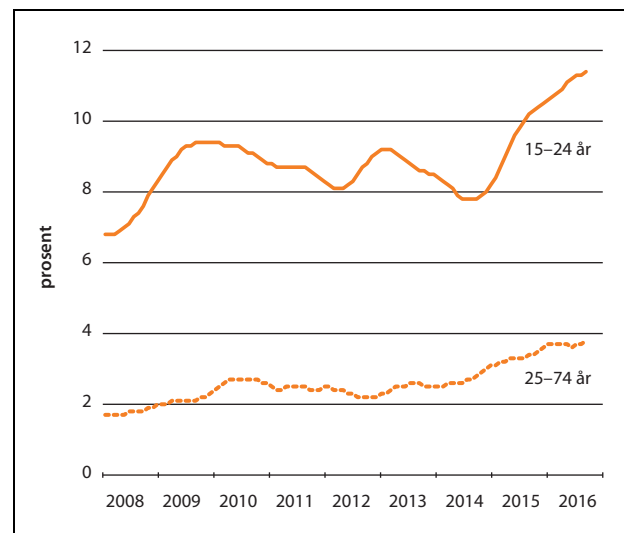
Økt ungdomsledighet

Ungdomsledigheten er høyere enn ledigheten blant voksne. De yngste har gjerne minst kompetanse og ansiennitet, og det kan være vanskelig å komme inn i arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. I slike perioder øker ofte overgang til utdanning, samtidig som færre får mulighet til å kombinere studier og skolegang med en deltidsjobb.

AKU-ledigheten for unge (15–24 år) utgjorde 11,3 pst. i 2. kvartal 2016, mens den var 4,7 pst. for befolkningen i alt. AKU viser en nokså stabil ungdomsledighet siden våren 2015. AKU-ledigheten blant ungdom har også tidligere vært nær 10 pst., både i vinterhalvåret 2012–13 og høsten 2013. Den registrerte arbeidsledigheten har vært mer stabil for ungdom det siste året og ligger på om lag 4 pst.

De tradisjonelle ledighetsmålene gir ikke en helt dekkende beskrivelse av aktiviteten til de yngste fordi en stor andel av kullene er under utdanning. Ungdom som verken er under utdanning eller i arbeid, den såkalte NEET-raten («Not in

Employment, Education or Training») er en sentral indikator på problemer med arbeidslivstilknytning blant unge. I 2015 var 72 000 ungdommer eller 7 pst. av befolkningen i alderen 15–29 år i denne kategorien ifølge AKU, om lag uendret fra 2013. Dette er en sammensatt gruppe, som bl.a. består av ledige, unge med alvorlige helseproblemer, personer som er hjemme med barn og personer som har valgt å ta pause fra arbeid og skole. SSBs undersøkelse fant at om lag 13 pst. av gruppen var registrert som helt arbeidsledige, om lag 12 pst. mottok arbeidsavklaringspenger, og i underkant av 6 pst. mottok uførepensjon. Godt over halvparten av gruppen mottok ingen ytelse fra Arbeids- og velferdsetaten, og fantes ikke i registrene.

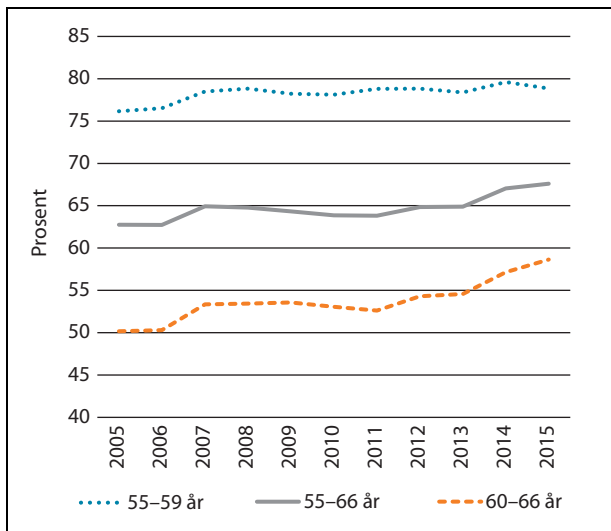

Figur 3.4 Arbeidsledighet blant unge 15–24 år sammenlignet med 25–74 år. Pst. av arbeidsstyrken.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsettingsutviklingen blant eldre

Sysselsettingen blant seniorer har økt fra 2005 til 2015, se figur 3.5. Sysselsettingsveksten gjaldt både menn og kvinner, og var størst i alderen 60–66 år, og økte også markert for de over 66 år. Denne utviklingen ser nå ut til å ha stanset noe opp, og sysselsettingsandelene har vært mer stabile siste år.

Figur 3.5 Utvikling i andel sysselsatte for aldersgruppene 55–59 år, 55–66 år og 60–66 år, 2005–2015. Pst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsetningsutviklingen de senere år faller sammen med økt uttak av fleksibel alderspensjon mellom 62–67 år etter 2011. Om lag seks av ti i denne aldersgruppen jobber ved siden av alderspensjon. Se nærmere omtale under resultat-område 3.

Stabil sysselsetting blant funksjonshemmede

Om lag 18 pst. av befolkningen 15–66 år, tilsvarende 636 000 personer, oppgir å ha en funksjonshemming, ifølge AKU for 2. kvartal i 2016. Både antall og andel har økt noe de siste to årene. Sysselsettingen blant funksjonshemmede (44 pst.) er lavere enn for befolkningen forøvrig (73 pst.). Denne forskjellen har ikke endret seg vesentlig fra 2002 til 2016. Sysselsettingen er lavere i alle aldersgrupper, men forskjellen er minst blant de unge. Mange av de sysselsatte funksjonshemmede jobber deltid (43 pst.) og mange (36 pst.) mottar samtidig ulike stønader, først og fremst helserelevante stønader.

Deltakelsen i arbeidslivet blant funksjonshemmede sammenlignet med befolkningen i alt er lavere, men har endret seg lite over konjunktorene. Andelen av de funksjonshemmede som søker aktivt arbeid, er ikke vesentlig høyere enn blant befolkningen ellers. Ifølge SSB økte ledigheten blant personer med funksjonshemming fra 2,5 pst. (av befolkningen 15–66 år) i andre kvartal i fjor til 3,9 pst. i 2. kvartal i 2016.

I en forskningsrapport fra 2014 er funksjonshemmede fulgt over tid. Der framkommer det at både funksjonshemmingen og den svake arbeidsmarkedstilknytningen for mange er av varig karakter. Mange av de som oppgir i AKU å være funksjonshemmet er registrert i Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk med nedsatt arbeidsevne eller uføretrygd.

Noe nedgang i antall personer med nedsatt arbeidsevne

Antall personer registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten er noe redusert etter toppen i 2011. Ved utgangen av juni i 2016 var det 201 000 personer som var registrert i Arbeids- og velferdsdirektoratet med nedsatt arbeidsevne, tilsvarende 6,0 pst. av befolkningen 18–66 år. Av disse mottok tre av fire arbeidsavklaringspenger. Kvinner er overrepresentert i denne gruppen. Over 40 pst. av de som går ut av statusen nedsatt arbeidsevne er i arbeid 6 måneder senere. Samlet sett har innstrømmingen av personer med nedsatt arbeidsevne vært om lag uendret siste år, men blant unge under 30 år har antallet fortsatt å øke det siste året, og utgjorde ved utgangen av juni 42 600 personer.

3.3 Helserelevante ytelser

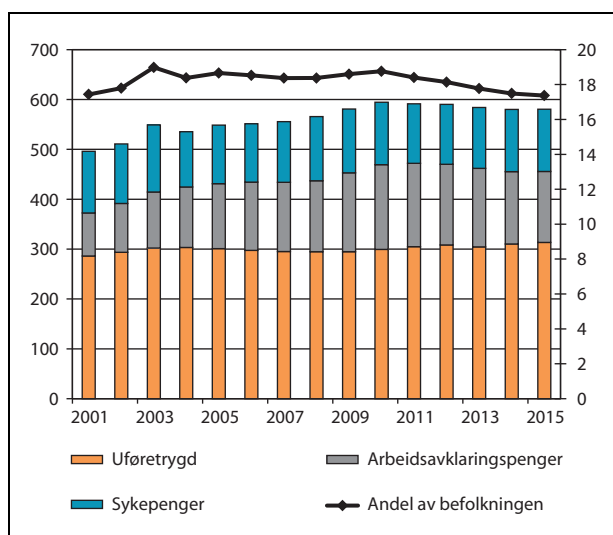
Figur 3.6 viser utviklingen i både antall og andel personer som mottok helserelevante ytelser (sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd) ved utgangen av året. Utviklingen i mottakere av helserelevante ytelser reflekterer ikke nødvendigvis utviklingen i antall personer som står utenfor arbeidslivet. En del av personene har tilknytning til arbeidslivet. De fleste mottakere av sykepenger har et arbeidsforhold. En del har graderte ytelser og jobber samtidig deltid. Også personer som har fulle ytelser, for eksempel full uføretrygd og arbeidsinntekt opp til inntektsgrensen, kan ha delvis tilknytning til arbeidslivet. I figuren er det korrigert for at flere kan motta mer enn én ytelse samtidig.

Antall mottakere av de helserelevante ytelsene har økt fra i underkant av 500 000 i 2001 til om lag 580 000 i 2015. Antallet økte i perioden 2001–2010, med unntak av en nedgang fra 2003 til 2004. Fra 2010 til 2015 har antallet blitt redusert med om lag 14 000 mottakere. Fra 2014 til 2015 er antall mottakere om lag uendret, mens antall mottakere som andel av befolkningen mellom 18 og 66 år er redusert med 0,1 prosentpoeng. Fra 2014 til 2015 har det vært en nedgang på nær 3 000 mottakere av arbeidsavklaringspenger, mens det har vært en økning på om lag

3 000 mottakere av uføretrygd. Antall mottakere av sykepenger er om lag uendret i samme periode.

Antall mottakere av helserelaterede ytelser målt som andel av befolkningen i alderen 18 til 66 år, var 17,4 pst. i 2015. Dette er om lag samme nivå som i 2001. Andelen økte fra 2001 til 2003, men den var relativt stabil i perioden 2004 til 2011. I 2015 avtok andelen for femte år på rad og var på det laveste nivået siden 2001.

Mottak av helserelaterede ytelser varierer bl.a. med befolkningens størrelse, alder, kjønn og nåsituasjonen på arbeidsmarkedet. Antall mottakere må derfor forventes å variere som følge av endret befolkningssammensetning. Videre vil utviklingen også være påvirket av at det i perioden har vært en sterk befolkningsvekst bl.a. som følge av høy innvandring. Disse forholdene er nærmere drøftet i avsnittet nedenfor om betydningen av demografiske endringer og arbeidsmarkedssituasjonen for mottak av helserelaterede ytelser.

Figur 3.6 Antall mottakere av sykepenger, arbeidsavklaringspenger¹ og uføretrygd (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2015.

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

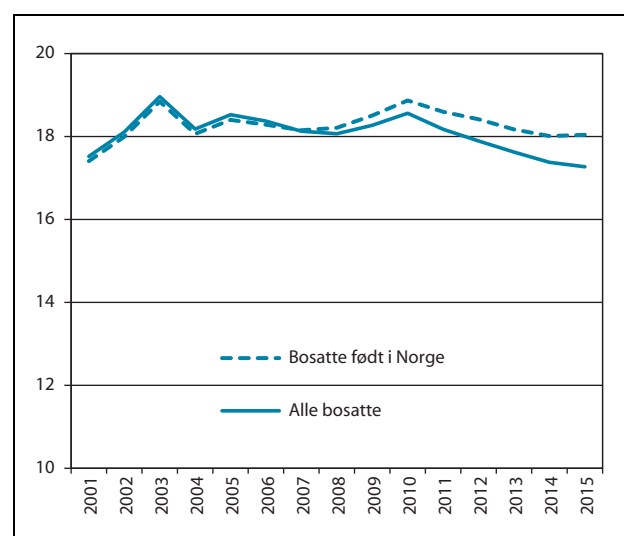
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Betydningen av demografiske endringer og arbeidsmarkedssituasjonen for utviklingen i mottak av helserelaterede ytelser

Mottak av helserelaterede ytelser varierer med alder og kjønn. Den demografiske utviklingen har

bl.a. vært kjennetegnet av at andelen eldre har økt. I tillegg har en kraftig innvandring siden midten av 2000-tallet bidratt til sterk økning i befolkningen i yrkesaktiv alder og til vridninger i alderssammensetningen.

Figur 3.7 viser utviklingen i andelen av befolkningen i alderen 18 til 66 år som mottok helserelaterede ytelser i perioden 2001 til 2015. Den heltrukne grafen viser utviklingen i perioden for alle bosatte. Den stiplede grafen viser utviklingen kun for bosatte født i Norge. Effekten av den store arbeidsinnvandringen som har funnet sted fra siste halvdel av 2000-tallet vil kun vises i den heltrukne grafen, som viser utviklingen for alle bosatte.

Figur 3.7 Mottakere av helserelaterede ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2015. Pst.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Figuren viser en sterk vekst i andelen for begge gruppene fram til 2003. Utviklingen viser videre en utflating og en nedgang fra 2010 til 2014. Fra 2014 til 2015 har andelen fortsatt å synke for alle bosatte, mens det har vært en svak økning for undergruppen bosatte født i Norge. Siden 2008 har andelen mottakere av helserelaterede ytelser vært større for personer født i Norge, og differansen mellom gruppene har økt. Innvandringen har slik bidratt til en sterkere nedgang i andelen mottakere av helserelaterede ytelser etter 2010. En del av forskjellen kan forklares med at innvandringen har vært særlig høy i aldersgrupper med lav trygdetilbøyelighet. I tillegg har nyankomne innvandrere i mindre grad opparbeidet seg trygderettigheter, især retten til uføretrygd. Studier av tidligere ankomne grupper av arbeidsinnvandrere har vist fallende sysselset-

tingsrater og betydelig overgang til uføretrygd over tid, sett i forhold til sammenliknbare grupper av norskfødte.¹ Slik kan det lavere trygdeforbruket omtalt over være en midlertidig effekt, om mange blir værende permanent i Norge.

Behovet for sykdomsrelatert inntektssikring øker med alderen, og årene etter 2003 har vært preget av at de store etterkrigskullene har nådd en alder der særlig uføretilbøyeligheten er høy. Analyser gjort av Arbeids- og velferdsdirektoratet² tyder imidlertid på at endringer i alderssammensetningen alene forklarer lite av veksten fram til 2004, og at den faktiske nedgangen etterpå har kommet på tross av at alderssammensetningen trekker i motsatt retning. Det ser dermed ut til at andre forhold enn endret alderssammensetning i befolkningen forklarer de store endringene i mot-tak av helserelevante ytelser de siste 20 årene. Dette kan for eksempel være endringer i befolkningens helse og utdanningsnivå, forhold på arbeidsmarkedet, endringer i regelverk og endringer i individuell adferd. En studie fra Frischsenteret har tatt hensyn til effekten av økt utdanningsnivå og konkludert med at sterk vekst i uførerater fra 1994 til 2006 må søkes i mekanismer som fører til økt uførerisiko, gitt personers alder og utdanning³.

Situasjonen på arbeidsmarkedet påvirker antall mottakere av helserelevante ytelser. Nye analyser gjennomført av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at økt arbeidsledighet reduserer sannsynligheten for overgang til arbeid for mottakere av arbeidsavklaringspenger.⁴ I tillegg øker tilstrømmingen til arbeidsavklaringspenger når ledigheten øker⁵. Tidligere analyser av ordningene attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad har vist tilsvarende effekter i kjølvannet av finanskrisen i 2008.

En artikkel i *Arbeid og velferd*⁶ viser at utviklingen på arbeidsmarkedet påvirket sykefraværet

på to ulike måter mellom 2000 og 2012, og med motsatt fortegn. For det første var det en tendens til at færre nye sykefravær ble påbegynt når ledigheten var høy. For det andre økte den gjennomsnittlige varigheten av sykefraværene som startet i perioder hvor antall nye arbeidsledige økte.

3.4 Sentrale ytelser

Dagpenger

I gjennomsnitt mottok om lag 67 150 personer dagpenger i 2015. Antallet dagpengemottakere økte fra om lag 53 700 i 2013 til om lag 58 800 i 2014. Økningen fortsatte i 2015 og inn i 2016. I 1. halvår 2016 var det om lag 78 500 dagpengemottakere. Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige og en økt andel ledige med rett til dagpenger. Se Programkategori 33.30 Arbeidsliv for nærmere omtale av dagpenger.

Sykepenger

En endring i registergrunnlaget for innrapporterte arbeidsforhold⁷ har medført at SSB ikke har kunnet lage sykefraværsprosenten for 2015 og 1. halvår 2016. Andre størrelser for sykefravær indikerer at det samlede sykefraværet i 2015 lå på om lag samme nivå som i 2014. Sykefraværet utgjorde da 6,4 pst. av alle avtalte dagsverk.

Hovedbildet de siste årene er at sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005. Det var en midlertidig økning i fraværet i 2009, etterfulgt av en nedgang i de påfølgende årene. Siden 2012 har sykefraværet ligget stabilt på de laveste nivåene i IA-perioden, med noen mindre variasjoner. Gjennomsnittlig sykepengeutbetaling deflatert med gjennomsnittlig årslønnsvekst er redusert siden 2010.

Det vises til nærmere omtale av sykefravær under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Arbeidsavklaringspenger

I juni 2016 mottok om lag 147 600 personer arbeidsavklaringspenger. Dette er om lag 2,5 pst. lavere enn på samme tid i 2015. Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var 4,4 pst. i juni 2016. Til-

¹ Bratsberg, B., Raaum, O. og Røed, K. (2011), Yrkesdeltaking på lang sikt blant ulike innvandrergupper i Norge. Rapport 1/2011, Frischsenteret

² Kann, I. C., Bragstad, T. og Thune, O., «Stadig flere på trygd?», *Arbeid og velferd* 3/2013.

³ Bratsberg, B. og Røed, K. (2011), «Kan demografi forklare veksten i uførhet?» Søkelys på arbeidsmarkedet, nr. 1–2 2011, side 321

⁴ Kann, I. C., Yin, J. og Kristoffersen, P., «Fra arbeidsavklaringspenger til arbeid», *Arbeid og velferd* 2/2016

⁵ Kann, I. C., Yin, J. og Kristoffersen, P., «Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn», *Arbeid og velferd* 2/2016

⁶ Nossen, J. P., «Utviklingen i sykefraværet: Betydningen av arbeidsmarkedet, gradering og regelendringer», *Arbeid og velferd* 2/2014

⁷ Forhold knyttet til innføringen av A-ordningen påvirket muligheten for å beregne avtalte og tapte dagsverk, som ligger til grunn for beregningen av sykefraværsprosenten. Det ventes en løsning i løpet av 2016.

svarende andel var 4,5 pst. i 2015. Etter innføringen av arbeidsavklaringspenger i mars 2010 økte antall mottakere fram til sommeren 2011. Antallet mottakere er siden det blitt redusert. Gjennomsnittlig ytelse målt i fast grunnbeløp er siden innføringen i 2010 blitt redusert for mottakere av arbeidsavklaringspenger.

Det vises til nærmere omtale under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Uføretrygd

I juni 2016 mottok 317 700 personer uføretrygd. Dette er en økning på 1,9 pst. i forhold til utgangen av 2. kvartal 2015. Antall mottakere av uføretrygd som andel av befolkningen i alderen 18–67 år var 9,5 pst. ved utgangen av 2. kvartal 2016. Dette er en økning på 0,1 prosentpoeng sammenlignet med samme tidspunkt i 2015. I årene fra 2008 til 2016 har antall uføretrygdede økt, med

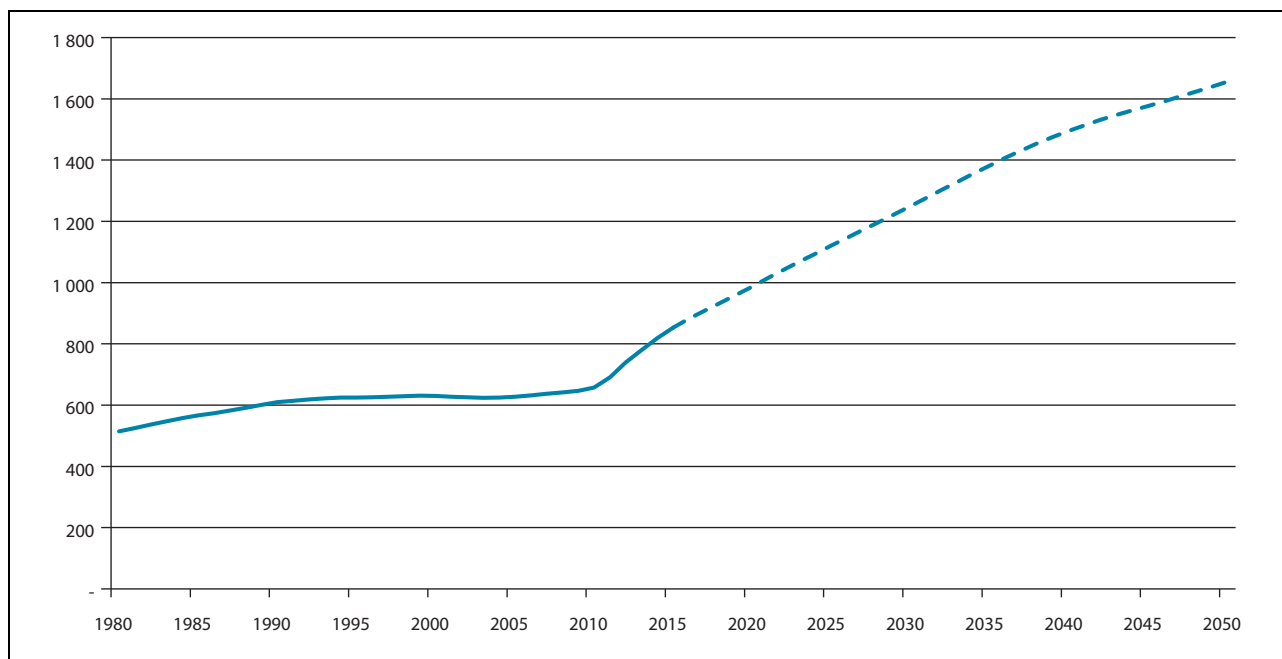
unntak av en midlertidig nedgang i 2013. Gjennomsnittlig uføreytelse målt i fast grunnbeløp ble noe redusert fra 2010 fram til 2015. Innføringen av uførereformen i 2015 medførte at bruttoytelsen ble økt for å kompensere for økt beskatning. Etter 2015 har gjennomsnittlig uføretrygd målt i fast grunnbeløp økt noe.

Det vises til nærmere omtale under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet.

Alderspensjon i folketrygden

Figur 3.8 viser den historiske utviklingen i antall mottakere av alderspensjon i folketrygden i perioden 1980–2015, samt framskrivninger til 2050.

Ved utgangen av 2015 var det om lag 868 000 mottakere av alderspensjon i folketrygden. Antallet har økt de senere årene, og det forventes en økning også i årene framover.

Figur 3.8 Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2015. Framskrivninger 2016–2050.

I tillegg til årskullenes størrelse påvirkes antall alderspensjonister av utviklingen i levealderen. Forventet gjenstående levealder ved 67 år i 1973 var om lag 14 år. I 2015 hadde den økt til 19 år, og i befolkningsframskrivingene til Statistisk sentralbyrå anslås den å øke videre til 23 år i 2050.

Fra 2011 ble det mulig å ta ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, og det opparbeides pensjonsrettigheter til og med fylte 75 år.

Fleksibelt uttak i folketrygden er nøytralt utformet, og årlig pensjon vil bli betydelig høyere jo senere den tas ut. Det er også mulig å kombinere alderspensjon fra folketrygden og arbeid uten avkorting i pensjonen.

Den økte fleksibiliteten har isolert sett bidratt til en økning i antall mottakere av alderspensjon i folketrygden ved at om lag 89 000 personer har tatt ut alderspensjon helt eller delvis mellom 62 og

66 år ved utgangen av 2015. I tillegg har antall alderspensjonister over 67 år økt over tid.

Yrkesaktiviteten for personer over 60 år har økt i de senere årene, og andelen arbeidstakere har særlig økt i aldersgruppen 62–66 år. Mange velger å kombinere arbeid og pensjon, og om lag seks av ti av de som har tatt ut alderspensjon før 67 år er registrert i arbeid.

Avtalefestet pensjon

Fra 2011 beregnes AFP i privat sektor som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden og kan tas ut samtidig med denne. Personer som tok ut AFP i privat sektor før 2011 mottok AFP etter gammel ordning fram til de fylte 67 år. De siste mottakerne av AFP etter den gamle ordningen gikk over på alderspensjon i desember 2015. AFP i offentlig sektor er i store trekk beholdt som tidligere som en tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–67 år.

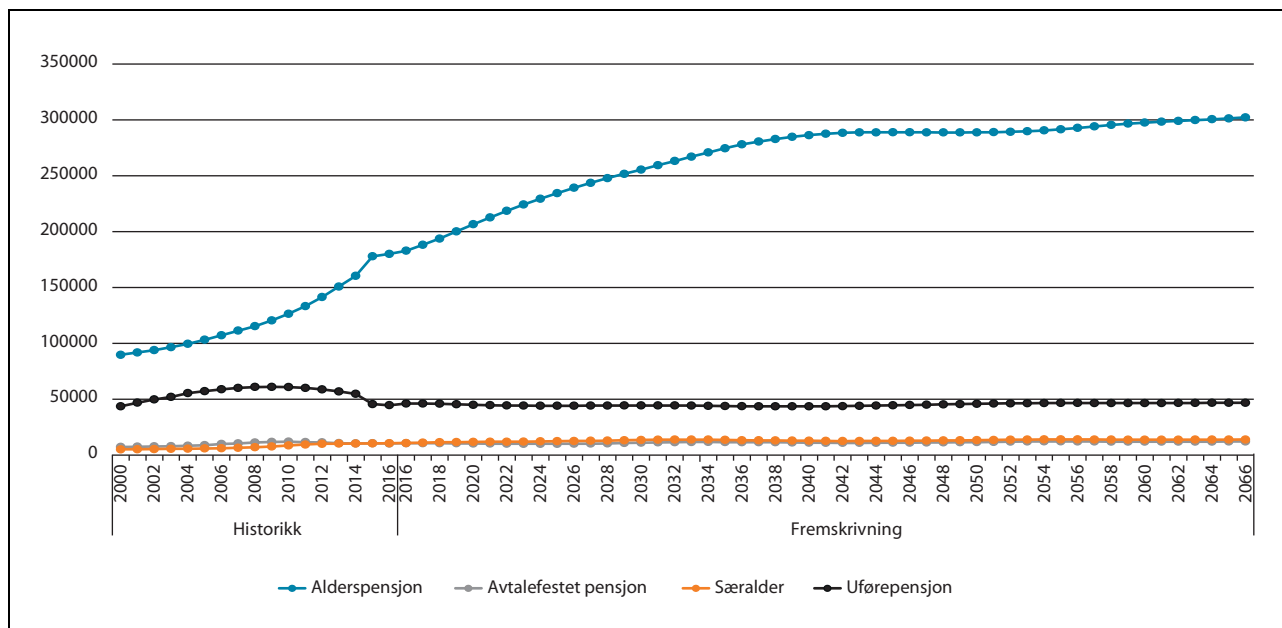
Ved utgangen av 2015 var det vel 48 000 AFP-mottakere i privat sektor. Samtlige av disse hadde ny AFP. Foreløpige tall viser at antall mottakere av offentlig AFP var knapt 26 000. Ny AFP i privat sektor innebærer bl.a. at alle som arbeider i virksomheter i privat sektor og som har avtale om AFP vil få rett til et eget AFP-påslag til folketrygdens alderspensjon. Som følge av at AFP-påslaget er livsvarig og at man har rett til påslaget uavhengig av når pensjonen tas ut, vil det over tid bli en sterk økning i antall mottakere av AFP. Siden ordningen er utfor-

met innenfor en gitt økonomisk ramme som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden, er på den annen side gjennomsnittlig årlig ytelse langt lavere enn ved den gamle ordningen der utbetalingen kunne skje over maksimalt fem år.

Pensjoner fra Statens pensjonskasse

Som figur 3.9 viser, har antallet pensjonister i Statens pensjonskasse økt kraftig fra 2000 og fram til i dag. Antall alderspensjonister økte fra om lag 89 000 i 2000 til om lag 177 000 i 2015. Antall særalderspensjonister (pensjonister som går av med særaldersgrense før de fyller 67 år) økte fra 5 100 i 2000 til 10 500 i 2015. Antall AFP-pensjonister økte fra 7 300 i 2000 til 11 600 i 2015. Antall uførepensjonister økte fra 43 000 i 2000 til 45 700 i 2015.

I perioden 2015–2035 forventes en fortsatt høy vekst i antall alderspensjonister. Deretter vil veksten flate ut. Dette er basert på en forutsetning om at antall aktive medlemmer er stabilt rundt 300 000 i hele framskrivingsperioden, hvilket har vært situasjonen fra 2000 og fram til i dag. Antall alderspensjonister med særaldersgrense forventes å stabilisere seg på et nivå mellom 12 000 og 13 000. Svingningene skyldes variasjoner i alderssammensetningen og mulighetene for uttak til ulike aldersgrenser for den aktive bestanden. Antall uførepensjonister vil i perioden stabilisere seg rundt 43 000–45 000. I framskrivningen er det forutsatt at uttaksgraden (andel som pensjonerer seg i forhold til potensialet) er stabil lik de siste tre år.

Figur 3.9 Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse.

Framskrivningen er basert på dagens adferdsmønstre og dagens regelverk. Den store økningen av pensjonister fram til 2015 skyldes primært at det har blitt flere medlemmer som har nådd pensjonsalderen, samt at levetiden har økt for alderspensjonistene. Andelen som har tatt ut AFP ved 62 år har imidlertid vært synkende de senere årene. Det er videre en endring i nivå for antall alderspensjonister og uførepensjonister fra 2015. Dette skyldes at knapt 8 000 uførepensjonister mellom 67 og 70 år ved årsskiftet 2014/2015 ble overført til alderspensjon.

Andre ytelser i folketrygden mv.

Grunnstønad og hjelpestønad

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom eller skade har visse ekstrautgifter eller som har behov for særskilt tilsyn og pleie.

Ved utgangen av 2015 mottok 120 300 personer grunnstønad. Det siste året har antall stønadmottakere blitt redusert med 1 500 personer, som tilsvarer en nedgang på 1,2 pst. Det var 131 900 mottakere av grunnstønad ved utgangen av 2006. I løpet av tiårsperioden er antall mottakere redusert med 8,8 pst.

Ved utgangen av 2015 mottok om lag 74 300 personer hjelpestønad. Det er 2 100, eller 2,7 pst., færre stønadmottakere enn ved utgangen av 2014. Det var 86 500 mottakere av hjelpestønad ved utgangen av 2006. Antall mottakere er redusert med 14,1 pst. i løpet av tiårsperioden.

Det vises til nærmere omtale under Resultat-område 2 Arbeid og velferd, programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Ytelser til enslige forsørgere

Ved utgangen av 2015 mottok 18 000 personer overgangsstønad. Dette er om lag 1 200 færre enn ett år tidligere. Siden 2005 har det vært en nedgang i antall mottakere. Nær 30 pst. av mottakerne av overgangsstønad er innvandrere. Andelen mottakere som er utenlandskfødte og som mottar overgangsstønad, har økt. Særlig gjelder det for perioden etter 2011.

I 2015 mottok i tillegg 6 900 enslige forsørgere stønad til barnetilsyn uten å motta overgangsstønad. 95 pst. av de som mottar stønad som enslig mor eller far er kvinner.

Barn under 18 år bosatt i Norge som ikke bor sammen med begge foreldrene, har rett til forskott på underholdsbidrag. Forskottordningen har som formål å sikre et minstebidrag til barnets forsørgelse når bidraget fra bidragspliktige er forsinket eller uteblir. Staten krever refusjon fra bidragspliktige for det forskotterte bidraget.

Utbetalingene til bidragsforskott har gått ned hvert år siden gjennomføringen av bidragsreformen i 2003. Hovedårsaken antas å være at et økende antall foreldre velger å ordne bidragsspørsmålet seg imellom uten bistand fra det offentlige. Utgiftene forventes fortsatt å gå nedover de kommende årene.

Se programkategori 29.20 Enslige forsørgere for ytterligere omtale.

Andre ytelser

Supplerende stønad ble innført 1. januar 2006 og har som formål å garantere en minsteinntekt for eldre personer med kort botid i Norge. Stønaden er ment å erstatte behovet for varig økonomisk stønad til livsopphold for denne gruppen. Supplerende stønad sikrer personer som har fylt 67 år, og som har liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden, en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå, men uten forsørgingstillegg. Ordningen er behovsprøvd og gis for tolv måneder av gangen. Mottakerne må selv møte opp hos Arbeids- og velferdsetaten når de skal fremsette søknad om denne stønaden.

I de seneste årene har det blitt foretatt noen innstramminger i ordningen som har fått konsekvenser for stønadutgiftene. Se programkategori 09.60 kap. 667 for ytterligere omtale.

Oversikt over utviklingen i de sentrale stønadene

Nedenfor følger en oversikt over utviklingen i antall mottakere, gjennomsnittlig ytelse og realvekst for de sentrale stønadene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

Mottakere¹ av sentrale ytelser 2010–2017. Gjennomsnittstall for året (utvalgte stønadsgrupper):

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Pst.vis endring fra 2010 til 2017
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alders- pensjon	657 330	698 050	742 890	781 430	820 010	853 795	882 380	908 960	38,3
Uføretrygd	299 419	303 000	310 121	307 230	308 985	312 147	318 080	322 780	7,8
Etterlatte- pensjoner ²	35 610	34 610	33 264	32 075	30 932	29 748	28 597	27 565	-22,6
I alt	992 359	1 035 660	1 086 275	1 120 735	1 159 927	1 195 690	1 229 057	1 259 305	26,9
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeids- takere	121 324	119 637	117 790	120 413	123 852	126 628	124 300	125 200	3,2
Arbeids- avklarings- penger ³	168 576	174 858	168 847	166 159	157 333	150 931	147 100	144 800	-14,1
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	22 913	22 416	21 565	20 596	19 472	18 447	16 900	16 600	-27,6
Dagpenger til arbeids- ledige	68 979	59 765	53 120	53 685	58 792	67 130	75 850	77 970	13,0
I alt	381 792	376 677	361 321	360 853	359 449	363 136	364 150	364 570	-4,5
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunn- stønad	129 691	127 968	126 082	123 999	122 416	121 024	119 410	118 810	-8,4
Hjelpe- stønad	85 432	84 062	82 338	79 558	77 329	75 183	73 600	72 860	-14,7
I alt	215 123	212 030	208 420	203 557	199 745	196 207	193 010	191 670	-10,9

¹ En person kan ha flere stønader. Summen av antall stønadsmottakere i denne tabellen vil derfor være høyere enn det reelle antall personer som får stønad. Tall for 2016 og 2017 er anslag.

² Etterlattepensjoner inkluderer mottakere av pensjon til gjenlevende ektefeller, barnpensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

³ For januar og februar 2010 er antall mottakere per måned lik summen av antall mottakere av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Gjennomsnittlig ytelse¹ for mottakere av sentrale ytelser, 2010–2017. Tall i 2017–kroner²

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Pst.vis endring fra 2010 til 2017
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alders- pensjon	232 277	234 390	235 238	235 691	235 760	234 887	235 224	236 610	1,9
Uføretrygd ³	225 704	225 036	224 483	224 325	222 305	257 933	258 701	259 650	15,0
Etterlatte- pensjoner ⁴	87 981	87 300	83 311	85 224	80 176	79 328	77 353	75 707	-14,0
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeids- takere	314 325	308 891	301 457	300 129	297 449	293 231	292 650	292 572	-6,9
Arbeids- avklarings- penger ⁵	247 725	245 369	243 888	240 606	238 785	239 318	238 702	238 329	-3,8
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	139 778	137 528	138 522	138 837	138 311	142 946	146 348	149 400	6,9
Dagpenger til arbeids- ledige	206 652	202 688	200 269	197 173	197 609	201 912	208 995	208 400	0,8
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunn- stønad	14 251	14 557	14 900	15 163	15 401	15 361	15 493	16 150	13,3
Hjelpe- stønad	22 265	22 431	22 529	22 625	22 679	22 413	22 252	22 975	3,2

¹ Gjennomsnittlig ytelse er beregnet som regnskapstall for året dividert med gjennomsnittlig antall mottakere. Tall for 2016 og 2017 er anslag. For de fleste ytelsene vil dette tilsvare årlig ytelse gitt at man mottar ytelsen et helt år. For sykepenger og arbeidsavklaringspenger er gjennomsnittlig antall mottakere beregnet som det gjennomsnittlige antallet som har fått en utbetaling for hver av månedene i året. Ettersom utbetalingene ikke alltid gjelder hele måneder, vil tallene undervurdere årlig ytelse noe for disse to ytelsene. Den store økningen i gjennomsnittlig uføretrygd fra 2014 til 2015 har sammenheng med at ytelsen ble økt for å kompensere for økt beskatning i ny uføretrygd fra 2015.

² Alderspension, uføretrygd, etterlattepensjoner, arbeidsavklaringspenger og overgangsstønad til enslige forsørgere er deflatert med veksten i folketrygdens grunnbeløp (G). For sykepenger og dagpenger benyttes gjennomsnittlig årslønnsvekst, mens det for grunnstønad og hjelpestønad omregnes med konsumprisindeksen.

³ Omfatter før 2015 post 70–72 (uførepensjon), fra 2015 post 70.

⁴ Etterlattepensjoner inkluderer pensjon til gjenlevende ektefeller, barnpensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

⁵ Omfatter kap. 2651, post 70 (arbeidsavklaringspenger uten tilleggsstønader). Før mars 2010 gjelder tallene summen av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden¹ – realvekst i 2017–kroner (mill. kroner)

Stønadsutgifter:	2009	2013	2009–2013 ²	2014	2015	2016	2017
<i>Sykepenger</i>	46 980	40 520	-6 460	41 150	41 250	40 440	40 820
årlig vekst i mill. kroner	4 750	550	-1 615	630	100	-810	380
årlig vekst i pst.	11,2	1,4	-3,6	1,6	0,2	-2,0	0,9
<i>Arbeidsavklaringspenger</i>	39 570	40 380	810	37 910	36 440	35 420	34 810
årlig vekst i mill. kroner	3 730	-1 280	203	-2 470	-1 470	-1 020	-610
årlig vekst i pst.	10,4	-3,1	0,6	-6,1	-3,9	-2,8	-1,7
<i>Uføretrygd</i>	77 650	79 990	2 340	79 750	80 570	82 330	83 850
årlig vekst i mill. kroner	260	-840	585	-240	820	1 760	1 520
årlig vekst i pst.	0,3	-1,0	0,8	-0,3	1,0	2,2	1,8
<i>Alderspensjon</i>	147 650	184 180	36 530	193 330	200 600	207 480	214 890
årlig vekst i mill. kroner	3 980	9 420	9 133	9 150	7 270	6 880	7 410
årlig vekst i pst.	2,8	5,4	5,7	5,0	3,8	3,4	3,6
<i>Enslige forsørgere og etterlatte</i>	7 400	6 360	-1 040	5 960	5 830	5 510	5 420
årlig vekst i mill. kroner	-150	-200	-260	-400	-130	-320	-90
årlig vekst i pst.	-2,0	-3,0	-3,7	-6,3	-2,2	-5,5	-1,6
<i>Øvrige stønader</i>	4 220	4 110	-110	4 050	3 950	3 870	3 780
årlig vekst i mill. kroner	60	-60	-28	-60	-100	-80	-90
årlig vekst i pst.	1,4	-1,4	-0,7	-1,5	-2,5	-2,0	-2,3

¹ Sykepenger omfatter kap. 2650 unntatt tilretteleggingstilskudd. Arbeidsavklaringspenger omfatter kap. 2651 unntatt legeerklæringer. Uførepensjon/uføretrygd omfatter kap. 2655 unntatt menerstatning ved yrkesskade og tidsbegrenset uførestønad. Alderspensjon omfatter kap. 2670. Enslige forsørgere og etterlatte omfatter kap. 2680 Etterlatte og kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far. Bidragsforskott på kap. 2620 post 76 er korrigert for inntekter fra bidragspliktige. Øvrige stønader omfatter de resterende stønadsordningene under programområde 29 Sosiale formål (bl.a. grunn- og hjelpestønad). Det er korrigert for større tekniske endringer i perioden. Feks. er utgiftene til uførepensjon i 2014 og tidligere år justert slik at de er sammenlignbare med bruttoutgiftene til ny uføretrygd fra 2015.

² I kolonnen 2009–2013 er det oppgitt bevilgningsøkningen i perioden i reelle tall, samt gjennomsnittlig årlig vekst i mill. kroner og i pst. i perioden.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabellen over viser realveksten i folketrygdens utgifter i faste 2017-kroner og i pst. Utgiftsformålene er delt inn etter stønadstype, jf. fotnote til tabellen. Dagpenger mv. er ikke inkludert i tabellen. Beløpene for perioden 2009–2015 er basert på regnskapstall, mens beløpene for 2016 og 2017 er anslag på regnskap. For 2017 brukes utgiftsanslag som følger av Regjeringens budsjettforslag i Gul bok 2017.

For sykepenger og foreldrepenger framkommer realveksten ved at utgiftene justeres for lønnsutviklingen. Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uføretrygd, alderspensjon, enslige forsørgere og etterlatte justeres for utviklingen i folketrygdens

grunnbeløp (G). Andre helseformål er justert med dels konsumprisindeksen og dels lønnsvekst. For medisiner er det lagt til grunn at den observerte prisstigningen motsvares av en kvalitetsforbedring, slik at de nominelle tallene gir et dekkende uttrykk for realveksten. Hjelpemidler og øvrige stønader er justert med konsumprisindeksen.

Tabellen illustrerer bl.a. endringer i sykepengeutgiftene som følge av endringer i fraværstilbøveligheten og antall sysselsatte. Økningen i utgiftene til alderspensjon skyldes økning i antall pensjonister og økt poengopptjening. For uføretrygd og andre stønader illustrerer tallene hovedsakelig endringer i antall mottakere.

Hovedtrekkene i utviklingen som ligger til grunn for realveksttabellen er:

Sykepenger

Etter en betydelig økning i det trygdefinansierte sykefraværet i 2009 og foregående år, ble fraværet lavere i 2010 og de påfølgende to årene. Fra 2013 og fram til 2015 var det trygdefinansierte sykefraværet per sysselsatt relativt stabilt. Utviklingen så langt i år viser en nedgang i fraværet per sysselsatt, og det legges nå til grunn en reduksjon i det trygdefinansierte sykefraværet på 2,0 pst. i 2016, sammenlignet med 2015. For 2017 legges det til grunn nullvekst. Veksten i sykepengeutgiftene påvirkes også av endringer i sysselsettingen. Det har vært sysselsettingsvekst i alle årene utenom en svak nedgang helt i begynnelsen av perioden 2009–2013. I 2016 og 2017 anslås realveksten i folketrygdens sykepengeutgifter til hhv. -2,0 pst. og 0,9 pst.

Arbeidsavklaringspenger

1. mars 2010 ble rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad slått sammen under betegnelsen arbeidsavklaringspenger. I 2010 økte utgiftene med 7,0 pst. Veksten antas å være knyttet til overgangen til nytt regelverk. I 2011 flatet veksten noe ut, og fra 2012 har det vært en årlig nedgang i utgiftene som følge av færre mottakere av arbeidsavklaringspenger. For 2017 ventes en fortsatt nedgang i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger. I 2016 og 2017 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til arbeidsavklaringspenger til hhv. -2,8 pst. og -1,7 pst.

Uføretrygd

Utgiftene til uføretrygd⁸ følger i stor grad utviklingen i antall mottakere. De første årene etter 2009 var utviklingen i antall uføre om lag i tråd med den demografiske utviklingen. I 2013 falt antall mottakere av uføretrygd noe da mange uføre nådde pensjonsalder. Dette ble etterfulgt av en økning i antall mottakere i 2014. I 2015, og spesielt i 2016, har antall uføre vist en sterkere vekst. Dette har sammenheng med høy tilgang til uføretrygd fra arbeidsavklaringspenger, i tillegg til at noe færre uføre nådde pensjonsalder enn tidligere år. I 2017 forventes fortsatt vekst i antall mottakere. I 2016

og 2017 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til uføretrygd til hhv. 2,2 og 1,8 pst.

Alderspensjon

Fra 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år, mot 67 år tidligere. Mange valgte å ta ut alderspensjon før fylte 67 år, og dette bidro til at utgiftene til alderspensjon økte betydelig fra 2011 og de påfølgende årene. Den årlige veksten i antall alderspensjonister under 67 år har vært avtakende, og ventes etter hvert å flate ut. Utgiftene til alderspensjon vil likevel øke betydelig i årene som kommer, hovedsakelig som følge av at det blir flere alderspensjonister over 67 år. I 2016 og 2017 bidrar også økt grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister og økt minstepensjon til enslige til økt realvekst. I 2016 og 2017 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til alderspensjon til hhv. 3,4 pst. og 3,6 pst.

Enslige forsørgere og etterlatte

Utgiftene til enslige forsørgere og etterlatte har vært reelt avtakende i hele perioden. Nedgangen kan ha sammenheng med økt barnehagedekning, at flere har delt omsorg og at regelverket for å motta overgangsstønad har blitt strammet inn (etter 2011) og blitt gjort mer arbeidsrettet. Utgiftene til etterlattepensjoner har falt, bl.a. som følge av økt yrkesdeltakelse blant kvinner. Det anslås en realvekst i folketrygdens utgifter til enslige forsørgere og etterlatte på -5,5 pst. og -1,6 pst. for hhv. 2016 og 2017.

3.5 Økonomisk og sosial trygghet

Det store flertallet i den norske befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Norge er blant de landene i verden med minst forskjeller i inntekter og levekår. Gjennom de siste tiårene har det vært en betydelig velstandsøkning og de fleste har hatt en markert oppgang i realinntekten og forbruket. Den generelle langsiktige trenden fra midten av 1980-tallet fram til 2006 er at inntektsforskjellene viste en svak, men jevn økning. Fra 2006 var det en stabilisering av inntektsforskjellene inntil 2009, da inntektsulikhetene igjen begynte å øke. Dette skyldtes bl.a. at kapitalinntektene økte i perioden. Dette er inntekter som i stor grad tilfaller husholdningene på toppen av inntektsfordelingen. Økt lønnspredning har også trukket i retning av økende forskjeller. Enkelte grupper, unge, enslige forsørgere og barnefamili-

⁸ Ved innføringen av uføreformen 1. januar 2015 endret ytelsen navn fra uførepensjon til uføretrygd.

lier med små barn, har hatt en svakere inntektsutvikling enn gjennomsnittet i årene etter 2009 og fram til 2014.

De økonomiske ressursene til en husholdning påvirkes ikke bare av inntekt, men også av oppsparte midler. I tillegg til økte inntektsforskjeller har også formuesfordelingen blitt noe mer ulik.

Selv om inntektsforskjellene er små, er det noen som har så lav inntekt og levestandard at dette begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet. Andelen av personer med lavinntekt påvirkes i stor grad hvordan en definerer lavinntekt. En mye brukt indikator for hvor mange som er utsatt for fattigdom, er andelen med inntekt under et gitt nivå (vanligvis 60 pst. (EU-ekvivalensskala) eller 50 pst. (OECD-ekvivalensskala) av medianinntekten). Forekomsten av lavinntekt er relativt liten i Norge sammenlignet med andre land. Et godt utbygd tjenestetilbud bidrar også til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i mange andre land. Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv., har stor betydning for levekårene i befolkningen.

Til tross for økonomisk vekst er det en tendens til en økende andel med lavinntekt. En av forklaringene er at lavinntektsmålet er relativt og medianinntekten har økt de senere årene. Svak eller manglende tilknytning til arbeidsmarkedet er den viktigste årsaken til at noen havner i lavinnteksgruppen. Mange av disse mottar offentlige stønader. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse, har den vært svakere enn veksten i medianinntekten.

Forekomsten av lavinntekt er høyere blant yngre som bor alene, blant enslige forsørgere, i barnerike familier, innvandrerbefolkningen og blant aleneboende minstepensjonister enn i befolkningen for øvrig. Sammensetningen av lavinnteksgruppen har endret seg over tid. Endrede familiemønstre med flere enslige forsørgere og aleneboende over tid har isolert sett bidratt til økt forekomst av lavinntekt, ettersom éнинntektshusholdninger er mer utsatt for lavinntekt enn husholdninger med to inntekter. Andelen barnefamilier med små barn og enslige forsørgere med lavinntekt har økt, og dette må ses i sammenheng både med økningen i innvandrerbefolkningen og inntektsutviklingen for disse gruppene. Forekomsten av lavinntekt blant ungdom og unge voksne har også økt. Unge aleneboende og unge par uten barn, samt småbarnsfamilier og enslige forsørgere, har hatt en svakere realinntektsvekst enn den generelle inntektsveksten i befolkningen de siste årene. Samtidig har forekomsten av lavinn-

tekt i andre grupper, bl.a. blant alderspensjonister, falt. Pensjonister har hatt relativt god inntektsvekst de senere årene. Dette skyldes bl.a. opptrapping av minstepensjonen, økt yrkesaktivitet blant eldre og høyere pensjonsgrunnlag blant nye pensjonistkull. Videre har omleggingen av pensjonistbeskatningen bidratt til lavere skatt for pensjonister med lave inntekter. Aleneboende minstepensjonister er fremdeles overrepresentert i lavinnteksgruppen.

Årlig lavinntekt kan medføre levekårsproblemer for husholdninger som opplever store fall i inntekten. Det antas imidlertid at lavinntekt over tid i større grad øker risikoen for fattigdom og levekårsproblemer. Som et mål på lavinntekt over tid tas det her utgangspunkt i vedvarende lavinntekt målt som gjennomsnittsinntekt under lavinnteksgrensen over en treårsperiode. I perioden 2012–2014 hadde 4,0 pst. av befolkningen eksklusive studenter, eller om lag 192 000 personer, en inntekt under 50 pst. av mediangjennomsnittet. Dette er en økning på 0,3 prosentpoeng sammenlignet med forutgående treårsperiode (2011–2013). I perioden 2012–2014 hadde 9,0 pst. av befolkningen, om lag 426 000 personer, en inntekt under 60 pst. av mediangjennomsnittet. Dette er en økning på 0,4 prosentpoeng fra forutgående treårsperiode. Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinnteksgruppen, dvs. at de fleste er i lavinnteksgruppen en relativt kort periode.

Forekomsten av vedvarende lavinntekt blant innvandrerbefolkningen⁹ ligger på et høyt nivå. 27,5 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre hadde i henhold til EU-60 vedvarende lavinntekt i perioden 2012–2014. Forekomsten av lavinntekt blant personer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, samt Øst-Europa, er enda noe høyere. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrere varierer ut fra landbakgrunn, migrasjonsårsak og botid. Andelen er naturlig nok høyere blant nyankomne innvandrere enn blant innvandrere med lang botid.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har funnet sted blant grupper av barn som i utgangspunktet er utsatt for lavinntekt: barn av enslige forsørgere, barn i barnerike familier og barn i husholdninger med svak yrkestilknytning. Innvandrerfamilier er overrepresentert i disse gruppene, og barn med bakgrunn fra landgrupper der familiene er store og yrkesaktiviteten blant mødre er lav, er klart overrepresentert i lavinnteksgrup-

⁹ Innvandrerbefolkningen er her definert som innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

pen. I perioden 2012–2014 levde 92 000 barn (9,4 pst. av alle barn) i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt med EU-60. Dette var en økning på 0,8 prosentpoeng fra foregående treårsperiode (8,6 pst.). Antallet barn i lavinnteksgruppen har jevnt over økt også i perioder med stabil andel fordi befolkningen øker. Om lag halvparten av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn.

Økonomisk sosialhjelp

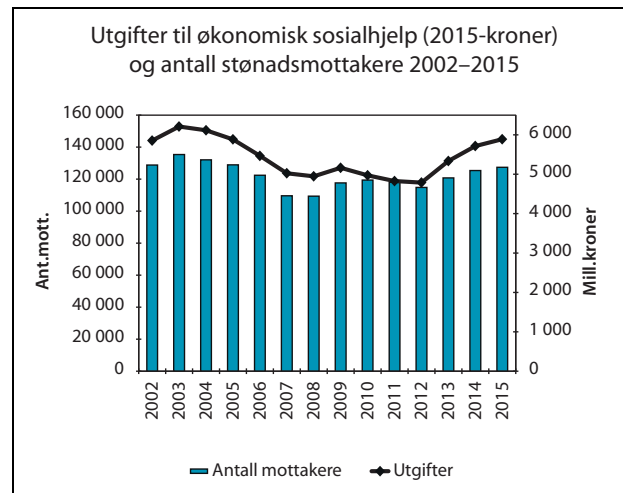
Figur 3.10 viser utviklingen i antall stønadsmottakere mv. i årene 2002–2015. Veksten i økonomisk sosialhjelp fortsatte i 2015, men økningen var svakere enn året før. Det ble utbetalt totalt 5,9 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2015. Dette var en økning på 3 pst. i faste priser, sammenlignet med året før. I løpet av 2015 mottok i alt 127 400 personer økonomisk sosialhjelp, en økning på 2 000 personer (1,5 pst.) i forhold til året før. Tallet omfatter personer som mottar stønad minst en måned i løpet av året, både personer som mottar økonomisk sosialhjelp i tillegg til annen inntekt eller stønad og personer som har stønaden som hovedkilde til forsørgelse.

Store deler av økningen fra 2014 til 2015 skyldes at flere arbeidsledige mottok økonomisk sosialhjelp i 2015. Det er til dels store ulikheter i utviklingen i antall stønadsmottakere og utgifter til økonomisk sosialhjelp mellom kommuner.

Også i 2015 ser man en tendens til at noe flere mottakere hadde sosialhjelp som sin hovedinntekt. Dette gjelder for forsørgere og blant par uten barn. Også stønadstiden økte for sosialhjelpsmottakere som forsørger barn under 18 år. Dette kan ses i sammenheng med at innslaget av heltidsarbeidende fortsatt går ned, særlig blant mottakere som forsørger barn.

Andelen innvandrere blant sosialhjelpsmottakerne øker, også i 2015. Økningen må ses i sammenheng med økt innvandrerbefolkning¹⁰. Andelen mottakere med innvandrerbakgrunn i 2015 utgjorde om lag 40 pst., mot 37 pst. i 2014 og 31 pst. i 2010.

¹⁰ Som personer med innvandrerbakgrunn regnes her både innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Figur 3.10 Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2015-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2015. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. KOSTRA (Kommune-STat-Rapportering).

Om lag 41 pst. av stønadsmottakerne hadde økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde i 2015. Dette er samme nivå som året før. En stor andel av sosialhjelpsmottakerne mottar økonomisk sosialhjelp som supplement til ytelser fra folketrygden. I 2015 hadde 29 pst. trygd eller pensjon som hovedinntektskilde, en nedgang på 1 pst. sammenlignet med året før.

Et flertall av sosialhjelpsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. En ikke ubetydelig andel av sosialhjelpsmottakerne som mottar stønad over lang tid, er gjengangere eller har høy grad av stønadsavhengighet. Som året før var det 36 pst. av mottakerne som hadde stønad i seks måneder eller mer i 2015, mens 19 pst. av mottakerne hadde stønad gjennom hele året.

Som året før hadde om lag 10 pst. av sosialhjelpsmottakerne arbeidsinntekt som viktigste inntekt i 2015. I alt 13 pst. var registrert med enten heltids- eller deltidsarbeid som viktigste arbeidsstatus. 42 pst. var registrert arbeidsledige, en økning på 2 prosentpoeng sammenlignet med året før.

Kvalifiseringsstønad

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner.

Ved utgangen av 2015 var antall deltakere i kvalifiseringsprogrammet 5 700, noe som var omtrent det samme som ved utgangen av 2014, men 120 flere enn på samme tidspunkt i 2013. Av de som gjennomførte eller planmessige avvirket programmet i 2015 gikk 42 pst. til arbeid, mens tilsvarende andel i 2014 var 38 pst. Også den samlede andelen som gikk over til arbeid eller arbeidsrettet løp, økte noe fra 2014 til 2015.

3.6 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Norsk arbeidsliv har endret seg betraktelig fra arbeidsmiljøloven ble innført og fram til i dag. Teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for mer fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Endringer i nærings- og yrkessammensetning gir behov for omstilling. Samtidig er det en underliggende stabilitet i arbeidslivet.

I Norge er andelen av befolkningen i arbeidsstyrken blant den høyeste i OECD-området. Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for sysselsatte i Norge er likevel lav sammenlignet med de fleste andre land i Europa, bl.a. grunnet den høye sysselsettingsgraden og bruk av deltid. I europeisk sammenheng er norske yrkesaktive blant dem som i minst grad rapporterer om frykt for å miste jobben, og arbeidsforholdene oppleves som gode i norsk arbeidsliv.

De aller fleste arbeidere under gode og forsvarlige arbeidsforhold, har god helse, er tilfredse med jobben og er motiverte og engasjerte i arbeidet. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Det er imidlertid store ulikheter i arbeidsmiljøforhold mellom ulike yrkes- og næringsgrupper.

Kriminalitet i arbeidslivet er en økende utfordring. Konsekvensene er alvorlige for de enkelte arbeidstakere som berøres, for virksomhetene og bransjene og for samfunnet som helhet. Arbeidstilsynet rapporterer at de ofte kommer over brudd på bestemmelser i arbeidsmiljøloven om arbeidskontrakter, arbeidstid, overtid mv. Det avdekkes

også mangler ved opplæring, bruk av verneutstyr og innkvartering som arbeidsgiver har ansvar for. For enkelte bransjer er det innført allmenngjøring av bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår i tariffavtalene, og ved tilsyn avdekker Arbeidstilsynet også brudd på disse bestemmelsene. I næringsene bygg og anlegg og renhold er det innført krav om at arbeidstakere skal ha HMS-kort, men også her avdekkes en rekke brudd på regelverket.

Utenlandske arbeidstakere er en særlig utsatt gruppe ved useriøs virksomhet. Risikofylte oppdrag, språkproblemer og mangler ved opplæring og bruk av verneutstyr øker også faren for skader og ulykker.

Skader og dødsfall som følge av ulykker er et alvorlig problem, særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2015 omkom én person i arbeidsulykke i petroleumsnæringen.¹¹ I det landbaserte arbeidslivet omkom 32 personer i arbeidsulykker.¹² De fleste ulykkene i 2015 skjedde innenfor næringsgruppene transport og lagring (9) jordbruk, skogbruk og fiske (7) og bygg og anlegg (6). I et langsiktig perspektiv har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, men de siste femten årene har denne nedgangen flatet ut.¹³

Statistisk sentralbyrå publiserte for første gang i 2015 statistikk over arbeidsulykker i Norge.¹⁴ For ulykker som medførte langvarig sykefravær, rapporterte næringsgruppene elektrisitet, vann og renovasjon, bygge- og anleggsvirksomhet, industri, transport og lagring, og jordbruk, skogbruk og fiske om flest ulykker med mer enn 5,5 arbeidsulykker per 1000 sysselsatte. For ulykker som medførte kortere sykefravær (tre dager eller mindre), rapporterte næringsgruppen helse og sosialtjenester om flest arbeidsulykker med 9 ulykker per 1000 sysselsatte.

¹¹ <http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/RNNP%202015/RNNP%202015%20-%20Hovedrapport.pdf>

¹² <http://www.arbeidstilsynet.no/nyhet.html?tid=255078>.

¹³ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI.

¹⁴ Statistikken baserer seg på dødsulykker innrapportert til tilsynsmyndighetene, samt data fra innrapporterte skjema for arbeidsulykker fra arbeidsgiver til NAV. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til dette tallmaterialet. En må derfor være noe varsom i tolkningen av resultatene. I regi av Statistisk sentralbyrå (SSB), Arbeids- og velferdsetaten, Arbeidstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt jobber myndighetene fortsatt aktivt for å forbedre statistikkgrunnlaget.

I norsk petroleumsvirksomhet har det over flere år vært en gjennomgående forbedring i sikkerhetsnivået. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP) 2015* viser nå en negativ utvikling på flere områder. Bl.a. er totalindikatoren for storulykke på et noe høyere nivå i 2015 enn de to forutgående årene. Det var også en rekke ulykker og nestenulykker i 2015, og det inntraff en dødsulykke.

Arbeidsmiljøet for de fleste norske arbeidstakere bidrar til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet. De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. De bakenforliggende årsakene knyttet til utvikling av psykiske- og muskelskjelettplager er

ofte sammensatte, og betydningen av arbeidsforhold er en del av dette helhetsbildet. I SSBs levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø i 2013 (LKU 2013) rapporterte om lag sju av ti yrkesaktive om muskel- og skjelettsmerter i løpet av en måned. Forekomsten av psykiske plager blant yrkesaktive har vært stabil de to siste tiårene. Om lag 15 pst. av alle yrkesaktive oppgir psykiske plager i løpet av den siste måneden. I LKU 2013 oppga nær 40 pst. av de som det siste året hadde vært sykemeldt av lege i 14 dager eller mer at fraværet var forårsaket av helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobb. STAMI har beregnet at om lag 40 pst. av de legemeldte langtidssykmeldingene helt eller delvis kan tilskrives mekaniske (ergonomiske) og psykososiale arbeidsmiljøforhold.

4 Anmodningsvedtak

Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Omtalt side
2015–2016	68, punkt 17	Særordninger trygderegelverket	93
2015–2016	116	Sosial dumping	195
2015–2016	440, punkt 3	Aktivisering/språktrening	71
2015–2016	441, punkt 2	Integrering	71
2015–2016	441, punkt 4	Integrering	71
2015–2016	441, punkt 7	Integrering, opplæring	71
2015–2016	441, punkt 9	Sosial dumping/arbeidslivskriminalitet	198
2015–2016	564	Ekspertgruppe varsling	197
2015–2016	565	Varsling	197
2015–2016	612	Lønnsforskjeller	197
2015–2016	927	Arbeidstakeres samvittighetsfrihet	77

5 Oversiktstabeller

5.1 Utgifter og inntekter fordelt på kapitler

Forslag til statsbudsjett for 2017 under programområde 09 Arbeid og sosiale formål, 29 Sosiale formål, folketrygden og 33 Arbeidsliv, folketrygden.

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Administrasjon					
600	Arbeids- og sosialdepartementet	194 047	183 400	227 414	24,0
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	235 066	248 675	267 160	7,4
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>429 113</i>	<i>432 075</i>	<i>494 574</i>	<i>14,5</i>
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	388 581	150 000	440 000	193,3
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 832 210	11 723 176	11 811 963	0,8
606	Trygderetten	70 129	68 856	70 048	1,7
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>12 290 920</i>	<i>11 942 032</i>	<i>12 322 011</i>	<i>3,2</i>
Tiltak for bedre levekår mv.					
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	337 574	350 104	339 490	-3,0
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>337 574</i>	<i>350 104</i>	<i>339 490</i>	<i>-3,0</i>
Arbeidsmarked					
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 715 051	8 502 026	9 170 890	7,9
635	Ventelønn	68 417	47 000	30 000	-36,2
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>7 783 468</i>	<i>8 549 026</i>	<i>9 200 890</i>	<i>7,6</i>
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
640	Arbeidstilsynet	543 223	579 608	626 853	8,2
642	Petroleumstilsynet	242 197	252 758	290 930	15,1

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	114 588	117 090	119 800	2,3
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	56 475	3 400	3 450	1,5
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	21 063	23 332	24 492	5,0
649	Treparts bransjeprogrammer	3 212	2 754	2 800	1,7
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>980 758</i>	<i>978 942</i>	<i>1 068 325</i>	<i>9,1</i>
	Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen	18 032	18 500	20 200	9,2
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	9 850 955	10 465 000	5 562 168	-46,8
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 133 000	1 190 000	302 200	-74,6
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	7 892 788	6 243 000	4 536 000	-27,3
615	Yrkesskadeforsikring	83 773	92 000	96 000	4,3
616	Gruppelivsforsikring	168 547	189 000	194 000	2,6
2470	Statens pensjonskasse	14 935	9 438	30 876	227,1
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>19 162 030</i>	<i>18 206 938</i>	<i>10 741 444</i>	<i>-41,0</i>
	Kontantytelser				
660	Krigspensjon	384 747	340 000	301 000	-11,5
664	Pensjonstrygden for sjømenn	71 000	62 000	83 000	33,9
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 508 604	1 660 000	1 930 000	16,3
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	419 635	383 700	325 000	-15,3
	<i>Sum kategori 09.60</i>	<i>2 383 986</i>	<i>2 445 700</i>	<i>2 639 000</i>	<i>7,9</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>43 367 849</i>	<i>42 904 817</i>	<i>36 805 734</i>	<i>-14,2</i>
	Enslige forsørgere				
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 665 577	3 828 100	3 562 200	-6,9
	<i>Sum kategori 29.20</i>	<i>3 665 577</i>	<i>3 828 100</i>	<i>3 562 200</i>	<i>-6,9</i>
	Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet				
2650	Sykepenger	39 533 526	40 769 704	41 143 656	0,9
2651	Arbeidsavklaringspenger	35 019 599	34 944 800	35 220 000	0,8
2655	Uførhet	76 633 224	78 975 000	83 953 000	6,3
	<i>Sum kategori 29.50</i>	<i>151 186 349</i>	<i>154 689 504</i>	<i>160 316 656</i>	<i>3,6</i>
	Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.				
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 119 675	9 582 440	9 584 140	0,0
	<i>Sum kategori 29.60</i>	<i>9 119 675</i>	<i>9 582 440</i>	<i>9 584 140</i>	<i>0,0</i>

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Alderdom					
2670	Alderdom	190 563 420	202 567 000	214 885 000	6,1
	<i>Sum kategori 29.70</i>	<i>190 563 420</i>	<i>202 567 000</i>	<i>214 885 000</i>	<i>6,1</i>
Forsørgertap m.v.					
2680	Etterlatte	2 243 411	2 155 400	2 094 230	-2,8
2686	Stønad ved gravferd	179 177	180 000	181 400	0,8
	<i>Sum kategori 29.80</i>	<i>2 422 588</i>	<i>2 335 400</i>	<i>2 275 630</i>	<i>-2,6</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>356 957 609</i>	<i>373 002 444</i>	<i>390 623 626</i>	<i>4,7</i>
Arbeidsliv					
2541	Dagpenger	13 764 148	15 264 000	16 300 000	6,8
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	809 553	860 000	975 000	13,4
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>14 573 701</i>	<i>16 124 000</i>	<i>17 275 000</i>	<i>7,1</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>14 573 701</i>	<i>16 124 000</i>	<i>17 275 000</i>	<i>7,1</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>414 899 159</i>	<i>432 031 261</i>	<i>444 704 360</i>	<i>2,9</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Administrasjon					
3600	Arbeids- og sosialdepartementet	2 267			
3601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	193			
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>2 460</i>			
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
3605	Arbeids- og velferdsetaten	101 329	106 090	108 980	2,7
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>101 329</i>	<i>106 090</i>	<i>108 980</i>	<i>2,7</i>
Arbeidsmarked					
3634	Arbeidsmarkedstiltak	1 562	202	200	-1,0
3635	Ventelønn mv.	35 363	31 230	22 200	-28,9
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>36 925</i>	<i>31 432</i>	<i>22 400</i>	<i>-28,7</i>

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
3640	Arbeidstilsynet	46 143	42 338	42 915	1,4
3642	Petroleumstilsynet	74 938	58 480	88 110	50,7
3645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen	12 000			
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	78 649	96 620	85 040	-12,0
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>211 730</i>	<i>197 438</i>	<i>216 065</i>	<i>9,4</i>
Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse					
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	30 085 640	17 034 000	18 428 000	8,2
3615	Yrkesskadeforsikring	122 083	148 000	130 000	-12,2
3616	Gruppelivsforsikring	103 439	105 000	101 000	-3,8
5470	Statens pensjonskasse	18 070	18 070	38 070	110,7
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	2 367 205	1 948 000	1 075 000	-44,8
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>32 696 437</i>	<i>19 253 070</i>	<i>19 772 070</i>	<i>2,7</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>33 048 881</i>	<i>19 588 030</i>	<i>20 119 515</i>	<i>2,7</i>
Diverse inntekter					
5701	Diverse inntekter	2 078 364	2 029 480	2 007 940	-1,1
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>2 078 364</i>	<i>2 029 480</i>	<i>2 007 940</i>	<i>-1,1</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>2 078 364</i>	<i>2 029 480</i>	<i>2 007 940</i>	<i>-1,1</i>
Arbeidsliv					
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	184 685	205 000	220 000	7,3
5705	Refusjon av dagpenger	28 517	35 500	30 200	-14,9
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>213 202</i>	<i>240 500</i>	<i>250 200</i>	<i>4,0</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>213 202</i>	<i>240 500</i>	<i>250 200</i>	<i>4,0</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>35 340 447</i>	<i>21 858 010</i>	<i>22 377 655</i>	<i>2,4</i>

5.2 Bruk av stikkordet kan overføres

Under Arbeids- og sosialdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2016	Forslag 2017
604	21	Spesielle driftsutgifter		49 000
605	70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte	30 211	
621	63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte		155 760
621	70	Frivillig arbeid	3 177	93 190
634	21	Forsøk, utviklingstiltak mv.	6 959	
634	76	Tiltak for arbeidssøkere	117 398	7 720 850
634	77	Varig tilrettelagt arbeid	55 413	1 326 990
646	71	Tilskudd til nordsjødykkeralliansen m.v.	949	
646	72	Tilskudd	143	3 450
646	73	Kompensasjonsordning	9 432	
648	21	Spesielle driftsutgifter	3 707	1 500
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv.	120 428	323 656

Del II
Budsjettforslag

6 Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2017

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har det overordnede ansvaret for politikken på følgende områder:

- Arbeidsmarkedspolitik
- Arbeidsmiljø og sikkerhet
- Inntektspolitikk
- Pensjoner
- Velferdspolitik

Administrasjonen skal betjene departementets politiske ledelse slik at den kan utvikle sin politikk og gjennomføre den innenfor rammene Stortinget setter.

Det overordnede målet for politikken på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde er å bidra til arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og å utvikle de virkemidler en samlet sosialpolitikk, arbeidsmarkedspolitik og arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk gir. Forskning og kunnskapsutvikling er et viktig virkemiddel for departementets politikk- og tjenesteutvikling.

Arbeids- og sosialdepartementets mål for administrasjon og kunnskapsutvikling

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for administrasjon og utvikling:

1. Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikkutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk.
2. Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder.

Hovedmål 1 Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikkutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk

Tilstandsvurdering og utfordringer

Arbeids- og sosialdepartementets oppgaver og prioriteringer følger av politikken som utformes og de mål som er fastsatt på de ulike delene av departementets ansvarsområde. Det vises til nærmere omtale under resultatområdene 2 Arbeid og velferd, 3 Pensjon og 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Strategier og tiltak

Administrasjonens hovedoppgave er å tilrettelegge for en kunnskapsbasert, samordnet og helhetlig politikk på departementets ansvarsområde.

Departementets administrasjon skal være et utviklingsorientert og effektivt faglig sekretariat for politisk ledelse. Det skal være en tydelig og forutsigbar etatsstyrer og forvalter av gjeldende lover, regler og tilskuddsordninger.

Det er viktig for kvalitet og effektivitet at departementet er i stand til å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere.

Departementets ansvarsområde stiller høye krav til etatsstyringskompetanse, og departementet arbeider kontinuerlig med å videreutvikle styringssystemene for å sikre god måloppnåelse og rolleforståelse. Sentralt i dette arbeidet er oppfølgingen av initiativene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Finansdepartementet om bedre styring i staten, herunder bedre mål- og resultatstyring.

Arbeids- og sosialdepartementet er etatsstyrer for følgende virksomheter:

- Arbeids- og velferdsetaten
- Arbeidsretten¹⁵
- Arbeidstilsynet
- Pensjonstrygden for sjømenn

- Petroleumstilsynet
- Riksmekleren¹⁶
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Statens pensjonskasse
- Trygderetten

Oversikt over proposisjoner og meldinger fra Arbeids- og sosialdepartementet (2015–2016)

- Prop. 124 L (2015–2016) Endringer i lov om lønnsplikt under permittering (innføring av en ny arbeidsgiverperiode og forlenget periode med fritak fra lønnsplikt)
- Prop. 112 L (2015–2016) Endringer i folketrygdloven, lov om Statens pensjonskasse og enkelte andre lover (økt minste pensjonsnivå til enslige alderspensjonister og andre endringer)
- Prop. 109 S (2015–2016) Pensjonar frå statskassa
- Prop. 82 L (2015–2016) Endringer i folketrygdlova (arbeidsavklaringspenger – bistand til å skaffe seg eller behalde arbeid)
- Prop. 69 L (2015–2016) Endringer i a-opplysningsloven og folketrygdloven m.fl. (utvidelse av Arbeids- og velferdsetatens tilgang til opplysninger i a-ordningen)
- Prop. 67 S (2015–2016) Oppstart av Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten
- Prop. 64 S (2015–2016) Endringer i statsbudsjettet 2016 under Arbeids- og sosialdepartementet (tilleggsbevilgning som følge av endringer i dagpengereguleringen)
- Prop. 11 L (2015–2016) Endringer i folketrygdloven og enkelte andre lover (økning i grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister og andre endringer)
- Meld. St. 33 (2015–2016) NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet
- Meld. St. 26 (2015–2016) Årsmelding 2015 for pensjonsordninga for stortingsrepresentantar og regjeringsmedlemer

De faste budsjettproposisjonene kommer i tillegg til dette.

Hovedmål 2 Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder

Sektorprinsippet i norsk forskningspolitikk innebærer at departementet har et overordnet ansvar for forskning på og for sin sektor og ansvarsområder. Departementet har både et ansvar for langsiktig forskning for sektoren – det brede sektoransvaret – og et ansvar for forskning for å dekke departementets eget behov for kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og forvaltning.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Departementets kunnskapsinvesteringer ses i sammenheng med målene og utfordringene på politikkområdene som departementet har ansvar for. Det vises til omtale av utviklingstrekk og utfordringer under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Resultatområde 3 Pensjon og Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet. Departementets forskningsportefølje dekker alle resultatområdene, men forskningsprofilen vil variere over tid avhengig av kunnskapsbehovene og forskningsmiljøenes kompetanse.

Departementet har høye forventninger til at forskningsmiljøene leverer relevant forskning av høy vitenskapelig kvalitet. Departementet arbeider bl.a. for å utvikle mer systematisk kunnskap og kompetanse om effekter av tjenester og virkemidler på departementets politikkområder. Høye krav til metodisk kvalitet i gjennomføringen av forsøk og evalueringer er nødvendig for å kunne trekke slutninger om hva som har effekt. God tilgang til koblede registerdata vil i mange tilfeller være viktig for at forskningen kan gi resultater med høy faglig troverdighet.

Det framgår av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* at det finnes lite forskningsbasert kunnskap på flere områder i offentlig sektor. Langtidsplanen understreker også behovet for ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten.

Strategier og tiltak

Departementet legger følgende mål til grunn for sitt strategiske arbeid med forskning og kunnskapsutvikling:

1. Å bidra til langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder.

¹⁵ Etatsstyringsansvaret for Arbeidsretten er begrenset til administrativt ansvar.

¹⁶ Etatsstyringsansvaret for Riksmekleren er begrenset til administrativt ansvar.

2. Å sørge for at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikktutforming og forvaltning, herunder kunnskap om måloppnåelse og effekter av iverksatte tiltak.
3. Det skal være kompetente forskningsmiljøer på strategisk viktige områder som departementet har ansvaret for.

Departementets ulike virkemidler i arbeidet med forskning og kunnskapsutvikling skal supplere hverandre. De viktigste virkemidlene er:

- Forskning i regi av Norges forskningsråd (Forskningsrådet)
- Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet
- Forskning og kunnskapsutvikling i regi av underliggende virksomheter, herunder STAMI

Oppfølgingen av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* skjer i samarbeid med Forskningsrådet.

Departementets tildelinger til Forskningsrådet skal i hovedsak ivareta det brede sektoransvaret for forskning og bidra til langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging. Se omtale under kap. 601, post 50.

Etableringen av tematiske forskningsprogrammer på arbeids-, velferds- og inkluderingsområdet har ivaretatt et behov for spissing av forskningsinnsatsen. Programmene har også hatt som formål å stimulere til forskning som ser ulike politikkområder, temaer og problemstillinger i sammenheng.

Arbeids- og velferdstjenestene utføres i samhandling med andre tjenester på områdene helse, utdanning og integrering. Departementet har derfor i mange tilfeller søkt tverrsektorielle og samfinansierende løsninger i den langsiktige kunnskapsutviklingen.

Departementet vil framover i større grad etter spørre kunnskap om betydningen av kompetanse, utdanning og ferdigheter for inkludering i arbeidslivet, og studier som kan kaste lys over sammenhenger mellom manglende ferdigheter og helse, i den hensikt å utarbeide egnede tiltak for økt arbeidsinkludering.

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet har som formål å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og praksis på departementets ansvarsområder. Se omtale under kap. 601, post 21.

Departementets investeringer ses i sammenheng med underliggende virksomheters kunnskapsbehov og deres kunnskapsutvikling. Arbeids- og velferdsetatens midler til forsknings- og utredningsaktiviteter omtales under kap. 605, post 22. Arbeids- og velferdsdirektoratet skal som hovedregel ha ansvar for evalueringer når det gjelder arbeids- og velferdsforvaltningens egne virkemidler og tiltak.

Som ledd i arbeidet med å forbedre forskningskvaliteten og tjenesteutøvelsen i arbeids- og velferdsforvaltningen er det bl.a. gjennom Forskningsrådet igangsatt arbeid med å styrke samspillet mellom forskning, utdanning og praksis.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse, og et hovedvirkemiddel i ivaretagelsen av det brede sektoransvaret på arbeidsmiljø- og arbeidshelseområdet. Det overordnede målet for STAMI er å skape og å formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. STAMI samarbeider nært med tilsynsmyndighetene om utvikling av relevant kunnskap. Se omtale under kap. 643.

Departementet yter tilskudd til Senter for seniorpolitikk, hvorav en andel går til forsknings- og utviklingsarbeid for å få mer kunnskap om inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) og hva som påvirker seniorers yrkesdeltakelse. Se omtale under kap. 601, post 72.

Deltakelse i internasjonale organisasjoner er også en kilde til kunnskap for departementet. Departementet bevilger tilskudd til internasjonale organisasjoner under kap. 601, post 70. Departementet finansierer deltakelse i kunnskapsprosjekter i regi av internasjonale organisasjoner under kap. 601, post 21.

Programkategori 09.00 Administrasjon

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
600	Arbeids- og sosialdepartementet	194 047	183 400	227 414	24,0
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	235 066	248 675	267 160	7,4
Sum kategori 09.00		429 113	432 075	494 574	14,5

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	248 910	244 526	285 074	16,6
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	137 716	136 724	159 850	16,9
70-89	Andre overføringer	42 487	50 825	49 650	-2,3
Sum kategori 09.00		429 113	432 075	494 574	14,5

Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
01	Driftsutgifter	194 047	183 400	227 414	
Sum kap. 0600		194 047	183 400	227 414	

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 4 274 000 kroner

Rapport 2015

Per 1. oktober 2015 var det 199 ansatte. Kvinneandelen var på 61 pst. Det vises til omtale av kjønnsfordeling for de ulike stillingskategoriene i Del III, punkt 8 Likestillingsomtale.

Regnskapet for 2015 under kap. 600, post 01 viste et forbruk på 194 mill. kroner. Midlene er nyttet til å dekke departementets ordinære driftsutgifter. Av det totale regnskapet ble 155,9 mill. kroner nyttet til å dekke lønn og sosiale kostnader og 38,1 mill. kroner til å dekke andre driftskostnader.

Budsjettforslag 2017**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen på posten er rettet mot alle resultat-områdene under departementet.

Bevilgningen dekker de ordinære driftsutgiftene som er nødvendige for at departementet skal kunne ivareta sine oppgaver. De største driftsutgiftene er knyttet til lønn, husleie, tjenesteavtaler med Departementenes servicesenter, konsulenttjenester, reiseutgifter og utvalgsutgifter.

I forbindelse med etablering av ny sivil klareingsmyndighet under Justis- og beredskapsdepartementet foreslås overført 86 000 kroner fra Arbeids- og sosialdepartementets driftsbevilgning til kap. 400 Justis- og beredskapsdepartementet, post 01 Driftsutgifter. I tillegg foreslås posten redusert med 50 000 kroner som følge av overgangen til digital post til innbyggere og næringsliv. Dette er nærmere omtalt i Del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Det skal etableres nye leieavtaler for departementslokalene fra 1. januar 2017. De nye leiekontraktene skal tilsvare det faktiske arealet som det enkelte departement og Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon vil disponere i 2017. Konsekvensen av ny leieavtale for Arbeids- og sosialdepartementet er en økning av bevilgningen på 20,5 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under Kommunal- og moderniseringsdepartementets kap. 2445 Statsbygg.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie, skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. For departementet utgjør dette 19,7 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

For 2017 foreslås en bevilgning på 227,4 mill. kroner.

Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02	Diverse inntekter	2 267		
	Sum kap. 3600	2 267		

Bevilgningen under kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet, post 01 Driftsutgifter kan overskri-

des mot tilsvarende merinntekter under kap. 3600, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
21	Spesielle driftsutgifter	54 863	61 126	57 660
50	Norges forskningsråd	137 716	136 724	159 850
70	Tilskudd	27 497	35 400	33 790
72	Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	14 990	15 425	15 860
	Sum kap. 0601	235 066	248 675	267 160

Overført fra 2015 til 2016:

Post 21: 2 693 000 kroner

Post 70: 10 000 000 kroner

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Allmenn omtale

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet finansieres under kap. 601, post 21. Formålet med anskaffelsene er å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og praksis innen departementets forvaltningsområder. Posten skal dekke hele bredden av departementets fagområde, men fokus vil variere over tid avhengig av departementets kunnskapsbehov. Posten finansierer i hovedsak kjøp av forskningsoppdrag, evalueringer, statistikk og analyser av utviklingen på departementets ansvarsområder. Posten finansierer også deltagelse i prosjekter i regi av internasjonale organisasjoner, samt formidlingsaktiviteter.

Rapport

Nedenfor gis eksempler på prosjekter som ble ferdigstilt i 2015/2016.

Fafo har i samarbeid med Frischsenteret sluttført et flerårig forskningsprosjekt med formål å utvikle en bedre forståelse av de mekanismene som ligger til grunn for arbeidsinnvandring og konsekvensene av arbeidsinnvandring. Prosjektet har resultert i flere vitenskapelige publikasjoner. Viktige funn fra forskningen er oppsummert i Fafo-rapport 2016:02: «Arbeidsmigrasjon. Hva vet vi om konsekvensene for norsk arbeidsliv, samfunn og økonomi?»

Forskere fra Samfunnsøkonomisk analyse, Fafo og SSB har undersøkt virkninger av allmenngjøring av tariffavtaler. ISF i samarbeid med SSB har framskaffet kunnskap om lønnsutvikling og lønnsforskjeller for innvandrere, og kunnskap om innvandrings betydning for balansen mellom tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft.

ISF har ledet et prosjekt som ser på sammenhengen mellom ferdigheter og arbeidsmarkedssituasjonen for utsatte grupper, basert på data fra den OECD-initierte PIAAC-undersøkelsen om voksnes kompetanse og bruken av denne i arbeidslivet.

Forskere ved ISF og Frischsenteret har utført en komparativ analyse av effekter av innsatser for å inkludere utsatte unge i Norden.

Departementet har i perioden 2013–2016 fulgt opp en flerårig forskningsavtale med Fafo om det kollektive arbeidslivet. Formålet med avtalen har vært å fremme forskning om det kollektive arbeidslivet, bygge opp og vedlikeholde kompetanse på området, samt formidle kunnskap om det kollektive arbeidslivet til arbeidslivets parter og i

samfunnet generelt. Dette omfatter bl.a. overvåking av sentrale indikatorer som organisasjonsgrader, tariffavtaledekning og omfanget av arbeidskonflikter.

Det er gjennomført en evaluering av ordningen med offentlig godkjenning av renholdsvirksomheter (Fafo), samt en evaluering av reglene om likebehandling av utleid arbeidskraft (Fafo). Det er også innhentet kunnskap om utbredelsen og bruken av ulike kontroll- og overvåkingstiltak i arbeidslivet (Fafo).

I anledning 100-årsjubileet for Arbeidsretten og Riksmekleren i 2016 er det utgitt et historieverk om Arbeidsrettens historie og et jubileumsskrift om Riksmekleren.

Det er gjennomført flere prosjekter for å kartlegge og vurdere hvordan ulike velferdsordninger, virkemidler og arbeidsmåter i arbeids- og velferdsforvaltningen fungerer. Eksempelvis har Proba Samfunnsanalyse undersøkt klage- og påvirkningsmuligheter i AAP-ordningen, og SSB har kartlagt sambruk av kommunale og statlige ytelser.

På pensjonsområdet er det gjennomført en analyse av pensjonsreformens virkning på uføreratene (Proba), og det er innhentet kunnskap om tilpasninger av tjenestepensjoner i privat sektor etter omlegging av AFP (Fafo).

Budsjettforslag 2017

Bevilgningen under kap. 601, post 21 foreslås redusert med 4,9 mill. kroner og kap. 1633, post 01 reduseres med 1,1 mill. kroner, mot at bevilgningen under kap. 605, post 22 økes med 6 mill. kroner. Økningen under kap. 605, post 22 (Arbeids- og velferdsdirektoratets forsknings- og utredningsaktiviteter) skal understøtte Arbeids- og velferdsdirektoratets utvidede ansvar for evalueringer av virkemidler på arbeids- og velferdsforvaltningens områder.

En andel av posten går til årlig innhenting av statistikk og analyser for å belyse status, utviklingstrekk og utfordringer på departementets ansvarsområder. Årlig gis det også midler til internasjonalt samarbeid om utvikling og utveksling av kunnskap på departementets fagområde. Det omfatter bl.a. samarbeid i regi av OECD, ILO og EU-kommisjonen.

Deler av midlene på posten er bundet opp i prosjekter som videreføres fra 2016. Eksempler på temaer som dekkes av disse prosjektene er: Tilpasning til høy arbeidsinnvandring på det norske arbeidsmarkedet; Virkninger av permitteringsordningen; Sammenligning av Norge og Sve-

rige når det gjelder sysselsetting av funksjonshemmede; Evaluering av arbeidsmarkedstiltak; Effekter av midlertidige ansettelser; Ulike tilknytningsformer i arbeidslivet; Aktører i delingsøkonomien; Avtaleformer, lønnsvekst og lønnspressing; Mobilitetshindringer i pensjonsordningene i privat og offentlig sektor; SSBs levekårsundersøkelse på tema arbeidsmiljø. Departementet tar i 2016 sikte på å lyse ut en ny flerårig forskningsavtale om det kollektive arbeidslivet.

For 2017 finansierer posten også utgifter som følger av Norges formannskap i Nordisk Ministerråd.

Det settes av midler til kunnskapsutvikling i regi av IA-avtalen og til en årlig fagpolitisk konferanse om IA-samarbeidet.

Departementet bidrar til finansieringen av løpsdatabasen FD-Trygd i Statistisk sentralbyrå (SSB). Databasen er en viktig kilde til data om arbeidsmarkedstilpasningen til målgrupper for arbeidsmarkedspolitikken, og for trygdeforskningen. Departementet henter også inn kunnskap gjennom bruk og utvikling av MOSART-modellen i SSB, bl.a. for å kunne vurdere langsiktige effekter av pensjonsreformen.

En andel av midlene på posten går til utvikling av nye prosjekter som planlegges gjennom høsten 2016, og til å ivareta kunnskapsbehov som melder seg i løpet av 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 57,7 mill. kroner.

Post 50 Norges forskningsråd

Allmenn omtale

Norges forskningsråd (Forskningsrådet) er Regjeringens viktigste verktøy for gjennomføring av forskningspolitikken.

Det er fastsatt fem mål for Forskningsrådet. Målene er:

- økt vitenskapelig kvalitet
- økt verdiskaping i næringslivet
- møte store samfunnsutfordringer
- et velfungerende forskningssystem
- god rådgiving

Kunnskapsdepartementet fortsetter arbeidet med å utvikle styringssystemet for Forskningsrådet i samarbeid med de andre departementene og Forskningsrådet. Styringssystemet er nærmere omtalt i Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon for 2017.

Arbeids- og sosialdepartementet legger den felles målstrukturen til grunn for samarbeidet

med Forskningsrådet. Departementets tildelinger til Forskningsrådet skal i hovedsak bidra til anvendt forskning og langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektor og ansvarsområder.

Bevilgningen fra Arbeids- og sosialdepartementet under post 50 går til programmer og satser som beskrevet nedenfor. Programmene gjennomføres i tråd med vedtatte programplaner. Interessene til departementet og aktører i sektoren er representert i programstyrene.

Forskningsrådets programnettsteder formidler informasjon om forskningsresultater og aktiviteter i programmene.

Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)

Allmenn omtale

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) er det største samfunnsvitenskapelige forskningsprogrammet i Norge. VAM skal bidra til økt innsikt i forutsetningene for et bærekraftig velferdssamfunn. Forskningen er innrettet mot å etablere ny og bedre kunnskap om velferd, arbeidsliv, internasjonal migrasjon og etniske relasjoner, og sammenhengen mellom disse områdene.

En grunnleggende utfordring i årene framover er vedlikehold og utvikling av det norske velferdssamfunnet i møtet med en økende sosial og kulturell heterogenitet, og globalisering av økonomi, politikk og arbeids- og næringsliv, dette også kombinert med demografiske, sosiale og kulturelle endringer.

Rapport

Det er høy forskningsaktivitet og stor vitenskapelig produksjon i programmet. I løpet av 2009–2016 har programmet finansiert 83 forsknings- og kompetanseutviklingsprosjekter for til sammen 809 mill. kroner.

I 2015 ble det utlyst forskningsmidler på følgende temaområder:

- Unge personers inngang til og stabilitet i arbeidslivet
- Produksjon, kvalitet og effekt av velferdstjenester
- Migrasjon, integrering og transnasjonale relasjoner
- Eldres yrkesdeltakelse
- Sammenhengene mellom voksnes læring, kompetanse og deltakelse i arbeidslivet (fellesutlysning mellom VAM og FINNUT)

Det ble gitt støtte til tre kunnskapsoppsummeringer/temanotater på områdene Funksjonshemmedes tilknytning til arbeidslivet (NTNU Samfunnsforskning), Innvandrerkvinner tilknytning til arbeidsmarkedet (ISF) og Familiestøttende tiltak for barn og familier som lever i en vedvarende familiekonflikt (HiOA).

Programmet bidrar også økonomisk til internasjonalt samarbeid. Eksempler på dette er felles europeiske samarbeid som Norface-programmet «Welfare State Futures» og Joint Programme Initiativ (JPI) «More Years Better Lives».

Forskningsrådet besluttet i 2015 at programmet skal evalueres i 2016 med avslutning i 2017. Evalueringskomiteen skal også komme med råd om framtidige faglige og tematiske prioriteringer innen områdene velferd, arbeidsliv og migrasjon.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Allmenn omtale

Det overordnede målet for programmet er å skape forutsetninger for godt arbeidsmiljø, god arbeidshelse og høy arbeidsmarkedsdeltakelse. Det skal framskaffes forskningsbasert kunnskap om sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet, samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og -helse, og effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom.

Programplanen går ut i 2016. I en overgangsfase videreføres programmet i ytterligere to år for bl.a. å følge opp problemstillinger i programplanen som er mangelfullt dekket, og for å ivareta nyere prioriteringer av kunnskapsbehov. Departementet vil framover i større grad etterspørre kunnskap om betydningen av kompetanse, utdanning og ferdigheter for inkludering i arbeidslivet, og studier som kan kaste lys over sammenhenger mellom manglende ferdigheter og helse, i den hensikt å utarbeide egnede tiltak for økt arbeidsinkludering.

Departementet vil i samarbeid med Forskningsrådet etablere et revidert grunnlag for en videre forskningsinnsats på økt arbeidsinkludering for perioden etter 2017–2018.

Rapport

I løpet av 2007–2016 har programmet finansiert 48 prosjekter for forskning og kompetanseutvikling for til sammen 315 mill. kroner.

Formidling av resultater fra prosjektene i programmet har stått sentralt i sluttfasen av programperioden. Til programmets avslutningskonferanse

i 2016 ble det laget kunnskapsoppsummeringer om sentrale temaer innenfor programmet. Disse er publisert i Tidsskrift for velferdsforskning (2/2016). Følgende temaer er oppsummert: 1) De helserelaterte trygdeytelsene 2) Kvinner og sykefravær 3) Leger i primærhelsetjenestens sine holdninger til og erfaringer med sykefravær og sykefraværsoppfølging 4) Arbeidsplassen og sykefravær.

Det er gjennomført en evaluering av programmet. Den konkluderer med at programmet bl.a. har bidratt til at Norge har utviklet solide forskningsmiljøer med god kompetanse på sykefravær, frafall og utstøting fra arbeidslivet. På dette området er det levert forskning av høy kvalitet og relevans. Når det gjelder området Arbeidsmiljø og arbeidshelse har evalueringen et mer sammensatt inntrykk, og ikke alle tema i programplanen er godt dekket. Programmet vurderes av Forskningsrådet til å nå sine hovedmål og delmål i tilstrekkelig grad.

Evaluering av pensjonsreformen

Allmenn omtale

Sentrale mål for pensjonsreformen er:

- et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- å legge til rette for en fleksibel individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon
- å motivere til arbeid
- god fordelings- og likestillingsprofil
- enkle hovedprinsipper og god informasjon

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen som går over perioden 2011–2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er organisert under Forskningsrådet slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på en best mulig måte. En viktig del av evalueringen er en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer.

Rapport

I 2016 hadde evalueringen totalt åtte forskerprosjekter og ett doktorgradsstipend i porteføljen for til sammen 51,6 mill. kroner. Tre av prosjektene er avsluttet. Prosjektene i porteføljen vurderes tematiske å dekke oppdraget for evalueringen i tilstrekkelig grad.

Eksempler på sentrale temaer i forskningen er: Fordelingsvirkninger av pensjonsreformen; Virkninger av fleksibel alderspensjon på eldres yrkesaktivitet; Samspillet mellom folketrygden og arbeidsmarkedsbaserte ordninger; og Økonomisk og sosial bærekraft.

Forskning om Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – detsatsing under PETROMAKS 2-programmet

Allmenn omtale

Forskning på helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren har helt fra 2002 vært organisert som en integrert del av Forskningsrådets PETROMAKS-program og finansiert av Arbeids- og sosialdepartementet. Satsingen videreføres fra 2017 som en løpende satsing med 3-årige programplaner.

HMS-satsingen er i tråd med regjeringens prioritering av ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i forbindelse med petroleumsvirksomhet i mer utsatte områder, jf. prioriteringene gitt i Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*.

Rapport

HMS-satsingen har i løpet av 2012–2016 finansiert 20 prosjekter for til sammen 96,7 mill. kroner. I tillegg har prosjektene til sammen mottatt 53 mill. kroner i støtte fra næringslivet.

Satsingen på HMS i petroleumsprogrammene ble evaluert i 2015. Det overordnede bildet er at programmets innretning er i tråd med programmets mål og med de forventningene Arbeids- og sosialdepartementet har uttrykt for programmet. Satsingen har bidratt til å styrke forskningsmiljøene og fortsatt bygge opp norsk kompetanse på HMS-utfordringer i petroleumssektoren. Satsingen har også bidratt til økt samarbeid mellom ulike forskningsmiljøer og mellom forskningsmiljøer og næringen. Resultatene fra evalueringen utgjør et viktig grunnlag for arbeidet med framtidig satsing på området.

Praksisrettet FoU for utvikling av helse- og velferdstjenestene

Allmenn omtale

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd* ble programmet Praksisrettet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel) etablert i 2012. Målet med

satsingen er å styrke forskningen for helse- og velferdstjenestene, i tillegg til å utvikle utdanningene innenfor dette fagfeltet. PraksisVel skal bidra til samarbeid mellom forskning, utdanning, yrkesutøvere og brukere, og styrke praksisrettet forskning og kunnskapsbasert praksis. Tjenestene og ytelsene fra arbeids- og velferdsforvaltningen er en del av praksisfeltet i denne satsingen.

Satsingen ble i 2015 innlemmet i programmet Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester (HELSEVEL). Dette finansieres av Arbeids- og sosialdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Programmets innretning og prioriteringer skal bl.a. følge opp Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og den langsiktige prioriteringen om fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Forsknings-svake og tverrsektorielle områder er vektlagt.

Rapport

Det har vist seg utfordrende å få fram gode søknader på området arbeids- og velferdstjenester som både holder høy vitenskapelig kvalitet, har høy relevans for tjenesteutøvelsen, utvikling av praksisfeltet og de tilhørende profesjonsutdanningene. Det har også vært utfordrende å sikre god brukermedvirkning i prosjektene og en samarbeidskonstellasjon som bidrar til å utvikle samspillet mellom praksisfeltet, utdanningene og forskningen. I møtet med disse utfordringene har programmet i 2015 gjennomført særskilte tiltak, som inkluderer søkeseminar i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet, finansiering av forprosjekter og målrettede utlysninger.

PraksisVEL hadde i 2016 en portefølje på 21 prosjekter, hvorav ni er forprosjekter. To av prosjektene fikk finansiering etter en særutlysning rettet mot arbeids- og velferdstjenestene. Prosjektene har et samlet omfang på 85,7 mill. kroner.

Budsjettforslag 2017

Bevilgningen går til programmer og satsinger som er omtalt ovenfor. Bevilgningen blir også brukt til å finansiere deler av administrasjonsutgiftene i Forskningsrådet knyttet til ordningene. For nærmere omtale av finansieringen av administrasjonsutgiftene i Forskningsrådet vises det til Prop. 1 S (2016–2017) Kunnskapsdepartementet, jf. kap. 285, post 55.

Departementet vil i samarbeid med Forskningsrådet foreta en helhetlig vurdering av innretningen av departementets forskningssatsinger i Forskningsrådet etter at det foreligger en evaluering av VAM-programmet i 2017.

Bevilgningen under post 50 foreslås økt med 20 mill. kroner. Styrkingen er en oppfølging av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og satsingsområdet Fornylse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Målet er gjennom satsingen PraksisVel i forskningsprogrammet Helsevel å styrke FoU-miljøenes kompetanse på arbeids- og velferdstjenestene og heve kvaliteten i tjenesteforskningen.

For 2017 foreslås en bevilgning på 159,9 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd

Bevilgningen dekker tilskudd til institusjoner og organisasjoner på departementets politikkområde og departementets forpliktelser knyttet til internasjonale avtaler. Store deler av bevilgningen er bundet opp av internasjonale avtaler og driftstilskudd til ulike organisasjoner.

Rapport 2015

Av en bevilgning på 37,9 mill. kroner ble det regnskapsført 27,5 mill. kroner i 2015.

Om lag 69 pst. av det totale regnskapet på posten knytter seg til departementets internasjonale forpliktelser, hvorav de to største gjelder PROGRESS og Bilbao.

Institusjoner og organisasjoner som ble tildelt midler i 2015 var:

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
<i>Sum internasjonale forpliktelser</i>	17 127 736	Midlene er benyttet til å dekke utgifter til EU-kontingenter, driftsstøtte til internasjonale organisasjoner mv.
Magasinet Velferd – driftstilskudd	1 219 000	Midlene er benyttet til å dekke driftsutgifter til tidsskriftet.
Rehabilitation International Norge (RI Norge) – driftstilskudd	300 000	Tilskudd er benyttet til å dekke kostnader knyttet til verv som president i RI Global og internasjonal virksomhet.
Mental helse – drift av arbeidslivstelefonen	1 500 000	Tilskuddet går til drift av arbeidslivstelefonen. Arbeidslivstelefonen er et lavterskeltilbud med hovedvekt på svartjeneste og veiledning innen psykososiale problemstillinger og mellommenneskelig rådgivning for enkeltpersoner som har utfordringer i arbeidslivet.
Norsk Arbeidslivsforum – driftstilskudd	80 000	Tilskuddet er benyttet til å styrke aktivitetene i forumet.
Høgskolen i Bergen	520 000	Midlene er benyttet til gjennomføring av pilotprosjekt med en ettårig skrivetolkutdanning ved Høgskolen i Bergen.
Norges Blindeforbund	3 000 000	Tilskuddet er blitt benyttet til opptrening av seks erstatningshunder til tidligere servicehundbrukere, samt til hjemtrening og ettervern av hundene.
Hovedorganisasjonen Virke – IA-midler	750 000	Tilskudd til informasjonskampanje i forkant av IA-konferansen 2015.
Max Manus	3 000 000	Tilskuddet er benyttet til å utvikle programvare for talegjenkjenning på norsk.
<i>Totalt regnskapsført</i>	<i>27 496 736</i>	

Budsjettforslag 2017

Deler av bevilgningen benyttes til å følge opp departementets internasjonale forpliktelser. Det gis tilskudd til Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao som bistår EØS-land, Kommisjonen og andre beslutningstakere med faglig, vitenskapelig og økonomisk informasjon for å fremme bedre arbeidsmiljø, helse og sikkerhet på arbeidsplassene.

Norge deltar i EaSI-programmets PROGRESS-akse. PROGRESS fremmer tiltak på de arbeidslivs- og sosialpolitiske områdene. Deltakelsen i PROGRESS ivaretar Norges interesser på arbeidsretts- og arbeidsmiljøområdet. Aktiviteter som finansieres av PROGRESS omfatter bl.a. plattformen mot svart arbeid, fremme av mobilitet av personer innen EØS-området, samt fattigdomsbekjempelse. Programmet omfatter i tillegg aktiviteter for de europeiske paraplyorganisasjonene på det sosialpolitiske området, hvor norske frivillige organisasjoner og fagmyndigheter inngår som medlemmer. Under PROGRESS-programmet har Norge bl.a. hatt nasjonale eksperter i EU-kommisjonen. I tillegg deltar Norge i EaSI-programmets EURES-akse som er europeisk arbeidsformidlingsnettverk. Deltakelsen forvaltes og finansieres av Arbeids- og velferdsetaten.

De samlede kostnadene for deltakelse i PROGRESS-aksen anslås til å utgjøre om lag 21 mill. kroner i gjennomsnitt per år i perioden 2015–2020. Kontingents størrelse vil variere noe fra år til år over perioden avhengig av aktiviteten og valutakursen.

Andre større tilskuddsmottakere knyttet til internasjonale forpliktelser er:

- Eiro Dublin (kontingent)
- Fafo (ivaretagelse av oppgaven som nasjonalt rapporteringssenter for Eiro)
- Nordiska expertgruppen för kriteriedokument om kjemiska hälsorisker (driftsstøtte)
- Grensetjenesten, Morokulien
- FN-sambandet (informasjonsvirksomhet om International Labour Organisation)

Bevilgningen nyttes også til å gi støtte til ulike institusjoner og organisasjoner og for 2017 foreslås å gi følgende tilskudd:

- Mental helse (tilskudd til drift av telefon for arbeidslivet)
- Norsk arbeidslivsforum (driftstilskudd)
- Rehabilitation International Norge (tilskudd til presidentverv i Rehabilitation International Global og engangstilskudd til parallellseminar i New York, juni 2017 under FN-konferanse om

FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne)

- Effektiviseringsnettverk om NAV-kontor med KS

Norges Blindeforbund fikk i 2014 og 2015 tildelt 3 mill. kroner og i 2016 1,6 mill. kroner til kjøp av erstatningshunder for brukere som tidligere har mottatt servicehund gjennom prosjekter i regi av Norges Blindeforbund og Norges Handikapforbund. Ev. ytterligere behov for flere erstatningshunder i 2017 vil bli dekket over denne posten.

Kommunenes Sentralforbund (KS) har etablert effektiviseringsnettverk hvor kommuner med prosessveiledning fra KS kan utveksle erfaring og læring for å forbedre tjenestene. I samarbeid med Arbeids- og sosialdepartementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet igangsatte KS i 2016 et toårig forsøk med effektiviseringsnettverk for NAV-kontor. For 2017 vil Arbeids- og sosialdepartementet støtte forsøket med 175 000 kroner.

I forbindelse med behandlingen av Prop. 119 S (2014–2015) samtykket Stortinget i at det skal gis et tilskudd til Frelsesarmeen for forberedelse og gjennomføring av arrangementet Homeless World Cup 2017 i Oslo. Tilskuddet forvaltes av Kulturdepartementet på vegne av flere samarbeidende departementer. Arbeids- og sosialdepartementets andel utgjør 0,4 mill. kroner i 2016 og 2,6 mill. kroner i 2017. Bevilgningen foreslås redusert med 2,6 mill. kroner mot tilsvarende økning under Kulturdepartementets kap. 315 Frivillighetsformål, Post 79 Til disposisjon. For nærmere omtale av tilskuddet vises til Kulturdepartementets budsjettproposisjon.

I statsbudsjettet for 2015 ble det bevilget 13 mill. kroner til utvikling av talegjenkjenning på norsk. Max Manus er gitt tilsagn om midlene, og skal etter planen utvikle slik programvare innen utgangen av 2016. Max Manus ble tildelt 3 mill. kroner i 2015, og resterende 10 mill. kroner utbetales i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 33,8 mill. kroner.

Post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.

Senter for seniorpolitikk (SSP) er et nasjonalt kompetansesenter som skal stimulere og bidra til å utvikle en god seniorpolitikk i private og offentlige virksomheter. Målet er å bidra til at flere seniorer kan fortsette lenger i arbeid, og å synliggjøre eldre som ressurser i arbeidslivet. SSPs virksomhet skal være basert på aktuell og relevant kunn-

skap. SSP har et eget styre der arbeidslivets organisasjoner er representert.

Tilskuddet går til drift av SSP, til informasjon og rådgiving, kunnskapsutvikling, kunnskapsformidling og holdningsskapende arbeid.

Målgrupper for SSPs virksomhet er:

- Politiske myndigheter, offentlig forvaltning og arbeidslivets organisasjoner
- Arbeidsgivere, ledere og tillitsvalgte
- Seniorer (50+)

Rapport

Det er et høyt aktivitetsnivå i SSP. Senteret arrangerer selv en rekke seminarer o.l. og er en etterspurt foredragsholder også på andre arrangementer. Senteret initierer selv forskningsprosjekter, medvirker i aktuelle forskningsprosjekter initiert av andre og holder vedlike et aktivt forskernettverk om seniorpolitiske emner.

Det ble ferdigstilt to nye FoU-prosjekter i 2015: *HR-funksjonens rolle i seniorpolitikken* og *Betydning av livslang læring for seniorenas deltakelse i arbeid*. SSPs styre har vedtatt en ny FoU-plan, og det er satt i gang flere nye prosjekter i 2015 og 2016, bl.a. om mobilitet, kompetanse og karriereutvikling for 50+ personer i arbeidslivet. Norsk Seniorpolitisk Barometer dokumenterer årlig positive holdninger til seniorer i arbeidslivet.

Samarbeidet med arbeidslivets organisasjoner og med NAV/Arbeidslivssentre fungerer godt, og det har vært gjennomført flere kompetansetiltak. SSPs nettsider Seniorpolitikk.no oppfattes som troverdig og samfunnsbevisst. Nettsiden er fornyet og oppgradert, og antall besøk har økt betydelig. Prisen for årets seniorinitiativ 2015 ble tildelt advokatfirmaet DLA Piper Norge for deres strategi med å rekruttere eldre advokater.

SSPs styre har vedtatt en ny strategiplan for 2016–2019.

Budsjettforslag 2017

SSP vil i 2017 prioritere følgende hovedområder:

- IA-avtalen (delmål 3)
- Informasjon og samfunnspåvirkning
- Forsknings- og utviklingsarbeid (FoU)
- Samarbeid med partene i arbeidslivet og Arbeids- og velferdsetaten

Prioriteringene bygger på senterets strategiplan for 2016–2019.

IA-avtalen (delmål 3)

SSP vil samarbeide med partene i arbeidslivet og myndighetene om å skape mer oppmerksomhet og mer målrettede og tilpassede aktiviteter knyttet til delmål 3 i IA-avtalen. Informasjonskampanjer og opplæring av ledere og tillitsvalgte kan være eksempler på dette. Likedan mer bransje- og yrkesspesifikke kunnskaper om å rekruttere og beholde flere seniorer i arbeid. Samarbeidet med NAV/Arbeidslivssentrene er også sentralt.

Informasjon og samfunnspåvirkning

Et viktig mål for SSPs arbeid er å øke bevisstheten om *seniorer som ressurs* for norsk arbeids- og samfunnsliv. I 2017 vil SSP videreføre utsending av ukentlige nyhetsbrev, tidsskrift og løpende informasjon på egne nettsider. SSP skal være en kunnskapsbasert bidragsyter i den samfunnspolitiske debatten om seniorer og arbeidsliv. SSP skal være synlig i media og bidra til at seniorpolitikk omtales på en kunnskapsbasert måte i norske medier og ved relevante faglige og politiske arrangementer om norsk arbeidsliv.

Forsknings- og utviklingsarbeid (FOU)

SSP skal bidra til å gi norsk arbeids- og samfunnsliv forskningsbasert, aktuell og relevant kunnskap om hva som motvirker utstøting og hva som fremmer økt yrkesdeltagelse blant seniorer. Viktige oppgaver i 2017 er bl.a. Norsk Seniorpolitisk Barometer, Forskningsnettverk om seniorpolitikk, kartleggingsprosjekter i utvalgte bransjer, og FoU-prosjekter om kompetanse- og karriereutvikling. SSP legger vekt på aktuell, relevant og god forskningsformidling.

Samarbeid og samhandling

SSP skal arbeide for at norsk arbeidsliv får god kunnskap om hva som motvirker utstøting og tilbake trekking fra arbeidslivet, hva som fremmer økt yrkesdeltagelse og arbeidsglede, og hvordan man kan utvikle og iverksette god seniorpolitikk i praksis. SSP skal være et nasjonalt kompetansesenter som myndigheter og arbeidslivets organisasjoner søker kunnskap hos og samarbeider med.

Viktige samarbeidsområder og instanser er IA-samarbeidet, Arbeids- og velferdsetatens arbeidslivssentre, Arbeidstilsynet, VOX, Statens seniorråd og Ligestillings- og diskrimineringsombudet.

Budsjettforslag

For 2017 foreslås en bevilgning på 15,9 mill. kroner.

Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02	Diverse inntekter	193		
	Sum kap. 3601	193		

Bevilgningen under kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m., post 21 Spesielle driftsutgif-

ter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3601, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Resultatområde 2 Arbeid og velferd

Innledning

Resultatområdet Arbeid og velferd omfatter politikken knyttet til arbeidsmarked og velferd. Politikkområdet omhandler også pensjonspolitikken som omtales under resultatområde 3 Pensjon. Sentrale lover som departementet forvalter på politikkområdet arbeid og velferd, er arbeidsmarkedsloven, arbeids- og velferdsforvaltningsloven, folketrygdloven og lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Departementet har videre koordineringsansvar for innsatsen mot fattigdom, som omfatter tiltak på flere sektordepartementers ansvarsområder.

På arbeids- og velferdsområdet har departementet etatsstyringsansvaret for Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten.

De samfunnsmessige utviklingstrekkene i arbeids- og velferdspolitikken framstilles i Del I, avsnitt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Etter omtalen av resultatområdet, følger omtale av de enkelte budsjettkapitlene under følgende programkategorier:

- Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken
- Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår
- Programkategori 09.30 Arbeidsmarked
- Programkategori 29.20 Enslige forsørgere
- Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet
- Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.
- Programkategori 29.90 Diverse utgifter
- Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken er:

1. Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv
2. Sikre økonomisk trygghet
3. Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
4. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

5. En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv er et sentralt mål for Regjeringen. Høy sysselsetting og god utnyttelse av arbeidskraften er en forutsetning for høy verdiskaping og for å kunne opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet og motvirke fattigdom. Samtidig er et velfungerende arbeidsmarked viktig for å forebygge langvarig ledighet og varig utenforskap for den enkelte. Målet om et inkluderende arbeidsliv med bl.a. redusert sykefravær vil bidra til at flere står i arbeid, og at tilgangen av nye mottakere av helserelevante ytelser reduseres.

Arbeids- og velferdspolitikken skal *sikre økonomisk trygghet* ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter i forbindelse med bl.a. sykdom, arbeidsledighet, midlertidig svikt i arbeids- og inntektsevnen, uførhet, alderdom og ved aleneomsorg for barn. Inntektssikringsordningene skal også bidra til utjevning av inntekt og levekår gjennom livsløpet for den enkelte, mellom grupper, og de skal stimulere til selvforsørgelse. Det legges derfor vekt på at virkemidler og velferdsordninger – enkeltvis og samlet – utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under og gir insentiver til deltakelse i arbeidslivet – det skal lønne seg å arbeide.

Pensjonsreformen har som mål å trygge framtidens pensjoner og bidra til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Innsatsen for å sikre *et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem*, herunder eldres sysselsetting og yrkesfrekvens, omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Regjeringen vil jobbe for at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom gjennom *et sterkere sosialt sikkerhetsnett*. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjeringen vil sikre barn som vokser opp i fattige familier mer likeverdige muligheter.

En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning skal bidra til å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal fremme overgang til arbeid og

aktivitet og bidra til sosial og økonomisk trygghet. Forvaltningen skal sikre god brukermedvirkning og gi gode brukeropplevelser. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal organiseres og drives på en måte som sikrer at mest mulig av de samlede ressursene i forvaltningen går til brukeropfølging og tjenesteproduksjon.

Meld. St. 33 (2015–2016) NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet

Regjeringen har i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* gitt strategisk retning for å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen. Meldingen tok utgangspunkt i forslagene fra en ekspertgruppe som gjennomgikk arbeids- og velferdsforvaltningen.¹⁷ Den arbeidsrettede oppfølgingen ved NAV-kontorene skal forenkles og tilpasses brukernes behov, ungdom skal være en prioritert målgruppe for arbeidsrettet bistand, arbeidsmarkedsinnsatsen overfor arbeidsgivere og arbeidssøkere skal styrkes og NAV-kontorene skal få økt myndighet og handlefrihet. Et økt handlingsrom til NAV-kontorene handler i stor grad om praktiseringen av den statlige arbeids- og velferdspolitikken. I denne proposisjonen konkretiserer Regjeringen flere av forslagene i meldingen og omtaler oppfølging som alt er igangsatt av Arbeids- og velferdsetaten og kommunesektoren. Regjeringen foreslår bl.a. utforming av en ny felles innsats for unge til erstatning for dagens ungdomsgarantier, at Arbeids- og velferdsetaten selv i større grad skal kunne velge om avklarings- og oppfølgingstjenester skal kjøpes av eksterne tiltaksarrangører eller foregå i egenregi, og at det i styring av arbeidsmarkedstiltakene skal legges vekt på prioriterte målgrupper og resultater, og mindre på telling av gjennomførte aktiviteter og tiltaksplasser.

Hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsmarked med lav ledighet og høy sysselsetting er et sentralt mål for Regjeringen. Gode insentiver til å tilby arbeidskraft og en aktiv arbeids- og velferdspolitikkk som gjør det

¹⁷ Ekspertgruppen ble oppnevnt 20. mars 2014, og leverte en delrapport 15. september 2014 og en sluttrapport 9. april 2015. Delrapporten tok utgangspunkt i brukernes møte med ytelsesforvaltningen i Arbeids- og velferdsetaten, mens sluttrapporten konsentrerte seg om brukernes møte med NAV-kontoret og behovet for å utvikle tjenestene i kontoret. Ekspertgruppen ble ledet av Sigrun Vågeng.

lønnsomt å jobbe, skal bidra til å nå dette målet. Et velfungerende arbeidsmarked skal legge til rette for effektiv utnyttelse av arbeidskraften. Tilrettelegging for et inkluderende arbeidsliv vil også bidra positivt til sysselsettingspolitikken.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Lav sysselsettingsvekst, stabil registrert ledighet, men noe økt langtidsledighet

Siden høsten 2014 har lavere aktivitet i petroleumssektoren preget arbeidsmarkedet. Sysselsettingen har utviklet seg svakt, jf. omtale i avsnitt 3 Sentrale utviklingstrekk i proposisjonens Del I. Hele to tredeler av nedgangen i sysselsettingen er blant menn, og det er særlig blant unge under 25 år at sysselsettingen har gått ned. Den registrerte ledigheten utgjorde i august 2016 3,1 pst. av arbeidsstyrken, tilsvarende 84 700 personer. Den lavere registrerte arbeidsledigheten må bl.a. ses i sammenheng med økt tiltaksinnsats. Summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak har endret seg lite siden begynnelsen av året.

Mange arbeidssøkere finner jobb etter kort tid. I august i år hadde nær 50 pst. av de ledige vært registrert ledige eller på tiltak i mindre enn 26 uker. Langtidsledigheten, dvs. sammenhengende ledighet i mer enn 26 uker, utgjorde vel 27,5 pst. av de registrerte ledige ved utgangen av 1. halvår 2016. Antall helt permitterte økte med 18 pst. fra august i fjor til august i år og utgjorde 3 500 personer.

Potensial for redusert sykefravær

Det samlede sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005, med unntak av en midlertidig økning i 2009. Sykefraværet måles ved beregning av sykefraværsprosenten. En endring i registergrunnlaget for innrapporterte arbeidsforhold¹⁸ har medført at Statistisk sentralbyrå ikke har kunnet beregne sykefraværsprosenten for 2015. Andre tallstørrelser for sykefravær indikerer at sykefraværet i 2015 var på om lag samme nivå som i 2014.

I 2014 utgjorde sykefraværet 6,4 pst. av alle avtalte dagsverk. Sykefraværet har endret seg lite siden 2012, og nivået i 2014 og 2015 er blant de laveste etter at IA-avtalen ble inngått i 2001. IA-avtalen har som mål å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2. kvartal 2001. Siste tilgjengelige

¹⁸ Forhold knyttet til innføringen av A-ordningen påvirket muligheten for å beregne avtalte og tapte dagsverk, som ligger til grunn for beregningen av sykefraværsprosenten. Det ventes en løsning i løpet av 2016.

statistikk (4. kvartal 2014) viser sesongjustert en nedgang på 11,5 pst. Dermed er IA-avtalens målsetting så langt ikke nådd.

Nedgangen i det totale sykefraværet siden 2001 omfatter alle næringsområder, fylker og begge kjønn, men det er stor variasjon. I flere næringer og fylker har sykefraværet gått ned med mer enn 20 pst. siden 2001. Kvinner har høyere sykefravær enn menn, og den relative forskjellen mellom menn og kvinner har økt siden 2000. Kjønnsforskjellene har imidlertid vært om lag uendret etter 2012. Store forskjeller i sykefraværet mellom næringer og fylker samt kjønnsforskjeller er en utfordring, men viser samtidig et potensial for reduksjon. Norge har også et høyere sykefravær enn land det er naturlig å sammenligne seg med. Utviklingen i sykefraværet påvirkes av ulike forhold, som arbeidsstyrkens alderssammensetning, i hvilken grad en lykkes med å inkludere personer med helseproblemer i arbeidslivet, arbeidsmiljøforhold, krav i arbeidslivet og holdninger til sykmelding blant både arbeidstakere, arbeidsgivere og leger. Hvordan det tilrettelegges for at arbeidstaker kan stå i arbeid til tross for helseproblemer er også av betydning.

Økt og bedre bruk av graderte sykmeldinger er et uttalt mål i IA-avtalen. Den gjennomsnittlige sykmeldingsgraden¹⁹ er redusert siden starten av IA-samarbeidet – fra 87,6 pst. i 2. kvartal 2001 til 82,2 pst. i 4. kvartal 2014 og har vært om lag uendret siden 2012.

Det er stor variasjon i bruken av graderte sykmeldinger. For de diagnosene som dominerer blant mottakere av sykepengene, er det dokumentert at det kan være helsebringende å være i arbeid. Enkelte undersøkelser viser også at bruk av gradert sykmelding fører til lavere fravær samlet sett, og at flere kommer tilbake i fulltidsarbeid/er sysselsatt i de etterfølgende årene sammenlignet med dem som blir 100 pst. sykmeldt.

Tidligere analyser av satsing på tettere oppfølging og mer konsekvent praktisering av aktivitetskravet i Hedmark har vist at sykefraværet har blitt redusert, hovedsakelig gjennom redusert varighet på fraværene. En oppfølgende analyse av Hedmarksmodellen²⁰ tyder på at en samlet satsing på å styrke sykefraværsoppfølgingen bl.a. ved bruk av rådgivende leger, psykologer og kompetanse-

veiledere som bistår når mulighet for aktivitet for sykmeldte vurderes, har vært en vesentlig årsak til nedgangen i sykefraværet i fylket. Dette gir NAV-kontorene bedre kunnskap om de langtids-sykmeldte, og bidrar til bedre kvalitet i oppfølgingen.

Det er et mål at flest mulig av dialogmøte 2 skal gjennomføres før uke 26. I 1. tertial 2016 ble 89 pst. av møtene avholdt innen 26 uker. Andelen er noe høyere enn foregående år. Det er også pekt på at det i oppfølgingen av sykmeldte kan være behov for tidligere oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten og at dialogmøte 2 kan holdes på et tidligere tidspunkt. I 1. tertial 2016 ble 18 pst. av møtene avholdt innen 20 uker, mens tilsvarende andel i 2015 var 9 pst.

En studie fra Frischsenteret²¹ viser at dialogmøte 2 har en positiv effekt på retur til arbeid. Det er både en effekt av selve innkallingen til møtet og en effekt av å delta på møtet, men effekten av innkallingen til møtet er sterkest. Studien viser at det også er positive langtidseffekter av dialogmøte 2 i form av økt arbeidsinntekt og lavere overgang til arbeidsavklaringspenger.

Situasjonen for utsatte grupper på arbeidsmarkedet

Om lag 200 900 personer var ved utgangen av juni 2016 registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten.²² I denne gruppen mottok 72 pst. arbeidsavklaringspenger. I tillegg er det en del som mottar uføretrygd (10 pst.), og om lag 19 pst. mottar andre ytelser som bl.a. dagpenger, kvalifiseringsstønad, sosialstønad og tiltakspenger. Arbeids- og velferdsetaten anslår at om lag 60 pst. av gruppen med nedsatt arbeidsevne har behov for arbeidsmarkedstiltak. Av disse er noe under halvparten tiltaksdeltakere. En stor andel av gruppen har imidlertid behov for medisinsk oppfølging og rehabilitering før de kan være aktuelle for jobb eller arbeidsmarkedstiltak. For andre vil det være mulig og hensiktsmessig å

¹⁹ Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad per tapte dagsverk er det beste målet på gradering. Et nivå på 100 betyr at inngenting av fraværet er gradert, mens et nivå på 50 innebærer at alt fravær i gjennomsnitt er gradert med 50 pst. Beregning av gjennomsnittlig sykmeldingsgrad for 2015 påvirkes av de samme forholdene som er beskrevet i fotnote 18, og foreligger derfor ikke.

²⁰ Nossen, J.P og Brage S. (2015) Aktivitetskrav og midlertidig stans av sykepengene – hvordan påvirkes sykefraværet? Arbeid og velferd nr.3 2015. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

²¹ Markussen, S., Røed, K. og Schreiner, R. C. (2014). Can compulsory dialogs promote return to work from sickness absence? Oslo: Frischsenteret.

²² Personer med nedsatt arbeidsevne er en betegnelse arbeids- og velferdsforvaltningen benytter for brukere som på grunn av fysiske, psykiske eller sosiale årsaker mottar eller skal motta spesiell oppfølging. Denne gruppen omfatter personer som har gjennomført en arbeidsevnevurdering i arbeids- og velferdsforvaltningen, som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal komme i jobb.

komme i gang med arbeidsmarkedstiltak samtidig som de mottar medisinsk behandling.

Om lag 580 000 personer mottok en helserelaterert ytelse ved utgangen av 2015, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk. Dette inkluderer sykmeldte som har en arbeidsgiver. Blant de med uføretrygd og arbeidsavklaringspenger har imidlertid flertallet liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. En viktig utfordring er å styrke tilknytningen til arbeidsmarkedet for disse gruppene. I 2015 mottok kun 19 pst. av de uføretrygdede en gradert ytelse.²³ Om lag 42 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger var registrert med et aktivt arbeidsforhold i løpet av 2015. Videre hadde 22 pst. av de med 100 pst. uføretrygd inntekt ved siden av ytelsen samme år. Det var om lag 317 700 personer som mottok uføretrygd ved utgangen av juni 2016.

Sysselsettingen blant funksjonshemmede (44 pst.) er lavere enn for befolkningen forøvrig (73 pst.). Denne forskjellen har ikke endret seg vesentlig fra 2002 til 2016. Sysselsettingen er lavere i alle aldersgrupper, men forskjellen er minst blant de unge. Mange av de sysselsatte funksjonshemmede jobber deltid (43 pst.) og mange (36 pst.) mottar samtidig ulike stønader, først og fremst helserelevante stønader.

Ved økt ledighet vil vanligvis de unges arbeidstilknytning påvirkes i større grad enn andre aldersgrupper. Dette ser vi også tegn til nå. De yngste har mindre erfaring og vil ofte ha vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. Unges arbeidstilbud er fleksibelt, da mange jobber deltid samtidig som de er under utdanning. Samtidig har unge ofte korte ledighetsperioder, og flere skifter mellom utdanning og arbeid i starten av sin arbeidskarriere. Fullført videregående opplæring har stor betydning for den enkeltes muligheter i arbeidsmarkedet. Likevel er frafallet fra videregående opplæring høyt. Det blir stadig færre jobber for personer med kun grunnskole, mens det er ventet økt framtidig etterspørsel etter faglært arbeidskraft og kompetanse

²³ Uføregrad fastsettes når en person innvilges uføretrygd. Dersom personen har tapt hele inntektsevnen, settes uføregraden til 100 pst. Den fastsatte uføregraden endres ikke selv om uføretrygden reduseres på grunn av inntekt. Utbetalingsgrad er en betegnelse på hvor stor andel av uføretrygden som utbetales. Det vil si at når en uføretrygdet har inntekt over inntektsgrensen settes uføretrygden ned. Andelen her omfatter også de som i utgangspunktet har en 100 pst. uføretrygd, men som har hatt inntekt over inntektsgrensen og dermed fått redusert utbetalingsgrad.

innen helse, tekniske fag og realfag. En viktig utfordring er å yte tidlig innsats for utsatte unge, slik at de får den bistanden de trenger for å kunne fullføre utdanning og delta i arbeidslivet.

Mange unge er avhengige av offentlige ytelser. I løpet av de siste ti årene har det vært en moderat vekst i andelen unge som mottar helserelevante ytelser. I dag mottar 4,9 pst. av personer under 30 år uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger. Antall unge mottakere av uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger har økt med om lag 5 900 personer fra 2010 til 2015, mens andelen mottakere i aldersgruppen har økt med 0,3 prosentpoeng. De som får innvilget arbeidsavklaringspenger og som ikke kommer fra sykepenger er i stor grad ungdom under 30 år. Unge er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk.

I 2015 kom det et høyt antall asylsøkere til Norge. De fleste kom i løpet av noen få måneder på høsten. Så langt i år har antallet asylsøkere til Norge sunket kraftig, og det er usikkerhet knyttet til den videre utviklingen. Blant flyktningene som kom i fjor høst, og som får vedtak om opphold i år, vil normalt en relativt liten andel melde seg på arbeidsmarkedet allerede i 2017, siden de fleste vil delta i kvalifisering gjennom introduksjonsprogrammet.

Strategier og tiltak

Regjeringen legger til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Effektiv rekruttering og formidling av arbeidskraft skal bidra til god utnyttelse av arbeidskraften.

Arbeids- og velferdspolitikken er innrettet mot å tilby arbeidsrettet bistand til personer som har problemer med å få eller beholde arbeid. Bistanden skal være individuelt tilpasset og bidra til raske overgang til arbeid. Arbeids- og velferdsetaten spiller en sentral rolle i dette arbeidet. Regjeringen legger vekt på at de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidssøkere og arbeidsgivere styrkes og videreutvikles.

Regjeringen vil forebygge helseskader og utstøting og legge forholdene til rette for personer som midlertidig eller varig har fått nedsatt funksjonsevne eller arbeidsevne, med sikte på deltakelse i arbeid. Regjeringen vil bidra til å forebygge sykefravær og fokusere på at alle som kan, skal ha mulighet til å bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Bidra til et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften

Styrke omstillingsevnen i arbeidsmarkedet

Arbeidsledigheten har økt mest i fylker som er nært knyttet til petroleumsrelatert virksomhet, særlig på Vestlandet og Sørlandet, mens den har falt i enkelte andre fylker. Dette betyr at det fortsatt er vekst i etterspørselen etter arbeidskraft i store deler av landet. I dagens situasjon er det viktig å sørge for god tilgang på arbeidskraft til virksomheter som trenger det. En viktig utfordring er å bidra til høy søkeaktivitet blant arbeidsledige og formidling til ledige jobber.

Dagpengeregelverket sikrer arbeidsledige mot kraftig fall i inntekt, samtidig som det motiverer til aktiv jobbsøking blant ledige. For å sikre rask tilgang på arbeidskraft der behovet er, legges det i dagpengeregelverket vekt på at arbeidssøkere må være villige til å bytte arbeidsplass og bosted, eller skifte yrke, når jobben faller bort. Det er Arbeids- og velferdsetaten som praktiserer dagpengeregelverket. For å hindre passivisering og stoppe eventuelt misbruk av dagpenge-systemet av personer som ikke er reelle arbeidssøkere, legger Regjeringen vekt på at mobilitetskravene i dagpengeregelverket skal håndheves konsekvent.

Hovedregelen er at personer som er under utdanning eller opplæring ikke har rett til dagpenger. På bakgrunn av ledighetssituasjonen og behovet for et noe mer fleksibelt regelverk, er det gjort enkelte endringer. Det bedrer muligheten til å kombinere utdanning med mottak av dagpenger, og gir bedre muligheter for å motta dagpenger under etablering av egen virksomhet. Endringene gir økt adgang til å delta på studie-samlinger på dagtid, og til å fortsette med utdanning som allerede var påbegynt, før ledighetsperioden inntrådte i inntil seks måneder. Samtidig gis det adgang til å ta kortvarig utdanning på deltid innenfor tremånedersgrensen, samt til å fullføre påbegynt norskopplæring utover ett år. Endringene er gjeldende fra henholdsvis 1. mai og 1. juli 2016. Perioden en dagpengemottaker etter søknad kan beholde dagpenger under planlegging og etablering av egen virksomhet, er utvidet fra ni til tolv måneder fra 1. juli 2016. Endringene vil bidra til at arbeidssøkere får bedre muligheter for å omstille seg og kvalifisere seg for ledige jobber i andre bransjer.

Permitteringsregelverket gjør det mulig for bedrifter å tilpasse arbeidskraftkostnadene til variasjoner i etterspørselen. Staten bidrar med økonomisk støtte i form av dagpenger til permitterte ar-

beidstakere uten lønn. Fra 1. juli 2016 er det innført en ny fem dagers lønnspliktperiode for arbeidsgivere som inntreffer etter 30 uker med dagpenger. Samtidig er perioden arbeidsgiver er fritatt fra lønnsplikt økt med 19 uker etter disse fem dagene med lønnsplikt. Perioden med lønn eller dagpenger under permittering er dermed økt med 20 uker. Endringene gir bedrifter som står overfor midlertidig mangel på arbeid, økt mulighet til å holde på kompetent arbeidskraft. Samtidig vil en ny arbeidsgiverperiode etter 30 uker stimulere bedriftene til å gjøre en ny vurdering av behovet for å permittere.

Virksomheter som må foreta en vesentlig endring av bedriftens produksjon eller etablere seg på nye markeder, kan søke om bedriftsintern opplæring (BIO) dersom tilskuddet vil bidra til å opprettholde og styrke kompetansen til virksomhetens ansatte.

Økt adgang til midlertidig ansettelse fra 1. juli 2015 gir også flere en sjanse til å komme inn i arbeidslivet.

Styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene for arbeidsgivere og arbeidssøkere

En viktig oppgave for arbeidsmarkedspolitikken er å bidra til god tilpasning mellom etterspørsel (ledige stillinger) og tilbud (arbeidssøkere). I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* drøftes bl.a. hvordan tilgang på informasjon bidrar til et godt fungerende arbeidsmarked. Det er et mål at Arbeids- og velferdsetaten skal ha god kunnskap om arbeidssøkernes og arbeidsgivernes behov, slik at den kan bidra til at arbeidsgivere med behov for arbeidskraft og arbeidssøkere finner hverandre raskt og effektivt. Dette gir god utnyttelse av arbeidsstyrken, og opprettholder produktiviteten i virksomhetene.

For å bedre informasjonen om arbeidsmarkedet og legge til rette for bedre og mer effektive tjenester til både arbeidssøkere og arbeidsgivere, utreder Arbeids- og velferdsdirektoratet mulighetene for å utvikle bedre digitale tjenester til både arbeidssøkere og arbeidsgivere. Nye digitale løsninger kan bl.a. bidra til bedre kvalitet på CV- og stillingsbasen og gi bedre oversikt over ledige stillinger for etatens brukere og ansatte. Det vil også kunne gi bedre matchingfunksjonalitet slik at etaten i større grad kan yte rekrutteringstjenester overfor arbeidsgivere og god formidlingsbistand til arbeidssøkere.

Regjeringen ønsker en styrket og mer helhetlig innsats ut mot arbeidsgivere. I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivi-*

tet foreslår Regjeringen at Arbeids- og velferdsetaten selv i større grad skal kunne bistå arbeidssøkere og arbeidsgivere framfor å kjøpe avklarings- og oppfølgingstjenester av eksterne tiltaksarrangører. Økt oppfølgingsinnsats i regi av etaten selv vil gi større kontakflate mot arbeidsgivere, øke NAV-veiledernes kunnskap om arbeidsmarkedet og legge bedre til rette for samarbeid med andre sektorer det er naturlig for Arbeids- og velferdsetaten å samarbeide med, som for eksempel utdannings- og helsesektoren. For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid, og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslår Regjeringen en omdisponeringsfullmakt på inntil 100 mill. kroner i 2017 fra arbeidsmarkedstiltakene til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett. Se programkategori 09.30 for nærmere omtale.

Tiltak for enkel og rask rekruttering av kompetanse fra utlandet

Regjeringens hovedstrategi for å møte etterspørselen etter arbeidskraft er å mobilisere innenlandske arbeidskraftsressurser. Ved etterspørsel som ikke kan dekkes innenlands, vil Regjeringen legge til rette for enkel og rask rekruttering av kompetanse fra utlandet.

Servicesentra for utenlandske arbeidstakere (SUA-kontor) skal bidra til rask saksbehandling. På kontoret samarbeider Skatteetaten, politiet, Utlendingsdirektoratet og Arbeidstilsynet om å gi utenlandske arbeidstakere og deres arbeidsgivere informasjon og tjenester knyttet til arbeid i Norge. Ett felles kontaktpunkt for viktige deler av kontakten med norske myndigheter bidrar til å legge til rette for at arbeidsinnvandrere kan arbeide i henhold til norske lover og regler. Et tett samarbeid mellom etatene kan også bidra til å avdekke arbeidslivskriminalitet og falske dokumenter. Det er allerede etablert slike kontorer i Oslo, Stavanger, Kirkenes og Bergen, og et nytt SUA-kontor ble etablert i Trondheim i 2016.

Arbeids- og velferdsetaten fortsetter å delta i EURES (European Employment Services) som er et samarbeidsnettverk mellom Europakommisjonen og de offentlige arbeidsformidlingsetatene i EUs medlemsstater, EØS/EFTA-statene og Sveits. Samarbeidet består med rekrutterings- og formidlingstjenester for arbeidsgivere og arbeidssøkere, samt informasjon og veiledning.

Rekruttering av arbeidskraft fra land utenfor EØS omfatter for det meste faglært arbeidskraft og sesongarbeidere. Disse må ha oppholdstillatelse for å kunne arbeide i Norge. Søknad om opp-

holdstillatelse behandles av Utlendingsdirektoratet (UDI). Departementet vurderer løpende behov for endringer i utlendingsregelverket som kan bidra til enklere rekruttering av høyt kvalifiserte arbeidstakere. Flere forenklinger i utlendingsforskriften trådte i kraft 15. januar 2015 og 1. mai 2016. Den årlige kvoten på 5 000 tillatelser til faglærte arbeidstakere har så langt ikke vært noen reell begrensning. Kvoten opprettholdes for å bidra til forutsigbarhet for næringslivet.

Ny kompetansepolitisk strategi

Regjeringen arbeider med å utvikle en nasjonal kompetansepolitisk strategi. Målet er å legge til rette for et mer kompetansebasert arbeids- og næringsliv som er i stand til å møte nødvendige omsillingskrav i tiden framover. Arbeidet med strategien er en oppfølging av anbefalingene fra OECD i Skills Strategy Norway (2014), hvor det bl.a. ble pekt på behovet for en mer helhetlig kompetansepolitikk. Strategien utformes gjennom et bredt, tverrsektorielt samarbeid under ledelse av Kunnskapsdepartementet.

Bidra til et inkluderende arbeidsliv

Oppfølging av IA-avtalen

Avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) ble inngått første gang i 2001, og er nå i sin fjerde avtaleperiode. IA-avtalen er et viktig virkemiddel for å oppnå overordnede mål i arbeids- og velferdspolitikken. Gode resultater fra IA-arbeidet bidrar til at flere kommer i arbeid, og motvirker at de som er i arbeid, faller ut.

Arbeids- og velferdsetatens oppdrag i innsatsen for et mer inkluderende arbeidsliv innenfor IA-avtalens tre delmål vil bli videreført i 2017. I henhold til IA-avtalen for gjeldende periode, vil en underveivurdering av status med hensyn til måloppnåelse, gjennomføring og oppfølging av avtalte tiltak og evaluerte forsøk bli gjennomført innen utgangen av 2016.

Innsatsen for å redusere sykefraværet og øke sysselsettingen for personer med nedsatt funksjonsevne, jf. hhv. delmål 1 og 2, er nærmere beskrevet i avsnittene nedenfor. Arbeidet med å øke yrkesaktiviteten for personer over 50 år, jf. delmål 3, er omtalt under resultatområde 3, hovedmål 1.

Redusert sykefravær gjennom aktive tiltak og hensiktsmessig oppfølging

Regjeringen fortsetter sitt arbeid med å forebygge og redusere sykefraværet, bl.a. gjennom IA-sam-

arbeidet. Sentrale virkemidler for å oppnå dette er tidlig og tett oppfølging, aktiviseringstiltak og god dialog mellom aktørene (sykmeldt arbeidstaker, arbeidsgiver, sykmelder og Arbeids- og velferdsetaten). Forskning viser at arbeid er helsefremmende, særlig for psykiske lidelser og muskel- og skjelettlidelser som er de diagnosegruppene, som dominerer sykefraværstatistikken. Langvarig sykefravær kan medføre at sykmeldte arbeidstakere mister kontakt med arbeidsplassen og risikerer varig utstøting fra arbeidslivet. Tidlig innsats og tett oppfølging av sykmeldte er derfor viktig for å opprettholde arbeidstilknytningen og redusere sykefraværet. IA-avtalen inngått i 2014 støtter opp under denne målsetningen.

Oppfølging av sykmeldte er en viktig oppgave for Arbeids- og velferdsetaten. Behov for oppfølging og tiltak vil imidlertid variere mellom ulike sykefraværstilfeller. Arbeids- og velferdsetatens hovedrolle i sykefraværarbeidet er å være støttespiller for arbeidsgiver og understøtte og tilrettelegge for det bedriftsinterne sykefraværarbeidet.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for å gjennomføre dialogmøte 2 og 3 for sykmeldte. God gjennomføring av dialogmøtene skal bidra til avklaring av behov for arbeidsrettet bistand. For å understøtte målet om tidlig og tett oppfølging av sykmeldte, er det utviklet IKT-systemer som gjør det mulig for arbeidsgiver å be om tidligere gjennomføring av dialogmøter via oppfølgingsplan.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for at aktivitetskravet for rett til sykepenger følges opp og håndheves konsekvent. Erfaringer fra tiltak i Hedmark viser at systematisk og konsekvent håndheving av aktivitetskravet kan bidra til redusert sykefravær gjennom økt bruk av graderte sykmeldinger og kortere varighet på sykefraværstilfellene. Det er iverksatt kompetansetiltak og implementeringsaktiviteter med sikte på at aktivitetskravet skal håndheves konsekvent over hele landet. I tillegg pågår et forsøksprosjekt i tre fylker der oppfølgingsrutinene fra Hedmark prøves ut. Arbeids- og velferdsetatens praktisering av aktivitetskravet vil følges opp og justeres på bakgrunn av tilbakemeldinger fra de ulike sykefraværskatørene, arbeidslivsorganisasjonene og en evaluering av forsøksprosjektet gjennomført av Proba.

Gradert sykmelding er et sentralt aktiviseringstiltak overfor sykmeldte. Regjeringen vurderer at økt bruk av graderte sykmeldinger er et viktig bidrag i innsatsen for å oppnå reduksjon i sykefraværet. I tillegg til tidlig og tett oppfølging av sykmeldte vil Arbeids- og velferdsetaten bistå

arbeidsgivere i deres tilretteleggingsaktiviteter for å bidra til at sykmeldte arbeidstakere kan være delvis i arbeid. I sin dialog med sykmeldere vil Arbeids- og velferdsetaten støtte opp under tiltak som kan bidra til økt bruk av graderte sykmeldinger.

Regjeringen vil legge til rette for større forutsigbarhet og mer likebehandling i sykmeldingsprosessen, og den lanserte i april 2016 et beslutningsstøttesystem for sykmeldere. Systemet skal gi faglig støtte til sykmeldere og består av beskrivelser av anbefalt sykmeldingslengde og gradering ved ulike diagnoser. Dette er et nytt og viktig virkemiddel som vil bidra til en mer lik og forutsigbar sykmeldingspraksis. Systemet vil fortløpende bli utvidet til å omfatte flere diagnoser. Det vil også bli utviklet statistikk som gjør det mulig å kartlegge sykmeldingslengden for ulike diagnoser. For å sikre at beslutningsstøttesystemet blir tatt i bruk skal det gjennomføres ulike implementeringstiltak overfor sykmeldere i samarbeid med legeföreningen. Beslutningsstøttesystemet vil bli evaluert av SINTEF.

Ved langvarig sykefravær øker risikoen for varig utstøting fra arbeidslivet. Tidlig innsats er derfor viktig. Regjeringen har iverksatt et forsøk hvor personer som har vært sykmeldt i mer enn et halvt år får tilbud om ny medisinsk vurdering av en ny lege. Forsøket startet opp i Hordaland i oktober 2015 og varer i om lag ett år. Uni Research gjennomfører og evaluerer forsøket.

For å forsterke arbeidet med oppfølging av sykmeldte har Regjeringen og partene i IA-avtalen igangsatt et forsøk med en forenklet og avgrenset ordning med «sykmeldt i jobb». Ordningen skal gi fleksible muligheter for å prøve ut arbeidstakeres evne til å utføre arbeidsoppgaver under sykdom og vil kunne bygge opp under ambisjonen om økt bruk av graderte sykmeldinger. Forsøksordningen pågår nå som et frivillig tilbud til arbeidsgivere og sykmeldte i Akershus og planlegges avsluttet i 2017. AFI evaluerer ordningen.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for forvaltning av tiltak og virkemidler som kan understøtte og bidra til fortsatt arbeidstilknytning ved sykdom. Fra 1. september 2014 ble forebyggings- og tilretteleggingstilskudd innført. Denne tilskuddsordningen har gjort det enklere for arbeidsgivere å forebygge sykefravær og tilrettelegge arbeidet slik at ansatte kan være i arbeid til tross for helseproblemer. Tiltaket vil bli videreført i 2017.

Hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne

Partene og myndighetene er i IA-avtalen enige om en forsterket innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet. Innsatsen skal primært rettes mot unge som har behov for arbeidsrettet bistand, og som med hensiktsmessig oppfølging og tilrettelegging kan formidles til jobb. Målet er å forhindre overgang til varige trygdeytelser.

Arbeids- og velferdsetatens arbeidsrettede bistand til utsatte grupper omtales nærmere nedenfor.²⁴

Arbeid for utsatte grupper i arbeidslivet

Innsats for arbeid og aktivitet

I lys av situasjonen på arbeidsmarkedet foreslår Regjeringen en styrking av bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak med 1 000 flere plasser for ledige sammenlignet med Saldert budsjett 2016. Dette viderefører satsingen som Regjeringen igangsatte i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2015 og forsterket i 2016, og legger til rette for at tiltaksnivået i 2. halvår 2016 kan videreføres i 2017. Styrkingen skal bidra til økt omstillingsevne og økt mobilitet i arbeidsmarkedet i en periode med forventet høy ledighet. Styrkingen vil også gi grunnlag for bruk av bedriftsintern opplæring i regioner med høy ledighet der bedrifter har behov for omstilling. Økningen vil videre gi rom for å møte behov for tiltaksplasser som følge av innvandring samt innsats for ungdom under 30 år, jf. omtalen nedenfor.

Regjeringen vil legge til rette for at flere personer med nedsatt arbeidsevne skal komme i arbeid eller opprettholde sin tilknytning til arbeidslivet. Mange med nedsatt arbeidsevne har behov for arbeidsmarkedstiltak. Evalueringer viser at de tilta-

kene som er basert på en ordinær arbeidssituasjon viser seg å ha best effekt. Derfor er det lagt til rette for å øke bruken av ordinært arbeidsliv som tiltaksarena, bl.a. gjennom reformer og endringer i regelverket for arbeidsmarkedstiltakene, jf. omtale nedenfor. Det er særlig rom for økt bruk av lønnstilskuddsordninger. Det er lagt til rette for dette både gjennom endringer i regelverket for ordningene og gjennom et opplegg for styrket oppfølgings- og markedsarbeid i regi av Arbeids- og velferdsetaten. Det er også kommet på plass virkemidler som inkluderingstilskudd og egne avtaler mellom arbeidsgiver, arbeidssøker og etaten som vil lette bruken av lønnstilskudd.

Det legges vekt på at rett tiltak skal tilbys til rett tid uten unødig ventetid. Det store antallet brukere med nedsatt arbeidsevne og den store variasjonen i brukerbehov stiller krav til Arbeids- og velferdsetatens oppfølging. Godt samarbeid med behandlingsapparatet og felles forståelse av behovet for å starte tidlig med arbeidsrettet bistand er avgjørende for å bidra til at flere kan bruke sine ressurser i arbeidslivet.

For å bedre tilbudet til arbeidssøkere som har et tilretteleggingsbehov, ble tilretteleggingsgarantiene erstattet med tilretteleggings- og oppfølgingsavtaler fra 1. januar 2016. Hovedmålgruppen er unge med nedsatt arbeidsevne under 30 år som skal i ordinært arbeid. Avtalen skal sikre trygghet for at begge parter i et arbeids-/tiltaksforhold får nødvendig og koordinert bistand, regelmessig oppfølging og fast kontaktperson i Arbeids- og velferdsetaten.

På oppdrag fra departementet har Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2016 satt i gang et forsøk om arbeidsutprøving hos egen arbeidsgiver for personer som mottar arbeidsavklaringspenger etter at sykepengeperioden er utløpt. Formålet med forsøket er at flere skal komme tilbake i arbeid hos egen arbeidsgiver på heltid eller deltid, alternativt at det avklares tidligere at det ikke er mulig å komme tilbake til dette arbeidet. Oslo Economics har sammen med Arbeidsforskningsinstituttet og Centre for Empirical Labor Economics of Choice LAB fått i oppdrag å evaluere forsøket. Endelig rapport skal leveres sommeren 2018.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble lansert i 2012 og videreføres også i 2017. Det er iverksatt mange tiltak som støtter opp under arbeidet med jobbstrategien. Det omfatter bl.a. stillingsressurser, informasjons- og kompetansemidler, tiltaksplasser til jobbstrategiens målgruppe, bruk av tilretteleggings- og oppfølgingsavtaler, styrking av funksjonsassistentordningen og arbeids- og utdanningsreiser, innføring

²⁴ Nedsatt arbeidsevne og nedsatt funksjonsevne er overlappende, men ikke identiske grupper. Personer med nedsatt arbeidsevne har gjennomført en arbeidsevnevurdering i regi av Arbeids- og velferdsetaten som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal beholde, eller komme i arbeid. Nedsatt funksjonsevne foreligger når en av kroppens fysiske, psykiske eller kognitive funksjoner er tapt, skadet eller på annen måte nedsatt (NOU 2009:14). En funksjonshemming kan oppstå i et individs møte med samfunnet, når det er et gap mellom individets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon (Meld. St. 40 (2002–2003)). Personer kan ha nedsatt funksjonsevne uten å ha nedsatt arbeidsevne. Mange med nedsatt funksjonsevne deltar i arbeidslivet uten behov for arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Det vil også være noen som av sosiale grunner kan ha nedsatt arbeidsevne, og som dermed ikke har det på grunn av nedsatt funksjonsevne.

av mentorordning og inkluderingstilskudd. Innsatsen i jobbstrategien støtter opp under IA-avtalens delmål 2 rettet mot unge med nedsatt funksjonsevne.

Psykiske helseutfordringer er en viktig årsak til sykefravær og frafall fra arbeidslivet. Regjeringen vil videreføre innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse. Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) vil fases inn i Arbeids- og velferdsetatens ordinære innsats i 2017. Samarbeidet mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og helsetjenestene videreføres. I forbindelse med innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse er det bl.a. satt i gang forsøk basert på metoden «Individual Placement and Support» (IPS). Metoden er basert på at personer med psykiske helseproblemer kommer seg raskt ut i jobb, og at de får behandling fra helsetjenesten parallelt med arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Oppfølgingsplanen innebærer også tiltak for å forebygge psykiske helseproblemer og rusproblemer i skolen, og tilrettelegge for at elever med psykiske helseproblemer og rusproblemer skal kunne gjennomføre videregående opplæring. Tiltakene i Oppfølgingsplanen består i stor grad av avgrensede pilot- og forsøksprosjekter.

Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd ble i 2013 iverksatt i fire fylker, og har siden blitt utvidet med ett fylke. Forsøket skal gå over fem år og blir evaluert underveis. En effektvaluering vil foreligge i 2018/2019. Unge mottakere skal prioriteres, og både arbeidstaker og arbeidsgiver skal få tett oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen forventer at dette forsøket, sammen med annen innsats, bidrar til at flere unge får en varig forankring i arbeidslivet.

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner. Arbeidet med å gjøre programmet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelle, tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli videreført i 2017. For nærmere omtale vises det til hovedmål 4.

Raskere integrering av flyktninger i arbeid

Regjeringen legger til rette for at flere innvandrere med fluktbakgrunn kan komme raskere inn i arbeidslivet. I Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mot- tak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*

foreslår Regjeringen tiltak som innebærer nye oppgaver og ansvar for Arbeids- og velferdsetaten samt økt innsats knyttet til dagens oppgavefordeling.

Regjeringen foreslår økte ressurser til Arbeids- og velferdsetaten for å drive yrkesveiledning av personer i asylmottak, jf. også omtale under programkategori 09.10. Yrkesveiledningen skal gjøres på bakgrunn av kartlagt kompetanse og ses i sammenheng med systemet som Regjeringen har satt i gang for kartlegging av kompetanse allerede mens den enkelte bor i asylmottak. Den kartlagte informasjonen skal følge med den enkelte i den videre kontakten med offentlige instanser, og informasjonen skal bidra til å sikre bedre kobling mellom bosetting, kvalifisering og arbeidsmarkedsbehov. Yrkesveiledningen fra Arbeids- og velferdsetaten skal også ses i sammenheng med karriereveiledning som skal gjøres av Karrieresentrene overfor personer på asylmottak.

Arbeids- og velferdsetaten skal komme tidligere inn i samarbeidet med kommunen om planlegging og gjennomføring av introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere. Etaten skal bistå med arbeidsmarkedsfaglig veiledning av deltakere og utvikling av individuell plan.

Det skal etableres et raskere spor inn i arbeidslivet for flyktninger som har kompetanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet. Innretningen av et slikt hurtigspor er utviklet i samarbeid med partene i arbeidslivet og nedfelt i en egen samarbeidserklæring om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet.

Arbeids- og velferdsetaten skal, sammen med kommunen og innenfor rammene av introduksjonsprogrammet, ha en sentral rolle i iverksettning og gjennomføring av hurtigsporet. Hensikten er å legge til rette for rask utplassering i arbeidslivet, bl.a. gjennom bruk av lønnstilskudd og annen arbeidsrettet bistand samt kommunal norskopplæring. Partene i arbeidslivet skal bidra til å framskaffe flere og varierte tiltaksplasser i ordinært arbeidsliv. Hurtigsporet skal iverksettes fra 2017. Regjeringen foreslår økte ressurser til gjennomføring av hurtigsporet, jf. nærmere omtale under programkategori 09.10. Iverksettelsen av hurtigsporet skal bl.a. bygge på innsatsen for bedre kartlegging av innvandrernes kompetanse.

Det skal etableres et samarbeid om forsøk med treparts bransjeprogram innen et område hvor det er etterspørsel etter arbeidskraft. Anerkjennelse og bruk av utenlandsk kompetanse og eventuelle muligheter for kompletterende utdanning, vil kunne inngå som elementer i forsøket.

Det norske arbeidsmarkedet har få stillinger for ufaglærte. Muligheten for å legge til rette for at flyktninger får adgang til arbeidsmarkedet gjennom sesongbasert arbeid i landbruket, vil derfor bli vurdert framover.

Oppfølging av anmodningsvedtak

Vedtak nr. 440, punkt 3, 12. januar 2016

«Stortinget ber regjeringen om å [...] 3. Vurdere en ordning der arbeidsgivere kan tilby aktivisering og språktrening.»

Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Harald T. Nesvik, Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Marit Arnstad, Trond Helleland og Trine Skei Grande om et felles løft for god integrering, jf. Dokument 8:37 S (2015–2016).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*, jf. Innst. 399 S (2015–2016).

Vedtak nr. 441, punkt 2, 12. januar 2016

«Stortinget ber regjeringen om å [...] 2. Invitere partene i arbeidslivet, nasjonalt og regionalt, til samarbeid med sikte på kvalifikasjon, kompetanse og inngang til arbeidslivet.»

Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Harald T. Nesvik, Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Marit Arnstad, Trond Helleland og Trine Skei Grande om et felles løft for god integrering, jf. Dokument 8:37 S (2015–2016).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*, jf. Innst. 399 S (2015–2016).

Vedtak nr. 441, punkt 4, 12. januar 2016

«Stortinget ber regjeringen om å [...] 4. Sørge for at flyktninger med etterspurt kompetanse formidles til ledige stillinger etter at arbeidstilatelse er gitt etter gjeldende regelverk.»

Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Harald T. Nesvik, Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Marit Arnstad, Trond Helleland og Trine

Skei Grande om et felles løft for god integrering, jf. Dokument 8:37 S (2015–2016).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*, jf. Innst. 399 S (2015–2016).

Vedtak nr. 441, punkt 7, 12. januar 2016

«Stortinget ber regjeringen om å [...] 7. Stille krav om samarbeid mellom arbeidsgiver, arbeidstaker og myndigheter for å kunne tilby relevant språkopplæring, fagopplæring eller annen opplæring ev. i kombinasjon med arbeidsrettede tiltak.»

Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Harald T. Nesvik, Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Marit Arnstad, Trond Helleland og Trine Skei Grande om et felles løft for god integrering, jf. Dokument 8:37 S (2015–2016).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*, jf. Innst. 399 S (2015–2016).

Tidlig innsats for utsatte unge

Regjeringen vil legge til rette for at utsatte unge raskt får den bistanden de trenger for å kunne fullføre utdanning og delta i arbeidslivet. I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* varsler regjeringen en klarere og mer entydig prioritering av unge i stedet for dagens mer fragmenterte garantiordninger.

En ny ungdomsinnsats skal fra 2017 gi et styrket arbeidsrettet tilbud til arbeidssøkere under 30 år som etter åtte ukers ledighet ikke er i arbeid, utdanning eller annen aktivitet. Den nye ungdomsinnsatsen skal forhindre at unge blir gående passive, motivere til jobbsøking, gi økt jobbsøkerkompetanse og raskt få ledige unge over i arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet.

Satsingen iverksettes først på Sør- og Vestlandet. Hovedinnsatsen vil være en planlagt og individuelt tilpasset arbeidsrettet oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten supplert med bruk av ulike former for opplæringstiltak. Det vil særlig være aktuelt å trappe opp bruken av arbeidsmarkedsopplæring og det toårige og yrkesrettede opplæringstiltaket som ble iverksatt fra 1. januar 2016. Opplæringstilbudene vil utvikles i nært samarbeid med fylkeskommunale utdanningsmyndigheter og lokalt næringsliv.

Både arbeidsmarkedsopplæringen og det toårige opplæringstiltaket kan bidra til å styrke ar-

beidssøkernes formelle yrkeskvalifikasjoner ved bl.a. å følge eksisterende læreplaner. Ungdoms-satsingen vil gi Arbeids- og velferdsetaten økte muligheter til å trappe opp bruken av det toårige tiltaket i samarbeid med fylkeskommunen. Opp-læringen kan kombineres med tilbud om yrke-spraksis.

Målgruppen for ungdomssatsingen er ledige og personer med nedsatt arbeidsevne under 30 år som står uten tilbud om arbeid, skoleplass eller annen hensiktsmessig aktivitet åtte uker etter at de ble registrert med behov for arbeidsrettet bi-stand fra Arbeids- og velferdsetaten. Unge ledige som ikke har fullført videregående opplæring, pri-oriteres ved tildeling av arbeidsmarkedsopplæ- ring. Personer som deltar på arbeidsmarkedstiltak eller som er under eller venter på medisinsk be-handling som ikke kan kombineres med arbeids-rettet aktivitet, inngår ikke i målgruppen for inn-satsen.

Det foreslås økte midler til Arbeids- og vel-ferdsetatens driftsbudsjett og til arbeidsmarked-stiltak for gjennomføring av satsingen. Dette vil gi rom for å prioritere det toårige opplæringstiltaket.

For unge som søker arbeid på egenhånd, vil Arbeids- og velferdsetatens samarbeid med be-manningsbransjen være viktig.

For å styrke arbeidet kommunene og fylkes-kommunene gjør med utsatte barn og unge under 24 år, har Kunnskapsdepartementet innledet et femårig samarbeid med Arbeids- og sosialdeparte-mentet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og be-redskapsdepartementet. Det overordnede målet for samarbeidet er at flere gjennomfører videregå-ende opplæring og kommer i arbeid. Det såkalte *0-24-samarbeidet (2015–2020)* skal avdekke felles utfordringer og fremme tiltak og strategier for bedre oppfølging av utsatte barn og unge. Utdan-ningsdirektoratet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirekto-ratet, Helsedirektoratet og Arbeids- og velferdsdi- rektoratet har fått i oppdrag å samordne regelverk og egne virkemidler for å styrke tverrfaglige inn-satser knyttet til dette feltet. De involverte depar-temente har gitt alle fylkesmennene likely- dende oppdrag om å bidra til samarbeidet på lo- kalt nivå.

Regjeringen varslet i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* at den vil iverksette forsøk med større lokalt handlingsrom og økt kommunal medvirkning i oppfølging av unge med nedsatt arbeidsevne. Regjeringen vil gjennomføre et forsøk hvor unge med nedsatt ar-beidsevne skal få en tettere og mer tilpasset opp-

følging fra NAV-kontoret, og hvor kommunene også utenfor rammen av NAV-kontoret samtidig får et større ansvar for å bistå i oppfølgingen.

Innsatsen for utsatte unge må også ses i sam-menheng med oppfølgingen av FNs bærekrafts-mål, delmål 8.6 om betydelig å redusere andelen unge som verken er i arbeid, under utdanning el-ler opplæring innen 2010.

Arbeidsmarkedstiltakene – reformer og endringer

Arbeidsmarkedstiltakene er sentrale virkemidler i arbeidet for at flest mulig skal komme i arbeid, og for å hindre utstøting fra arbeidslivet. Regjeringen har gjennomført flere reformer og endringer som skal bidra til bedre innretting av arbeidsmarked-stiltakene.

Nytt regelverk for arbeidsmarkedstiltakene ble innført 1. januar 2016. Gjennom det nye regel-verket legges det til rette for økt bruk av det ordi-nære arbeidslivet i arbeidsmarkedspolitikken i tråd med strategier i Prop. 39 L (2014–2015) *Endringer i arbeidsmiljøloven og sosialtjenestelo-ven*. Regjeringens innsats ut mot etterspørselssi-den i arbeidsmarkedet har blitt styrket, bl.a. ved å øke bruken av lønnstilskudd, både gjennom endringer i de midlertidige lønnstilskuddsordnin-gene og gjennom en ny varig lønnstilskuddsord-ning for brukere med varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne. Arbeidstrening i ordinært arbeidsliv har erstattet arbeidspraksisordningen, og er mer målrettet gjennom tettere og bedre oppfølging av tiltaksdeltaker og arbeidsgiver, og ved at varighe-ten er redusert for å hindre misbruk og øke effek-tiviteten i tiltaket. For å bedre tilbudet til personer som har behov for et tilrettelagt og skjermet ar-beidsmiljø, ble tiltaket arbeidsforberedende tre-ning (AFT) etablert 1. oktober 2016. I det nye tilta- ket vil det bli lagt sterkere vekt på utprøving i ordi-nært arbeidsliv etter en innledende fase i et skjer- met arbeidsmiljø. Tiltaket vil også gi mulighet for å kombinere arbeidstrening og opplæring uten at brukerne må skifte fra et arbeidsmarkedstiltak til et annet. Det nye regelverket innebærer en bety- delig forenkling av strukturen og regelverket for arbeidsmarkedstiltakene.

Betydningen av kompetanse og formelle ferdigheter blir stadig viktigere på arbeidsmarke- det. Som oppfølging av Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse. Samordnet innsats for voksnes læring*, er det gjennomført endringer i Arbeids- og velferdsetatens opplæringstilbud. Fra 1. januar 2016 er det opprettet et nytt toårig opp- læringstiltak for personer med svake formelle kva- lifikasjoner eller svake grunnleggende ferdigheter.

Tilbudet gjelder for arbeidssøkere som står uten rett til videregående opplæring i det ordinære utdanningssystemet eller som får tilbud innenfor introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere. I løpet av høsten 2016 vil innholdet i arbeidsmarkedsopplæringen bli styrket ved at det kan tilbys flere kurs som gir opplæring i grunnleggende ferdigheter. Arbeids- og velferdsetatens tilbud om arbeidsrettet norskopplæring vil også kunne benyttes i større grad. Aldersgrensen for å bruke ordinære utdanningsplasser som arbeidsmarkedstiltak for personer med nedsatt arbeidsevne, blir satt ned fra 26 år til 22 år. Endringene vil imøtekomme et behov hos mange arbeidssøkere for ulike former for basiskompetanse og formelle kvalifikasjoner. For å utvikle et bedre og mer brukertilpasset opplæringstilbud for voksne vil Arbeids- og velferdsetaten delta i forsøk med modulbasert opplæring i regi av Kunnskapsdepartementet. Dette er grunnskolenivå og innenfor utvalgte yrkesfaglige utdanningsprogrammer på videregående nivå.

Tiltaksstyringen har tidligere vært knyttet til prioritering av en rekke ulike grupper som ungdom, innvandrere, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne. Det er behov for mer presise sentrale, nasjonale prioriteringer av tiltaksressursene for brukere med størst behov for bistand. I lys av den nye innsatsen for ungdom samt integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet, vil ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området prioriteres for tiltak i 2017. Videre prioriteres innsats mot personer som er blitt ledige som følge av utviklingen i oljeindustrien på Sør- og Vestlandet.

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* varsler Regjeringen at styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal videreutvikles med vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne, og mindre på telling av gjennomførte aktiviteter og tiltaksplasser. Tiltak som vurderes som mest effektive, og tilpasset den enkelte brukers behov, skal i størst mulig grad tas i bruk. Krav om gjennomføring av et bestemt tiltaksnivå, i tillegg til at de bevilgede midlene skal nyttes fullt ut, har medført at prisen på de ulike tiltakene har fått for sterk påvirkning på valg av tiltak. Det vil derfor være større frihet til å kunne avvike fra den tiltakssammensetning og tiltaksnivå som ligger til grunn for bevilgningen. Dette vil legge til rette for at valg av tiltak kan gjøres ut fra hva som synes mest hensiktsmessig for å få arbeidssøkere ut i jobb. Valg av hvilke tiltakstyper som er mest hensiktsmessig overfor forskjellige grupper, kan gi noe variasjoner i tiltaksnivået siden prisene på ulike tiltak varierer. Regjeringen mener

det er viktig at en på sikt bedre får belyst de ønskede effektene av virkemidlene, bl.a. når det gjelder tilpasning til brukernes behov og overgang til arbeid. Departementet vil derfor videreutvikle styrings- og rapporteringssystemet for arbeidsmarkedstiltakene.

Som et ledd i arbeidet med større fleksibilitet for Arbeids- og velferdsetaten i bruken av tiltaksmidler, foreslår Regjeringen at Raskere tilbakeordningen i regi av Arbeids- og velferdsetaten i 2017 innlemmes i det ordinære tiltakssystemet. Det legges opp til at tjenester som i hovedsak er å anse som helsetjenester forankres i helsetjenesten. Tjenester som i hovedsak er å anse som arbeidsrettede tjenester, vil fortsatt være Arbeids- og velferdsetatens ansvar.

Se programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

Ny Groruddalssatsing

Høsten 2015 inngikk staten og Oslo kommune en intensjonsavtale om ti nye år med målrettet innsats i Groruddalen fra 2017. Arbeids- og sosialdepartementet er et av syv departementer som deltar i samarbeidet med kommunene om en ny Groruddalssatsing, både gjennom intensjonsavtalen og programbeskrivelsen. Arbeids- og sosialdepartementet har hovedansvar for programbeskrivelsens delprogram om sysselsetting fra statens side, og samarbeider aktivt med Arbeids- og velferdsetaten om denne satsingen innenfor de rammer som Arbeids- og velferdsdirektoratet og NAV Oslo disponerer. Satsingen presenteres i sin helhet i Prop. 1 S (2016–2017) Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet

Under dette hovedmålet gis en nærmere omtale av viktige utviklingstrekk og utfordringer, samt strategier og tiltak i utformingen av sentrale inntektssikringsordninger i folketrygden. Det er gitt en nærmere omtale av regelverket for stønadsordningene under de enkelte budsjettkapitlene.

Inntektssikringsordningene i folketrygden gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt. Samtidig skal inntektssikringsordningene bidra til at den enkelte skal kunne forsørge seg selv ved inntektsgivende arbeid – det skal lønne seg å arbeide. Bruk av aktivitetskrav i inntektssikringsordningene kan bidra til færre passive mottakere og økt sysselsetting, og er derfor et sentralt virkemiddel for å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Flere mottakere av dagpenger

I gjennomsnitt mottok om lag 67 150 personer dagpenger i 2015. Antallet dagpengemottakere økte fra om lag 53 700 i 2013 til om lag 58 800 i 2014. Økningen fortsatte i 2015 og inn i 2016. I 1. halvår 2016 var det om lag 78 500 dagpengemottakere (juni-tall). Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige og en økt andel ledige med rett til dagpenger.

Langtidsledigheten økte i 2. kvartal 2016 sammenlignet med 2015, særlig i Rogaland og Hordaland. Økningen i antall som går ut dagpengeperioden uten å ha funnet en jobb, er foreløpig mindre. Utviklingen på arbeidsmarkedet innebærer at noe flere arbeidsledige vil kunne passere den maksimale dagpengeperioden på to år og stå uten dagpengerettigheter. Langtidsledighetsgarantien innebærer tilbud om deltakelse i arbeidsmarkedstiltak, og omfatter personer med minst toårig arbeidssøkerperiode og seks måneders sammenhengende ledighet. En evaluering i regi av Frisch-senteret og Oslo Economics konkluderer med at langtidsledighetsgarantien slår inn for sent i ledighetsperioden til å være relevant for flertallet av de langtidsledige. Dette bekreftes av tall fra 1. tertial 2016 som viser at garantien var oppfylt for bare ti pst. av målgruppen. Arbeids- og sosialdepartementet arbeider derfor med å vurdere hvordan Arbeids- og velferdsetatens innsats mot langtidsledighet bør innrettes i tiden framover slik at flest mulig kan komme tilbake i jobb etter en lengre ledighetsperiode.

Se programkategori 33.30 Arbeidsliv for nærmere omtale av dagpenger.

Mange står utenfor arbeidslivet og mottar helserelaterte ytelser

Antall mottakere av helserelaterte trygdeytelser (uføretrygd, arbeidsavklaringspenger eller sykepenger) har økt fra nær 500 000 i 2001 til om lag 580 000 i 2015²⁵. Siden 2010 har andelen av befolkningen som mottar helserelaterte ytelser sunket hvert år. Andelen som mottar helserelaterte ytelser er imidlertid høy i Norge, og ved utgangen av 2015 mottok 17,4 pst. av befolkningen mellom 18 og 67 år en slik ytelse. Se Del I 3 Sentrale utviklingstrekk for en nærmere beskrivelse av utviklingen i antall mottakere av helserelaterte ytelser.

Den høye andelen stønadsmottakere innebærer at mange står utenfor arbeidslivet. Noe av fraværet fra arbeidslivet er imidlertid av kortere varighet. Av de helserelaterte ytelsene er gjennomstrømmingen størst for sykepenger. De fleste som mottar sykepenger, kommer tilbake i arbeid, men av dem som bruker opp sykepengereetten, mottar godt over halvparten arbeidsavklaringspenger seks måneder senere. Utviklingen i antall uføretrygdede henger også tett sammen med utviklingen i antall mottakere av andre helserelaterte ytelser. Eksempelvis mottok 47 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2015 uføretrygd tre måneder senere.

Andelen nye mottakere av arbeidsavklaringspenger som kommer fra sykepenger, har blitt redusert i perioden fra 2010 til utgangen av 2015. Nær halvparten av de som ikke kommer fra sykepenger er under 30 år, mens kun 10 pst. av de som kommer fra sykepenger er under 30 år. I gruppen som ikke kommer fra sykepenger har en høy andel psykiske lidelser, lav eller ingen inntekt og en noe større andel er innvandrere sammenlignet med gruppen som kommer fra sykepenger.

Det er sammenheng mellom lengden på fraværet og varig utstøting fra arbeidslivet. Dette kan skyldes langvarige og alvorlige skade- og sykdomstilstander, men det er også grunn til å anta at lange perioder utenfor arbeidslivet fører til redusert motivasjon og mestringsevne, og som følge av dette også redusert arbeidsevne. Personer som får innvilget uføretrygd har en varig nedsatt inntektsevne, og det er svært få som kommer tilbake i fullt arbeid etter å ha fått innvilget uføretrygd.

Inntektssikringsordningene bør være innrettet slik at det alltid lønner seg å jobbe, ev. å øke arbeidsinnsatsen dersom man kombinerer arbeid og ytelser. En ny forskningsrapport²⁶ viser at det for de aller fleste er store inntektsgevinster forbundet med å være i jobb sammenlignet med å motta stønad. Imidlertid finner forskerne at en mindre gruppe, om lag 5 pst. av stønadsmottakere, vil få redusert sin inntekt ved overgang til fulltidsarbeid. Det er også en relativt stor gruppe som blir beregnet å kun stå overfor en begrenset økonomisk gevinst dersom de kommer i arbeid. Gruppen med svake arbeidsinsentiver kjennetegnes ved å forsørge flere barn, samt å bestå av en høyere andel kvinner og innvandrere, enn de med sterke insentiver til å arbeide.

²⁵ Tallene er justert for dobbelttelling, dvs. at tallene er justert for å ta høyde for at en person kan motta mer enn én ytelse samtidig.

²⁶ Øystein Hernæs, Simen Markussen og Knut Røed «Kompensasjonsgrader i inntektssikringssystemet for personer med svak tilknytning til arbeidsmarkedet», Rapport 1/2016, Frischsenteret.

Ny uføretrygd innført fra 2015 har enklere beregningsregler, og gjør det lettere og mer oversiktlig å kombinere uføretrygd med arbeidsinntekt for uføre som har mulighet til å utnytte sin restarbeidsevne. Uføretrygden skattlegges nå som lønn, og alle de om lag 310 000 personene som mottok uførepensjon ved utgangen av 2014 ble i januar 2015 overført til nytt regelverk. Tidligere beregninger gjennomført av Skattedirektoratet i forbindelse med forskuddsutskriving av skatt for 2015, anslo at de fleste uføre ville få økt eller om lag uendret inntekt etter skatt som følge av reformen. Anslagene bygget på tall for inntektsåret 2013. Faktisk utvikling i inntekt og formue mv. kan vise seg å bli annerledes enn det som da ble lagt til grunn. Endelige tall for virkninger av uføreformen vil først framgå i oktober 2016, når ligningen for 2015 foreligger. Økt brutto uføreytelse vil kunne ha betydning for den statlige bostøtteordningen fra Husbanken. En midlertidig skjerming innenfor bostøtten løper frem til 2017. Regjeringen vil videreføre en kompensasjon for uføreformen i bostøtten også i 2017. Kompensasjonsordningen omfatter uføre som mottok bostøtte før 1. januar 2015. Det vises til Prop. 1 S for Kommunal- og moderniseringsdepartementet for nærmere omtale.

Fra 2016 er det innført en viss innstramming i retten til behovsprøvd barnetillegg som innebærer at uføretrygd og barnetillegg ikke skal kunne utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uføret, jf. Innst. 81 L (2014–2015). Endringen er et viktig signal for å bygge opp under arbeidslinjen. For uføretrygdede som hadde krav på barnetillegg per 31. desember 2015 blir det nye regelverket gradvis innfasnet gjennom en overgangsperiode på tre år.

Med virkning fra 1. september 2016 har gifte og samboende uføre som mottar en uføretrygd omregnet fra uførepensjon, fått en økning i sin uføretrygd tilsvarende 5 pst. av grunnbeløpet, jf. Innst. 106 L (2015–2016). Dette er en oppfølging av Stortingets vedtak i budsjettet for 2016 om økt grunnpensjon til gifte/samboende alderspensjonister, samt tidligere uførepensjonister som fikk med en grunnpensjon på 85 pst. i omregningen til uføretrygd.

Erfaringer fra ordningen med arbeidsavklaringspenger

Det er nå seks år siden arbeidsavklaringspenger ble innført. I ordningen med rehabiliteringspenger var det krav om at man måtte ha vært syk ett år for å få innvilget ytelsen. Innføring av arbeidsavklaringspenger medførte en oppmyking av regel-

verket, der sykdom ikke lenger trenger å være hovedårsaken til den nedsatte arbeidsevnen. Både Arbeids- og velferdsdirektoratet²⁷ og Sintef²⁸ peker på at dette har medført at flere kommer inn sammenlignet med de tre tidligere ordningene.

Formålet med Arbeids- og velferdsetatens oppfølging av personer som mottar arbeidsavklaringspenger skal være å sikre at mottakeren får nødvendig bistand og oppfølging for å komme i arbeid, å kontrollere at mottakeren følger opp sine forpliktelser, og å vurdere om vilkårene for rett til ytelsen fortsatt er oppfylt. I forbindelse med den individuelle oppfølgingen skal Arbeids- og velferdsetaten i samarbeid med mottakeren gå gjennom status i saken for å sikre at den aktiviteten som er fastsatt, fortsatt er nødvendig og hensiktsmessig for at mottakeren skal kunne komme i arbeid. Det foreligger dokumentasjon som viser at mange mottakere av arbeidsavklaringspenger ikke får den oppfølgingen de har krav på, jf. bl.a. Sintef og Riksrevisjonens revisjon av Arbeids- og velferdsetaten for 2014.

Det er begrenset empiri for å vurdere varighet, men hovedbildet er at samlet varighet med arbeidsavklaringspenger ikke er redusert sammenlignet med de tre tidligere ytelsene, slik forutsetningen var da Stortinget vedtok omleggingen. Kann m.fl.²⁹ peker på viktigheten av varighetsbestemmelser og stoppunkter for overgang til arbeid. De finner også at individuelle kjennetegn påvirker overgangen. Personer med psykiske lidelser har lav sannsynlighet for overgang til arbeid. Det samme gjelder personer med lav inntekt før de kom inn på arbeidsavklaringspenger. De finner også at de som ikke kommer fra sykepenger har mindre sannsynlighet for overgang til arbeid enn dem som kommer fra sykepenger, også når en kontrollerer for alder og tidligere inntekt. De peker videre på at det er i denne gruppen hvor tilstrømmingen til arbeidsavklaringspenger er økende, og reiser spørsmål om arbeidsavklaringspenger er rett ytelse eller om det er rett innhold i ytelsen for denne gruppen. Sintef³⁰ antyder at gjeldende regelverk blir praktisert litt for lempe-

²⁷ Kann, Inger- Cathrine, Jun Yin og Per Kristoffersen, Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn, Arbeid og velferd nr. 2 2016, Arbeids- og velferdsdirektoratet.

²⁸ Roland, Mandal, Håvard Jakobsen Ofte, Chris Jensen og Solveig Osborg Ose (2015) Hvordan fungerer arbeidsavklaringspenger som ytelse og ordning?. Sintef og Nasjonalt kompetansesenter for arbeidsretta rehabilitering.

²⁹ Kann, Inger- Cathrine, Jun Yin og Per Kristoffersen, Fra arbeidsavklaringspenger til arbeid, Arbeid og velferd nr. 2 2016, Arbeid- og velferdsdirektoratet.

lig, slik at andre grupper enn de ordningen var ment å omfatte, kommer inn.

Erfaringene fra ordningen danner grunnlag for endringsforslagene for arbeidsavklaringspenger som ble sendt på høring 8. juli i år.

Strategier og tiltak

Regjeringen fører en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitik for å møte utfordringene knyttet til at mange står utenfor arbeidslivet.

Den aktive arbeidsmarkedspolitikken og innsatsen for å fremme et inkluderende arbeidsliv er nærmere omtalt under hovedmål 1.

Økonomisk trygghet

Noen mennesker er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker. Andre vil i perioder ikke finne arbeid. Inntektssikringsordningene skal gi inntekt dersom arbeidsinntekten faller bort. Dette gjelder både ved midlertidig inntektstap som for eksempel ved arbeidsledighet eller sykdom, og når man trer ut av arbeidslivet på grunn av alder eller varig svikt i arbeidsevnen.

En høy andel stønadsmottakere er dels et uttrykk for et romslig velferdssamfunn med mål om sosial og økonomisk utjevning. Videre fører en høy andel sysselsatte også til at flere har rett til stønad. Den høye andelen som mottar stønad kan også være et uttrykk for at personer med helseproblemer har utfordringer med å få innpass i arbeidslivet.

Folketrygdens system for å sikre inntekt ved sykdom og ledighet er utformet slik at man i hovedsak opparbeider rettigheter gjennom arbeid. Det gjelder særlig utbetalingens størrelse, da ytelsene beregnes som en prosentdel av den inntekten som helt eller delvis har falt bort. For flere ytelser (herunder dagpenger og sykepenger) er tidligere arbeidsinntekt også en forutsetning for å komme inn under ordningen. Deltakelse i arbeidslivet gir dermed god inntektssikring ved ledighet, sykdom og eventuell uførhet siden retten til og størrelsen på stønadsinntekter ofte avhenger av tidligere arbeidsinntekt.

Det skal lønne seg å arbeide

Det er en nær sammenheng mellom arbeid og velferd, både for den enkelte og for samfunnet. Regjeringen legger derfor vekt på å utforme virkemidlene og velferdsordningene slik at det skal lønne seg å arbeide.

Livsoppholdsytelser som skal gi midlertidig inntektssikring, legger vanligvis til grunn en sammenheng mellom den enkeltes plikter og rettigheter. Kravene til aktivitet og arbeid er klart formulert i regelverket for dagpenger, sykepenger og arbeidsavklaringspenger med mål om å opprettholde arbeidstilknytningen.

Kompensasjonsgraden, dvs. hvor stor andel av den bortfalte inntekten som blir erstattet, er noe ulik i de forskjellige ordningene. I sykepengeperioden gis det full inntektssikring opp til seks ganger folketrygdens grunnbeløp. De andre ordningene har en noe lavere kompensasjonsgrad. De fleste vil dermed få høyere inntekt dersom de går fra trygd til arbeid. Dette stimulerer til deltakelse i arbeidslivet. Når en tar hensyn til samspillet mellom livsoppholdsytelser, minstenivåer i disse, tilleggsytelser og skattesystem, kan det likevel være tilfeller hvor den økonomiske gevinsten av å arbeide framfor å motta trygd på kort sikt kan være liten eller fraværende. Dette vil særlig gjelde for personer med lave inntekter.

En rekke forslag til endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger er på offentlig høring, se omtale under. I høringsnotatet foreslås det bl.a. å presisere at arbeidsavklaringspengene ikke kun skal reduseres mot faktisk arbeid, men også mot den tiden mottakeren kunne ha vært i arbeid. Videre foreslås det å utvide perioden mottakeren kan arbeide inntil 80 pst. uten å miste ytelsen fra seks til tolv måneder, og at arbeidsavklaringspengene skal reduseres tilsvarende én dags ytelse ved mindre alvorlige brudd på aktivitetsplikten.

Krav til arbeidsrettet aktivitet

Bruk av aktivitetskrav bidrar til å motvirke passivitet, bedrer insentivene for overgang til arbeid og gir legitimitet til velferdsordningene. Med unntak av for uføretrygd stilles det aktivitetskrav i inntektssikringsordningene. Det er et krav at dagpengemottakere skal være reelle arbeidssøkere og kunne, med visse forbehold, ta ethvert arbeid hvor som helst i landet. For de helserelevante ytelsene fastsettes aktivitetskrav ut fra hva som er hensiktsmessig av helsemessige grunner. Manglende oppfyllelse av aktivitetsplikter skal sanksjoneres.

³⁰ Roland, Mandal, Håvard Jakobsen Ofte, Chris Jensen og Solveig Osborg Ose (2015) Hvordan fungerer arbeidsavklaringspenger som ytelse og ordning?. Sintef og Nasjonalt kompetansesenter for arbeidsretta rehabilitering.

Erfaring viser at skjerping av aktivitetskrav og mer konsekvent håndheving av aktivitetskravene i de ulike inntektssikringsordningene kan bidra til redusert sykefravær, lavere arbeidsledighet og økt sysselsetting³¹. Aktivitetskrav som vilkår for en ytelse, og god oppfølging av aktivitetskravene, er derfor et sentralt virkemiddel for å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget.

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* drøftes innholdet i aktivitetskravene i inntektssikringsordningene og reaksjoner ved brudd på disse. Siden inntektssikringsordningene har så ulike formål, er det naturlig med en viss variasjon i aktivitetskravene for de ulike ordningene. Likevel er det ikke hensiktsmessig at aktivitetskravene skal følges opp eller håndheves ulikt avhengig av ordning eller NAV-kontor. I stortingsmeldingen varsles det derfor at Regjeringen vil vurdere behovet for å konkretisere aktivitetskravene i de ulike inntektssikringsordningene, f.eks. gjennom sterkere krav til å dokumentere egenaktivitet.

Et av forslagene til endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger som er på offentlig høring, gjelder å innføre en ny type reaksjon ved at arbeidsavklaringspengene reduseres tilsvarende én dags ytelse ved tilfeller av brudd på konkrete og pålagte aktivitetsplikter. Dette vil kunne bidra til å sikre at pliktene til aktivitet blir fulgt opp, samtidig som reaksjonen ikke oppleves som for streng i forhold til forseelsen.

Stortinget vedtok 7. april 2015 etter forslag fra regjeringen å innføre en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven. Det følger av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringer medfører. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 å bevilge 60 mill. kroner til innføring av aktivitetsplikt for mottakere av økonomiske stønad under 30 år

³¹ Kann, Inger Cathrine, Ivar Andreas Åsland Lima og Per Kristoffersen (2014), *Håndheving av aktivitetskravet i Hedmark har redusert sykefraværet*, Arbeid og velferd 3/2014. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Bjørnstad, Atle Flemming (2015), *Økt sysselsetting blant mottakere av overgangsstønad*, Arbeid og Velferd 2/2015. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Nossen, Jon Petter og Søren Brage (2015), *Aktivitetskrav og midlertidig stans av sykepenge – hvordan påvirkes sykefraværet?*, Arbeid og Velferd 3/2015. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Lande, Sigrid, Jun Yin og Johannes Sørbø (2016) *Håndheving av aktivitetskrav gir færre ledige i Hedmark*, Arbeid og Velferd 1/2016. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

fra 1. januar 2017, se nærmere omtale under hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnettverk.

Videreutvikling av ordningen med arbeidsavklaringspenger – forslag til endringer

For å styrke insentivene til arbeid og aktivitet og gjøre ordningen med arbeidsavklaringspenger mer målrettet, ble en rekke forslag til endringer i ordningen med arbeidsavklaringspenger sendt på høring 8. juli 2016. Høringsfristen er 1. november 2016, og det tas sikte på å legge frem en lovproposisjon for Stortinget våren 2017. I høringsnotatet foreslås bl.a. å avgrense målgruppen, stramme inn maksimal varighet, tettere oppfølging, økt gradering og å innføre en ny reaksjon ved mindre brudd på aktivitetsplikten. Det foreslås også en rekke språklige og strukturelle endringer i lovbestemmelsene for å sikre et klarere og mer forståelig regelverk.

Forslagene som presenteres i høringsnotatet vil i sum styrke arbeidsinsentivene og gi en raskere avklaring av stønadsmottakerens arbeidsevne. Videre vil det også gi grunnlag for tettere oppfølging med sikte på overgang til arbeid. Forslagene vil i tillegg gi en noe høyere terskel for å komme inn i ordningen, samtidig som terskelen for å miste rettigheter i ordningen blir lavere.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 927, 16. juni 2016

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide tydeligere retningslinjer for Nav som sikrer at fellesskapet ikke betaler livsopphold til personer som kan, men ikke vil delta i arbeid eller aktivitet av religiøse eller ideologiske årsaker.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Meld. St. 30 (2015–2016) og Innst. 399 S (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk*.

Departementet viser til at Regjeringen i mars 2015 nedsatte et utvalg som skulle vurdere og utrede forhold rundt arbeidstakeres samvittighetsfrihet ved utførelse av arbeidsoppgaver. Samvittighetsutvalget overleverte sin utredning NOU 2016:13 *Samvittighetsfrihet i arbeidslivet* til Arbeids- og sosialdepartementet 6. september 2016. Utvalget viser bl.a. til at det ved vurderingen av hvorvidt en arbeidssøker skal ha rett på dagpenger, bør tas hensyn til samvittighetsgrunner i tråd med Trygderettens praksis.

Departementet vil samtidig påpeke at dagens regelverk er tydelig på at Arbeids- og velferdsetaten kan stanse ytelser til personer som nekter å ta imot arbeid eller arbeidsrettede tiltak på grunn av religiøse eller ideologiske årsaker. Arbeids- og velferdsdirektoratet har også meddelt departementet at de mener at dagens retningslinjer gir tydelige og klare føringer.

Sluttvederlag og folketrygdytelser

I finanskomiteens innstilling til Revidert nasjonalbudsjett 2016 hadde flertallet følgende merknad:

«Flertallet har merket seg at skatteplikt for sluttvederlag kan ha utilsiktede konsekvenser for ulike ytelser fra folketrygden. Flertallet ber derfor regjeringen utrede konsekvenser og vurdere behov for endringer i trygderegelverket.»

Fram til 2016 var det et særskilt skattefritak for det tariffbestemte sluttvederlaget fra Sluttvederlagsordningen mellom LO og NHO. Stortinget vedtok i desember 2015 at det tariffestede sluttvederlaget skulle likestilles med andre sluttvederlag, og derfor ikke lenger unntas beskatning. Endringen ble innført for nye tilfeller med virkning fra inntektsåret 2016.

Som følge av at det tariffbestemte sluttvederlaget tidligere ikke ble ansett som arbeidsinntekt og underlagt alminnelige inntektsbeskatningsregler, var det unntatt fra avkortning mot en rekke trygdeytelser og inngikk heller ikke i ytelsenens opptjenings- eller beregningsgrunnlag. Når det tariffestede sluttvederlaget nå beskattes som arbeidsinntekt og anses som pensjonsgivende inntekt, har dette den betydning at det tariffestede sluttvederlaget for de fleste ytelsene vil inngå i beregningsgrunnlaget, påvirke opptjeningsgrunnlaget og føre til avkortning av ytelsen.

I sum medfører skatteendringen på usikkert grunnlag noe merkostnader på grunn av høyere opptjenings-/beregningssgrunnlag og noe innsparring som følge av økt avkortning av ytelsene. Netto budsjetteffekt totalt sett er marginal. Også innen de enkelte trygdeytelsene er budsjetteffektene ubetydelige. Økte utgifter som følge av at mottakerne får økt beregningsgrunnlag for ytelsen motsvares jevnt over av at ytelsen avkortes mot sluttvederlaget. For alderspensjon vil endringen medføre noe økte utgifter på lengre sikt. På usikkert grunnlag anslås effekten til 28 mill. kroner ved full innføring i 2060.

Ulike former for sluttvederlag, etterlønn, sluttpakker mv. som regnes som arbeidsinntekt, bør

behandles på samme måte når det gjelder konsekvensene for ulike ytelser fra folketrygden. Regjeringen legger derfor ikke opp til å innføre noen nye unntaksordninger eller andre regelendringer i folketrygdytelsene som følge av endringen i beskatningen av det tariffestede sluttvederlaget.

Hovedmål 3 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Status og strategier knyttet til målet om et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem er omtalt under resultatområde 3 Pensjon.

Hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Et godt utbygd utdanningssystem, høy sysselsetting og universelle velferdsordninger bidrar til at det store flertallet i den norske befolkningen har gode levekår. Likevel vil det finnes mennesker som står utenfor samfunnets fellesskapsarenaer på grunn av dårlig økonomi eller dårlige levekår. Regjeringen vil arbeide på bred front for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidsmarkedet og viktige sosiale arenaer. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett skal bidra til at alle får nødvendig bistand når de trenger det. Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta, og at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom. Arbeids- og sosialdepartementet er koordineringsansvarlig departement for oppfølging av FNs bærekraftsmål 1 om å utrydde alle former for fattigdom.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er et av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i dette arbeidet. Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvaret for gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken og har en viktig rolle i forvaltningen av store deler av det sosiale sikkerhetsnettet. Innsatsen omfatter også tiltak under andre departementer knyttet til Regjeringens strategi mot barnefattigdom, familievern og barnevern, rus og psykisk helse, vanskeligstilte på boligmarkedet og voksne som mangler grunnleggende ferdigheter mv.

Inkludert i satsingsområdet er også tiltak for å legge til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv og dagligliv. Folketrygden dekker en rekke hjelpemidler til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet. Under dette hovedmålet gis en nærmere omtale av utfordringer knyttet til hjelpemiddelforvaltningen, samt strategier og tiltak for å oppnå en mer helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk.

Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører bidrar med nye løsninger på sosiale utfordringer. Regjeringen viderefører arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Noe økning i antall mottakere av økonomisk sosialhjelp

Økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven skal gi økonomisk trygghet når det ikke foreligger andre forsørgelsesmuligheter. Stønad er en midlertidig ytelse som skal bidra til hjelp til selvhjelp.

Antall mottakere av økonomisk sosialhjelp har økt noe de siste årene. Denne økningen fortsatte i 2015. Gjennomsnittlig stønadstid har ligget noenlunde konstant, men for sosialhjelpsmottakere som forsørger barn under 18 år, økte stønadstiden noe i 2015.

Et flertall av stønadsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov og mottar stønad kun en kort periode, noe som også er i tråd med formålet med ordningen. En betydelig andel mottar imidlertid stønad over lengre tid og har høy grad av stønadsavhengighet. Disse har gjennomgående svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, og mange har helsemessige eller sosiale problemer i tillegg.

Dette utfordrer arbeids- og velferdsforvaltningens arbeid med å bistå personer som står langt fra arbeidsmarkedet med egnede arbeidsrettede tiltak. Personer med ulike og ofte sammensatte problemer vil, i tillegg til arbeidsrettede tiltak, kunne ha behov for sosialfaglig bistand og annen oppfølging. Det er en utfordring å sikre at enkeltpersoner og familier med levekårsutfordringer gis samordnet bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen og andre hjelpeinstanser. Det er spesielt viktig å hjelpe unge ut av en passiv tilværelse.

Kommunene kan innenfor gjeldende regelverk stille vilkår om deltakelse i aktivitet ved tildeeling av stønad til livsopphold. Stadig flere kommuner benytter denne muligheten, men i varierende grad.

Kvalifiseringsprogrammet ble en lovpålagt oppgave for alle kommuner fra 2010. Programmet er innrettet mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne og som vurderes å ha mulighet til å komme i arbeid gjennom tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging, herunder langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp. Antall deltakere i kvalifiseringsprogrammet økte den

første tiden etter innføringen, men har de siste årene stabilisert seg på om lag 5 700 deltakere.

Et landsomfattende tilsyn med kommunenes arbeid med kvalifiseringsprogrammet i 2013 og 2014 viste utfordringer knyttet til gjennomføringen av programmet. Tilsynet viste bl.a. at omtrent halvparten av kommunene ikke informerte godt nok om programmet som en mulig rettighet, at det manglet system og rutiner for å kunne identifisere personer som kan fylle inntakskriteriene til kvalifiseringsprogrammet. Fylkesmannsembetene har gjennomført en rekke kompetansehevede og andre tilretteleggende tiltak overfor kommunene, men det er fortsatt en utfordring å sikre god tilgjengelighet og kompetanse og kvalitet i gjennomføringen av programmet.

Økning i andelen med lavinntekt, særlig blant barn og barnefamilier

Et svakere arbeidsmarked og høy innvandring har ført til økt andel med lavinntekt de siste årene.

Forekomsten av lavinntekt i innvandrerbefolkningen er høy, og den er betydelig høyere enn i befolkningen sett under ett. I hovedsak skyldes dette lav arbeidsmarkedsdeltakelse og relativt store husholdninger. For mange innvandrere tar det tid å få fotfeste i arbeidslivet. Mange nyankomne innvandrere har behov for kvalifiseringstiltak, språkopplæring og annen bistand for å få innpass i arbeidsmarkedet.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har særlig funnet sted blant familier med ikke-vestlig landbakgrunn. Dette gjelder spesielt nyankomne familier. Det er en viss mobilitet ut av lavinnteksgruppen over tid, etter hvert som flere får en mer etablert tilknytning til arbeidslivet. Det er likevel en del familier med innvandrerbakgrunn med lang botid i landet som fortsatt befinner seg i lavinnteksgruppen. Dette er ofte barnerike familier og der kun én eller ingen av foreldrene er i arbeid. Halvparten av barn i lavinnteksgruppen har innvandrerbakgrunn. Det har også vært en økning blant barn med etnisk norsk bakgrunn. Barn av enslige forsørgere er spesielt utsatt. Det blir også stadig flere ungdommer og unge voksne med lavinntekt.

FNs bærekraftsmål 1 om å utrydde alle former for fattigdom innen 2030 skal følges opp også nasjonalt. Et av delmålene er å minst halvere andelen menn, kvinner og barn i alle aldre som lever i fattigdom, i samsvar med nasjonale definisjoner. Det er ikke fastsatt en offisiell definisjon av fattigdom eller fattigdomsgrense i Norge. En mye

brukt indikator for hvor mange som er utsatt for fattigdom, er andelen med inntekt under et gitt nivå i en gitt periode. Med utgangspunkt i en lavinntektsgrense satt ved 60 pst. av mediangjennomsnittet i en treårsperiode, har andelen med vedvarende lavinntekt ligget på rundt 8–9 pst. av befolkningen siden første periode med måling av vedvarende lavinntekt (1996–1998). Med utgangspunkt i en tilsvarende lavinntektsgrense satt ved 50 pst. av medianinntekten, er andelen økt fra om lag 2 til 4 pst. i samme periode.

Med et relativt lavinntektsmål, vil andelen av befolkningen som befinner seg under lavinntektsgrensen avhenge av utviklingen i det generelle inntektsnivået. Når andelen med relativ lavinntekt øker, betyr dette at husholdninger nederst i inntektsfordelingen har en lavere inntektsvekst. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse, har den vært svakere enn veksten i det generelle inntektsnivået. Dersom en låser lavinntektsgrensen til kjøpekraftsnivået et gitt år, f.eks. år 2000, er andelen med lavinntekt målt ved 60 pst. av medianinntekten mer enn halvert. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at lavinnteksgruppen, i henhold til denne målemetoden, omfatter mange pensjonister, og at minstepensjonen har økt betydelig. Også med utgangspunkt i 50 pst. av medianinntekten har det i denne perioden vært en reduksjon i andelen med lavinntekt målt på denne måten.

Forekomsten av lavinntekt er relativt liten i Norge sammenlignet med andre land. Et godt utbygd tjenestetilbud bidrar til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i mange andre land. Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv., har stor betydning for levekårene til lavinnteksgruppen.

Den viktigste utfordringen for personer i lavinnteksgruppen er manglende eller liten arbeidsmarkedsdeltakelse. En god del av lavinntektshusholdningene har en viss tilknytning til arbeidslivet, men omfanget av arbeidsdeltakelsen er ikke tilstrekkelig til å løfte dem over lavinntektsgrensene. Dette er tilfellet bl.a. for en del barnerike familier der kun én av foreldrene er i lønnet arbeid, og for en del enslige forsørgere som arbeider deltid. En del har helseproblemer, rusproblemer eller psykiske problemer og nedsatt arbeidsevne. Noen er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker.

Utdanning og kompetanse er viktige forutsetninger for en varig tilknytning til arbeidslivet. Mange har lav kompetanse, svake grunnleggende ferdigheter eller problemer med å få godkjent sin

kompetanse i det norske arbeidsmarkedet, og har derfor vanskeligheter med å få varig fotfeste i arbeidslivet. Manglende gjennomføring av videregående opplæring øker risikoen for å falle utenfor arbeidslivet allerede som ung voksen.

Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinnteksgruppen. Det er likevel en utfordring at noen grupper er mer utsatt for fattigdom og lavinntekt enn andre, og at noen blir værende i lavinnteksgruppen over lang tid. Det er en utfordring at noen har så lav inntekt og levestandard at det forringer levekårene og begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet. Det er spesielt bekymringsfullt dersom dette får som konsekvens at barn og unge ikke får anledning til å delta på sosiale arenaer sammen med jevnaldrende.

Lavinntekt fanger opp noen vesentlige dimensjoner knyttet til fattigdom, mens andre levekårsforhold ikke fanges opp. Disse levekårsforholdene kan igjen være medvirkende årsaker til at enkelte har lave inntekter. Enkelte har sammensatte og langvarige levekårsproblemer. Dette gjelder bl.a. bostedsløse, rusavhengige, innsatte i fengsler og langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp.

Den økonomiske utviklingen, situasjonen på arbeidsmarkedet, migrasjon og flyktningssituasjonen er blant forhold som vil ha stor betydning for utviklingen i lavinntekt og fattigdom framover.

Hjelpemidler for å kunne delta i arbeidslivet og for å fungere i dagliglivet

Personer som mottar hjelpemidler har forskjellige behov, avhengig av type og grad av funksjonsnedsettelse, alder, levekår og oppfølgingsbehov. Hjelpemidler omfatter alt fra relativt enkle produkter til avanserte teknologiske produkter. I tillegg kommer tjenester som tolking, tolke- og ledsagerhjelp og lese- og sekretærhjelp. Hva som defineres som hjelpemidler etter folketrygdloven, endrer seg over tid. Det vurderes løpende hvilke produkter som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke gis stønad til.

Staten har i dag ansvar for hjelpemidler til brukere med varige funksjonelle behov (mer enn to år). Kommunene har et økonomisk ansvar for hjelpemidler som skal dekke midlertidige behov samt hjelpemidler til brukere som er innlagt i kommunale institusjoner (med unntak av forflytningshjelpemidler og syns- og hørselshjelpemidler). Videre har kommunene ansvaret for å avdekke og utrede behovet for hjelpemidler både ved varige og midlertidige funksjonsnedsettelser og gi opplæring i bruk.

Mellom 130 000 og 150 000 brukere mottar årlig hjelpemidler fra hjelpemiddelsentralene. I 2015 ble knappe 147 000 søknader om hjelpemidler i dagliglivet og i overkant av 1 800 søknader om hjelpemidler for tilrettelegging av arbeidsplassen behandlet ved hjelpemiddelsentralene. Det ble behandlet i overkant av 2 000 søknader om bilgruppe 1 og i underkant av 2 900 søknader om bilgruppe 2 i 2015.

Det var i 2015 registrert 2 350 brukere av Arbeids- og velferdsetatens tolketjeneste. Det ble bestilt 28 846 tolketoppdrag i 2015. Dekningsgraden var på 95 pst. Det er i dag en utfordring å sikre full dekning av tolkebrukernes behov for tolking og tolke- og ledsagerhjelp. Behovet for tolketjenester innenfor undervisning, arbeid og annen samfunnsdeltakelse er økende, bl.a. fordi stadig flere unge tar lenger utdanning. Dette medfører også at det vil være behov for mer spesialisert tolketjeneste og økt kompetanse for å møte brukernes behov. Samtidig er det ventet at flere personer vil kunne få varig hørselstap pga. økt levealder, men også flere unge vil kunne få varig hørselstap grunnet støyskader.

Den demografiske utviklingen tilsier at det vil bli langt flere eldre i Norge i årene som kommer. Ny teknologi vil gi flere mulighet til å bli boende lenger hjemme og vil trolig også avhjelpe pleie- og bistandsbehovet i noen grad. Velferdsteknologi vil i tiden framover kunne erstatte flere av dagens hjelpemiddelløsninger ved at disse vil ligge tilgjengelig bl.a. som applikasjoner (apper) på smarttelefoner og nettbrett. Denne nye teknologien utfordrer dagens hjelpemiddelsystem. Per i dag kan det ikke gis stønad til såkalte ordinære produkter (som smarttelefoner og nettbrett), mens man i stedet kan gi stønad til dyrere utstyr som løser de samme praktiske behovene. Det er behov for å vurdere hvilke implikasjoner dette har for hjelpemiddelpolitikken.

Strategier og tiltak

Aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år

Kommunene kan etter gjeldende sosialtjenestelov stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold, men benytter denne muligheten i varierende grad.

Stortinget vedtok 7. april 2015 etter forslag fra Regjeringen å innføre en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven. Det følger av stortingsvedtaket at lovendringen ikke skal iverksettes før kommunene blir kompensert for eventuelle merutgifter lovendringen medfører.

Formålet med en lovfestet aktivitetsplikt er å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Det er spesielt viktig å hjelpe unge ut av en passiv tilværelse. Kommuner som benytter muligheten innenfor gjeldende regelverk til å stille vilkår om aktivitet, kan vise til gode resultater, og da særlig for unge sosialhjelpsmottakere. Nyere forskning viser også at vilkår om aktivitet særlig har god effekt overfor unge mottakere, og at effekten synker med økende alder.

Regjeringen har på denne bakgrunn kommet fram til at det er mest hensiktsmessig i første omgang å innføre aktivitetsplikt for mottakere under 30 år.

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 å bevilge 60 mill. kroner til innføring av aktivitetsplikt for mottakere av økonomisk stønad under 30 år fra 1. januar 2017. Den foreslåtte bevilgningen er i samsvar med beregningen av kommunale merkostnader ved innføring av en slikt plikt. Saken er drøftet med KS.

Innsats mot fattigdom

Den brede innsatsen innenfor arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i arbeidet for å forebygge og redusere fattigdom og for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett. Innsatsen for et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv er omtalt under hovedmål 1. Innsatsen omfatter utsatte grupper i arbeidslivet. Inntektssikringsordningene gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt, men skal samtidig bidra til at den enkelte skal kunne forsørge seg selv ved inntektsgivende arbeid. Se hovedmål 2, og 3. Under hovedmål 5 omtales arbeidet for å legge til rette for at arbeids- og velferdsforvaltningen skal få flere i arbeid.

Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Kommunene har gjennom sitt ansvar for de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen en sentral rolle i å fremme sosial og økonomisk trygghet. Dette ansvaret omfatter forebyggende sosialt arbeid og de individuelle tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram.

Arbeidet med å gjøre kvalifiseringsprogrammet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelt tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging videreføres. Som

ledd i oppfølgingen av unge som mottar økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, vil Regjeringen innføre en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet til mottakere under 30 år. Se omtale over. Forsøket med NAV-veiledere i videregående skole videreføres.

Med bakgrunn i en risikovurdering av tjenestetilbudet til personer med samtidig psykisk lidelse og rusmiddelavhengighet, skal det gjennomføres landsomfattende tilsyn med kommunale helse- og omsorgstjenester, kommunale sosialtjenester og spesialisthelsetjenester til denne pasient- og brukergruppen i 2017 og 2018.

Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. I tråd med formålsbestemmelsen til sosialtjenesteloven skal det tas særlige hensyn til barns behov i alle vurderinger der tjenestemottaker har barn.

For å samordne statlige tilskuddsordninger mot barnefattigdom, foreslås tilskudd til utstyrsbanker, fritidsaktiviteter, ferietiltak og andre kompensierende tiltak over kap. 621, post 63 overført til og innlemmet i den nasjonale tilskuddsordningen mot barnefattigdom under Barne- og likestillingsdepartementet. Arbeidet med å utforme og prøve ut en helhetlig oppfølgingsmodell i NAV-kontorene for oppfølging av lavinntektsfamilier med barn videreføres. Se nærmere omtale under kap. 621, post 63.

For å sikre mer likeverdige muligheter for barn som vokser opp i økonomisk vanskeligstilte familier, fremmet Regjeringen 19. juni 2015 forslag til endring i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, slik at kommunene ikke skal legge vekt på barns inntekt fra arbeid i fritid og skoleferier når familiens behov for økonomisk stønad vurderes (Prop. 147 L (2014–2015)). Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2016. Formålet er å bidra til at barn i familier som mottar økonomisk stønad på lik linje med andre barn vil kunne bedre sin egen situasjon gjennom inntekt fra arbeid og få nyttig erfaring fra arbeidslivet. Barn og unge skal oppleve at egeninnsats lønner seg.

Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt, men også innsatsen på politikkområder som oppvekst- og familiepolitikken, utdanningspolitikken, helse- og rusmiddelpolitikken, boligpolitikken, integreringspolitikken mv. har betydning for innsatsen mot fattigdom.

Regjeringen la våren 2015 fram *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*. Strategien inneholder forebyggende tiltak, tiltak som kan bidra til å redusere negative konsekvenser av det å vokse opp i lavinntektsfamilier og til-

tak for særlig utsatte foreldre som står utenfor arbeidslivet. Strategien inneholder 64 tiltak under Barne- og likestillingsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Strategien følger opp anbefalingene i Riksrevisjonens undersøkelse av barnefattigdom (Dokument 3:11 (2013–2014)). Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2016–2017) for Barne- og likestillingsdepartementet.

Det er innført gratis kjernetid i barnehage for alle 4- og 5-åringer i familier med lav inntekt fra 1. august 2015. Ordningen ble utvidet til også å gjelde 3-åringer fra høsten 2016. En nasjonal ordning med rimeligere barnehageplass for familier med lav inntekt ble innført 1. mai 2015. Forsøket med gratis deltids plass på SFO har blitt utvidet til skoler i Drammen, Stavanger, Trondheim og flere i Oslo i 2016. Det gis et øremerket tilskudd til kommunene for styrket språkforståelse blant minoritetsspråklige barn i barnehage. Regjeringen styrker arbeidet mot mobbing for å sikre et bedre miljø i barnehage og skole. 0-24-samarbeidet og Program for bedre gjennomføring av videregående opplæring har som mål å redusere frafall og øke gjennomføring i skolen. Grunnstipendet til elever i videregående opplæring er målrettet mot de som kommer fra familier med svak økonomi. Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse – Samordnet innsats for voksnes læring* inneholder tiltak for voksne med svake grunnleggende ferdigheter. Opplæringstilbudet til denne gruppen er styrket. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 en styrking av kapasiteten for godkjenning av utenlandsk utdanning. Se Prop. 1 S (2016–2017) for Kunnskapsdepartementet.

Regjeringen arbeider for et bedre barnevern, der flere barn får rett hjelp til rett tid. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 å øke bevilgningen til familievernnet ytterligere for å styrke kompetansen om vold i familier, og øke tilskuddet til kommuner til foreldrestøttende tiltak. Regjeringen har lagt fram meldinger til Stortinget om familiepolitikken (Meld. St. 24 (2015–2016)) og om likestilling (Meld. St. 7 (2015–2016)).

Høsten 2015 la Regjeringen fram en opptrappingsplan for rusfeltet (Prop. 15 S (2015–2016)). Opptrappingsplanen har en ramme på 2,4 mrd. kroner i perioden 2016–2020. Målet er å bidra til økt kapasitet og bedre kvalitet i tilbudet til personer med rusproblemer. Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner og sosialt entreprenørskap over kap. 621, post 70 er styrket for å bedre tilknytningen til arbeids-

markedet og motvirke sosial ekskludering for personer med rusproblemer. Regjeringen har lagt fram en folkehelsemelding (Meld. St. 19 (2014–2015)). Det foreslås i statsbudsjettet for 2017 å etablere et program for folkehelsearbeid i kommunene. Tilskuddsordningen til oppfølging av barn av psykisk syke og barn av rusmisbrukere er styrket. Kommunenes frie inntekter er over flere år styrket bl.a. begrunnet i en satsing på helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Se Prop. 1 S (2016–2017) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Regjeringen har lagt fram en nasjonal strategi for boligsosialt arbeid, *Bolig for velferd (2014–2020)*. Formålet med strategien er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Blant prioriterte innsatsområder er hjelp fra midlertidig til varig bolig og hjelp til å skaffe egnet bolig, samt å forhindre utkastelser og gi oppfølging og tjenester i hjemmet. I statsbudsjettet for 2016 ble bostøtten styrket for barnefamilier og andre store husstander og rammene for tilskudd til utleieboliger ble økt. I statsbudsjettet for 2017 foreslår Regjeringen bl.a. en ny prisjusteringsmodell for bostøtten. Se Prop. 1 S (2016–2017) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Regjeringen har lagt fram en melding til Stortinget (Meld. St. 30 (2015–2016)) om integreringspolitikk og tiltak for at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn skal komme raskere i jobb eller utdanning og få en fast tilknytning til arbeidslivet. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2017 å iverksette tiltak på Grønland i Oslo for å redusere kriminalitet samt bedre levekår for beboere i området. Videre foreslås det bl.a. videreføring av integreringsmottak for raskere arbeids- og samfunnsdeltakelse. Se Prop. 1 S (2016–2017) for Justis- og beredskapsdepartementet. Det foreslås også etablering av et hurtigspor inn i arbeidslivet for flyktninger som har kompetanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet og yrkesveiledning fra Arbeids- og velferdsetaten av personer på asylmottak. Se omtale under Del I, punkt 2.2 i denne proposisjonen.

Det er tidligere år iverksatt en rekke tiltak mot fattigdom. Innsatsen omfatter tiltak under Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kulturdepartementet.

Bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor

For å nå målene om et inkluderende arbeids- og samfunnsliv vil Regjeringen i større grad legge til

rette for frivillig sektor og sosiale entreprenører. Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører utvikler og tar i bruk nye løsninger på sosiale og samfunnsmessige problemer.

En nordisk arbeidsgruppe ledet av Arbeids- og sosialdepartementet har på oppdrag fra Nordisk Ministerråd våren 2016 gjennomført en nordisk konferanse om sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon.

Arbeids- og sosialdepartementet vil ha et sosialentreprenørskapsperspektiv på relevante aktiviteter i det nordiske formannskapet i Nordisk Ministerråd i 2017.

Det er etablert en tverrdepartemental arbeidsgruppe under ledelse av Arbeids- og sosialdepartementet som vil gjennomgå forslag i en rapport fra Nordisk Ministerråd om *innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*, og vurdere hvordan innsatsen i Norge på området kan videreutvikles. Som ledd i dette arbeidet er det utlyst et FoU-oppdrag om rammer, virkemidler og insentiver for sosialt entreprenørskap.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har igangsatt et arbeid med et inspirasjonshefte for sosialt entreprenørskap som etter planen skal ferdigstilles innen utgangen av 2016.

Velferdsobligasjoner (Social Impact Bonds) har i flere sammenhenger blitt framhevet som en mulighet for frivillige organisasjoner og sosiale entreprenører til å få tilgang til finansiering og annen form for støtte. Justis- og beredskapsdepartementet har sammen med Arbeids- og sosialdepartementet igangsatt et samarbeid der man ser nærmere på hvordan velferdsobligasjoner kan benyttes som modell for anskaffelse og finansiering av tjenester som kan bidra til å redusere tilbakefall til kriminalitet blant unge. Det er gitt et felles oppdrag til Arbeids- og velferdsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet om å utarbeide et forslag til hvordan en pilot i tråd med Stortingets anmodningsvedtak kan gjennomføres.

Utvide ordningen med pleiepenger

Regjeringen foreslår å inkludere foreldre til mange grupper av syke barn med behov for pleie, men som i dag ikke har rett til pleiepenger. Dette gjelder bl.a. varig syke barn, barn over 12 år i forbindelse med opphold i helseinstitusjon og barn som ikke er svært alvorlig syke, men syke med behov for kontinuerlig tilsyn og pleie. Det foreslås samtidig en tidsbegrensning på inntil 1300 dager (fem år) og nedgang i kompensasjonsgrad (til 66

pst. av tidligere inntekt) etter ett år. Det tilsvarer ordningene ved egen sykdom. Etter Regjeringens syn er det samlede forslaget en hensiktsmessig balanse der flere får rett til pleiepenger, samtidig som en opprettholder formålet om pleiepenger som kompensasjon for midlertidig bortfall av arbeidsinntekt for å pleie syke barn.

Regjeringen sendte 9. september 2015 på høring forslag til endring av regelverket for pleiepenger. I dette forslaget ble det foreslått at antall dager med pleiepenger skulle være uavhengig av om det ble tatt ut fulle eller graderte pleiepenger. Bl.a. på bakgrunn av høringsuttalelsene, ønsker Regjeringen nå å legge bedre til rette for at foreldre med store pleieoppgaver skal få uttelling for delvis arbeidsdeltagelse. Det foreslås derfor en ny tellemåte hvor dager med gradert ytelse telles i forhold til prosentvis arbeidsdeltagelse inntil maksimum 10 år, dvs. at dersom det tas ut 50 pst. av fulle pleiepenger, kan ytelsen gis for inntil 2600 dager.

Det samlede forslaget anslås å gi en årlig merkostnad på om lag 560 mill. kroner, noe som utgjør mer enn en dobling av folketrygdens utgifter til pleiepenger. Regjeringen vil legge fram en lovproposisjon om dette tidlig i 2017, og siktemålet er at lovendringer trer i kraft høsten 2017. Regjeringen foreslår på denne bakgrunn å bevilge 140 mill. kroner til dette i 2017.

En helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk

En viktig del av arbeidet for å styrke det sosiale sikkerhetsnettet er tiltak som legger til rette for funksjonshemmede i arbeidsliv, utdanning og dagligliv. Samarbeidet mellom hjelpemiddelsentrene, NAV-kontor, NAV Arbeidsrådgivning og arbeidslivssentrene er sentralt. Det legges til rette for å benytte den spesialiserte tilretteleggingskompetansen på hjelpemiddelområdet og å videreutvikle etatens samlede kompetanse på tilpassede tjenester til brukere som har særlig behov for tilrettelegging i arbeidslivet. Hjelpemiddelpolitikken vil bli videreutviklet for å møte framtidens utfordringer på dette området.

Det framgår av Regjeringens politiske plattform at det skal foretas en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken i løpet av regjeringens periode. Det ble i november 2015 nedsatt et ekspertutvalg som skal foreta denne gjennomgangen. Utvalget skal vurdere dagens system opp mot framtidens krav, herunder hvordan sikre hensiktsmessige løsninger på ulike livsarenaer. Sentralt for utvalget blir å finne løsninger som ivaretar brukernes

behov på en god måte. Videre ble det i Meld. St. 14 (2014–2015) *Kommunereformen – nye oppgaver til større kommuner* foreslått å overføre ansvaret for basishjelpemidler til større kommuner. I innstillingen (jf. Innst. 333 S (2014–2015)) framgår det at Stortinget har besluttet at det skal foretas en utredning for å finne en naturlig balanse mellom statlig og kommunalt ansvar for hjelpemidler. Dette vil inngå som et tema i gjennomgangen. Etter planen skal utvalget legge fram sine forslag i form av en rapport ved årsskiftet 2016/2017.

Departementet lyste i 2015 ut et utredningsoppdrag om å gjennomgå tolkeområdet. Oppdraget ble tildelt Agenda Kaupang. Deres rapport viser til at tolkeområdet i all hovedsak er relativt vel fungerende. Det pekes imidlertid på noen forhold med forbedringspotensial. Dette gjelder særlig organisering og styring av tolketjenesten. Departementet har bedt om en vurdering av rapporten fra Arbeids- og velferdsdirektoratet, men vil ikke ta endelig stilling til de mer overgripende forslagene i rapporten før ekspertutvalget nevnt ovenfor har levert sin innstilling.

Folketrygden gir rett til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde i situasjoner der dette er nødvendig og hensiktsmessig for å bedre funksjonsevnen i arbeidslivet eller dagliglivet. Regjeringen vil sikre at døvblinde har en reell mulighet til deltakelse i trening og fritidsaktiviteter. Det foreslås derfor å utvide retten til tolke- og ledsagerhjelp i folketrygden, slik at døvblinde kan få rett til ledsager med tolkekompetanse som kan bidra til at den døvblinde får bedret sine muligheter til å delta i fritidsaktiviteter. Dette vil bl.a. omfatte ledsaging i forbindelse med fysisk aktivitet, handleturer, kafébesøk og kulturelle begivenheter. Det vises til nærmere omtale under kap. 605, post 01 og kap. 2661, post 76.

Talegjenkjenning er teknologi som i dag finnes tilgjengelig på engelsk, men ikke på norsk. Teknologien gjør det mulig å styre datamaskiner og diktere tekst ved hjelp av tale. Produktet vil kunne bidra til at flere med synsproblemer og muskel- og skjelettlidelser kan være i arbeid og fungere i dagliglivet. I tillegg til å kunne fungere som et hjelpemiddel for personer med nedsatt funksjonsevne, vil programmet bl.a. kunne være til nytte for skoleelever med lese- og skrivevaner og i den generelle lese- og skriveopplæringen. I statsbudsjettet for 2015 ble det bevilget 13 mill. kroner til utvikling av talegjenkjenning på norsk. Max Manus er gitt tilsagn om midlene, og skal etter planen utvikle slik programvare innen utgangen av 2016.

Hovedmål 5 En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Arbeids- og velferdsforvaltningen består av den statlige *Arbeids- og velferdsetaten* og de delene av kommunens tjenester som inngår i NAV-kontorene. I 2015 var det i gjennomsnitt om lag 18 600 årsverk i arbeids- og velferdsforvaltningen hvorav 13 600 statlige årsverk og om lag 5 000 kommunale årsverk. Arbeids- og velferdsdirektoratet leder *Arbeids- og velferdsetaten* og er fagdirektorat for etaten og for de kommunale sosiale tjenester.

Arbeids- og velferdsetatens driftsutgifter var i 2015 på 11,8 mrd. kroner, og det ble utbetalt 450,9 mrd. kroner i statlige ytelser. Arbeids- og velferdsetaten betjener ca. 2,8 millioner brukere og behandler om lag 3,2 millioner ytelsessaker i løpet av ett år.

Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvar for å gi brukerne bistand enten det gjelder å fremme overgang til arbeid, sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter, bidra til sosial inkludering eller aktiv deltakelse i samfunnet. Brukerne skal i størst mulig grad få de tjenester og ytelser de har krav på innenfor hele oppgavebredden. Arbeids- og velferdsforvaltningen står overfor økt oppgavemengde og kompleksitet i sakene. For å håndtere dette er det behov for å effektivisere forvaltningen både i kontakten med brukerne og i saksbehandlingen. Dette ligger også til grunn for Regjeringens avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform. Dette tilsier en streng prioritering av ressurser innenfor arbeids- og velferdsforvaltningen.

Arbeids- og velferdsetaten i samarbeid med kommunene arbeider målrettet med å utvikle forvaltningen. Arbeids- og velferdsetaten arbeider planmessig med bl.a. IKT-modernisering for å sikre effektive og brukervennlige tjenester. Stortinget samtykket i våres med at Prosjekt 2 i moderniseringen av IKT i Arbeids- og velferdsetaten kan starte opp, jf. Prop 67 S (2015–2016) og Innst. 291 S (2015–2016).

Regjeringen la 20. mai 2016 fram Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*. Meldingen gir strategisk retning og tiltak for videreutviklingen av arbeids- og velferdsforvaltningen. Hovedbudskapet i meldingen knyttet til en brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning, blir beskrevet under pkt 1.2 Strategier og tiltak.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Et sentralt mål for Arbeids- og velferdsetaten er overgang til arbeid. Det vises her til omtale under

hovedmål 1 et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Måloppnåelse og utvikling i ytelsesforvaltningen, bidragsområdet og hjelpemiddelforvaltningen

Målet for ytelsesforvaltningen er at brukerne skal få rett ytelse til rett tid. I 2015 har Arbeids- og velferdsetaten stort sett oppnådd gode resultater på saksbehandlingstider i ytelsesforvaltningen. Samlet sett er over 80 pst. av sakene behandlet innen normert tid³². Dette er i tråd med departementets resultatkrav. For utlandssaker har ikke etaten nådd departementets krav til resultater for uføretrygd og alderspensjon.

Det er stor økning i saksinngangen på utlandsområdet og for dagpenger. Økningen i saksinngangen for dagpenger er krevende for etaten. Samlet sett er imidlertid resultatene i saksbehandlingstiden både for utlandssaker og dagpenger tilfredsstillende.

I løpet av de siste årene har Arbeids- og velferdsetaten arbeidet målrettet og systematisk for å bedre kvaliteten i saksbehandlingen. Det er bl.a. innført nye rutiner og kontroller i saksbehandlingen. Som følge av dette er det oppnådd betydelige forbedringer på området. Arbeidet med modernisering av saksbehandlingsløsninger og spesialiseringen i ytelseslinjen bidrar også til at kvaliteten i ytelsesforvaltningen forbedres.

I 2015 ble det gjennomført kvalitetsmålinger på følgende seks ytelser: Alderspensjon, dagpenger, sykepenger, arbeidsavklaringspenger, enslige forsørgere og barnebidrag. Det skal iverksettes kvalitetsmålinger på uføretrygd og endringsvedtak på pensjon i 2016.

Godt utviklet metodikk for kvalitetsmålinger gjør det på sikt mulig å sette parametere som måler kvalitet, på flere ytelsesområder. Det har vært satt kvalitetsparametere for andel nye alderspensjoner med korrekt førstegangs utbetaling i noen år. I 2016 er det også satt kvalitetsparametere for korrekt førstegangsvedtak for fastsettelse og endring av underholdsbidrag til barn og for sykepengesaker.

De siste årene har etaten arbeidet systematisk for å avdekke og redusere feilutbetalinger. På tross av etatens arbeid er feilutbetalingene fortsatt store, og staten taper hvert år betydelige beløp. Et eget fagmiljø på trygdemisbruksområdet gjennomfører

³² Normert tid viser hvor stor andel av sakene det er fattet vedtak i innen en gitt frist satt for hver enkelt ytelse.

registerkontroller og følger opp større feilutbetalingsaker forvaltnings- og strafferettslig.

På hjelpemiddelområdet sett under ett er det generelt korte saksbehandlingstider. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2015 for søknader om hjelpemidler i dagliglivet var 12 dager, mens gjennomsnittlig saksbehandlingstid for søknader om hjelpemidler for tilrettelegging av arbeidsplassen var 22 dager. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for bil i gruppe 1 var 3,4 måneder i 2015, mens den var 5,4 måneder for bil gruppe 2.

Brukerne møter NAV i flere kanaler

Gjennom årlige brukerundersøkelser fanger Arbeids- og velferdsdirektoratet opp brukernes erfaringer med og vurderinger av etatens tjenesteyting. I 2016 ble personbrukerundersøkelsen endret, og resultatene er ikke uten videre sammenlignbare med tidligere år. Personbrukerundersøkelsen for 2016 viser at om lag 4 av 5 brukere er fornøyde med servicen fra Arbeids- og velferdsetaten (gjennomsnittscore 4,5).

Resultatene av arbeidsgiverundersøkelsen i 2016 viser omtrent samme resultater som i 2015. 75 pst. av dem som har svart på undersøkelsen sier de er fornøyd med servicen fra Arbeids- og velferdsetaten.

For å styrke brukermedvirkning og brukerorientering utarbeider Arbeids- og velferdsdirektoratet en årlig brukermelding som gir informasjon om hva arbeids- og velferdsforvaltningen lærer av brukerne, og hva de gjør for å bedre brukeropplevelsene. For å styrke brukernes medvirkning til forbedring og kvalitetsutvikling av etatens tjenester ledes det sentrale brukerutvalget fra 2016 av en brukerrepresentant.

Brukermeldingen for 2015 viser at bruken av innloggede tjenester på nav.no øker. Økningen henger sammen med at flere søknader er digitalisert. Stadig flere bruker selvbetjeningsløsninger og elektronisk dialog i møtet med Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten besvarer i tillegg henvendelser om foreldrepenger på Facebook.

NAV Kontaktsenter tar imot både telefoner og e-post fra brukerne og er felles inngangsport til de fleste av arbeids- og velferdsforvaltningens enheter. Kontaktsenteret svarer på spørsmål om regelverk, saksbehandlingstider og utbetalingsdatoer.

Når flere leverer søknader på nett, blir saksbehandlingen raskere og mer effektiv. Ressurskartleggingen for 2015 viser at NAV-kontorene nå bruker mindre ressurser på å avklare bestillinger og å gi informasjon. Ressursene brukes i større grad til kontakt med arbeidsgivere, mer oppfølging av

sykmeldte og oppfølging av brukere med behov for sosiale tjenester.

Det har vært en økning både i saksmengde og i antall personer med behov for oppfølging de senere år. NAV-kontoret har om lag 7 millioner besøk i året. Fortsatt er det for mange som henvender seg til NAV-kontoret med spørsmål som de heller kunne få besvart på nav.no.

I 2015 ble det toårige forsøket med styrking av fylkesmannens informasjons- og veiledningsrolle på sosialtjenesteområdet ved tre fylkesmannsembeter avsluttet. Oxford Research har evaluert forsøket på oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet. Evalueringen konkluderte med at fylkesmannsembetenes juridiske og sosialfaglige kompetanse gjør dem godt skikket til å ivareta veiledningsrollen overfor kommunene. I forsøket ble det utviklet et online registreringsskjema som ga fylkesmannsembetene som deltok i forsøket bedre kunnskap om antall brukerhenvendelser, innholdet i dem og hvordan de ble fulgt opp.

Gevinster fra IKT-moderniseringen – Prosjekt 1

Arbeids- og velferdsetaten avsluttet i 2015 (et revidert) Prosjekt 1 i IKT-moderniseringen av Arbeids- og velferdsetaten.

Revidert Prosjekt 1 har levert systemstøtte til uførereformen som ble iverksatt 1. januar 2015, samt etablert en modernisert plattform for selvbetjeningsløsninger på nav.no. Nye løsninger for dagpenger, innsyn i sak og innsending av krav, er tatt i bruk. Det er også levert en modernisert plattform for intern arbeidsflate med enkel dialog med brukerne og oversikt over brukers utbetalinger. I revidert Prosjekt 1 har man også levert første fase i spesialisering av ytelsesforvaltningen.

Uførereformen innebar at alle uførepensjonister ble underlagt nytt regelverk. Den nye uføretrygden gjør det enklere for brukerne å beholde retten til å motta uføretrygd når de skal kombinere arbeid og trygd. Regelverket for uføretrygd er mer komplisert og medfører en vesentlig merbelastning for Arbeids- og velferdsetaten bl.a. knyttet til økt antall endringsvedtak og årlige etteroppgjør av alle uføresaker for å sikre riktig utbetalt ytelse i forhold til faktisk inntekt i foregående år. Nye systemløsninger levert i revidert Prosjekt 1 med selvbetjeningsløsninger og høy automatiseringsgrad kombinert med spesialisering av ytelsesforvaltningen har gitt betydelige gevinster – i størrelsesorden 200 mill. kroner – som sammen med andre effektiviseringstiltak har gjort det mulig å håndtere den økte saksmengden uten tilførsel av nye ressurser.

Arbeids- og velferdsforvaltningens arbeid med veteraner fra internasjonale operasjoner

Arbeids- og sosialdepartementet følger opp regjeringens handlingsplan og oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge» innenfor sitt forvaltningsområde. Kompetansemiljøet for veteraner ved NAV Elverum videreføres etter at det ble styrket ytterligere i 2015. Saksbehandlingen av krav om yrkesskadeerstatning og menerstatning, hvor kravene er relatert til internasjonale operasjoner, er spesialisert og sentralisert til færre enheter i Arbeids- og velferdsetaten. Det er igangsatt et prøveprosjekt med en desentralisert ordning med en særskilt kontakt for veteraner i Oslo og Akershus fylke.

Strategier og tiltak

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* drøftet regjeringen tiltak for å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen for at den kan understøtte målet om flere i arbeid og færre på trygd og at forvaltningen skal være robust slik at den kan møte ulike utfordringer som kan oppstå over tid. Tiltakene i meldingen har som mål å:

- styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- sikre utviklingen av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne ved NAV-kontoret
- gi NAV-kontorene økt myndighet og handlefrihet

Tiltak som skal bidra til å styrke og videreutvikle Arbeids- og velferdsetaten overfor arbeidssøkere og arbeidsgivere er beskrevet i hovedmål 1 Et vel fungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Virkemidler og tiltak for økt kvalitet i ytelsesforvaltningen

God utnyttelse av ressurser på de ulike ytelsesområdene og organisatoriske endringer, er de viktigste tiltakene i tillegg til IKT-moderniseringen for å øke kvaliteten på ytelsesområdet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet arbeider videre med oppfølgingen av *Langtidsplan for internkontroll 2015–2019* for ytterligere å forbedre internkontrollen. Tiltak for å bedre kvaliteten i saksbehandlingen, som utvikling av internkontrollen

og IKT-moderniseringen, vil også bidra til å redusere feilutbetalinger eller til at de avdekkes tidligere.

Som en del av IKT-moderniseringen pågår det organisatoriske endringer i ytelsesforvaltningen gjennom spesialisering av ytelsesforvaltningen. Hver enkelt ytelse skal etter hvert behandles i færre og faglig sterke og spesialiserte enheter. Spesialiseringen vil føre til reduserte saksbehandlingstider, økt kvalitet i saksbehandlingen, og mer lik praksis over hele landet.

Som en del av de organisatoriske endringene er utlandsområdet under omorganisering. NAV Internasjonalt, enheten som behandler de fleste saker med utlandstilsnitt, er lagt ned fra 31. august 2016, og utlandssakene vil bli behandlet sammen med de nasjonale sakene. Direktoratet legger til grunn at dette på sikt vil sikre kortere saksbehandlingstider og bedre kvalitet i saksbehandlingen på området.

Gjennom a-ordningen får Arbeids- og velferdsetaten tilgang til oppdaterte opplysninger om inntekt og arbeidsforhold. A-ordningen forenkler arbeidsgivernes opplysningsplikt og bidrar til kvalitativt bedre og mer effektiv saksbehandlingen i Arbeids- og velferdsetaten. Oppdaterte opplysninger om inntekts- og arbeidsforhold gjør det mulig å oppdage feilutbetalinger tidligere. Full effekt av a-ordningen får Arbeids- og velferdsetaten først når a-ordningen er integrert med andre systemløsninger. Dette krever et utviklingsarbeid som nå pågår i etaten.

På oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet er Arbeids- og velferdsdirektoratet i ferd med å gjøre en helhetlig gjennomgang av feilutbetalingsområdet, og vil ferdigstille en handlingsplan i løpet av høsten 2016.

Mer brukerrettede tjenester

Digitale tjenester som tar utgangspunkt i innbyggernes behov og forutsetninger er viktige for at brukerne skal oppleve kontakten med arbeids- og velferdsforvaltningen som god. Bedre elektronisk dialog og bedre selvbetjeningsløsninger med automatiserte saksbehandlingsløsninger vil gi flere selvhjulpne brukere, redusere tidsbruken knyttet til veiledning og saksavklaring og øke andelen ressurser som kan benyttes på brukere som trenger personlig bistand fra NAV-kontoret.

Viktige tiltak fremover er å effektivisere sykefraværsoppfølgingen, ytterligere digitalisere brukerdialogen og forenkle oppfølgingsmetodikken.

Driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten økes med 16 mill. kroner til styrking av NAV

Kontaktsentrene for å ivareta henvendelser om sosiale tjenester ved NAV-kontorene.

Mer myndige NAV-kontor i samarbeid mellom stat og kommune (partnerskapet)

Regjeringen ønsker å legge til rette for å øke NAV-kontorenes handlingsrom. Økt handlingsrom for NAV-kontorene handler i stor grad om praktiseringen av den statlige arbeids- og velferdspolitikken. Regjeringen vil gi Arbeids- og velferdsetaten økt fleksibilitet slik at etaten selv i større grad skal kunne velge om avklarings- og oppfølgingstjenester skal kjøpes av eksterne tiltaksarrangører eller foregå i egenregi, ny modell for styring av arbeidsmarkedstiltakene og en ny felles innsats for unge til erstatning for dagens ungdomsgarantier jf. omtale under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

I Meld. St. 33 (2015–2016) viste regjeringen til hvordan partnerskapet kan videreutvikles innenfor dagens rammevilkår gjennom å:

- Utvikle en mer felles styringslogikk mellom stat og kommune gjennom å gi mer lokal frihet i gjennomføringen av den statlige arbeids- og velferdspolitikken.
- Utvikle ledelse og kompetanse i NAV-kontorene for å utnytte det rommet som skapes gjennom mer lokal frihet.
- Stimulere til større NAV-kontor både gjennom kommunesammenslåinger og interkommunalt samarbeid for å bygge bredere fagmiljøer og bedre ivareta rettssikkerheten ved NAV-kontorene.
- At Arbeids- og velferdsetaten i reforhandlinger av de lokale avtalene skal vektlegge at NAV-kontorenes oppgaver bør være klart arbeidsrettede.
- Oppfordre kontorer med delt ledelse til å foreta en vurdering av erfaringene og om ledermodellen er hensiktsmessig i et NAV-kontor med mer lokalt handlingsrom.
- Øke samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommunene om digitalisering av brukermøtene i NAV-kontorene.
- Bedre grunnlaget for kunnskapsbasert tjenesteutvikling i NAV-kontorene gjennom mer forskning og spredning av kunnskap om arbeidsinkludering, arbeid og helse, interaksjon med brukere og innovasjon.

For å legge til rette for sterkere kompetansemiljøer og at Arbeids- og velferdsetaten kan se ressursfordelingen mellom NAV-kontorene bedre i

sammenheng, har departementet som varslet i Meld. St. 33 (2015–2016) i tildelingsbrevet for 2. halvår 2016 gitt beskjed til Arbeids- og velferdsdirektoratet om at den statlige bemanningsgarantien for NAV-kontor med tre eller færre statlige ansatte er opphevet. Det innebærer at direktoratet ikke lenger er bundet av føringen som departementet ga i brev av 12. mars 2007 om at «Den statlige bemanningen på de minste NAV-kontorene (tre eller færre ansatte) opprettholdes.»

Arbeids- og velferdsdirektoratet har i samarbeid med kommunesektoren nedsatt en arbeidsgruppe som arbeider med å vurdere praktiske tiltak som gir NAV-kontorene mer myndighet og handlefrihet. I tillegg arbeides det konkret med å gjennomgå metoder og prosesser for å forenkle og forbedre oppfølgingen av brukerne. Arbeidet vil gjennomføres innenfor rammen av utviklingsavtalen om partnerskapet som KS og Arbeids- og sosialdepartementet inngikk i 2015 og felles policy for partnerskapet som er inngått mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet og KS.

KS, et utvalg kommuner og Arbeids- og velferdsdirektoratet er også i ferd med å utarbeide et forprosjekt, DIGISOS, for å konkretisere nye digitale dialogtjenester til sosialtjenestebrukerne. Forprosjektet er finansiert av kommunene. Regjeringen har varslet at statlige virksomheter skal ta et større ansvar for å utvikle tjenester som kommunesektoren kan benytte. Basert på et mer ferdig utarbeidet konsept vil mulige modeller for videre utvikling bli diskutert.

Videreutvikling av kompetansen i NAV-kontoret

Arbeids- og velferdsforvaltningens brukere skal bli møtt av veiledere og saksbehandlere med riktig og god kompetanse. I Meld. St. 33 (2015–2016) er det konkretisert flere tiltak som vil styrke forvaltningens kompetanse sammen med tiltak som allerede er igangsatt og nedfelt i etatens kompetansestrategi. Samarbeid med utdanningssektoren er videre viktig med tanke på å sikre fremtidig kompetansebehov i arbeids- og velferdsforvaltningen.

Som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd*, jf. Innst. 320 S (2011–2012), er det satt i gang et tverrdepartementalt utviklingsarbeid for å vurdere nærmere på hvilken måte kompetansekrav og læringsutbytte knyttet til den enkelte utdanning skal utformes, fastsettes og formidles i framtiden. Det overordnede målet med arbeidet er å sikre at det utdannes helse- og sosialpersonell med god kompetanse til å møte befolkningens behov for helse- og sosial-

faglige tjenester i dag og i framtiden. Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet en egen policy for samarbeidet med universitets- og høyskolesektoren som danner et grunnlag for dette arbeidet. Et samarbeid med Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Lillehammer er allerede inngått, og det skal innen 2020 bygges opp 2-4 robuste universitets- og høyskolemiljøer med særskilt kompetanse om arbeids- og velferdsforvaltningen.

Kunnskapsbasert tjenesteutvikling

Forsknings- og utviklingsvirksomheten og kunnskapstilfanget på arbeids- og velferdsfeltet er betydelig, både gjennom forskningsprogrammer, evalueringer av NAV-reformen, kunnskapsoversikter og en rekke FoU-prosjekter i regi av forvaltningen selv. Det er behov for å sammenstille den forskningsbaserte, den erfaringsbaserte og den brukerbaserte kunnskapen som utvikles og gjøre den mer tilgjengelig og relevant for alle deler av forvaltningen.

Arbeids- og sosialdepartementet har i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet startet et arbeid for langsiktige prioriteringer av kunnskapsbehov i arbeids- og velferdssektoren. En plan for FoU og evaluering i arbeids- og velferdsforvaltningen innen fire tematiske satsningsområder foreligger (arbeidsinkludering, arbeid og helse, interaksjon med brukere samt innovasjon og læring). Undersøkelser av effekter av tiltak og tjenester forvaltningen administrerer og iverksetter bør suppleres med systematiske erfaringer fra tjenesteytere og brukere. Kunnskapen som framkommer vil være viktige bidrag til stadig kvalitetsforbedring av tiltak og tjenester.

Arbeids- og velferdsdirektoratets rolle som fagdirektorat for etaten og de kommunale sosiale tjenestene skal styrkes. Det innebærer både å ha oversikt over kunnskapsutviklingen på feltet, og å legge til rette for en lærende organisasjon hvor kunnskap kan formidles og tas i bruk i forvaltningen på en hensiktsmessig måte. Informasjonsflyt og læringsløyper på FoU-området lokalt, regionalt og sentralt må sikres.

Videre planer for IKT-moderniseringen – Prosjekt 2

Stortinget samtykket våren 2016 med at Prosjekt 2 i moderniseringen av IKT i Arbeids- og velferdsetaten kan starte opp, jf. Prop. 67 S (2015–2016) og Innst. 291 S (2015–2016). I Prosjekt 2 vil det utvikles en gjenbrukbar vedtaksløsning for korttidsytelsene. Dette vil gi gode tjenester til brukerne og danne en nødvendig plattform for resterende ytelser og en utfasing av Infotrygd. Prosjekt 2 vil benytte vedtaksløsningen til å realisere en løsning for foreldrepenger og engangsstønad ved fødsel, med gode dialogløsninger med brukere og arbeidsgivere og høy automatiseringsgrad av saksbehandlingen.

I tillegg vil Prosjekt 2 videreføre arbeidet med en spesialisering av ytelsesforvaltningen. Ytelsene samles i faglig mer robuste og spesialiserte enheter. I 2016 fortsetter spesialiseringen med ytelsene arbeidsavklaringspenger, stønad til enslig forsørger, grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler, yrkesskade, barnetrygd og EØS-kontantstøttesaker.

Spesialisering av ytelsesforvaltningen er viktig for å realisere gevinstene fra moderniseringsprosjektene.

Arbeids- og velferdsetatens arbeid med gevinstberegning og gevinstrealisering er basert på bl.a. anbefalinger i Direktoratet for forvaltning og ikt (DIFI) sin prosjektveiviser. Gevinstpotensialet i det enkelte prosjekt forankres internt i form av forpliktende avtaler med ledere for enheter som må avgi ressurser.

Arbeids- og velferdsetaten har ved lov 27. mai 2016 nr. 12 om endringer i a-opplysningsloven og folketrygdloven m.fl. (utvidelse av Arbeids- og velferdsetatens tilgang til opplysninger i a-ordningen) fått tilgang til å benytte opplysninger om ansettelses- og inntektsforhold fra a-ordningen i forvaltningen av alle ytelsene etaten administrerer. Videre kan etaten benytte opplysninger fra a-ordningen i forbindelse med fastsettelse og innkreving av underholdsbidrag etter barneloven, barnevernloven og ekteskapsloven samt i forbindelse med utredning og produksjon av statistikk. Tilgangen vil effektivisere saksbehandlingen. Arbeids- og velferdsetaten vil gradvis utvikle IKT-løsninger med automatisk innhenting og bruk av opplysningene fra a-ordningen.

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	388 581	150 000	440 000	193,3
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 832 210	11 723 176	11 811 963	0,8
606	Trygderetten	70 129	68 856	70 048	1,7
	Sum kategori 09.10	12 290 920	11 942 032	12 322 011	3,2

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	11 510 218	11 353 842	11 663 231	2,7
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	548 241	411 250	658 780	60,2
70-89	Andre overføringer	232 461	176 940		-100,0
	Sum kategori 09.10	12 290 920	11 942 032	12 322 011	3,2

Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		100 512		49 000
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		288 069	150 000	391 000
	Sum kap. 0604		388 581	150 000	440 000

Overført fra 2015 til 2016:
Post 45: 45 413 000 kroner

Allmenn omtale

Bevilgningen dekker utgifter til særskilte utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen. For 2017 dekker bevilgningen utgifter knyttet til IKT-moderniseringen.

Ved behandling av Prop. 67 S (2015–2016) 26. mai 2016 ga Stortinget sin tilslutning til at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte opp Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten med en styringsramme (P50) på 1 132 mill. kroner og en kostnadsramme (P85) på 1 316 mill. kroner, jf. Innst. 291 S (2015–2016). Den foreslåtte bevilgningen for 2017 på 440 mill. kroner er i tråd med den periodisering av kostnadsrammen som ligger i styringsgrunnlaget for prosjektet.

IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten er et stort og komplekst program, og det er derfor en betydelig risiko i gjennomføringen av programmet. I Prosjekt 2 er det gjort et omfattende planleggingsarbeid for å redusere denne risikoen. Arbeids- og sosialdepartementet vil følge Prosjekt 2 nøye med hensyn til gjennomføring, risiko og ikke minst nødvendige tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet.

Prosjekt 2 skal etablere fleksible IKT-løsninger som skal gi høy grad av automatisering og god kvalitet i saksbehandlingen av foreldrepenger og engangsstønad. Den nye vedtaksløsningen som inngår i ny saksbehandlingsløsning for foreldrepenger, skal være gjenbrukbar for sykepengeområdet i Prosjekt 3 og kunne utgjøre en basis for fremtidig ytelsesmodernisering for andre korttidsytelser.

Prosjekt 2 skal gi gevinster for brukere, arbeidsgivere og Arbeids- og velferdsetaten i samsvarende med styringsgrunnlagets effektmål og plan for gevinstrealisering. Videreutvikling av eksisterende og etablering av nye selvbetjeningsløsninger som legger til rette for aktive og selvhjulpne brukere og digital kommunikasjon med Arbeids- og velferdsetaten med tilpasset veiledning til utfylling, innsending av søknader og dokumentasjon, gir store tidsbesparelser for brukerne. Elektronisk informasjonssinnhenting skal omfatte elektronisk innrapportering av informasjonsgrunnlag fra arbeidsgivere til Arbeids- og velferdsetaten og bruk

av a-meldingen. Det gir gevinster for arbeidsgiverne.

Selvhjulpne brukere, elektronisk informasjonssinnhenting og automatisering av saksbehandlingen reduserer tidsbruken knyttet til veiledning og saksbehandling, og gir gevinster for Arbeids- og velferdsetaten. Integrert beslutningsstøtte i løsningen skal bidra til økt kvalitet og effektivitet der det er behov for å gjøre manuelle vurderinger i saksbehandlingen. Etablering av robuste miljøer for ytelsesforvaltning og organisasjonsutvikling i ytelseslinjen er sentrale grep for å redusere risiko og realisere gevinstpotensialet ved innføring av moderniserte IKT-løsninger.

Nye IKT-løsninger planlagt i Prosjekt 2 sammen med planlagt spesialisering av ytelsesforvaltningen vil gi gevinster for etaten i størrelsesorden 100 mill. kroner og øke drifts- og forvaltningskostnadene for IKT-systemene med i gjennomsnitt ca. 60 mill. kroner. Foreløpige beregninger viser at de totale effektene av Prosjekt 2 vil kunne gi netto besparelser på i størrelsesorden 43 mill. kroner for Arbeids- og velferdsetaten fra 2021. De nye løsningene vil også gi gevinster for brukerne og arbeidsgiverne. Gevinstrealiseringsplanen er en del av styringsgrunnlaget for prosjektet og vil bli fulgt opp og oppdatert ved hver prosjektrevisjon.

Budsjettforslag 2017

For 2017 foreslås en bevilgning på 440 mill. kroner til Prosjekt 2 i IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 45

For 2017 foreslås en bevilgning på 49 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres, kan nyttes under post 21

For 2017 foreslås en bevilgning på 391 mill. kroner.

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	11 309 916	11 211 838	11 463 353
21	Spesielle driftsutgifter	29 661	31 278	32 000
22	Forsknings- og utredningsaktiviteter		41 870	48 830
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	260 172	261 250	267 780
70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, <i>kan overføres</i>	232 461	176 940	
	Sum kap. 0605	11 832 210	11 723 176	11 811 963

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 52 532 000 kroner
Post 21: 1 531 000 kroner
Post 22: 11 947 000 kroner
Post 45: 5 272 000 kroner
Post 70: 30 211 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for å gjennomføre den statlige delen av arbeids- og velferdspolitikken. Dette innebærer arbeidsrettet oppfølging, forvaltning av folketrygdens ytelser og å tilby gode tjenester til etatens brukere på disse områdene. Til å gjennomføre oppgaver innenfor disse områdene disponerte Arbeids- og velferdsetaten i gjennomsnitt om lag 13 600 årsverk i 2015. Oppfølging av brukere og tilbud om tjenester finner i de fleste tilfeller sted ved de lokale NAV-kontorene.

Oppgavemengden som Arbeids- og velferdsetaten står overfor, og kompleksiteten i sakene har økt over flere år. Bl.a. demografiske endringer har ført til at det har blitt flere brukere og en større oppgavemengde. Denne økte oppgavemengden har så langt blitt håndtert innenfor de fastsatte økonomiske rammene, gjennom intern effektivisering og utvikling av nye måter å håndtere oppgavemengden på. Et eksempel på dette er utviklingen av nye selvbetjeningsløsninger på flere områder. Et annet er etableringen av NAV Kontaktsenter, som er en felles faglig førstelinje som besvarer de fleste typer henvendelser fra bru-

kerne først og fremst gjennom telefon, men også via Facebook, chat og e-post.

Det er grunn til å tro at oppgavemengden vil fortsette å øke i årene fremover. I tillegg kommer krav til forbedring av resultatene innenfor arbeids- og velferdspolitikken, økte ambisjoner på politikkområdet og strengere krav til kvalitet i produksjonen av tjenester. Det må skapes et økonomisk handlingsrom i etaten for å møte disse utfordringene. Dette kommer i tillegg til den effektivisering som pålegges gjennom de kutt som følger av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen, og kuttet som skal stimulere til økt overgang til digital post.

Det arbeides målrettet med å effektivisere etaten for å frigjøre ressurser til utfordringene som etaten står overfor, og det er nødvendig å intensivere arbeidet med å realisere gevinster i årene framover. Modernisering av IKT-systemene i etaten har, gitt og vil fortsatt gi, et vesentlig bidrag til effektivisering. Moderniseringen gir bl.a. grunnlag for videre utbygging av digitale løsninger som gir alternativer til brukernes oppmøte ved NAV-kontoret. Moderniseringen gir også grunnlag for fortsatt automatisering av saksbehandlingen. Den har også gitt bedre muligheter for effektivisering av organisasjonen. Den pågående spesialiseringen av ytelsesforvaltningen er et ledd i dette.

For nærmere omtale av Arbeids- og velferdsetaten viser vi til omtale under hovedmålene under resultatområde 2 Arbeid og velferd, jf. også resultatområde 3 Pensjon.

Budsjettforslag 2017**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Arbeids- og velferdsetaten.

For 2017 foreslås det en bevilgning på 11 463,4 mill. kroner, som samlet sett innebærer en økning på 251,5 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2016. Dette inkluderer lønns- og prisjustering.

Regjeringen har innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skaper handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. For Arbeids- og velferdsetaten er det lagt til grunn en innsparing som følge av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen på 56,1 mill. kroner. I tillegg er bevilgningen redusert med 84,4 mill. kroner som følge av overgangen til digital post til innbyggere og næringsliv. Dette er nærmere omtalt i Del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Det foreslås en styrking av bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten på 20 mill. kroner for å drive oppfølging av ungdom under 30 år som har gått ledige i over åtte uker uten å ha kommet i arbeid eller utdanning. Dette er ledd i regjeringens nye ungdomssatsing som erstatter dagens ungdomsgarantier. Se nærmere omtale under Hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv. Det vises også til Del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer og omtale under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak.

For 2017 foreslås det en styrking av bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 10 mill. kroner for å gi yrkesveiledning til personer i asylmottak. Yrkesveiledningen må ses i sammenheng med systemet som Regjeringen har satt i gang for kartlegging av personer i asylmottak og karriereveiledning. Det vises til omtale under Del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer og hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Videre foreslås bevilgningen styrket med 13 mill. kroner for etablering av et raskere spor inn i arbeidslivet for flyktninger som har kompetanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet. Arbeids- og velferdsetaten skal sammen med kommunen og innenfor rammene av introduksjonsprogrammet, ha en sentral rolle i hurtigsporet. Det vises til omtale under Del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Det foreslås å øke driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 16 mill. kroner til

styrking av NAV Kontaktsentrene for å ivareta henvendelser om sosiale tjenester ved NAV-kontorene.

Driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås styrket med 13 mill. kroner som følge av flere tiltaksplasser og tilhørende økt behov for personellressurser i etaten. Det vises til omtale under kap. 634 post 76.

Det foreslås å styrke driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 7,1 mill. kroner for å utvide døvblindes rett til tolke- og ledsagerhjelp i folketrygden, jf. omtale under kap. 2661, post 76. I tillegg skal 5 mill. kroner som ble bevilget til en styrking av Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett for at tolketjenesten skulle drive mer systematisk opplæring av kommunale ledsagere for døvblinde i statsbudsjettet for 2015, benyttes til dette formålet. Samlet foreslås det bevilget 18,3 mill. kroner til utvidelsen av døvblindes rettigheter under denne posten og på kap. 2661, post 76.

Prosjektet EESSI skal innfri de kravene som følger av EU-forordning om at all utveksling av trygdeinformasjon skal skje ved bruk av elektroniske dokumenter. Det foreslås å styrke driftsbevilgningen med 40 mill. kroner til dette.

Forsøk med ny medisinsk vurdering etter seks måneders sykmelding ble startet opp i 2015, og skulle vare i ett år. Prosjektets driftsfase avsluttes oktober 2016. For 2017 foreslås det å redusere bevilgningen til dette formålet med 11 mill. kroner.

Det foreslås rammeoverført 5,5 mill. kroner til kap. 1618 Skatteetaten, post 01 Driftsutgifter knyttet til etatens rekvirering av d-nummer og bruk av Skatteetatens kontrollregime.

Det opprettes et studietilbud ved Politihøyskolen for opplæring og kompetanseutvikling for kontrolletatene på området økonomisk kriminalitet. Det foreslås at 0,443 mill. kroner omdisponeres fra Arbeids- og velferdsetaten til kap. 442 Politihøgskolen, post 01 Driftsutgifter.

For 2017 foreslås en bevilgning på 11 463,4 mill. kroner.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 68, punkt 17 av 3. desember 2015

«Stortinget ber regjeringen [...] 17. Gjennomgå særordninger for flyktninger og asylsøkere i folketrygden og sørge for at det stilles aktivitets- og opptjeningskrav til disse der det er naturlig, med sikte på at dette fremmes for Stortinget så raskt som mulig.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Prop. 1 S (2015–2016), Prop. 1 S Tillegg 1 (2015–2016) og Innst. 2 S (2015–2016) om Statsbudsjettet 2016.

Arbeids- og sosialdepartementet sendte 4. juli 2016 ut et høringsnotat med forslag til endringer i trygderegelverket i lys av asylsøkersituasjonen. Høringsfristen er satt til 1. november 2016. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter at høringen er avsluttet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen nyttes bl.a. til utgifter til ordningen med tilretteleggings- og oppfølgingsavtale, ulike tiltak for å styrke arbeidet med arbeidsrettet rehabilitering og øvrige arbeidsmarkedstiltak for sykmeldte.

For 2017 foreslås en bevilgning på 32 mill. kroner.

Post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter

Arbeids- og velferdsdirektoratets FoU-midler er fra 2016 i hovedsak samlet under post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter, herunder bl.a. bevilgningen til det tidligere FARVE-programmet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet utlyser FoU-midler både som enkeltoppdrag og i form av åpne utlysninger av prosjektmidler innenfor tematiske satsingsområder. I 2016 ble det gjennomført to utlysninger med fokus på temaområdene *Interaksjon med bruker* og *Arbeidsinkludering*. Som ledd i arbeidet med å forbedre forskningskvaliteten og tjenesteutøvelsen i arbeids- og velferdsforvaltningen er det bl.a. igangsatt arbeid med å styrke samspillet mellom forskning, utdanning og praksis. I 2016 er det bevilget såkornmidler over en avgrenset periode til Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen på Lillehammer, henholdsvis innenfor temaområdene *Arbeidsinkludering* og *Innovasjon og læring*. Arbeids- og velferdsdirektoratet bidrar også med midler til å gjennomføre doktorgrad i regi av ordningen Offentlig sektor Ph.d.

Det siste året er det publisert flere evalueringsrapporter om ulike måter å følge opp vanskeligstilte på arbeidsmarkedet, herunder ungdom som er i ferd med å falle ut eller har falt ut av videregående opplæring, eksempelvis forsøk med NAV-veiledere i videregående skole. Flere forsøk med arbeidsrettet brukeroppløring i regi av NAV-kontorene, som eksempelvis kjerneoppgaveforsøket, gir viktige innspill til videreutviklingen av etatens oppfølgingsarbeid. Samtidig viser eva-

lueringer at tett oppfølging og rask utplassering i ordinært arbeidsliv av brukere med til dels omfattende bistandsbehov, er ressurs- og kompetansekrevenende.

Evalueringer av virkemidler på arbeids- og velferdsforvaltningens områder skal som hovedregel være Arbeids- og velferdsdirektoratets ansvar. Til grunn for evalueringene på området har direktoratet i samarbeid med departementet utviklet *Langsiktig plan for evaluering av tiltak, tjenester og andre virkemidler*. Hensikten med planen er å bidra til mer systematisk, samordnet og effektiv kunnskapsinnhenting og evaluering. Planen retter seg mot fire tematiske satsingsområder: arbeidsinkludering, arbeid og helse, interaksjon med brukerne, og innovasjon og læring i etaten. Planen prioriterer effektevalueringer av nye tiltak og tjenester på arbeids- og velferdsområdet.

For å understøtte Arbeids- og velferdsdirektoratets utvidede ansvar for evalueringer av virkemidler på arbeids- og velferdsforvaltningens områder, foreslås det å øke bevilgningen under kap. 605, post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter med 6 mill. kroner mot en reduksjon på 4,9 mill. kroner under kap. 601, post 21 Spesielle driftsutgifter og 1,1 mill. kroner under kap. 1633, post 01.

For 2017 foreslås en bevilgning på 48,8 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen nyttes bl.a. til ordinære IKT-investeringer i Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. til utskifting og oppgradering av utstyr som ikke lenger tilfredsstiller gjeldende krav til funksjonalitet og driftssikkerhet, samt til utskifting av programvare.

For 2016 foreslås en bevilgning på 267,8 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, kan overføres

Formålet med ordningen Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, også kalt «Raskere tilbake», er å bidra til redusert sykefravær ved at personer som mottar sykepenger blir raskere tilbakeført til arbeidslivet. Tilbud gis gjennom helseforetakene og Arbeids- og velferdsetaten. I 1. halvår 2016 ble det gjennomført i underkant av 2 000 plasser i gjennomsnitt innenfor Arbeids- og velferdsetatens tilbud. Evalueringer har vist at Raskere tilbake-tiltak har positive resultater,

men den samlede effekten av ordningen er usikker. Tilbudene i Arbeids- og velferdsetaten og i helsetjenesten er delvis overlappende. Arbeids- og velferdsetatens budsjetttramme for ordningen er flere ganger blitt redusert grunnet mindreforbruk.

Regjeringen legger i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* opp til større fleksibilitet for Arbeids- og velferdsetaten i bruken av tiltaksmidler. Som et ledd i dette foreslår Regjeringen at Raskere tilbake-ordningen i regi av Arbeids- og velferdsetaten i 2017 omlegges fra å være en særskilt ordning med egen budsjettpost til å innlemmes i Arbeids- og sosialdepartementets ordinære tiltaksbudsjett. Det legges opp til at tjenester som i hovedsak er å anse som helsetjenester forankres i helsetjenesten. Tjenester som i hovedsak er å anse som arbeidsrettede tjenester vil fortsatt være Arbeids- og velferdsetatens ansvar.

Det foreslås at 124,9 mill. kroner overføres til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere fra 2017. Dette vil gi mer hensiktsmessig bruk av midlene og mulighet for et mer variert og individuelt tilpasset tilbud for sykmeldte enn det som er tilfellet innenfor Raskere tilbake-ordningen i dag. Regjeringen vil legge til rette for mer samtidige tilbud av helsetjenester og arbeidsrettet bistand.

Det foreslås videre at eksisterende avtaler og midler på posten tilsvarende 57 mill. kroner knyttet til behandlingstilbud og arbeidsrettet rehabilitering døgntilbud, og som i hovedsak er å anse som helserettede tiltak, overføres til Helse- og omsorgsdepartementet. Det vises til Prop. 1 S (2016–2017) Helse- og omsorgsdepartementet, kap. 732, post 70 Særskilte tilskudd.

Det foreslås derfor ikke bevilget midler på posten i 2017.

Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Administrasjonsvederlag	23 917	23 510	24 170
04	Tolketjenester	3 665	2 440	2 510
05	Oppdragsinntekter mv.	52 079	55 590	57 150
06	Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	21 668	24 550	25 150
Sum kap. 3605		101 329	106 090	108 980

Post 01 Administrasjonsvederlag

Post 01 består av vederlag for etatens administrasjon av enkelte andre ytelser enn folketrygdens egne ytelser.

Kildene for administrasjonsvederlag er:

- Kommunale tilleggsytelser
- Statens pensjonskasse
- Refusjon fra EU

Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2017 foreslås en bevilgning på 24,2 mill. kroner.

Post 02 Refusjoner m.m.

Under post 02 inntektsføres refusjoner fra forskningsinstitusjoner som får utarbeidet spesielle dataleveranser fra etaten mv. Kap. 605, post 21 kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 04 Tolketjenester

Under post 04 regnskapsføres inntekter fra tolkeoppdrag som skal dekkes av andre instanser enn Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2,5 mill. kroner.

Post 05 Oppdragsinntekter mv.

Under post 05 inntektsføres bl.a. oppdrag, fremleie og kantinesalg i Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2017 foreslås en bevilgning på 57,2 mill. kroner.

Post 06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag

Ved søknad om offentlig fastsettelse og endring av barnebidrag skal hver av partene i bidragssaker,

dersom begge foreldrene er bosatt i Norge, betale gebyr. Gebyr ilegges bare dersom inntekten deres overstiger en fastsatt grense, som per 1. juli 2016 er 264 200 kroner.

Gebyrets størrelse er fastsatt til ett rettsgebyr. Fra 1. januar 2016 økte rettsgebyret fra 860 kroner til 1 025 kroner, og fra 1. januar 2017 er det foreslått å øke rettsgebyret til 1 049 kroner.

Antallet nye bidragssaker reduseres noe fra år til år ettersom flere foreldre avtaler størrelsen på underholdsbidraget seg imellom etter at de går fra hverandre. På grunn av økningen av gebyrets størrelse forventes likevel inntekten å øke noe i 2016 og 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 25,2 mill. kroner.

Kap. 606 Trygderetten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	70 129	68 856	70 048
	Sum kap. 0606	70 129	68 856	70 048

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 1 052 000 kroner

sak. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for de alminnelige domstolene med lagmannsretten som første instans.

Allmenn omtale

Trygderetten er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettigheter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Trygderetten er formelt sett ingen domstol, men har mange trekk til felles med de alminnelige domstolene. Trygderetten kan ikke instrueres av noe annet organ om avgjørelsene, og Trygderettens leder kan ikke instruere retten i den enkelte

Rapport

Siden 2013 har det vært en sterk økning i saksinngangen til Trygderetten. I 2015 var det en økning i saksinngangen på 44 pst. sammenlignet med 2013. Dette har medført en betydelig vekst i Trygderettens restanser, jf. tabellen under. Økt saksinngang skyldes i hovedsak en økt produksjon av ankesaker i NAV Klageinstans, men det har vært et økende antall ankesaker også fra de øvrige ankemotparter, spesielt fra Statens pensjonskasse.

Sakstilgang, avgang og restanser 2013–2015

	2013	2014	2015
Innkommne saker	2 976	3 631	4 283
Avgjorte saker	2 874	3 097	3 597
Restanser	872	1 408	2 094

Informasjon fra 1. halvår 2016 viser at saksinngangen til Trygderetten i denne perioden har vært på 1 946 saker. Dette er en reduksjon på 13 pst. sammenlignet med samme periode i 2015. Trygderetten forventer en saksinngang i 2016 om lag som nivået for 2014.

Saksproduksjonen økte i 2014 og 2015 og har fortsatt å øke noe 1. halvår 2016, men produksjonsøkningen har ikke vært tilstrekkelig til å holde tritt med økningen i saksinngang. Restansene har derfor økt og er langt mer enn fordoblet siden 2013.

Økte restanser har konsekvenser for saksbehandlingstiden i Trygderetten. Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden var i 2015 på 5 måneder og har økt fra 3,7 måneder i 2014. På grunn av økt restansmengde forventer Trygderetten en gjennomsnittlig saksbehandlingstid ved utgangen av 2016 på 6–7 måneder.

Utfordringer for 2017

Trygderetten skal avsi kjennelser i overensstemmelse med de lover og regler som gjelder. Den

skal behandle og avgjøre sakene slik at vilkårene som er stilt til behandlingen i lov om anke til Trygderetten er oppfylt. Trygderetten skal avgjøre sakene med en forsvarlig saksbehandlingstid og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og anke- motparten.

En sentral utfordring for 2017 er å redusere Trygderettens restanser og dermed også saksbehandlingstiden.

Budsjettforslag 2017

Post 01 Driftsutgifter

For 2017 er det lagt til grunn at bevilgningen reduseres med 0,3 mill. kroner som følge av gevinster ved overgangen til digital post til innbyggere og næringsliv. Overgangen til digital post er nærmere omtalt under del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Trygderetten.

For 2017 foreslås en bevilgning på 70 mill. kroner.

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår mv.

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	337 574	350 104	339 490	-3,0
	Sum kategori 09.20	337 574	350 104	339 490	-3,0

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	68 728	64 084	77 550	21,0
60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen	188 756	182 730	155 760	-14,8
70-89	Andre overføringer	80 090	103 290	106 180	2,8
	Sum kategori 09.20	337 574	350 104	339 490	-3,0

Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
21	Spesielle driftsutgifter	68 728	64 084	77 550	
63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	188 756	182 730	155 760	
70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	67 823	90 650	93 190	
74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.	12 267	12 640	12 990	
	Sum kap. 0621	337 574	350 104	339 490	

Overført fra 2015 til 2016:
Post 21: 3 627 000 kroner
Post 70: 3 177 000 kroner

Kap. 621 omfatter bevilgninger til utvikling av de sosiale tjenestene i kommunene og tilskudd til frivillig arbeid for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Bevilgningene forvaltes av Arbeids- og vel-

ferdsdirektoratet, som ivaretar oppgaver på sosial- og levekårsområdet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen går til tiltak for å legge til rette for kompetanse- og kvalitetsutvikling i de sosiale tjenestene i kommunene. Størsteparten av midlene går til å dekke drift av Arbeids- og velferdsdirektoratets og fylkesmannens kompetanse- og kvalitetsutviklingstiltak rettet mot kommuner og NAV-kontor, jf. kap. 621, post 63.

Arbeids- og velferdsdirektoratet er fagdirektoratet for kommunale sosiale tjenester og levekårsområdet. Direktoratet skal gjennom kompetansehevende og tilretteleggende tiltak bidra til at kommunene ivaretar sitt ansvar for de sosiale tjenestene på en god måte.

Direktoratet og fylkesmannen samarbeider om kompetanseutviklingstiltak for de sosiale tjenestene i NAV-kontorene. Fylkesmannen har i samarbeid med NAV fylke særlige oppfølgingsoppgaver knyttet til kvalifiseringsprogrammet. Tiltak som bedrer kvalifiseringsprogrammets tilgjengelighet og tilrettelegger for individuelt tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli prioritert i 2017.

Kompetanse- og utviklingstiltak i boligsosialt arbeid, økonomisk rådgivning og forebyggende arbeid blant barn, unge og barnefamilier er viktige innsatsområder som vil bli videreført i 2017. Det er satset særskilt på faglige utviklingstiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge. Arbeidet med utforming og utprøving av en helhetlig oppfølgingsmodell for lavinntektsfamilier videreføres.

For å styrke kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med utsatte barn og unge under 24 år har Kunnskapsdepartementet innledet et femårig samarbeid med Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet, *0–24-samarbeidet* (2015–2020). Arbeids- og velferdsdirektoratet deltar sammen med berørte direktorater med å legge til rette for bedre samarbeid mellom sektorene som grunnlag for en mer samordnet innsats. Fylkesmennene er gitt likelydende oppdrag om å bidra inn i 0–24 samarbeidet.

Fylkesmennene har også som oppgave å sette i verk kompetansehevende tiltak og legge til rette for erfaringsutveksling om oppfølging av utsatt ungdom i NAV-kontorene, i samarbeid med NAV fylke.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har sammen med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet utar-

beidet felles retningslinjer for samarbeid og ansvarsfordeling mellom barneverntjenesten og arbeids- og velferdsforvaltningen for familier som mottar bistand fra begge tjenestene. Retningslinjene vil bli publisert høsten 2016.

Deler av bevilgningen går til å dekke driftsutgifter til enkelte landsdekkende nasjonale tiltak på sosialtjenesteområdet.

Den landsdekkende økonomirådstelefonen i NAV, 800GJELD, har som formål å gjøre økonomisk rådgivning lettere tilgjengelig og bidra til at personer med økonomiske problemer kommer raskere i gang med å finne en løsning. 800GJELD er et lavterskeltilbud, som tilbyr enkel rådgivning med sikte på hjelp til selvhjelp. Tjenesten omfatter råd og veiledning over telefon, og fra 2015 kan brukere ta skriftlig kontakt på chat. Tall for 1. tertial 2016 viser en oppgang i antall henvendelser både over telefon og via chat, sammenlignet med 1. tertial 2015. Pågangen viser at det er lavere terskel for å ta kontakt med tjenesten, og at det er behov for informasjon, råd og veiledning via en slik kanal. Servicegraden er god med lav gjennomsnittlig ventetid. De fleste sakene handler om kredittkortgjeld og inkassosaker.

NAV Grünerløkka har et byomfattende ansvar i Oslo for ofre for menneskehandel med innvilget refleksjonsperiode. Også i Bergen kommune er det tverretattlig innsats overfor mennesker i prostitusjon og ofre for menneskehandel. Regjeringen vil høsten 2016 legge frem en handlingsplan mot menneskehandel.

Som ledd i oppfølgingen av Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014–2017) har Arbeids- og velferdsdirektoratet kartlagt i hvilken grad og hvordan NAV-kontorene er involvert i saker som omhandler vold i nære relasjoner. På bakgrunn av kartleggingen skal det vurderes tiltak for å styrke NAV-kontorenes oppmerksomhet, øke deres handlingsberedskap for å forebygge vold i nære relasjoner og gi kvalitativt gode tjenester til brukere som er utsatt for og vitne til vold i nære relasjoner og deres barn. Som et ledd i å heve kompetansen ved NAV-kontorene har Arbeids- og velferdsdirektoratet utarbeidet en nettbasert veileder for NAV-ansatte. Veilederen er lagt ut på nav.no og er nå under implementering.

Budsjettforslag 2017

Midler til opplæring og kompetanseheving av ansatte i NAV-kontorene/kommunene gjennom kurs, konferanser og nettverk i regi av fylkesmannsembetene, har blitt bevilget over kap. 621, post 63. Det foreslås at midlene i stedet bevilges

over kap. 621, post 21. Det foreslås derfor omdisponert 12 mill. kroner fra kap. 621, post 63.

For 2017 foreslås en bevilgning på 77,6 mill. kroner.

Post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, kan overføres

Bevilgningen går til kommunerettede tilskuddsordninger, kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter i kommunene rettet mot sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kommunene har ansvar for viktige fellesoppgaver for å sikre alle innbyggere gode levekår.

For å gi økt handlingsrom til å rette innsatsen inn mot områder hvor behovene er størst lokalt og se ulike områder og tjenester i sammenheng, er det igangsatt et arbeid for å samle midler over denne posten i en samlet tilskuddsordning med ett felles regelverk. En slik bredt anlagt tilskuddsordning vil også kunne bidra til forenkling både nasjonalt og lokalt.

Formålet med den nye tilskuddsordningen vil være å stimulere til utvikling av sosiale tjenester og tiltak i kommunene etter sosialtjenesteloven. Ordningen skal støtte opp om nasjonale mål og prioriteringer. Overordnede mål vil være å bedre levekår for sosialt og økonomisk vanskeligstilte, et helhetlig og samordnet tjenestetilbud tilpasset brukernes behov og økt kvalitet på tjenestene. Målgruppen for ordningen vil være sosialt og økonomisk vanskeligstilte som har behov for sosiale tjenester og andre som er nær ved å komme i en slik situasjon. Det vil bli lagt særlig vekt på å videreutvikle tiltak som bidrar til å få målgruppen over i arbeid og aktivitet.

Den nye tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet og vil ivareta formålene og målgruppene som det i dag gis tilskudd til gjennom eksisterende ordninger.

Regelverket for den nye tilskuddsordningen skal ligge til grunn for behandling av nye søknader for 2017. Kommuner som allerede mottar midler under eksisterende tilskuddsordninger gis mulighet for å søke om videreføring ut perioden under den nye ordningen. Unntaket er kommuner som har mottatt tilskudd til boligsosialt arbeid, som gis mulighet for å søke om tilskudd etter eksisterende regelverk ut perioden innenfor rammen av overgangsordningen for innlemming av tilskuddet i kommunerammen. Tidsavgrensede enkeltprosjekter og tiltak videreføres ut perioden som er definert for det aktuelle prosjektet/tiltaket. Etter at pågående forsøk og prosjekter er avsluttet, legges midlene til den nye tilskuddsordningen.

Tiltak for å inkludere flere vanskeligstilte i arbeid

Arbeids- og sosialdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet ble våren 2014 enige om tiltak for å styrke samarbeidet mellom kriminalomsorgen og arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) og for å bedre tilgjengeligheten av arbeids- og velferdsforvaltningens tjenester. Som ledd i dette arbeidet har Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2016 gitt tilskudd til kommuner i fylker med 1 000 løslatelser eller overføringer mellom fengslene i fylket til å opprette stillinger som NAV-veileder i fengsel.

Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene er et fireårig program igangsatt i 2013. Hovedformålet er å bidra til god kompetanse og kvalitet i det samlede tjenestetilbudet i NAV-kontorene. NAV-kontorenes oppfølging av personer med sammensatte behov har et særskilt fokus, og satsingen har som formål å bidra til at disse mottar helhetlig bistand med inkludering i arbeid og samfunnsliv som mål. Programmet er forankret på fylkesnivå. Fylkesmannen bidrar, i samarbeid med NAV fylke, til å sikre at utforming og gjennomføring er i tråd med oppsatte mål og rammer for programmet.

Det er igangsatt forsøk i Østfold, Buskerud, Sør-Trøndelag og Rogaland for å utvikle kompetanse og kvalitet i NAV-kontorets tjenester gjennom et samarbeid mellom forskning, utdanning, praksis og brukere. I de utvalgte fylkene deltar universitet/høgskoler sammen med i alt ti NAV-kontor.

Prosjektene evaluerer selv resultater og effekter som en del av utprøvingen av nye metoder, i samarbeid med forskningsinstitusjoner i eget fylke. Foreløpige tilbakemeldinger og erfaringer tyder på at utprøvingen på NAV-kontorene har betydning for arbeidet med målgruppen, men at det å etablere nye samarbeidsformer generelt, og samarbeid med arbeidsgivere spesielt, tar tid. For at metodene som utvikles forstås og tas i bruk av andre NAV-kontor, er det startet opp et arbeid med å lage kunnskapsbeskrivelser.

Forsøket blir også eksternt evaluert. Hovedkonklusjonene i første delrapport fra evalueringen, som ble lagt fram våren 2016, er at forsøket gjennom sin vektlegging på organisatorisk forankring og utvikling av felles læringssystemer på tvers av tradisjonelle grenser, vil kunne gi viktig kunnskap om organisatoriske betingelser for helhetlig tjenesteyting og forutsetninger for likeverdig samarbeid mellom selvstendige parter. Selve modellen for innovasjon/utvikling i forsøket anses som ambisiøs og kompleks, ikke minst fordi det

er mange interessenter som kobles og på grunn av det todelte eierskapet mellom fylkesmannen og NAV fylke på fylkesnivå. At forsøket omfatter både de statlige og kommunale tjenester i NAV-kontoret, dvs. trekker på både sosialfaglig kompetanse og kompetanse som favner arbeidsmålet, blir vektlagt som et interessant og viktig premiss for å utvikle en praksis som omfatter hele NAV-kontoret. Forsøket avsluttes ved utgangen av 2016, og sluttrapport fra evalueringen vil foreligge i juni 2017.

Boligsosialt arbeid

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning til boligsosialt arbeid. Formålet med ordningen er å styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene for bedre å ivareta den enkeltes behov for oppfølging i bolig. Målgruppen er bostedsløse og rusmiddelmissbrukere.

Ved utgangen av 2015 ble det gitt tilskudd til 123 kommuner/bydeler i alle landets fylker. Rapporteringen fra kommunene viser at midlene har bidratt til at i overkant av 4 500 personer har mottatt oppfølgingstjenester. Det ytes et bredt spekter av tjenester, herunder råd og veiledning, bistand til å beholde og skaffe bolig, etablering i bolig, praktisk bistand/miljøtiltak i hjemmet, økonomisk rådgivning, helsefremmende tiltak og arbeids-, aktivitets- og fritidstiltak. Nærmere 27 pst. av tjenestemottakerne var unge i alderen 18–25 år, og i overkant av 15 pst. var barnefamilier. Viktige innsatsområder i 2016 er å redusere bruken av midlertidig botilbud og legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt, å gjennomføre tiltak overfor ungdom og yngre voksne i etableringsfasen samt tiltak overfor barnefamilier.

Kommunene har gjennom sin nærhet til innbyggerne og kunnskap om lokale forhold en nøkkelrolle i det boligsosiale arbeidet. Som ledd i arbeidet med redusert statlige detaljstyring vil Regjeringen for 2017 foreslå å innlemme to ulike tilskudd knyttet til boligsosialt arbeid i rammetilskuddet til kommunene, se omtale i Prop.1 S (2016–2017) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Innlemming av tilskuddene vil øke det lokale handlingsrommet for å finne gode tilpassede løsninger for den enkelte i samarbeid mellom ulike kommunale tjenester. Dette vil også redusere kommunenes administrative arbeid knyttet til søknader og rapportering og dermed frigjøre kapasitet til tjenesterettet arbeid.

Tilskudd til boligsosialt arbeid er på om lag 60 mill. kroner i 2016. Regjeringen foreslår at 10 mill. kroner innlemmes i 2017. Ytterligere og

resterende midler innlemmes i 2018 og 2019 etter som igangsatte forsøk/igangsatt arbeid i kommunene avsluttes.

For at Arbeids- og velferdsdirektoratet skal kunne bidra til utviklingen av de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen, herunder utviklingsarbeid hvor arbeid, bolig og sosiale tjenester ses i sammenheng, videreføres etter 2019 om lag 10 mill. kroner over kap. 621, post 63. Midlene vil inngå i den nye tilskuddsordningen som skal stimulere til utvikling av sosiale tjenester og tiltak i kommunene etter sosialtjenesteloven.

Arbeids- og velferdsdirektoratet bidrar sammen med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet i gjennomføringen av den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid *Bolig for velferd* (2014–2020), som Regjeringen la fram våren 2014. Formålet med strategien er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Målet er at kommunene skal møte en samordnet stat og få bedre rammebetingelser i arbeidet. Innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra, skal forsterkes.

I 2014 og 2015 har direktoratene samarbeidet om utvikling av en digital boligsosial veiviser som lanseres høsten 2016. Direktoratene har også sammen med kommunene gjennomført et nasjonalt prosjekt som skal gi bedre styringsinformasjon for det boligsosiale arbeidet. Formålet er bedre å kunne måle resultater og effekter av innsatsen overfor vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er fem departementer som er ansvarlige for strategien. Dette er Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Økonomi- og gjeldsrådgivning

Økonomisk rådgivning er en obligatorisk tjeneste i NAV-kontorene. Formålet med økonomisk rådgivning er å bidra til at enkeltpersoner og familier med økonomiske problemer og gjeldsbyrder får kontroll og styring over egen økonomi. Tjenesten har i utgangspunktet alle kommunens innbyggere som målgruppe, men er også et viktig virkemiddel for å unngå eller redusere behovet for økonomisk stønad.

Det er iverksatt tiltak for å utvikle kvaliteten på kommunenes tilbud til personer med økonomi- og gjeldsproblemer. Økonomisk rådgivning krever god, og i enkelte tilfeller spesialisert, kompetanse,

noe som krever et differensiert opplæringsoppbygg. Økonomiske rådgivere vil også i 2017 tilbys kurs, samlinger og faglige fora. Også ansatte i publikumsmottak vil kunne ha nytte av tilbudet. Se omtale av økonomirådstelefonen i NAV under kap. 621, post 21.

Innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning som skal stimulere til tiltak i kommunene for å forebygge og redusere fattigdom blant barn. Målgruppen for tiltak er barn, unge og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret. Formålet med ordningen er å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunene, utvikle nye tiltak overfor målgruppen, utvikle tiltak og virkemidler som styrker det helhetlige oppfølgings- og veiledningsarbeidet overfor lavinntektsfamilier, og å bedre koordinering av tiltak og samarbeid med andre tjenesteområder. En evaluering viser at tilskuddet har bidratt til inkludering av barn og unge i ulike aktiviteter og på sosiale arenaer. Tilskuddet har gitt rom for å arbeide forebyggende og utvikle nye tiltak. Det er blitt økt bevissthet i kommunene om fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge. Evalueringen pekte på behovet for en mer helhetlig innsats for å bedre situasjonen for barn og unge i disse familiene.

Fra 2016 ses ordningen i sammenheng med arbeidet med en helhetlig oppfølgingsmodell for lavinntektsfamilier, se under.

I 2016 er det fordelt midler til 116 kommuner og bydeler fordelt på 130 tiltak. De fleste tiltakene er rettet inn mot sosial inkludering av barn, unge og barnefamilier. Det er gitt støtte til ferie- og fritidsaktiviteter, utstyrsbanker, tiltak for å sikre barneperspektivet i NAV-kontoret og til å utarbeide handlingsplaner. Flere kommuner/NAV-kontor har også mottatt midler til oppfølging av lavinntektsfamilier med sikte på å få foreldrene ut i arbeid samtidig som barna får nødvendig oppfølging. Tiltak omfatter også oppfølging av ungdom som står i fare for å falle ut eller har falt ut av videregående skole. Arbeids- og velferdsdirektoratet har i samarbeid med Helsedirektoratet, Barne- og likestillingsdepartementet og fylkesmannen gitt støtte til større satsinger som Sjumilssteget i Troms og Talenter for framtida i Telemark.

Riksrevisjonens undersøkelse om barnefattigdom (Dokument 3:11 (2013–2014)) og evalueringer har pekt på behovet for å samordne og forenkle bruken av statlige tilskuddsordninger som har til formål å medvirke at kommunene etablerer til-

tak som motvirker konsekvenser av fattigdom blant barn og unge. Det foreslås at tilskudd til kompenserte tiltak (utstyrsbanker, fritidsaktiviteter, ferietiltak mv.) over denne posten overføres til kap. 846, post 61 *Nasjonal tilskottsordning mot barnefattigdom* på Barne- og likestillingsdepartementets budsjettområde. Dette utgjør 10 mill. kroner.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har satt i gang et prosjekt der målet er å utforme og prøve ut en helhetlig oppfølgingsmodell for lavinntektsfamilier. Den helhetlige oppfølgingsmodellen er utviklet på bakgrunn av en kunnskapsoppsummering og erfaringer innhentet fra lignende prosjekter i kommunene. Modellen er videreutviklet i et samarbeid med tre NAV-kontor. Målgruppen for oppfølgingsmodellen er barnefamilier der foreldrene er mottakere av økonomisk sosialhjelp. Formålet er å bedre familienes velferd, og hindre at fattigdom går i arv. Både foreldre og barn vil følges opp samtidig. Foreldre vil få oppfølging rettet mot arbeid, utdanning, økonomi og boforhold, og barna vil følges opp med hensyn til deltakelse på ulike sosiale arenaer som barnehage, skolefritidsordning, fritidsaktiviteter og skolearbeid. Det forutsettes et systematisk samarbeid med andre tjenesteområder i kommunen og frivillige organisasjoner. Det vil bli gjennomført en randomisert kontrollert studie om effekten av oppfølgingsmodellen. I denne delen av prosjektet deltar 30 NAV-kontor som gis ressurser til å opprette familiekoordinatorstillinger for å følge opp familiene i målgruppen. 15 av disse kontorene vil være tiltaks-kontor som tar i bruk den utviklede oppfølgingsmodellen, mens de øvrige 15 er sammenligningskontorer som selv vil kunne velge hvordan de følger opp familiene. Tiltaket inngår i *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*.

Tilskudd til innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier vil fra 2017 inngå i en ny, samlet tilskuddsordning på posten, se omtale over.

Innsats overfor utsatte unge

Utviklingsarbeidet overfor utsatte unge i risikosoner ble avsluttet i 2016. Satsingen har hatt som formål å utvikle det sosialfaglige arbeidet rettet mot ungdom som står i fare for å falle ut eller har falt ut av videregående opplæring. Sluttrapporten fra evalueringen (AFI-rapport 2016:01) oppsummerer at det er mulig å få til et godt helhetlig sosialfaglig oppfølgingsarbeid for utsatte ungdommer med store bistandsbehov. De kommunale og statlige tjenestene og tiltakene er blitt koblet tettere

sammen i NAV-kontorene. Evalueringen peker på at det er en utfordring å realisere forebyggende og oppsøkende arbeid og yte tilstrekkelig tett oppfølging og «losing» av utsatte ungdommer i NAV-kontoret. Det er et potensial i å bedre kompetansen i bruk av ordinære arbeidsplasser som middel for skolegjennomføring og ordinær ansettelse for inkludering. AFI anbefaler en spesialisering av ungdomsarbeidet i NAV-kontoret, i kombinasjon med tverrfaglige team med statlige, fylkeskommunale og kommunale tjenester med ansvar for oppfølging av ungdom. Det anbefales etablering av lokale arenaer for tverrfaglig samarbeid. Det er utarbeidet et tipshefte med forskningsbaserte anbefalinger til hvordan en kan gå frem for å utvikle gode tjenester til ungdom.

For å forebygge at ungdom faller ut av videregående opplæring ble det fra høsten 2013 etablert forsøk med NAV-veiledere i videregående skole. Forsøket består i utprøving av modeller for samordning av tjenester og tiltak mellom NAV-kontor, andre kommunale tjenester, videregående opplæring og oppfølgingstjenesten. Målet er å redusere frafall fra videregående opplæring ved å hjelpe ungdom med sammensatte problemer på et tidlig tidspunkt. Veiledere fra NAV-kontor inngår som en del av elevtjenesten ved den videregående skolen. Forsøket er basert på lav terskel, forebygging og tett individuell oppfølging. Fra høsten 2015 er det etablert piloter i alle landets fylker. 33 NAV-kontor har til sammen 45 NAV-veiledere ved 29 videregående skoler. Forsøket er et samarbeidsprosjekt med Utdanningsdirektoratet, og inngår som et tiltak i *0-24 samarbeidet*.

Det er gjennomført en underveisevaluering av de syv første pilotene som ble etablert i 2013 og 2014 (AFI rapport 2016:04). Ifølge evalueringen består hovedinnsatsen til NAV-veilederne i skolen i å gi sosialfaglig bistand til elever som vurderer å slutte, som har mye fravær eller som er i en livssituasjon der de har vanskeligheter med å følge ordinær skolegang. De kvantitative analysene har ikke avdekket statistisk signifikante sammenhenger mellom forsøket og skoleutfall. Erfaringene fra det tverrsektorielle samarbeidet er stort sett positive. Både skolene og NAV-kontorene har fått bedre kompetanse om hverandres tiltak og virkemidler og utviklet hensiktsmessige samarbeidsformer. Det videre arbeid vil legge vekt på samarbeidsformer og tilpasning til lokale behov, utfordringer og muligheter. Fylkesmannen og NAV fylke bidrar til erfaringsspredning og forankring av videre drift. Forsøket fortsetter ut 2018. NIFU vil evaluere hvilken effekt forsøket har på fullfø-

ring i videregående opplæring og elevenes overgang til arbeidsmarkedet.

Tilskudd til innsats overfor utsatte unge vil fra 2017 inngå i en ny, samlet tilskuddsordning på posten, se omtale over.

I 2015 ble det igangsatt et prosjekt i regi av Nord-Trøndelag fylkeskommune for å prøve ut en modell hvor oppfølgingstjenesten får midler til å kjøpe tjenester fra attføringsbedrifter eller andre med tilsvarende kompetanse. Formålet er å få flere unge utenfor opplæring og arbeid tilbake i utdanning. Prosjektet er rettet mot ungdom som har størst risiko for ikke å gjennomføre videregående opplæring. Det er satt av 5 mill. kroner i året til prosjektet. Prosjektet startet operativt i mars 2016, med to leverandører som leverer tjenester til hele fylket. Det er om lag 30 deltakere i aldersgruppen 16–21 år som er rekruttert inn i prosjektet av den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten. Prosjektet vil bli avsluttet ved utgangen av 2018.

Midler kan også gå til kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter knyttet til de sosiale tjenestene i kommunene rettet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Områdesatsing i indre Oslo øst

Områdesatsinger i indre Oslo øst og Fjell (Drammen) startet opp i 2014. Det er satt av 4 mill. kroner til satsingen i indre Oslo øst knyttet til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Midlene går til bydel Gamle Oslo til utviklingstiltak til barn og unge som en del av innsatsen for å bedre levekårene på Tøyen. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2016–2017) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Budsjettforslag 2017

Det foreslås omdisponert 12 mill. kroner til kap. 621, post 21. Midlene er knyttet til opplæring og kompetanseheving av ansatte i NAV-kontorene/kommunene gjennom kurs, konferanser og nettverk i regi av fylkesmannsembetene.

Som ledd i innlemming av tilskudd til boligsosialt arbeid i rammetilskuddet til kommunene, foreslås 10 mill. kroner omdisponert til kap. 571, post 60.

Det foreslås omdisponert 10 mill. kroner til kap. 846, post 61 for å samordne statlige tilskudd til kompensierende tiltak mot fattigdom blant barn og unge.

For 2017 foreslås en bevilgning på 155,8 mill. kroner.

Post 70 Frivillig arbeid, kan overføres

Bevilgningen går til frivillige organisasjoner og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Disse fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og utfører likemanns- og selvhjelpsarbeid. Enkelte organisasjoner tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen.

Kontaktutvalget mellom regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte er en arena for dialog og samarbeid. Kontaktutvalget hadde to møter i 2015 og to møter i 1. halvår 2016. Samarbeidsforum mot fattigdom består av tolv landsdekkende organisasjoner. Representanter fra Samarbeidsforum deltar på møter i Kontaktutvalget. Batteriet Oslo er et landsdekkende ressurscenter for egenorganisering, selvhjelp og påvirkningsarbeid, og drives av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo. Batteriet Oslo er sekretariat for Samarbeidsforum mot fattigdom. Det er også etablert Batterier i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Disse er i kontakt med et stort nettverk av organisasjoner lokalt.

Tilskudd til organisasjoner og prosjekter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte

Det gis over posten tilskudd til drift av organisasjoner som er drevet av sosialt og økonomisk vanskeligstilte og som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon. Det gis også tilskudd til prosjekter og aktiviteter som er rettet mot fattigdom og sosial eksklusjon. Formålet er å styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerrinnflytelse og interessepolitisk arbeid.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Samarbeidsforum mot fattigdom og de fem Batteriene mottar driftsstøtte fra ordningen. I 2016 er det i tillegg gitt driftstilskudd til 17 organisasjoner og tilskudd til 31 prosjekter. Gjennom driftsstøtten til organisasjonene er mulighetene for egenorganisering og selvhjelpsaktiviteter for mange sosialt og økonomisk vanskeligstilte styrket. Tilskuddet videreføres i 2017.

Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening

Det gis over posten tilskudd til frivillige organisasjoner med formål å stimulere til utvikling av nye tiltak og metoder for aktivisering og arbeidstrening av personer med liten eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet. Målgruppen er personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet, og som i mange sammenhenger er sosialt ekskludert. Sik-

temålet vil for enkelte være rehabilitering, inkludering og økt livskvalitet, mens andre vil kunne nyttiggjøre seg av mer arbeidsrettede tiltak med sikte på inkludering i arbeidslivet. En evaluering viser at tiltakene bidrar til at personer som ønsker seg arbeidstrening, men som ikke mestrer terskelen i vanlige arbeidsmarkedstiltak, får et tilbud. Tiltakene omfatter et bredt spekter av tiltak fra sosial trening og hverdagsmestring til mer arbeidsrettede tiltak.

Ordningen ble styrket i 2014, og ytterligere styrket med 15,5 mill. kroner i 2016 som et ledd i Opptrappingsplanen for rusfeltet. Målet er å styrke det frivillige arbeidet for å bedre tilknytningen til arbeidsmarkedet og motvirke sosial eksklusjon for personer med rusproblemer.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. I 2016 er det tildelt tilskudd til 35 nye prosjekter, i tillegg er det gitt tilskudd til videreføring av 47 prosjekter. Personer med rusproblemer og tidligere rusavhengige er en prioritert målgruppe for tiltak. Tilskuddet videreføres i 2017.

Tilskudd til sosialt entreprenørskap

Det gis over posten tilskudd for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Et formål med ordningen er å bidra til at egenorganiserte som har erfart fattigdom og sosial eksklusjon stimuleres til utvikling av sosialt entreprenørskap. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon. Fra 2015 er det også mulig å søke om utviklingstilskudd. Formålet er å stimulere til utvikling av gode ideer og forretningsmodeller for søkere som er eller vil bli sosiale entreprenører på fattigdomsfeltet.

Tilskuddsordningen er styrket ved flere anledninger. Som et ledd i Opptrappingsplanen for rusfeltet, ble ordningen styrket med 4,5 mill. kroner i 2016.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. I 2016 har 28 aktører mottatt tilskudd gjennom ordningen. 24 aktører har fått ordinært tilskudd, tre har fått utviklingstilskudd og en har fått tilskudd til å avslutte virksomheten. Halvparten av tilskuddsmottakerne har barn og unge som målgruppe. Personer med rusproblemer og personer med psykiske lidelser er også i målgruppen for flere av aktørene. Tilskuddet videreføres i 2017.

Budsjettforslag 2017

For 2017 foreslås en bevilgning på 93,2 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.

Tilskuddsordningen skal gi økonomiske bidrag til pensjonistorganisasjoners drift og eldrepolitisk arbeid. Ordningen er regulert i en egen forskrift. Målet er økt engasjement og aktivitet på området. Målgruppen for tilskuddsordningen er landsdekkende pensjonistorganisasjoner som har som formål å fremme eldrepolitiske interesser, herunder pensjonistenes sosiale, økonomiske, helsemessige og kulturelle interesser, og styrke pensjonistenes stilling i samfunnet. Ni organisasjoner ble innvilget tilskudd i 2016, fordelt forholdsmessig etter antall medlemmer. Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Regjeringen vil møte frivilligheten med mest mulig ensartet praksis, holdninger og bruk av begreper. Det tas derfor sikte på en gjennomgang av regelverket for tilskudd til pensjonistenes organisasjoner for å harmonisere dette med de nye definisjonene og dokumentasjonskravene som innføres for andre tilskuddsordninger.

Budsjettforslag 2017

For 2017 foreslås en bevilgning på 13 mill. kroner.

Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

Det er ikke ført inntekter på dette kapitlet i 2015.

Bevilgningen under kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3621, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 715 051	8 502 026	9 170 890	7,9
635	Ventelønn	68 417	47 000	30 000	-36,2
	Sum kategori 09.30	7 783 468	8 549 026	9 200 890	7,6

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	111 273	63 166	30 000	-52,5
70-89	Andre overføringer	7 672 195	8 485 860	9 170 890	8,1
	Sum kategori 09.30	7 783 468	8 549 026	9 200 890	7,6

Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
21	Forsøk, utviklingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	42 856	16 166		
76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	6 365 347	7 089 910	7 720 850	
77	Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>	1 225 913	1 290 840	1 326 990	
78	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser	49 520	62 710	64 460	
79	Funksjonsassistanse i arbeidslivet	31 415	42 400	58 590	
	Sum kap. 0634	7 715 051	8 502 026	9 170 890	

Overført fra 2015 til 2016:
Post 76: 117 398 000 kroner
Post 77: 55 413 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidsmarkedstiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, øke mulighetene for overgang til inntektsgivende arbeid, eller gi et

meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser. Kapittelet inneholder også en post til forsøk, utviklingstiltak mv. knyttet til arbeidsmarkedstiltakene.

Samlet gir Regjeringens forslag til satsing på arbeidsrettede virkemidler en ramme på 9 170, 9 mill. kroner for 2017 under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, jf. omtale under de enkelte postene nedenfor. I tillegg kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 3 617, 9 mill. kroner.

Post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv., kan overføres

Rapport

Forsøket med tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne som står utenfor arbeidslivet ble fra 1. januar 2016 erstattet med nytt inkluderingsstilskudd, som finansieres over post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Budsjettforslag 2017

Bevilgningen foreslås i sin helhet overført til kap. 634, post 76.

Det foreslås ingen bevilgning på posten for 2017.

Post 76 Tiltak for arbeidssøkere, kan overføres

Arbeidsmarkedstiltak skal tildeles ut fra den enkeltes individuelle behov for arbeidsrettet bistand, uavhengig av hvilke ytelser personen mottar. Arbeids- og velferdsetaten har en stor portefølje av arbeidsmarkedstiltak som kan tildeles personer med behov for bistand for å komme i arbeid. Noen tiltaksformer av lengre varighet og med tettere oppfølging, er forbeholdt personer med nedsatt arbeidsevne.

Forslaget til bevilgning under post 76 må ses i sammenheng med omtalen under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Rapport

Samlet tiltaksgjennomføring

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det var en gjennomsnittlig samlet tiltaksgjennomføring på om lag 69 750 plasser i 2015. Dette var i gjennomsnitt om lag 900 færre tiltaksplasser enn planlagt nivå. For å sikre etaten nødvendig fleksibilitet, bl.a. med hensyn til valg av type tiltak, er det i 2015 og 2016 lagt til grunn et intervall rundt måltallet for tiltaksgjennomføringen. For 2015 og 1. halvår 2016 er tiltaksgjennomføringen godt innenfor intervallet.

Antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger. Gjennomsnitt for året 2014–2015. Tall for 2016 er planlagt nivå etter Revidert nasjonalbudsjett 2016

	2014	2015	2016
Ledige	12 600	12 600	16 500
Personer med nedsatt arbeidsevne	44 100	47 500	48 500
Varig tilrettelagt arbeid (post 77 fra 2013)	9 500	9 650	9 400
Sum ¹	66 100	69 750	74 400

¹ Summen av delementene avviker på grunn av avrundinger

Gjennomføring av tiltak for ledige

I 2015 gjennomførte Arbeids- og velferdsetaten om lag 12 600 tiltaksplasser i gjennomsnitt for ledige. I 1. halvår 2016 ble det gjennomført om lag 17 900 tiltaksplasser i gjennomsnitt.

Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk for 2015 viser at i gjennomsnitt var om lag 59 pst. av arbeidssøkere i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert som arbeidssøkere.

Dette er om lag 4 prosentpoeng høyere enn samme periode i 2014. Tallene inkluderer både personer som har deltatt på tiltak, og personer som ikke har det.

Den arbeidsrettede bistanden skal tilpasses den enkelte arbeidssøkers behov. I 2015 var grupper som ungdom, innvandrere fra land utenfor EØS-området og langtidsledige prioritert ved inntak til arbeidsmarkedstiltak. I 2015 var i gjennomsnitt om lag 37 pst. av alle registrerte ledige under

20 år i et arbeidsmarkedstiltak. Tilsvarende tall for ledige i alderen 20–24 år var om lag 20 pst., og for ledige i alt om lag 14 pst. Dette indikerer at de yngste arbeidssøkerne blir prioritert for deltakelse i arbeidsmarkedstiltak. Innvandrere utgjorde 38 pst. av de registrerte ledige i 2. kvartal 2016. I samme periode utgjorde innvandrerne 43 pst. av alle deltakere i tiltak for ledige. Majoriteten av deltakerne kom fra Asia og Afrika. Det var flere innvandrerkvinner enn innvandrer menn som deltok på arbeidsmarkedstiltak.

Gjennomføring av tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne

I 2015 ble det gjennomført om lag 57 150 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne i gjennomsnitt, hvorav om lag 9 650 under post 77. I 1. halvår 2016 var tilsvarende tall om lag 57 600 hvorav om lag 47 950 tiltaksplasser under post 76 og om lag 9 650 tiltaksplasser under post 77.

I løpet av 2015 var i gjennomsnitt 43 pst. av personer med nedsatt arbeidsevne i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert med nedsatt arbeidsevne. Dette er to prosentpoeng høyere enn i 2014. Tallene inkluderer personer som kombinerer arbeid med en gradert ytelse fra Arbeids- og velferdsetaten.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble iverksatt i 2012. Gjennom jobbstrategien er det utviklet nye måter å styrke Arbeids- og velferdsetatens og virksomhetenes inkluderingskompetanse, samt koble unge med behov for arbeid til arbeidsgivere med behov for arbeidskraft. Målgruppen (AAP-mottakere under 30 år) er prioritert i Arbeids- og velferdsetaten og andelen med overgang til arbeid har økt fra 35 pst. 1. tertial 2015 til 41 pst. 1. tertial 2016.

Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført en betydelig innsats overfor personer med psykiske lidelser, bl.a. gjennom Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016). Oppfølgingsplanen avsluttes ved utgangen av 2016 og innsatsen fases inn i Arbeids- og velferdsetatens ordinære innsats i 2017.

Kvalifiseringsprogrammet retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Arbeidsmarkedstiltak i statlig eller kommunal regi inngår som viktige elementer i programmet. Ved utgangen av 2015 var om lag 2 500 deltakere i kvalifiseringsprogrammet registrert som deltakere i statlige arbeidsmarkedstiltak. For nærmere omtale se hovedmål 4.

Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnskudd gir tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger, og har siden 2013 blitt iverksatt i fem fylker. Forsøket skal etter planen avsluttes i 2017.

Forsøket med kjerneoppgaver i NAV-kontor som startet opp i 1. halvår 2013, avsluttes ved utgangen av 2016. Forsøket omfatter fem NAV-kontor. Ifølge sluttevalueringen fra AFI legger forsøket bl.a. til rette for videreutvikling av etatens arbeidsmarkedskompetanse, jobbspesialisering og metodikk for rask utplassering i ordinært arbeidsliv.

Utvikling og kvalitet

Regjeringen har gjennomført flere endringer som bidrar til et bedre og enklere tiltakssystem som er mer tilpasset brukerens behov.

Med virkning fra 1. januar 2015 er tiltaket avklaring og tiltaket avklaring i skjermet virksomhet slått sammen til ett avklaringstiltak, og tiltaket oppfølging og tiltaket arbeid med bistand slått sammen til ett oppfølgingstiltak. Departementet har igangsatt en ekstern evaluering av iverksettningen av nytt avklaringstiltak og nytt oppfølgingstiltak. Sluttrapport vil etter planen foreligge våren 2018.

Nytt regelverk for arbeidsmarkedstiltakene ble innført 1. januar 2016. Sentrale endringer er:

- For å øke bruken av lønnskudd i ordinært arbeidsliv, er det innført mulighet for høyere lønnsrefusjon for personer med nedsatt arbeidsevne. Adgangen til midlertidig ansettelse i tiltaksperioden er utvidet.
- Det er etablert en ny, varig lønnskuddsordning til erstatning for dagens forsøk med tidsubestemt lønnskudd (TULT). Deltakere på lønnskuddsordningen tilrettelagt arbeid i arbeidsmarkedsbedrift (TIA) fases inn i den nye ordningen.
- Arbeidstrening i ordinært arbeidsliv har erstattet arbeidspraksisordningen og er mer målrettet gjennom bl.a. tettere og bedre oppfølging av tiltaksdeltaker og arbeidsgiver. Varigheten er redusert for å hindre misbruk og øke effektiviteten i tiltaket.
- I tiltaket varig tilrettelagt arbeid i skjermede virksomheter (VTA) er det innført en permisjonsordning på seks måneder for deltakere som ønsker å hospitere i ordinære bedrifter.
- Dagens tre tilretteleggingsordninger er slått sammen til ett nytt inkluderingsstilskudd for arbeidssøkere.

- Det er opprettet et nytt toårig yrkesrettet opplæringstiltak innrettet mot arbeidssøkere med svake kvalifikasjoner eller svake grunnleggende ferdigheter som står uten rett til opplæring i det ordinære utdanningssystemet eller som får tilbud innenfor introduksjonsordningen for innvandrere.
- Fra 1. oktober 2016 er det etablert et nytt arbeidsforberedende tiltak i et tilrettelagt og skjermet arbeidsmiljø basert på tiltakene kvalifisering i arbeidsmarkedsbedrift (KIA) og arbeidspraksis i skjermet virksomhet (APS), jf. også omtalen nedenfor i tilknytning til anmodningsvedtak nr. 467.

I løpet av høsten 2016 vil innholdet i arbeidsmarkedsopplæringen bli styrket ved at det kan tilbys flere kurs som gir opplæring i grunnleggende ferdigheter. Arbeids- og velferdsetatens tilbud om arbeidsrettet norskopplæring vil også bli trappet opp. Aldersgrensen for å bruke ordinære utdanningsplasser som arbeidsmarkedstiltak for personer med nedsatt arbeidsevne, blir satt ned fra 26 år til 22 år.

Gjennomføring av forsøk kan gi verdifull kunnskap i arbeidet med å utvikle og forbedre kvaliteten i arbeidsmarkedstiltakene. Frisch-senteret evaluerer to forsøk der tiltak fordeles mellom aktuelle arbeidssøkere gjennom randomisering av deltakere. I ett forsøk er hensikten å måle om kortere ventetid på arbeidsmarkedstiltak har betydning.

I et annet forsøk i regi av Arbeids- og velferdsetaten evalueres oppfølgingsmetodikken «Supported Employment». Forsøket innebærer individuell oppfølging basert på kvalitetskravene som er nedfelt i metoden. Målet er å hjelpe mennesker med nedsatt arbeidsevne til å komme i arbeid.

I forbindelse med innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse er det bl.a. satt i gang forsøk basert på metoden «Individual Placement and Support». Metoden er basert på at personer med psykiske helseproblemer kommer seg raskt ut i jobb, og at de får behandling fra helsetjenesten parallelt med arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten.

Arbeids- og velferdsdirektoratet publiserer statistikk over arbeidssøkere og personer med nedsatt arbeidsevne som hadde avgang fra et arbeidsmarkedstiltak i løpet av et år og status et halvt år etter. Statistikken omfatter personer i alderen 16–66 år og er på landsnivå. Blant personer som hadde avgang fra tiltak i perioden juli 2014 til juni 2015, finner vi at arbeidssøkere i større grad er i jobb seks måneder etter, enn personer med nedsatt arbeidsevne. Både blant arbeidssøkere og per-

soner med nedsatt arbeidsevne var det flest i jobb av de som hadde deltatt på tiltaket tidsbegrenset lønnstilskudd, henholdsvis 74,5 og 72,5 pst.

Arbeids- og velferdsetaten er opptatt av å stille krav til resultater i gjennomføringen av arbeidsmarkedstiltakene og følger opp dette i dialogen med tiltaksleverandørene.

Budsjettforslag 2017

Regjeringen øker tiltaksnivået

I lys av situasjonen på arbeidsmarkedet, foreslår Regjeringen en styrking av bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak med 1 000 flere plasser for ledige sammenlignet med Saldert budsjett 2016. Dette viderefører satsingen som Regjeringen igangsatte i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2015 og forsterket i 2016, og legger til rette for at tiltaksnivået i 2. halvår 2016 kan videreføres i 2017. Sammenlignet med budsjettetert nivå etter revidert nasjonalbudsjett gir regjeringens forslag en økning på 500 tiltaksplasser i gjennomsnitt fra 2016 til 2017. Styrkingen skal bidra til økt omstillingsevne og mobilitet i arbeidsmarkedet i en periode med forventet høy ledighet.

For 2017 legges det beregningsteknisk til grunn et samlet tiltaksnivå for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne på om lag 75 000, hvorav om lag 17 000 plasser til arbeidsmarkedstiltak for ledige og om lag 58 000 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne. Av tiltaksplassene for personer med nedsatt arbeidsevne finansieres 9 400 plasser under kap. 634, post 77.

Tiltaksstyringen har tidligere vært knyttet til prioritering av en rekke ulike grupper som ungdom, innvandrere, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne. Det er behov for mer presise sentrale, nasjonale prioriteringer av tiltaksressursene for brukere med størst behov for bistand. I lys av den nye innsatsen for ungdom samt integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet, vil ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området prioriteres for tiltak i 2017. Videre prioriteres innsats mot personer som er blitt ledige som følge av utviklingen i oljeindustrien på Sør- og Vestlandet. Innenfor den samlede budsjetttrammen for arbeidsmarkedstiltakene er det bl.a. rom for bruk av tiltaket Bedriftsintern opplæring (BIO) i regioner med høy ledighet der bedrifter har behov for omstilling.

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* varsler Regjeringen at styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal videreutvikles med vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne, og mindre på telling av gjen-

nomførte aktiviteter og tiltaksplasser. Tiltak som vurderes som mest effektive, og tilpasset den enkelte brukers behov, skal i størst mulig grad tas i bruk. Krav om gjennomføring av et bestemt tiltaksnivå, i tillegg til at de bevilgede midlene skal nyttes fullt ut, har medført at prisen på de ulike tiltakene har fått for sterk påvirkning på valg av tiltak. Det vil derfor være større frihet til å kunne avvike fra den tiltakssammensetning, og det tiltaksnivå, som ligger til grunn for bevilgningen. Dette vil legge til rette for at valg av tiltak kan gjøres ut fra hva som synes mest hensiktsmessig for å få arbeidssøkere ut i jobb. Valg av hvilke tiltakstyper som er mest hensiktsmessig overfor forskjellige grupper, kan gi noe variasjoner i tiltaksnivået siden prisene på ulike tiltak varierer. Tiltaksgjennomføringen vil bli fulgt gjennom etatens rapportering til departementet.

Nærmere om enkelte satsinger knyttet til arbeidsmarkedstiltakene

Tiltaksaktiviteten styrkes i 2017 ved at regjeringens nye ungdomssatsing tilføres 10 mill. kroner til opplærings tiltak, jf. omtale under kap. 605, post 01.

Tiltakspenger gis til deltakere på arbeidsmarkedstiltak som ikke har rett til folketrygdytelse. Formålet med tiltakspenger er å motivere til deltakelse på arbeidsmarkedstiltak og sikre deltakere som ikke har annen ytelse, inntekt i tiltaksperioden. Dersom en person som del av introduksjonsprogrammet deltar på statlige arbeidsmarkedstiltak, skal tiltakspengene tilfalle kommunen, jf. introduksjonsloven § 12. Regjeringen foreslår å endre denne bestemmelsen. Etter Regjeringens vurdering innebærer bestemmelsen en lite målrettet overføring til kommunesektoren, og unødig ressursbruk ved NAV-kontorene. En avvikling av ordningen vil ikke ha innvirkning på utbetalingen til deltakerne, da de vil motta introduksjonsstønads mens de er i introduksjonsprogrammet. Endringen vil kunne frigjøre ressurser til bruk av arbeidsmarkedstiltak. Forslaget krever lovendring, jf. lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne videreføres i 2017, herunder midler til gjennomføring av strategien og til informasjons- og kompetansetiltak, jf. også omtale under hovedmål 1.

Regjeringen vil fortsette innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse. Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) avsluttes ved utgangen av 2016 og innsatsen videreføres i etatens ordinære innsats i 2017.

Arbeidsmarkedstiltakene inngår som sentrale elementer i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere, i satsingen på kvalifiseringsprogrammet og i innsatsen overfor personer som mottar legemiddelassistert rehabilitering. Den arbeidsmarkedspolitiske innsatsen på disse områdene videreføres i 2017.

Forsøket med resultatbasert finansiering av formidlingsbistand (REFIN) ble iverksatt i 2. halvår 2013, for å prøve ut om økonomiske insentiver stimulerer tiltaksarrangører til innsats som bidrar til at flere med nedsatt arbeidsevne kommer over i arbeid. Forsøket avsluttes innen utgangen av første halvår 2016. Som en oppfølging av Meld. St. 33 (2015–2016) skal Arbeids- og velferdsetaten iverksette et nytt forsøk med resultatbasert finansiering av formidlingstjenester med et design som legger til rette for at eventuelle effekter av forsøket kan evalueres på en forskningsmessig god måte.

I 1. halvår 2014 ble det iverksatt et forsøk med Supported Employment. Formålet med forsøket er å kartlegge om individuell oppfølging basert på kvalitetskravene som er nedfelt i metoden som går under betegnelsen Supported Employment fører til at flere personer med nedsatt arbeidsevne får og beholder arbeid i ordinært arbeidsliv. Frischsenteret evaluerer forsøket. Forsøket videreføres i 2017.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 467,
24. mars 2015

Prop. 39 L (2014–2015), Innst. 208 L (2014–2015),
Lovvedtak 54 (2014–2015):

«Stortinget ber regjeringen særlig prioritere økning av plasser til det nye sammenslåtte tiltaket Arbeidsforberedende trening (AFT).»

For å bedre tilbudet til personer som har behov for et tilrettelagt og skjermet arbeidsmiljø, ble det fra 1. oktober 2016 iverksatt et nytt tiltak. Det nye tiltaket, arbeidsforberedende trening (AFT), bygger på de to tiltakene arbeidspraksis i skjermet virksomhet og kvalifisering i arbeidsmarkedsbetjent, som vil bli faset ut. I det nye tiltaket vil det bli lagt sterkere vekt på utprøving i ordinært arbeidsliv, etter en innledende fase i et skjermet arbeidsmiljø. Tiltaket vil også gi mulighet for å kombinere arbeidstrening og opplæring uten at brukerne må skifte fra et arbeidsmarkedstiltak til et annet. Tiltaket finansieres innenfor den ordinære rammebevilgningen for arbeidsmarkedstiltak.

Departementet vil i styringsdialogen med Arbeids- og velferdsdirektoratet påse at tiltaksplasser til AFT-tiltaket vil bli prioritert innenfor den samlede rammen.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 605, post 01

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* foreslår Regjeringen at Arbeids- og velferdsetaten skal gis økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne velge om avklarings- og oppfølgingstjenester skal kjøpes av eksterne tiltaksarrangører eller foregå i egenregi. For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslår Regjeringen at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 100 mill. kroner fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605, post 01 Driftsutgifter i 2017, jf. forslag til romertallsvedtak.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

Det vises til omtale under kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 77

Det vises til omtale under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid.

Budsjettforslag

Raskere tilbake-ordningen omlegges fra 2017, og det forslås at 124,9 mill. kroner overføres til kap. 634, post 76 mot en tilsvarende reduksjon under kap. 605, post 70.

I forbindelse med nytt inkluderingstilskudd foreslås det at hele bevilgningen på 16,5 mill. kroner overføres til kap. 634, post 76 mot en tilsvarende reduksjon under kap. 634, post 21.

Det foreslås at satsene for tilleggsstønader til tiltaksdeltakere videreføres på samme nominelle nivå som i 2016. Det foreslås også at satsene for inkluderingstilskuddet og barnetillegget for tiltakspengemottakere videreføres på samme nominelle nivå som i 2016.

Ordningen med funksjonsassistanse i arbeidslivet under kap. 634, post 79 foreslås styrket med

15 mill. kroner i 2017 mot en tilsvarende reduksjon under kap. 634, post 76.

For 2017 foreslås en bevilgning på 7 720, 9 mill. kroner.

I tillegg til bevilgningen i 2017 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 2 916,4 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2017, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2018, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2017/2018.

Post 77 Varig tilrettelagt arbeid

Varig tilrettelagt arbeid er et tiltak for personer som mottar uføretrygd eller i nær framtid ventes å få innvilget uføretrygd. Tiltaket kan gjennomføres hos forhåndsgodkjente tiltaksarrangører eller i ordinært arbeidsliv. Det er ikke mål om overgang til ordinært arbeid, men mulighetene for å komme over i ordinært arbeid skal vurderes jevnlig. Tiltaket finansieres gjennom tilskudd etter faste satser.

I sammenheng med kommunereformen, utreder Arbeids- og sosialdepartementet den framtidige ansvars plasseringen for tiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA), jf. Innst. 333 S (2014–2015). Departementet vil i den forbindelse sette i gang et forsøk i et mindre antall kommuner hvor man prøver ut endringer i ansvarsdelingen for VTA-tiltaket mellom stat og kommune. Forsøkskommunene vil bli gitt et større ansvar for oppgaver og tiltak knyttet til den aktuelle målgruppen. Formålet er å høste kunnskap om fordeler og ulemper ved en eventuell overføring av ansvaret for varig tilrettelagt arbeid til kommunene, jf. også omtalen nedenfor.

Rapport

I 2015 og 1. halvår 2016 ble det i gjennomsnitt gjennomført om lag 9 650 tiltaksplasser i varig tilrettelagt arbeid, hvorav om lag 8 200 i skjermet virksomhet og 1 450 plasser i ordinær virksomhet. Dette er om lag 250 flere plasser enn planlagt. Planlagt tiltaksnivå er økt fra 8 500 i 2010.

Med innføringen av nytt regelverk for arbeidsmarkedstiltakene fra 1. januar 2016, ble det opprettet en permisjonsordning for deltakere i varig tilrettelagt arbeid som ønsker å hospitere i en ordinær virksomhet.

Budsjettforslag 2017

Det planlegges et tiltaksnivå på om lag 9 400 tiltaksplasser i gjennomsnitt i 2017.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 77 til kap. 634, post 76

Regjeringen foreslår at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 10 pst. av bevilgningen under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere, jf. forslag til romertallsvedtak.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 77

Regjeringen foreslår at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 11 mill. kroner i 2017 fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid i forbindelse med forsøk med varig tilrettelagt arbeid i kommunal regi, jf. forslag til romertallsvedtak.

Budsjettforslag

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 327 mill. kroner. Det er tatt hensyn til tilsagnsfullmakter som gir tillatelse til å inngå forpliktende avtaler om utbetaling av midler i foregående og påfølgende budsjettår.

I tillegg til bevilgningen i 2017 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 701,6 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2017, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2018, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2017/2018.

Post 78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser

Stortinget vedtok i forbindelse med statsbudsjettet for 2013 å gjøre forsøksordningen med arbeids- og utdanningsreiser til en landsdekkende, permanent ordning der Oslo ble innlemmet. Nytt regelverk for den statlige ordningen ble iverksatt 1. september 2014.

Rapport

I forbindelse med det nye regelverket for ordningen ble det også etablert en reisekortordning som erstattet bruken av kjørekontorer ved regionale helseforetak ved bestilling av arbeids- og utdanningsreiser. Arbeids- og velferdsdirektoratet rapporterer at reisekortordningen fungerer meget bra og det er positive tilbakemeldinger fra brukerne. Videre meldes det om få problemer knyttet til innlemmingen av Oslo i statlig ordning.

I 1. halvår 2016 var det i gjennomsnitt 653 deltagere i ordningen.

Budsjettforslag 2017

For 2017 foreslås en bevilgning på 64,5 mill. kroner.

Post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet

Funksjonsassistanse kan gis til yrkesaktive personer som har omfattende fysiske funksjonsnedsettelser, og til blinde og sterkt svaksynte. Funksjonsassistanse må være nødvendig for at deltakeren skal kunne være i ordinært lønnet arbeid. Ordningen innebærer at en lønnet assistent bistår den enkelte funksjonshemmede med hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjonen. Assistenten skal ikke utføre arbeidstakerens ordinære arbeidsoppgaver.

Rapport

Funksjonsassistanse i arbeidslivet bidrar til at personer med sterk funksjonsnedsettelse kan være i arbeid. Tiltaket er et viktig virkemiddel for å sikre nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen. Antall brukere i ordningen har gradvis økt.

I 1. halvår 2016 var det i gjennomsnitt 208 personer i tiltaket.

Budsjettforslag 2017

Ordningen sikrer forutsigbarhet hos arbeidsgivere og brukere for nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen, og er en vesentlig styrking av virkemiddelapparatet for å inkludere målgruppen i ordinært arbeidsliv. For å sikre at nye søkere som oppfyller inngangsvilkårene kan tas inn i ordningen, foreslås ordningen styrket med 15 mill. kroner i 2017 mot en tilsvarende reduksjon under kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

For å sikre nødvendig fleksibilitet i gjennomføringen av ordningen funksjonsassistanse i arbeidslivet, foreslås det å videreføre Arbeids- og sosialdepartementets fullmakt til å omdisponere et maksimalt beløp fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet på inntil 10 pst. av bevilgningen under kap. 634, post 79 i 2017, jf. forslag til romertallsvedtak.

Budsjettforslag

For 2017 foreslås en bevilgning på 58,6 mill. kroner.

Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
85	Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkeds- tiltak	1 562	202	200
	Sum kap. 3634	1 562	202	200

Budsjettforslag 2017**Post 85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak**

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger til tiltaksarrangører og enkelte tiltaksdeltakere.

For 2017 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Kap. 635 Ventelønn

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	68 417	47 000	30 000
	Sum kap. 0635	68 417	47 000	30 000

Hovedtrekk ved regelverket

Ventelønnsordningen gir tjenestemenn som er sagt opp uten egen skyld, rett til ventelønn dersom bestemte vilkår er oppfylt. Disse vil også ha fortrinnsrett til ny stilling i staten. Ordningen var hjemlet i lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. (tjenestemannsloven). I tillegg er oppsagte arbeidstakere fra utskilte, tidligere statlige, virksomheter gitt midlertidige rettigheter til den statlige fortrinnsretts- og ventelønnsordningen. Disse rettighetene ble vanligvis gitt i særlover som normalt hadde en varighet på tre år etter omdanningstidspunktet. Rettigheter som ble utløst i denne perioden vil imidlertid bestå etter særlovens opphør. Eventuelle ventelønnskostnader som er hjemlet i særlov skal dekkes av virksomhetene/selskapene selv gjennom refusjons-

plikt. Ordinære forvaltningsorganer er også pålagt refusjonsplikt.

Det er gjort endringer i lov om statens tjenestemenn m.m. og lov om Statens pensjonskasse mv., jf. Prop. 2 L (2015–2016) Endringer i lov om statens tjenestemenn m.m. og lov om Statens pensjonskasse mv. (utfasing av statens ventelønnsordning og vartpengeordninga). Endringene innebærer utfasing av ventelønnsordningen med virkning fra 1. mars 2016. Dette innebærer at personer som fratrer etter 29. februar 2016 ikke lenger vil kunne gis ventelønn. Personer som før dette tidspunktet hadde fått utløst retten til ventelønn, vil imidlertid fortsatt ha disse rettighetene i samsvar med tidligere regelverk.

Arbeids- og velferdsetaten beregner og utbetaler ventelønn.

Rapport

Det har de seneste årene vært en betydelig nedgang i antall mottakere av ventelønn. Fra 2014 til 2015 ble antall ventelønns-mottakere redusert fra om lag 330 til 260 personer. Utbetalingene ble redusert fra om lag 86 mill. kroner i 2014 til om lag 68 mill. kroner i 2015. Reduksjonen har sammenheng med lav tilgang til ordningen, samtidig som avgangen fra ordningen er høy. De aller fleste mottakerne går ut den maksimale stønadsprio-

den, oftest til fylte 67 år. En viss andel går over på AFP eller uførepensjon, mens noen få går over til nytt arbeid. Om lag 86 pst. av dagens ventelønns-mottakere er 60 år eller eldre.

Per 1. halvår 2016 var det 254 personer som hadde ventelønnsrettigheter.

Budsjettforslag 2017**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

For 2017 foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner.

Kap. 3635 Ventelønn mv.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Refusjon statlig virksomhet mv.	35 119	31 030	22 000
85	Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	244	200	200
	Sum kap. 3635	35 363	31 230	22 200

Budsjettforslag 2017**Post 01 Refusjon statlig virksomhet mv.**

Under posten føres refusjonspliktige inntekter.

For 2017 foreslås en bevilgning på 22 mill. kroner.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn

Innfordring av feilutbetaling av ventelønn har sammenheng med størrelsen på utbetalingene av ventelønn.

For 2017 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 665 577	3 828 100	3 562 200	-6,9
	Sum kategori 29.20	3 665 577	3 828 100	3 562 200	-6,9

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	3 665 577	3 828 100	3 562 200	-6,9
	Sum kategori 29.20	3 665 577	3 828 100	3 562 200	-6,9

Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 504 961	2 580 300	2 510 000
72	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	353 475	415 300	295 000
73	Utdanningsstønad	47 669	42 200	42 000
75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	185	300	200
76	Bidragforskott	759 287	790 000	715 000
	Sum kap. 2620	3 665 577	3 828 100	3 562 200

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med stønadene bevilget under postene 70–75 er å bidra til at enslige forsørgere skal bli i stand til å forsørge seg selv gjennom arbeid. Full overgangsstønad utgjør 2,25 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Den er inntektsprøvd og reduseres med 45 pst. for inntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp.

Overgangsstønad kan som hovedregel gis i inntil tre år, frem til barnet fyller åtte år. Stønadperioden kan utvides, f. eks. dersom den enslige forsørgeren er under nødvendig utdanning eller har særlig tilsynskrevende barn.

Tilleggsstønader (i forbindelse med utdanning) og stønad til skolepenger, samt stønad til barnetilsyn for enslig mor eller far som er i arbeid, kan også gis på bestemte vilkår.

Det stilles krav om yrkesrettet aktivitet for å kunne motta overgangsstønad fra yngste barn fyl-ler ett år. Aktivitetskravet kan fylles ved å være i arbeid som utgjør minst 50 pst. av full tid, under utdanning som utgjør minst 50 pst. av utdanning på full tid, eller ved å stå tilmeldt Arbeids- og vel-ferdsetaten som reell arbeidssøker.

Formålet med bidragsforskott er å sikre ens-lige forsørgere midler til underhold av barna på et visst nivå hver måned, dersom underholdsbidra-get fra bidragspliktige av ulike årsaker ikke blir betalt i tide, eller dersom det ikke blir betalt un-derholdsbidrag fordi bidragspliktige mangler bi-dragsevne.

Bidragsforskott ytes til barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene, også i

saker der farskap ikke er fastsatt. Forskottet er inntektsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall egne barn i egen husstand og om vedkommende er enslig eller gift/samboende, og ytes etter tre satser. Enslige med de laveste inntektene får utbetalt et tillegg på en tredel av ordinær forskottssats hvis barnet er over elleve år. Retten til bidragsfor-skott faller bort ved inntekt over 489 600 kr.

Det tas refusjon i eventuelt bidrag fra bidrags-pliktige, og mulighetene for bidrag må være utnyt-tet dersom forskott skal kunne ytes. Før bidrags-forskott blir utbetalt, skjer en automatisk kontroll av om bidrag er innbetalt fra bidragspliktige og med hvilket beløp. Forskott utbetales bare i den utstrekning forskottet overstiger innbetalt bidrag.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Stønadsutgifter til enslig mor eller far, løpende kroner (i 1 000 kroner) ved utgangen av 2014–2015

År	2014	2015	Endring 2014–2015 pst.
Overgangsstønad	2 496 276	2 504 961	0,3
Stønad til barnetilsyn	364 223	353 475	-3,0
Utdanningsstønad	51 592	47 669	-7,6
Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	313	185	-40,9
Bidragsforskott	770 556	759 287	-1,5
Sum totalt	3 682 960	3 665 577	-0,5

Fra 2014 til 2015 falt utgiftene til stønader til enslig mor eller far med -0,5 pst, målt i løpende kroner. Utbetalingene av overgangsstønad økte med 0,3 pst. Målt i fast G gikk utgiftene til overgangsstønad ned med 2,1 pst. Fast G innebærer at regn-skapstallene er justert for utviklingen i grunnbelø-pet i folketrygden, slik at de årlige utgiftene i større grad blir sammenlignbare. Nedgangen i ut-gifter målt i fast G skyldes en nedgang i antall mottakere av overgangsstønad og en nedgang i gjennomsnittlig ytelse per mottaker målt som and-el av maksimal ytelse.

Det var nedgang i utgiftene til stønad til barne-tilsyn på 3,0 pst. fra 2014 til 2015 målt i løpende kroner. Utgiftene til utdanningsstønad gikk ned med 7,6 pst. som følge av nedgang i antall motta-kere.

Mottakere av overgangsstønad

Ved utgangen av 2015 var det om lag 18 000 motta-kere av overgangsstønad og til sammen om lag 24 900 som mottok overgangsstønad og/eller stø-nad til barnetilsyn. Antallet mottakere av over-gangsstønad gikk ned med om lag 1 200 personer fra året før. I juni 2016 var antallet mottakere av overgangsstønad 12 pst. lavere enn i juni 2015.

Av mottakere av overgangsstønad med yngste barn på ett år eller eldre var 93 pst. i aktivitet i form av utdanning eller arbeid, eller aktiv arbeids-søking ved utgangen av 2015. Av disse fylte 58 pst. aktivitetskravet ved å være i arbeid, 26 pst. var un-der utdanning og 16 pst. var arbeidssøkere. Ande-len aktive har gått opp med om lag 1 prosentpo-eng siden utgangen av 2014. Andelen aktive har

økt flere år på rad. Ved utgangen av 2010 var 77 pst. av mottakerne som har barn på ett år eller eldre i aktivitet.

Utviklingen i mottakere av stønad til enslig mor eller far er også omtalt i Del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Utgiftsutviklingen i 2016

I 1. halvår 2016 ble det regnskapsført 1 217 mill. kroner i overgangsstonad til enslige forsørgere under kap. 2620, post 70. Dette innebærer en nedgang i utgiftene til overgangsstonad på 4,4 pst. sammenlignet med 1. halvår 2015.

Statens utgifter til bidragsforskott

Statens utgifter til bidragsforskott var i 2015 på 759,3 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 270,6 mill. kroner, jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 488,6 mill. kroner. For 2014 var utgiftene på 770,6 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 271 mill. kroner, jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 499,6 mill. kroner.

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftene for 2017 er anslått inkludert effekten av trygdeoppgjøret 2017. Det vises til omtale av ny rutine for budsjettering av utgifter til ytelser som omfattes av folketrygdens grunnbeløp under Del I, punkt 2.1.

Post 70 Overgangsstonad, overslagsbevilgning

Det anslås at om lag 16 900 personer vil motta overgangsstonad i gjennomsnitt i 2016. Antallet mottakere ansås å falle til i gjennomsnitt 16 600 personer i 2017. Det ventes en gjennomsnittlig ytelse på om lag 149 400 kroner i 2017.

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 66 mill. kroner under posten.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2 510 mill. kroner.

Post 72 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Fra 1. januar 2016 ble stønad til barnetilsyn i forbindelse med *utdanning* og *arbeidssøking* lagt inn i

felles bestemmelser om tilleggsstonader og gis med en fast sats per dag til enslige foreldre som gjennomfører utdanning, eller er registrert som reelle arbeidssøkere som en del av kravet om yrkesrettet aktivitet. Stønad til barnetilsyn til enslige foreldre som er i arbeid ble ikke endret. Denne posten omfatter både stønad til barnetilsyn til enslige foreldre som er i arbeid, og stønad til enslig mor og far som får stønad til barnetilsyn som tilleggsstonad.

Satsene under denne posten foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 295 mill. kroner.

Post 73 Utdanningsstonad

Antallet mottakere av utdanningsstonad falt med 11,4 pst. i 1. halvår 2015, og det ventes en nedgang på om lag 10 pst. for året sett under ett. Dette gir i gjennomsnitt om lag 1 200 mottakere av utdanningsstonad i 2015. I 2016 anslås antallet mottakere å falle med ytterligere 3 pst. Det anslås en gjennomsnittlig ytelse i 2016 på om lag 38 300 kroner.

Fra 1. januar 2016 ble utdanningsstonad og tilskudd til flytting avvirket som egne stønadsordninger, og er lagt inn i felles bestemmelser om tilleggsstonader. I tillegg er også stønad til barnetilsyn i forbindelse med *utdanning* og *arbeidssøking* lagt inn i den nye bestemmelsen om tilleggsstonader. Denne posten omfatter stønad til skolepenger og alle tilleggsstonadene med unntak av stønad til barnetilsyn og stønad til flytting.

Satsene under denne posten foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 42 mill. kroner.

Post 75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Regelendringene som trådte i kraft 1. januar 2016 innebærer at tilskott til flytting ikke lenger er en egen stønadsordning, men en av tilleggsstonadene. Denne posten omfatter tilleggsstonaden til flytting.

Satsene under denne posten foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Post 76 Bidragsforskott

Anslaget fastsettes på bakgrunn av forventet endring av antall barn med bidragsforskott og endring i utbetaling per barn. Antall barn med rett til bidragsforskott er ventet å gå ned med 5 pst. fra 2015 til 2016 og med ytterligere 5 pst. i 2017.

Tilstått forskott kan utbetales hvis bidraget ikke er innbetalt innen fastsatt frist. Hvis fastsatt

bidrag er lavere enn tilstått forskott, blir differansen utbetalt. Om lag to tredeler av tilstått forskott kommer til utbetaling. Når forskott er utbetalt, blir innbetaling fra bidragspliktige ført som refusjon av bidragsforskott på post 73 under kap. 5701 Diverse inntekter. Av utbetalt forskott forventes det at om lag 35 pst. vil bli refundert i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 715 mill. kroner.

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2650	Sykepenger	39 533 526	40 769 704	41 143 656	0,9
2651	Arbeidsavklaringspenger	35 019 599	34 944 800	35 220 000	0,8
2655	Uførhet	76 633 224	78 975 000	83 953 000	6,3
Sum kategori 29.50		151 186 349	154 689 504	160 316 656	3,6

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	151 186 349	154 689 504	160 316 656	3,6
Sum kategori 29.50		151 186 349	154 689 504	160 316 656	3,6

Kategorien omfatter utgifter til sykepenger, arbeidsavklaringspenger og ytelser til uføre. Under sykepenger inngår sykepenger, pleie-, opplærings- og omsorgspenger, tilskudd til tilretteleggingstiltak, samt utgifter til feriepenger av sykepenger etter reglene i folketrygdloven kapittel 8

og 9. Under arbeidsavklaringspenger inngår arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader etter folketrygdloven kapittel 11 og legeerklæringer. Under ytelser til uføre inngår uføretrygd og menerstatning ved yrkesskade etter folketrygdloven kapittel 12 og 13.

Kap. 2650 Sykepenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	35 307 606	36 285 000	36 630 000
71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 459 270	1 530 000	1 400 000
72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	494 748	595 000	750 000
73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	306 955	319 704	323 656
75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 964 947	2 040 000	2 040 000
	Sum kap. 2650	39 533 526	40 769 704	41 143 656

Overført fra 2015 til 2016:
Post 73: 120 428 000 kroner

Hovedtrekk ved regelverket

Sykepenger skal gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive som er arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade. Sykepengeperioden er inntil ett år. Arbeidsgiver skal betale sykepenger i inntil 16 kalenderdager (arbeidsgiverperioden). Selvstendig næringsdrivende og frilansere må selv dekke tapt arbeidsinntekt i de første 16 kalenderdagene av en sykepengeperiode. Sykepenger beregnes på grunnlag av tidligere inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden. Sykepenger til arbeidstakere og frilansere gis med 100 pst. av grunnlaget, mens selvstendig næringsdrivende får sykepenger med 65 pst. av grunnlaget. Sykepenger kan graderes ned til 20 pst. ved delvis arbeidsuførhet. Selvstendig næringsdrivende og frilansere kan mot særskilt premie tegne forsikring som omfatter sykepenger for de første 16 sykedagene og/eller sykepenger med 100 pst. av grunnlaget.

Folketrygdloven og arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver, Arbeids- og velferdsetaten og den sykmeldte selv en rekke oppfølgings- og aktivitetskrav. Hensikten med disse kravene er å stimulere og hjelpe den sykmeldte så raskt som mulig helt eller delvis tilbake i arbeidslivet.

Pleiepenger og omsorgspenger skal kompensere for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive i forbindelse med barns sykdom. Pleiepenger kompenserer også for bortfall av arbeidsinntekt ved

pleie av nærstående i livets slutfase. Ytelsene beregnes som sykepenger.

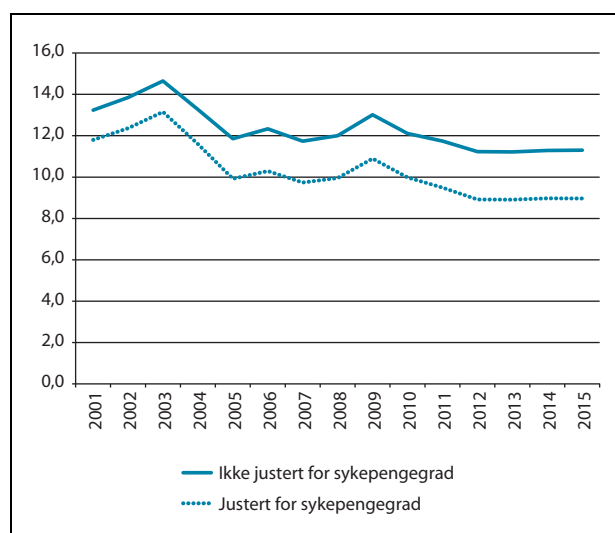
Pleiepenger kan gis til foreldre som har omsorg for barn under institusjonsopphold og hvis barnet lider av en livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade. Pleiepenger kan også tilstås til den som pleier en nærstående i hjemmet i livets slutfase i opptil 60 dager.

Omsorgspenger tilstås arbeidstaker som må være borte fra arbeidet på grunn av omsorg for sykt barn under 12 år. Ytelsen gis i inntil 10 stønad dager for hvert kalenderår. Hvis vedkommende har ansvar for mer enn to barn, gis omsorgspenger i opptil 15 dager. Til arbeidstaker med kronisk sykt eller funksjonshemmede barn kan det gis 10 stønad dager ekstra. Når arbeidstaker er alene om omsorgen, dobles antall stønad dager. Arbeidsgiver dekker de første 10 stønad dagene, mens folketrygden dekker omsorgspenger utover 10 stønad dager.

Kompensasjonsgraden for pleie- og opplæringspenger til selvstendig næringsdrivende ble økt fra 65 pst. til 100 pst. fra 1. januar 2015. Videre ble det gitt rett til omsorgspenger med 100 pst. kompensasjon for selvstendig næringsdrivende fra 1. juli 2015.

Rapport*Utgiftsutviklingen*

Folketrygdens totale utgifter til sykepenger var 39 534 mill. kroner i 2015. Det tilsvarer en økning på 3,0 pst. sammenlignet med 2014.

Figur 6.1 Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode per lønnstaker per år. Ikke justert og justert for sykepengegrad. Årstall 2001–2015.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

I 2015 ble det utbetalt sykepenger for 11,3 dager per sysselsatt lønnstaker. Dersom en justerer for

gradert sykefravær, ble det utbetalt sykepenger for 9,0 dager i 2015, se figur 6.1. Dette er uendret fra 2014.

Utgiftene til sykepenger til arbeidstakere økte med om lag 3,6 pst. Dette skyldes økning i sykepengegrunnlaget og i sysselsettingen. Fra 2014 til 2015 økte antallet sykepengetilfeller svakt, mens gjennomsnittlig varighet ble noe redusert. Også gjennomsnittlig sykepengegrad viste en liten nedgang. 95 pst. av sykepengeutgiftene til arbeidstakere (33 422 mill. kroner) gjelder sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden på 16 dager.

Fra 2014 til 2015 har utgiftene til sykepenger til arbeidsledige økt med 15,4 pst. til 722 mill. kroner. Refusjon til ordningen for kronisk syke har økt med 6,6 pst. fra 2014 til 688 mill. kroner i 2015. Utgiftene til personer som mottok pleiepenger ved pleie av nær pårørende i terminalfasen økte fra 26,2 mill. kroner i 2014 til 29,3 mill. kroner i 2015. Dette innebærer en økning på 11,9 pst. Utgiftene til refusjonsordningen for gravide var 135 mill. kroner i 2015, og er uendret fra 2014. Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntekts-givende arbeid økte med 16,2 pst., fra 201 mill. kroner i 2014 til 233 mill. kroner i 2015.

Sykepengeutgifter på post 70 Arbeidstakere mv. etter formål (mill. kroner)

	2014	2015	Endring i pst.
Sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden	32 366,8	33 421,5	3,3
Forsikringsordning for frilansere	0,5	0,6	12,0
Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntekts-givende arbeid	200,7	233,2	16,2
Sykepenger til arbeidsledige	625,2	721,7	15,4
Refusjon til ordningene for			
– Små bedrifter	15,3	14,3	-6,7
– Kronisk syke	645,1	687,6	6,6
– Tilskudd ved arbeidsreiser	10,2	9,4	-7,8
– Gravide	134,5	135,2	0,5
– Opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn	51,6	55,0	6,6
– Pleiepenger ved pleie av nær pårørende i livets slutfase	26,2	29,3	11,9
Sum	34 076,1	35 307,1	3,6

Utgiftene til sykepenger til selvstendig næringsdrivende var 1 459 mill. kroner i 2015. Dette tilsvarer en nedgang på 9,1 pst. fra 2014 til 2015.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger ble redusert med 3,7 pst. til 495 mill. kroner i 2015. Av dette utgjorde utgiftene til omsorgspenger 33 mill. kroner, en økning fra 2014 på 26,9 pst. Økningen har sammenheng med en økning i antall omsorgspengetilfeller fra 2014 til 2015. Utgiftene til pleiepenger var på 461 mill. kroner i 2015. Dette innebærer en nedgang på 5,4 pst. fra året før.

For å bidra til å nå målene i Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), ble Tilretteleggingstilskuddet og Refusjon av bedriftshelsetjenester igangsatt i 2002. De totale utgiftene til tilretteleggingstiltakene var 306 mill. kroner i 2014 og 307 mill. kroner i 2015.

I løpet av 1. halvår 2016 er det regnskapsført 16 519 mill. kroner i sykepenger til arbeidstakere. Dette tilsvarer en nominell vekst i utgiftene på 0,2 pst. sammenlignet med utgangen av 1. halvår 2015. Utgiftsveksten har sammenheng med økning i sykepengegrunnlaget. Sykefraværet hittil i 2016 har vært noe lavere enn i 2015.

I 1. halvår 2016 er det regnskapsført 699 mill. kroner i sykepenger til selvstendig næringsdrivende. Dette er en reduksjon på 6,4 pst. sammenlignet med utgiftene etter 1. halvår 2015.

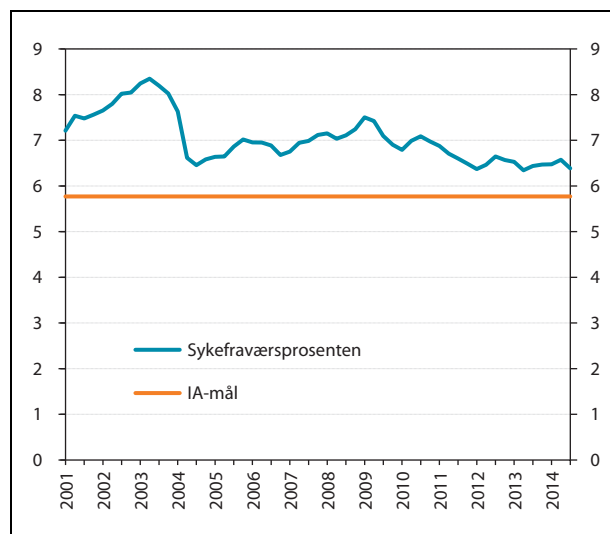
Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger var på 282 mill. kroner etter 1. halvår 2016, som tilsvarer en økning på 23,5 pst. i forhold til samme periode i 2015. Utgiftsveksten har sammenheng med at utbetalinger over kapittel 9 i folketrygden ble samlet på kap. 2650 Sykepenger, post 72 Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv fra 1. januar 2016.

Utviklingen i sykefraværet

Sykefraværet måles her som antall tapte dagsverk pga. egen sykdom i pst. av avtalte dagsverk for arbeidstakere (sykefraværsprosenten). Statistikken oppgir totalt sykefravær som består av både legeomeldt og egenmeldt sykefravær.

En endring i registergrunnlaget for innrapporterte arbeidsforhold³³ har medført at Statistisk sentralbyrå (SSB) ikke har kunnet lage sykefraværsprosenten for 2015 og 1. halvår 2016. Andre størrelser for sykefravær indikerer at det samlede sykefraværet i 2015 lå på om lag samme nivå som i

2014. Sykefraværet utgjorde da 6,4 pst. av alle avtalte dagsverk.

Figur 6.2 Totalt sykefravær og IA-målet. Sesongjusterte kvartalsvise tall. 2. kvartal 2001–4. kvartal 2014. Pst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.2 viser den sesongjusterte utviklingen i sykefraværsprosenten fra 2. kvartal 2001 til 4. kvartal 2014. I perioden fra 2001 til 2003 økte fraværet, med et påfølgende fall i årene deretter. Det er flere forhold som kan ha påvirket utviklingen i denne perioden. Endret regelverk knyttet til bedre oppfølging av de sykmeldte og strengere krav for å bli sykmeldt i mer enn åtte uker, samt økt bruk av gradert sykmelding, er kanskje de viktigste årsakene til nedgangen i sykefraværet i perioden³⁴. Hovedbildet de siste årene er at sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005. Det var en midlertidig økning i fraværet i 2009, etterfulgt av en nedgang i de påfølgende årene. Siden 2012 har sykefraværet ligget stabilt på de laveste nivåene i IA-perioden, med noen mindre variasjoner.

Budsjettforslag 2017

Post 70 Sykepenger for arbeidstakere mv., overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år, legges det til grunn reduksjon i det trygdefinansierte sykefraværet på 2,0 pst. for 2016, sammenlignet med 2015. For 2017 legges det til grunn nullvekst i sykefraværet i forhold til det gjennom-

³³ Forhold knyttet til innføringen av A-ordningen påvirket muligheten for å beregne avtalte og tapte dagsverk, som ligger til grunn for beregningen av sykefraværsprosenten. Det ventes en løsning i løpet av 2016.

³⁴ Markussen, S. (2010). 2004: Da sykefraværet falt som en stein. Samfunnsøkonomen 3/2010. Oslo: Frischsenteret.

snittlige nivået i 2016. I tillegg til sykefraværet, påvirkes sykepengeutgiftene av sysselsettingsutviklingen og lønnsveksten. I budsjettforslaget for 2017 er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,2 pst. i 2016 og 0,7 pst. i 2017. Videre er det lagt til grunn en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant sykmeldte) på 2,4 pst. i 2016 og 2,7 pst. i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 36 630 mill. kroner.

Post 71 Sykepenger for selvstendige, overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år legges det til grunn en reduksjon i det trygdefinansierte sykefraværet for selvstendige på 8 pst. på årsbasis i 2016, sammenlignet med 2015. For 2017 legges det til grunn en reduksjon i det trygdefinansierte sykefraværet på 2 pst., sammenlignet med det gjennomsnittlige nivået i 2016. I tillegg er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,2 pst. i 2016 og 0,7 pst. i 2017 og en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant selvstendige) på 2 pst. i 2016 og 2,7 pst. i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 400 mill. kroner.

Post 72 Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv.

Regjeringen foreslår å inkludere foreldre til mange grupper av syke barn med behov for pleie, men som i dag ikke har rett til pleiepenger. Dette gjelder bl.a. varig syke barn, barn over 12 år i forbindelse med opphold i helseinstitusjon og barn som ikke er svært alvorlig syke, men syke med behov for kontinuerlig tilsyn og pleie. Det foreslås samtidig en tidsbegrensning på inntil 1300 dager (fem år) og nedgang i kompensasjonsgrad (til 66 pst. av tidligere inntekt) etter ett år. Det tilsvarende ordningene ved egen sykdom. Dette er samlet sett vurdert som en hensiktsmessig balanse der flere får rett til pleiepenger, samtidig som en opprettholder formålet om pleiepenger som kompensasjon for midlertidig bortfall av arbeidsinntekt for å pleie syke barn. I forslaget som ble sendt på høring 9. september 2015, ble det foreslått at an-

tall dager med pleiepenger skulle være uavhengig av om det ble tatt ut fulle eller graderte pleiepenger. Bl.a. på bakgrunn av høringsuttalelsene, ønsker Regjeringen å legge bedre til rette for at foreldre med store pleieoppgaver skal få uttelling for delvis arbeidsdeltagelse. Det foreslås derfor en ny tellemåte hvor dager med gradert ytelse telles i forhold til prosentvis arbeidsdeltagelse inntil maksimum 10 år, dvs. at dersom det tas ut 50 pst. av fulle pleiepenger, kan ytelsen gis for inntil 2600 dager.

Det samlede forslaget blir anslått å gi en årlig merkostnad på om lag 560 mill. kroner, noe som utgjør mer enn en dobling av folketrygdens utgifter til pleiepenger. Dette vil innebære en økning av antall mottakere på 8000–9000 personer, noe som er tilnærmet en dobling av antall mottakere. Det vil være noen administrative kostnader knyttet til implementeringen av den nye ordningen, herunder IKT, utarbeiding av nye retningslinjer mv.

Departementet vil legge fram en lovproposisjon med de konkrete lovendringene så tidlig som mulig i 2017, der det tas sikte på at den nye pleiepengeordningen skal tre i kraft 1. oktober 2017. Det innebærer et forslag til bevilgning på 140 mill. kroner for 2017. Helårseffekten anslås til 560 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 750 mill. kroner.

Post 73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., kan overføres

Det foreslås at satsene for tilskudd til tilretteleggingstiltak videreføres på samme nominelle nivå som i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 323,7 mill. kroner.

Post 75 Feriepenger av sykepenger, overslagsbevilgning

For 2017 er det lagt til grunn en feriepengeandel på 5,75 pst. av anslått utbetaling til sykepenger til arbeidstakere i 2015.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2 040 mill. kroner.

Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 313 135	34 230 000	34 510 000
71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	337 019	309 800	295 000
72	Legeerklæringer	369 445	405 000	415 000
	Sum kap. 2651	35 019 599	34 944 800	35 220 000

Hovedtrekk ved regelverket

Arbeidsavklaringspenger skal sikre inntekt for personer som får aktiv behandling, deltar på arbeidsrettede tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid. For å ha rett til arbeidsavklaringspenger skal arbeidsevnen være nedsatt med minst 50 pst. på grunn av sykdom, skade eller lyte. Arbeidsavklaringspenger beregnes på grunnlag av tidligere pensjonsgivende inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden (G). Ytelsen gis med 66 pst. av pensjonsgivende inntekt siste år, eller gjennomsnittet av den pensjonsgivende inntekten de tre siste kalenderårene, regnet fra året før arbeidsevnen ble satt ned. Alle er sikret en årlig minsteytelse på 2 G. Den som får arbeidsevnen nedsatt før fylte 26 år på grunn av en alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert (ung ufør), er sikret en årlig minsteytelse på 2,44 G. Ytelsen innvilges for inntil ett år av gangen og kan som hovedregel tilstås i inntil fire år.

Tilleggsstønader skal kompensere for utgifter til bøker og undervisningsmaterieell, reiser, flytting, barnetilsyn og bosted som stønadmottaker har i forbindelse med deltakelse på arbeidsrettede tiltak.

Legeerklæringer gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelse fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

Rapport*Utgiftsutviklingen*

I 2015 ble det utbetalt 34 313 mill. kroner til mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er en reduksjon på 1,5 pst. sammenlignet med 2014. I

1. halvår 2016 er det regnskapsført 17 087 mill. kroner i arbeidsavklaringspenger. Dette innebærer en nominell reduksjon i utgiftene på 0,5 pst. sammenlignet med 1. halvår 2015. Det har vært en reduksjon i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger og en økning i gjennomsnittlig utbetaling. Nettoeffekten er en reduksjon i utgiftene til arbeidsavklaringspenger.

I 2015 ble det utbetalt 337 mill. kroner i tilleggsstønader. Dette er en reduksjon på 11 mill. kroner eller 3,1 pst. sammenlignet med 2014. I 1. halvår 2016 er det regnskapsført 151 mill. kroner i tilleggsstønader, som innebærer en nedgang i utgiftene på 13,2 pst. sammenlignet med 1. halvår 2015.

Utgifter til legeerklæringer var 377 mill. kroner i 2015, mens utgiftene i 2014 ble om lag 365 mill. kroner³⁵. Dette er en økning på 12 mill. kroner eller 3,3 pst. fra 2014. I 1. halvår 2016 er det regnskapsført 202 mill. kroner til legeerklæringer, hvilket innebærer en økning i utgiftene på 3,8 pst. sammenlignet med 1. halvår 2015.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var 157 300 i 2014 og 150 900 i 2015, tilsvarende en reduksjon på 4,1 pst. Etter at arbeidsavklaringspenger ble innført i mars 2010 økte antallet mottakere fram til sommeren 2011. Deretter har antall mottakere avtatt, og i desember 2015 var antall mottakere av arbeidsavklaringspenger om lag 148 500. Dette tilsvarer en reduksjon på om lag 12 700 personer fra mars 2010.

³⁵ På grunn av feilføringer i regnskapet mellom 2015 og 2014 er det foretatt omposterings med den konsekvens at utgiftsbeløpet for 2014 i denne proposisjonen er forskjellig fra beløpet omtalt i Prop. 1 S (2015–2016) for Arbeids- og sosialdepartementet.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2010–2015. Etter kjønn¹

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kvinner	100 941	103 002	99 327	98 290	92 963	89 037
Menn	68 870	71 857	69 520	67 869	64 371	61 894
Sum	169 811	174 858	168 847	166 159	157 333	150 931

¹ I tabellen er tallene for 2010–2012 endret fra tilsvarende tabell i Prop. 1 S (2015–2016) for Arbeids- og sosialdepartementet.

Det var en nedgang i gjennomsnittlig antall mottakere på 6 400 fra 2014 til 2015. Reduksjonen i antall mottakere gjennom 2014 må ses i sammenheng med en betydelig økning i overgangen fra arbeidsavklaringspenger til uføretrygd.³⁶ Økningen var ventet bl.a. fordi en del av personene som ble overført til arbeidsavklaringspenger fra de tid-

ligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad nådde den maksimale varigheten på arbeidsavklaringspenger ved utgangen av februar 2014. En del av disse hadde overgang til uføretrygd i 2014. Mange av disse hadde gått lenge på helserelaterte ytelser uten å komme tilbake i arbeid. I juni 2016 var det om lag 147 600 mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er om lag 3 900 færre enn på samme tid i 2015.

³⁶ Ved innføringen av uføreforment 1. januar 2015 endret ytelsen navn fra uførepensjon til uføretrygd.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2015. Etter alder og kjønn

	Under 30 år	30–49 år	50 år og over	Totalt
Kvinner	15 740	44 600	28 698	89 037
Menn	12 345	27 361	22 188	61 894
Sum	28 084	71 961	50 886	150 931

48 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger er i aldersgruppen 30–49 år, mens 34 pst. er 50 år

og eldre. Andelen i aldersgruppen under 30 år er 19 pst. Andelen kvinner er 59 pst.

Personer med rett på arbeidsavklaringspenger på tiltak¹. Totalt antall og prosentvis andel på ulike tiltak. Årsgjennomsnitt 2013–2015.

	2013	2014	2015
Arbeidspraksis	34,4	34,4	33,7
Arbeidsrettet rehabilitering	0,9	0,6	0,8
Avklaringstiltak	6,2	6,6	6,6
Helsemessig utredning/ behandling	0,1	0,1	0,1
Jobbskaping og egenetablering	0,3	0,2	0,2
Lønnstilskudd	2,2	2,4	2,7
Oppfølging	20,9	24,2	26,5
Opplæring	34,4	30,7	28,8
Tilrettelagt arbeid	0,4	0,4	0,3
Tilrettelegging	0,3	0,4	0,3
Totalt antall på tiltak	34 101	32 747	34 056

¹ Mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak er her definert etter rettighet til ytelsen ved utgangen av måneden.

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringer på tiltak var om lag 34 100 i 2015. Dette utgjør om lag 23 pst. av alle mottakerne av arbeidsavklaringspenger. De fleste av disse var i arbeidspraksis (33,7 pst.) og under opplæring (28,8 pst.). Det var 26,5 pst. på tiltaket oppfølging. Dette er et tiltak som i stor utstrekning foregår i det ordinære arbeidslivet. Mange mottakere av arbeidsavklaringspenger er under aktiv medisinsk behandling og/eller delvis i ordinært arbeid og inngår derfor ikke i tabellen ovenfor.

Status etter avgang fra arbeidsavklaringspenger viser at 47,1 pst. av de som avsluttet et stønadsløp på arbeidsavklaringspenger i 2015, mottok uføretrygd tre måneder etter at stønadsmottaket ble avsluttet. Dette er ett prosentpoeng høyere enn i 2014. 18,3 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2015, var i arbeid tre måneder etter at stønadperioden ble avsluttet uten å motta noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten.³⁷ Dette tilsvarer en økning på 0,6 prosentpoeng sammenliknet med 2014.

3,3 pst. av de som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger i 2015, mottok igjen arbeidsavklaringspenger tre måneder etter at stønadperioden var avsluttet. Dette er om lag som i 2014.

31,4 pst. av de som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger i 2015, var verken registrert som mottakere av uføretrygd, i arbeid uten noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten eller som mottaker av arbeidsavklaringspenger. Dette kan eksempelvis være personer som mottok sosialhjelp, var privat forsørget eller ordinære arbeidssøkere. Tilsvarende andel i 2014 var 33,4 pst.

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 906 mill. kroner under kap. 2651.

Post 70 Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning

For 2017 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på 144 800 og en gjennomsnittlig utbetaling per mottaker på 238 329 kroner.

³⁷ Innføringen av A-ordningen fra 1. januar 2015 har medført et brudd i statistikken for tall som berører arbeidsforhold, og begrenser sammenlignbarheten med tidligere år. Dette berører tallene for overgang til arbeid for 2015 og til dels for 2014, fordi det undersøkes om man var i arbeid tre måneder etter at man avsluttet et stønadsløp på arbeidsavklaringspenger.

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 906 mill. kroner under post 70.

For 2017 foreslås en bevilgning på 34 510 mill. kroner.

Post 71 Tilleggsstønad, overslagsbevilgning

For 2017 er det lagt til grunn nullvekst i antall mottakere av tilleggsstønader. Satsene for tilleggsstønader foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 295 mill. kroner.

Post 72 Legeerklæringer

Posten gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelser fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

For 2017 foreslås en bevilgning på 415 mill. kroner.

Kap. 2655 Uførhet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	76 484 288	78 824 000	83 810 000
75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	99 052	100 000	100 000
76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	49 884	51 000	43 000
Sum kap. 2655		76 633 224	78 975 000	83 953 000

Hovedtrekk ved regelverket

1. januar 2015 ble folketrygdens uførepensjon erstattet med ny uføretrygd. Uføretrygden skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av varig sykdom, skade eller lyte. Det er et vilkår for rett til uføretrygd at vedkommende har gjennomgått hensiktsmessig behandling for å bedre inntektsevnen. Arbeidsrettede tiltak skal være gjennomført hvis ikke åpenbare grunner tilsier at dette ikke er hensiktsmessig. Uføretrygden tilsvarende 66 pst. av tidligere inntekt, dvs. gjennomsnittlig inntekt i de tre beste av de fem siste kalenderårene forut for uføretidspunktet. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger grunnbeløpet regnes ikke med i grunnlaget for uføretrygden. Dersom trygdetiden (bosatt og/eller i arbeid i Norge) er mindre enn 40 år, avkortes uføretrygden tilsvarende. Minste årlige ytelse er 2,28 ganger grunnbeløpet for personer som lever sammen med ektefelle/samboer og 2,48 ganger grunnbeløpet for enslige. Den som blir ufør før fylte 26 år på grunn av alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert, er sikret en årlig minsteytelse på hen-

holdsvis 2,66 og 2,91 ganger grunnbeløpet. Det gis behovsprøvd barnetillegg for hvert barn den uføretrygdede forsørger. Uføretrygd og barnetillegg kan fra 1. januar 2016 ikke utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uførhet. Det gjelder egne overgangsregler for mottakere av barnetillegg per 31. desember 2015.

Personer som ikke har mistet hele inntektsevnen, får en gradert uføretrygd tilsvarende den delen av inntektsevnen som er tapt. Det fastsettes en inntektsgrense for den uføretrygdede, som tilsvarende inntekt etter uførhet tillagt 40 pst. av grunnbeløpet. For personer som har fått uførepensjonen omregnet til uføretrygd fra 1. januar 2015, tillegges 60 000 kroner i stedet for 40 pst. av grunnbeløpet til og med 2018. Når inntekten overstiger inntektsgrensen, skal den overstigende inntekten føre til en forholdsmessig reduksjon i uføretrygden. Reduksjonen skjer etter hvor stor andel uføretrygd ved 100 pst. uføretrygd utgjør av inntekten på uføretidspunktet, dvs. etter den enkeltes kompensasjonsgrad. Uføregraden ligger fast selv om uføretrygden blir redusert pga. inntekt.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Utgiftene til uføretrygd økte med 20,1 pst. eller 12 804 mill. kroner fra 2014 til 2015. Totalt var utgiftene til uføretrygd i 2015 på 76 633 mill. kroner mot 63 829 mill. kroner i 2014.

Utgiftsveksten skyldes i hovedsak at uføre har fått økt ytelse som følge av uførereformen, som innebærer økt beskatning av uføretrygden når ytelsen skattlegges som lønnsinntekt. Samlet endring som følge av reformen er anslått å ha en effekt på gjennomsnittlig brutto ytelse i 2015 på om lag 16 pst. Økning i grunnbeløpet i folketrygden i forbindelse med trygdeoppgjøret i 2015 bidrar med en utgiftsøkning på 2,5 pst.

I 1. halvår 2016 er det regnskapsført utgifter på 39 508 mill. kroner til uføretrygd. Dette innebærer en vekst på 4,2 pst. i forhold til samme periode i 2015.

Mottakere av uføretrygd

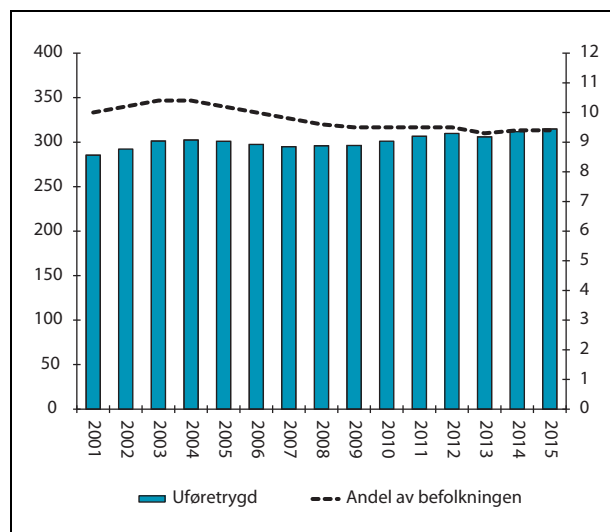
Ved utgangen av 2015 mottok om lag 314 750 personer uføretrygd. Dette er en oppgang på 1,0 pst., eller 2 900 personer sammenlignet med 2014. Ved utgangen av 2015 var 9,4 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år mottakere av uføretrygd. Andelen er uendret fra 2014.

Ved utgangen av juni 2016 mottok om lag 317 700 personer uføretrygd. Antallet har økt med om lag 3 000 mottakere sammenlignet med utgangen av 2015. Ved utgangen av juni 2016 mottok 9,5 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år uføretrygd, en økning på 0,1 prosentpoeng sammenlignet med utgangen av 2015. Veksten i antall uføre fra slutten av 2015 har sammenheng med høy overgang fra arbeidsavklaringspenger, restansenedbygging av uføresaker, samt noe lavere avgang til alderspensjon enn tidligere.

Figur 6.3 viser utviklingen i antall personer som mottok uføretrygd fra 2001 til 2015.³⁸ I perioden fra 2001 til 2003 var det både en økning i antall uføretrygdede og uføretrygdede som andel av be-

folkningen i alderen 18–66 år. Da tidsbegrenset uførestønad ble innført i 2004, fikk mange som tidligere ville fått innvilget uførepensjon i stedet tidsbegrenset uførestønad. Det førte til at antallet uføretrygdede avtok i årene etter at tidsbegrenset uførestønad ble innført. I årene fra 2008 til 2015 økte antallet uføretrygdede igjen, med unntak av en midlertidig nedgang i 2013.

Antall uføretrygdede som andel av befolkningen i alderen 18–66 år avtok etter innføringen av tidsbegrenset uførestønad. Andelen har avtatt eller vært uendret i alle årene i perioden 2003–2013. I 2003 var andelen 10,4 pst. av befolkningen, mens andelen var redusert til 9,3 pst. ved utgangen av 2013. Fra desember 2013 til 2014 økte andelen av befolkningen med uføretrygd igjen svakt til 9,4 pst. Dette skyldes i stor grad at ekstraordinært mange gikk fra arbeidsavklaringspenger til uføretrygd i 2014. Se omtale under kap. 2651 arbeidsavklaringspenger. Under omtalen av Sentrale ytelser i Del I ses utviklingen for de helserelaterte ytelsene gjennom flere år i sammenheng, og betydningen av demografiske endringer og arbeidsmarkedssituasjonen drøftes nærmere.

Figur 6.3 Mottakere av uføretrygd. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2001–2015.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

³⁸ Ved innføringen av uførereformen 1. januar 2015 endret ytelsen navn fra uførepensjon til uføretrygd.

Antall nye mottakere av uføretrygd i løpet av året og prosentvis endring fra året før. 2013–2015

År	Antall nye mottakere av uføretrygd			Prosentvis endring fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2013	23 904	9 973	13 931	-18,4	-18,1	-18,7
2014	32 094	12 864	19 230	34,3	29,0	38,0
2015	30 402	12 982	17 420	-5,3	0,9	-9,4

I 2015 ble det 30 402 nye uføretrygdede. Dette er en nedgang på 1 692 personer sammenlignet med 2014, tilsvarende en reduksjon på 5,3 pst. For menn var det en mindre økning i antall nye mottakere, mens det var en nedgang for kvinner.

Den sterke oppgangen i antall nye uføretrygdede fra 2013 til 2014 må ses i sammenheng med en betydelig vekst i antall personer som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger. I løpet av 1. halvår 2016 ble det om lag 15 900 nye uføretrygdede. Dette er en oppgang på 7,4 pst., eller om lag 1 200 personer sammenlignet med tilsvarende periode i 2015.

Det er flere kvinner enn menn som mottar uføretrygd. Som andel av befolkningen i alderen 18–66 år, mottok 11,2 pst. av kvinnene uføretrygd i 2015, mens tilsvarende andel for menn var 7,7 pst. Dette er uendret i forhold til 2014. Med unntak av aldersgruppen under 34 år, er uføreandelen blant kvinner høyere enn blant menn i alle aldersgrupper. Det er særlig i aldersgruppene fra 50 år og over at kvinners uføreandel er høy, sammenlignet med uføreandelen for menn. Av nye uføretrygdede i 2015 var 57 pst. kvinner. I 2014 var andelen 60 pst.

Om lag 255 000 personer mottok 100 pst. uføretrygd ved utgangen av 2015. Dette tilsvarer 81 pst. av alle uføretrygdede. 19 pst. av de uføretrygdede mottok en ytelse med utbetalingsgrad lavere enn 100 pst.³⁹.

22 pst. av uføretrygdede med 100 pst. uføretrygd hadde inntekt ved siden av ytelsen i 2014. Andelen har vært om lag uendret de siste årene.

Mottakere av uføretrygd under 30 år

Ved utgangen av 2015 mottok om lag 13 000 personer under 30 år uføretrygd. Siden 2006 har antall uføretrygdede under 30 år økt med om lag 5 700 personer. Økningen må ses i sammenheng med at mange unge som senere ble innvilget uføretrygd var mottakere av tidsbegrenset uførestønad i perioden 2004–2010. Økningen i antall har vært størst i aldersgruppen 25–29 år, mens den prosentvis sterkeste veksten har vært i aldersgruppen 20–24 år. Uføre under 30 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe har økt fra om lag 1,1 pst. i 2005 til om lag 1,6 pst. i 2015. Dette er 0,2 prosentpoeng høyere enn på samme tid i 2014.

Yrkesskadetrygd, gammel lovgivning

Yrkesskadetrygden har avtakende betydning, fordi den bare omfatter skader inntruffet før 1971. Utgiftene viser en nedadgående trend over tid. I 2014 utgjorde utgiftene 55,1 mill. kroner, mot 62,8 mill. kroner i 2013. En nedgang på 12,3 pst. i forhold til året før.

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017.

Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 2 204 mill. kroner under kap. 2655, fordelt med 2 203 mill. kroner på post 70 og 1 mill. kroner på post 76.

Post 70 Uføretrygd, overslagsbevilgning

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 2 203 mill. kroner på post 70.

³⁹ Uføregrad fastsettes når en person innvilges uføretrygd. Dersom personen har tapt hele inntektsevnen, settes uføregraden til 100 pst. Den fastsatte uføregraden endres ikke selv om uføretrygden reduseres på grunn av inntekt. Utbetalingsgrad er en betegnelse på hvor stor andel av uføretrygden som utbetales. Det vil si at når en uføretrygdet har inntekt over inntektsgrensen settes uføretrygden ned.

I 2017 er det lagt til grunn gjennomsnittlig antall mottakere av uføretrygd på 322 780 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling per mottaker på 259 650 kroner.

Med virkning fra 1. september 2016 har gifte og samboende uføre som mottar en uføretrygd omregnet fra uførepensjon fått en økning i sin uføretrygd tilsvarende 5 pst. av grunnbeløpet. Dette er en oppfølging av Stortingets vedtak i budsjettet for 2016 om økt grunnpensjon til gifte/samboende alderspensjonister, samt tidligere uførepensjonister som fikk med en grunnpensjon på 85 pst. i omregningen til uføretrygd.

Endringen innebærer 312 mill. kroner i merutgifter i 2017 under kap. 2655, post 70.

Fra 2016 er det innført en viss innstramming i retten til behovsprøvd barnetillegg som innebærer at uføretrygd og barnetillegg ikke skal kunne utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uføret. For uføretrygdede som hadde krav på barnetillegg per 31. desember 2015 blir det nye regelverket gradvis innfaset gjennom en overgangsperiode på tre år. Endringen innebærer en reduksjon i utgiftene under kap. 2655, post 70 på 5 mill. kroner i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 83 810 mill. kroner.

Post 75 Menerstatning ved yrkesskade, overslagsbevilgning

Utgiftene på posten har de senere år vært relativt stabile. I 2015 var utgiftene på 99,1 mill. kroner, mens vedtatt budsjett for 2016 er 100 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 100 mill. kroner.

Post 76 Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter til uførepensjon for yrkesskader inntruffet før 1971 og utgiftene for denne posten faller marginalt fra år til år.

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 1 mill. kroner på post 76.

For 2017 foreslås en bevilgning på 43 mill. kroner.

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 119 675	9 582 440	9 584 140	0,0
	Sum kategori 29.60	9 119 675	9 582 440	9 584 140	0,0

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	9 119 675	9 582 440	9 584 140	0,0
	Sum kategori 29.60	9 119 675	9 582 440	9 584 140	0,0

Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 818 153	1 870 000	1 867 000	
71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 647 946	1 670 000	1 632 000	
73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	134 537	155 000	133 000	
74	Tilskudd til biler	657 836	721 000	709 500	
75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 708 692	2 810 000	2 918 700	
76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	249 867	275 000	271 200	
77	Ortopediske hjelpemidler	1 274 020	1 400 000	1 305 000	
78	Høreapparater	585 309	635 000	700 000	
79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	43 315	46 440	47 740	
	Sum kap. 2661	9 119 675	9 582 440	9 584 140	

Overført fra 2015 til 2016:
Post 79: 8 540 000 kroner

Hovedtrekk ved regelverket

Kapitlet omfatter grunnstønad, hjelpestønad og hjelpemidler, dvs. stønad til alle typer hjelpemidler for personer med varig nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, arbeidslivet og i tilknytning til utdanning etter reglene i folketrygdloven kapittel 6 og 10.

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom, skade eller lyte har visse ekstrautgifter eller som trenger særskilt tilsyn og pleie.

Grunnstønad gis til bestemte formål, bl.a. til drift av tekniske hjelpemidler, transport og fordyret kosthold ved diett. Den laveste satsen er 8 040 kroner i året per 1. januar 2016 og høyeste sats er 40 152 kroner.

Hjelpestønad kan gis til den som har særskilt behov for tilsyn og pleie på grunn av varig sykdom eller skade. Stønaden gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold. Ordinær hjelpestønad er 14 412 kroner i året per 1. januar 2016. Forhøyet hjelpestønad, som kan tilstås til barn og unge under 18 år med særskilt behov for tilsyn og pleie, er 2, 4 eller 6 ganger ordinær hjelpestønad. Høyeste sats er 86 472 kroner i året per 1. januar 2016.

Gis hjelpestønad til barn, er det vanligvis foreldrene som mottar stønaden som verge for barnet. Hjelpestønad er en skattefri kontant ytelse som kan benyttes til å kjøpe hjelp.

Stortinget vedtar satsene for grunn- og hjelpestønad i eget romertallsvedtak. Forslag til satser for 2017 framgår av budsjettforslaget for 2017.

Folketrygden kompenserer for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for personer som har varig sykdom, skade eller lyte. Det gis stønad til tiltak som er nødvendige

og hensiktsmessige for at vedkommende skal bli i stand til å skaffe seg eller beholde arbeid eller for å bedre funksjonsevnen i dagliglivet. Denne stønaden gis i form av utlån, tilskudd eller lån til bl.a. hjelpemidler, høreapparat og motorkjøretøy eller annet transportmiddel. Det kan også gis stønad til ombygging av maskiner og tilrettelegging av fysisk miljø på arbeidsplassen. Stønaden gis også i form av tjenester som lese- og sekretærhjelp for blinde og svaksynte, tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde.

Rapport

Grunn- og hjelpestønad

Utgifter til grunnstønad i 2015 var 1 818 mill. kroner, mot 1 806 mill. kroner i 2014. Utgifter til hjelpestønad i 2015 var 1 648 mill. kroner, mot 1 680 mill. kroner i 2014.

Utgiftsutvikling for grunn- og hjelpestønad i perioden 2013–2015 (mill. kroner)

	2013	2014	2015
Grunnstønad	1 765,1	1 806	1 818
Hjelpestønad	1 689,9	1 680	1 648

Tabellene under viser antall grunn- og hjelpestønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2015. Ved utgangen av 2015 mottok til sammen 120 300 personer grunnstønad og nær 74 300 personer hjelpestønad. Antall mottakere er litt lavere enn i 2014.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2015.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	120 310	13 049	74 466	32 785
Sats 1	50 262	4 254	28 256	17 752
Sats 2	9 187	853	5 635	27 699
Sats 3	19 848	667	12 828	6 353
Sats 4	37 193	6 972	24 871	5 350
Sats 5	2 589	229	1 875	485
Sats 6	1 231	74	1 001	156

Nær 41 pst. av grunnstønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2015.

Ved utgangen av 2015 var i alt 4 006 nye personer tilkjent grunnstønad, mens 5 778 nye personer var tilkjent hjelpestønad.

Antall hjelpestønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2015.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	74 296	31 406	26 608	16 288
Sats 0	12 799	-	4 171	8 628
Sats 1	38 449	8 487	22 318	7 646
Sats 2	16 364	16 275	75	14
Sats 3	5 139	5 119	18	-
Sats 4	1 545	1 525	20	-

Ordningen med hjelpestønad til hjelp i huset (sats 0) ble avvirket for nye tilfeller i 1992. Om lag 52 pst. av hjelpestønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2015. Det er i hovedsak barn og ungdom i alderen 0–17 år som mottar hjelpestønad etter sats 2–4.

Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Utgiftene på denne posten var 134,5 mill. kroner i 2015, mot 146,6 mill. kroner i 2014.

Dette er en sammensatt post med flere typer ytelser. Utgifter til tolkehjelp for hørselshemmede

i arbeid og i utdanning har hatt en betydelig økning de siste årene, men gikk noe ned i 2015. Det er økt behov for tolking fordi flere unge hørselshemmede tar høyere utdanning. Det har også vært økt satsing på tolking i arbeidslivet gjennom ordningen med tolk på arbeidsplass, som ble gjort permanent og landsomfattende i 2015.

Antall søknader om tilrettelegging på arbeidsplassen var i 2015 på samme nivå som i 2014, mens utgiftene har gått noe ned. I hovedsak gis stønaden til dette formålet i form av lån og tilskudd.

Utgiftsutvikling for de enkelte stønadene i perioden 2013–2015 (mill. kroner)

	2013	2014	2015
I alt	133,4	146,6	134,5
Lån og tilskudd til tilrettelegging til arbeid	26,6	31,5	26,8
Tolkehjelp døve	81,5	93,1	86,9
Tolkehjelp døvblinde	8,0	4,6	4,7
Lese- og sekretærhjelp	15,9	17,4	16,1
Avgifter	1,4		

Tilskudd til biler

Utgiftene til stønad til bil var 658 mill. kroner i 2015 mot 743 mill. kroner i 2014, som er en nedgang på 11,5 pst.

Det kan gis økonomisk tilskudd til ordinære biler (gruppe 1) til arbeid og utdanning, eller

rente- og avdragsfrie lån til spesielt tilpassede biler (gruppe 2). Fra 1. januar 2015 er stønad til bil i gruppe 1 begrenset til å gjelde bil til arbeid og utdanning. Utgiftene til dette formålet har derfor gått sterkt ned. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid har blitt kortere.

For biler i gruppe 2 har antall søknader i 2015 gått opp med om lag 15 pst. Antall innvilgede saker økte med 6,6 pst. Mange av disse kom mot slutten av året og blir dermed utgiftsført året etter, slik at utgiftene også til bil i gruppe 2 gikk noe ned. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid er omtrent stabil.

For å begrense antall urealistiske søknader og for å få raskere saksbehandling prioriterer Arbeids- og velferdsetaten å gi best mulig veiledning og informasjon på nett og via selvbetjeningsløsningen for søknad som ble innført i september 2015.

Utgiftsutvikling på de enkelte stønadene på bilområdet, hele året i perioden 2013–2015 (mill. kroner)

	2013	2014	2015
I alt	754,5	743,0	657,9
Kjøp av bil gruppe 1	117,9	119,6	79,5
Kjøp av bil gruppe 2	340,1	331,1	317,0
Utstyr, ombygging, kjøreopplæring	326,2	296,9	265,2
Innbetaling gjeldsoppgjør, mv.	-29,6	-3,9	-3,7

Om lag 87 pst. av de samlede utgiftene til utstyr, ombygging og kjøreopplæring gjelder biler i gruppe 2. Innbetalingene ved gjeldsoppgjør er gradvis flyttet over til kap. 5701, post 88.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgiftene på denne posten var 2 709 mill. kroner i 2015. Det er en økning på 1,8 pst. fra 2014, da utgiftene var 2 662 mill. kroner. De største utgiftspostene i 2015 var hjelpemidler til husholdning og bolig (688 mill. kroner), kommunikasjons- og datahjelpemidler (524 mill. kroner) og elektrisk rullestol (453 mill. kroner).

I 2015 var det 134 651 brukere som mottok et eller flere utlån gjennom hjelpemiddelsentralene. Dette er en økning på 3,2 pst. fra 2014. Det var i tillegg om lag 20 650 brukere som fikk service på hjelpemidler, og 17 500 som fikk råd, veiledning mv. Om lag 10 pst. av alle registrerte hjelpemiddelbrukere er barn og unge under 18 år. Andelen i yrkesaktiv alder er om lag 37 pst. Rundt 53 pst. av brukerne er personer over 67 år. Kommunene satser i stor grad på hjemmebasert omsorg i egne boliger framfor institusjoner, noe som bidrar til økt behov for utlån av hjelpemidler.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Utgiftene på denne posten var 249,9 mill. kroner i 2015. Det var en økning på 5,1 pst. fra 2014. Det meste av utgiftene er knyttet til tilpasningskurs og annen opplæring, reise og utprøving av ulike hjel-

pemidler, tolkehjelp for døve og døvblinde og førerhunder. De samlede utgiftene relatert til tolkehjelp for døve og døvblinde i arbeid og i dagliglivet ble redusert fra om lag 161 mill. kroner i 2014, til om lag 153 mill. kroner i 2015.

Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene til ortopediske hjelpemidler var 1 274 mill. kroner i 2015. Det var en økning på 4,9 pst. fra 2014. De største produktgruppene det ble gitt støtte til i 2015 var ortoser og fotsenger (510 mill. kroner), proteser (340 mill. kroner) og fottøy (337 mill. kroner). Utgiftsveksten henger først og fremst sammen med antall produserte hjelpemidler og økte materialkostnader.

Høreapparater og tinnitusmaskerere

De samlede utgiftene på denne posten var på 585 mill. kroner i 2015. Det var en økning på 11,6 pst. fra 2014. Innkjøpsordningen for høreapparater og tinnitusmaskerere er fra 2012 endret slik at Arbeids- og velferdsetaten skal utbetale stønaden når bruker får apparatet endelig utlevert etter utprøving og tilpasning.

I 2015 ble det kjøpt inn 87 435 høreapparater og 2 392 tinnitusmaskerere gjennom folketrygden, mot 81 169 høreapparater og 2 236 tinnitusmaskerere i 2014.

Utgifter til reparasjoner var på 6,5 mill. kroner i 2015, som var en økning på 1,4 pst. fra 2014. Tinnitusmaskerere representerte en total kostnad på om lag 6 mill. kroner i 2015.

Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Det ble levert ut hjelpemidler til 46 mill. kroner i 2015, og det ble innbetalt egenandel på om lag 2,7 mill. kroner. 1. halvår 2016 var utgiftene til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år 17,3 mill. kroner. Det ble innbetalt egenandel på om lag 1,2 mill. kroner.

Budsjettforslag 2017

Post 70 Grunnstønad, overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall grunnstønadmottakere på 119 410 i 2016 og 118 810 i 2017. Det foreslås nominell videreføring av satsene. Følgende satser foreslås fra 1. januar 2017:

- Sats 1: 8 040 kroner
- Sats 2: 12 276 kroner
- Sats 3: 16 104 kroner
- Sats 4: 23 724 kroner
- Sats 5: 32 148 kroner
- Sats 6: 40 152 kroner

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 867 mill. kroner.

Post 71 Hjelpetønad, overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall hjelpetønadmottakere på 73 600 i 2016 og 72 860 i 2017. Det foreslås nominell videreføring av satsene. Følgende satser foreslås fra 1. januar 2017:

- Sats 0: 13 404 kroner
- Sats 1: 14 412 kroner
- Sats 2: 28 824 kroner
- Sats 3: 57 648 kroner
- Sats 4: 86 472 kroner

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 632 mill. kroner.

Post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

For 2016 er det lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 6 pst. og en prisøkning på 2,6 pst. For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 0 pst. og en prisøkning på 2,6 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 133 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til biler

Det er lagt til grunn en volumvekst på 3 pst. og en prisøkning på 3,25 pst. i 2016. For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 1 pst. Tilskuddsrammen for stønad til bil gruppe 1 foreslås nominelt videreført i 2017. For stønad til bil gruppe 2 er det lagt til grunn en prisøkning på 2,25 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 709,5 mill. kroner.

Post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 1 pst. og en prisøkning på 3,25 pst. For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 1 pst. Det foreslås en nominell videreføring av tilskuddssatsene under denne posten i 2017. For øvrige stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 2,25 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2 918,7 mill. kroner.

Post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Folketrygden gir rett til tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde i situasjoner der dette er nødvendig og hensiktsmessig for å bedre funksjonsevnen i arbeidslivet eller dagliglivet. Regjeringen vil sikre at døvblinde har en reell mulighet til deltakelse i trening og fritidsaktiviteter. Det foreslås derfor å utvide retten til tolke- og ledsagerhjelp i folketrygden, slik at døvblinde kan få rett til ledsager med tolkekompetanse som kan bidra til at den døvblinde får bedret sine muligheter til å delta i fritidsaktiviteter. Dette vil bl.a. omfatte ledsaging i forbindelse med fysisk aktivitet, handleturer, kafébesøk og kulturelle begivenheter.

Det framgår i dag av rundskriv at retten til tolke- og ledsagerhjelp fra folketrygden i hovedsak er knyttet til brukerens behov for kommunikasjon med andre. Det foreslås å utvide retten til tolke- og ledsagerhjelp slik at det er tilstrekkelig med et behov for å få tolket omgivelsene og/eller kommunisere. Det skal ikke lenger stilles et absolutt vilkår om at brukeren skal kommunisere med andre personer enn tolken.

Kommunene har i dag ansvar for å tilby personlig assistanse, herunder praktisk bistand, opplæring og støttekontakt. Dette er hjemlet i helse- og omsorgstjenesteloven. Av folketrygdlovens § 10-8 framgår det at retten til ytelsene faller bort i den utstrekning det kommer inn under ansvarsområdet i annen lovgivning. Etter dagens regelverk har døvblinde ikke rett til tolke- og ledsagerhjelp fra folketrygden for å dekke rene ledsageroppdrag, siden dette er et kommunalt ansvar. Det vil derfor være nødvendig med en lovendring ved at det i folketrygdlovens § 10-8 gjøres et unntak for tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde. Utvidelsen av folketrygdens ansvar omfatter ikke hjelp i hjemmet (egenomsorg, husstell og personlig stell) og rene transportoppdrag. Dette skal fortsatt være et kommunalt ansvar.

Det framgår av forarbeider til loven at rett til stønad i forbindelse med dagliglivet som hovedregel ikke skal anses å omfatte hjelpemidler (herunder tolke- og ledsagerhjelp) i forbindelse med trening, sport og hobby (fritidsaktiviteter) (Ot.prp. nr. 10 (2003–2004)). Den foreslåtte utvidelsen innebærer at definisjonen av dagliglivet i folketrygdloven § 10-6 må endres ved at det gjøres et unntak fra den generelle begrensningen for tolke- og ledsagerordningen når det gjelder fritidsaktiviteter. Det skal fortsatt gjøres en nødvendighetsvurdering i forhold til omfang av lange og ressurskrevende prosjekter.

Budsjetteffekten av tiltaket for 2017 anslås til 18,3 mill. kroner. Det foreslås å øke bevilgningen med 7,1 mill. kroner på kap. 605, post 01 og 6,2 mill. kroner på kap. 2661, post 76. I tillegg skal midlene som ble bevilget i statsbudsjettet for 2015 til en styrking av tolketjenesten for å kunne drive mer systematisk opplæring av kommunale ledsagere av døvblinde benyttes til dette formålet, jf. omtale under kap. 605, post 01.

For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 0 pst. og en prisøkning på 2,6 pst. For 2017 er det lagt til grunn en prisøkning på 2,6 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 271,2 mill. kroner.

Post 77 Ortopediske hjelpemidler

For 2016 er det lagt til grunn volumnedgang på 2 pst. og en prisøkning på 3,25 pst. For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 0 pst. Det foreslås en nominell videreføring av tilskuddssatsene under denne posten i 2017. For øvrige stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 2,25 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 305 mill. kroner.

Post 78 Høreapparater

For 2016 er det lagt til grunn en volumvekst på 8 pst. og en prisøkning på 2,5 pst. For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 8 pst. Maksimal prisgrense for analoge høreapparater uten propp, analoge høreapparater med propp, digitale høreapparater og tinnitusmaskerere foreslås nominelt videreført i 2017. For andre stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 2,25 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 700 mill. kroner.

Post 79 Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Posten er rammestyrkt. For 2017 er det lagt til grunn en prisøkning på 2,25 pst.

For 2017 foreslås en bevilgning på 47,7 mill. kroner.

Programkategori 29.90 Diverse inntekter

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
5701	Diverse inntekter	2 078 364	2 029 480	2 007 940	-1,1
	Sum kategori 29.90	2 078 364	2 029 480	2 007 940	-1,1

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-29	Salg av varer og tjenester	68 584			
50-89	Overføringer fra andre	2 009 780	2 029 480	2 007 940	-1,1
	Sum kategori 29.90	2 078 364	2 029 480	2 007 940	-1,1

Kap. 5701 Diverse inntekter

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
03	Hjelpemiddelsentraler m.m.	68 584			
71	Refusjon ved yrkesskade	904 057	943 480	937 440	
73	Refusjon fra bidragspliktige	270 659	270 000	250 000	
80	Renter	745	1 700	1 700	
86	Innkreving feilutbetalinger	799 859	718 000	718 000	
87	Diverse inntekter	34 460	35 300	35 800	
88	Hjelpemiddelsentraler m.m.		61 000	65 000	
	Sum kap. 5701	2 078 364	2 029 480	2 007 940	

Post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Posten omfattet til 2015 bl.a. salg av hjelpemidler og biler. Fra 2016 regnskapsføres alle inntektene under kap. 5701, ny post 88 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Post 71 Refusjon ved yrkesskade

Bakgrunn

En vesentlig del av folketrygdens utgifter ved yrkesskade blir finansiert av arbeidsgivere ved en refusjonsordning knyttet til den obligatoriske yrkesskadeforsikringen etter lov av 16. juni 1989 nr. 65.

Refusjonen skjer gjennom en fastsatt prosent/sats/refusjonssats av de faktiske erstatningsutbetalinger fra forsikringsselskapene. Refusjonssatsen skal således avspeile forholdet mellom trygdens utgifter og erstatningsutbetalingene, men tar ikke sikte på å få dekket de faktiske trygdeutgifter i de enkelte yrkesskadetilfeller.

Av praktiske grunner følger oppgjørsåret kalenderåret, men forsikringsselskapene kan først ha oppgjøret ferdig beregnet og utbetalt 1. mars i det etterfølgende året. Fra 1. januar, fram til forfall 1. mars, blir selskapene belastet renter i henhold til dagslansrenten i Norges Bank.

Nærmere om folketrygdens utgifter og refusjonsinntekter ved yrkesskade

Folketrygdens faktiske utgifter ved yrkesskade er langt større enn beløpet som blir refundert. Dette skyldes at stønadsarter, i hovedsak korttidsytelser som sykepenger og utgifter til helsetjenester, er holdt utenfor refusjonsordningen. Refusjonsordningen omfatter heller ikke enkelte persongrupper som hører inn under det offentliges ansvar, som for eksempel skoleelever og innsatte i fengsler.

I tabellen nedenfor framgår de faktiske refusjonsinnbetalinger som folketrygden har fått fra forsikringsselskapene fra og med 2010 og til og med juni 2016 (nominelt og i mill. kroner).

Refusjonsinnbetalinger fra forsikringsselskapene

	2010	2011	2012	2013	2015	2016
Inntekt	972	932	821	835	904	930

Refusjonssatsen har vært fastsatt til 120 pst. av erstatningsutbetalingene siden 1991, da ordningen ble innført. Departementet vil bemerke at refusjonsordningen bygger på en forenklet modell basert på at man medregner de kapitaliserte uføreytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke medregnes. Refusjonssatsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2016

For 2017 foreslås en bevilgning på 937,4 mill. kroner.

Post 73 Refusjon bidragspliktige

Det tas refusjon for utbetalt bidragsforskott (se kap. 2620, post 76) i innbetalt bidrag fra bidragspliktige for samme periode, maksimalt tilsvarende det beløp som er utbetalt i forskott.

I 2015 ble det innbetalt 270,6 mill. kroner fra bidragspliktige. Dette utgjør nær en tredel av utbetalt forskott på kapittel 2620 post 76.

Anslagene som legges til grunn på denne posten, utgjør en andel av det beløp som forventes utbetalt i bidragsforskott i samme periode. Det anslås at inntektene i 2017 vil utgjøre om lag 35 pst. av utgiftene på kap. 2620, post 76.

For 2017 foreslås en bevilgning på 250 mill. kroner.

Post 80 Renter

Posten gjelder vesentlig renteinntekter av lån og innskudd for kontorlokaler.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1,7 mill. kroner.

Post 86 Innkreving feilutbetalinger

Posten omfatter inntekter fra tilbakebetaling av for mye utbetalt til stønadsmottaker.

For 2017 foreslås en bevilgning på 718 mill. kroner.

Post 87 Diverse inntekter

Posten består i det vesentlige av følgende inntekter:

- Purregebyr
- Rettsgebyr fra skyldner
- Straffegebyr fra a/a register
- Renter og avdrag på attføringslån

Som følge av forslag om å prisjustere rettsgebyret med 2,3 pst., foreslås bevilgningen under kap. 5701, post 87 økt med 0,5 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 35,8 mill. kroner.

Post 88 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Fra 2016 består posten av inntekter fra bl.a. salg av hjelpemidler og biler, jf. omtale på post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

For 2017 foreslås en bevilgning på 65 mill. kroner.

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2541	Dagpenger	13 764 148	15 264 000	16 300 000	6,8
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	809 553	860 000	975 000	13,4
Sum kategori 33.30		14 573 701	16 124 000	17 275 000	7,1

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	14 573 701	16 124 000	17 275 000	7,1
Sum kategori 33.30		14 573 701	16 124 000	17 275 000	7,1

Kap. 2541 Dagpenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	13 764 148	15 264 000	16 300 000	
Sum kap. 2541		13 764 148	15 264 000	16 300 000	

Hovedtrekk ved regelverket

Dagpengeordningens hovedformål er å gi delvis kompensasjon i en begrenset periode for bortfall av arbeidsinntekt ved arbeidsledighet. Dagpengene beregnes på grunnlag av tidligere arbeidsinntekt. Det vil si at det er et betydelig innslag av forsikring innebygget i ordningen. Ordningen er også et viktig fordelingspolitisk virkemiddel, og inngår i det sosiale sikkerhetsnettet. Samtidig er ordningen utformet med sikte på å motivere til aktiv jobbsøking, bl.a. gjennom aktivitetskrav, mobi-

litetskrav og sanksjoner. Dette gjør dagpengeordningen til et viktig arbeidsmarkedspolitisk virkemiddel som skal bidra til økt overgang til arbeid. Departementet legger opp til at dagpengeordningens krav til mobilitet og disponibilitet skal praktiseres konsekvent.

Rapport

Flere mottakere av dagpenger

I gjennomsnitt mottok om lag 67 150 personer dagpenger i 2015. Antallet dagpengemottakere

økte fra om lag 53 700 i 2013 til om lag 58 800 i 2014. Økningen fortsatte i 2015 og inn i 2016. I 1. halvår 2016 var det om lag 78 500 dagpengemottakere. Økningen har bl.a. sammenheng med et økt antall registrerte ledige og en økt andel ledige med rett til dagpenger.

I 2015 var utgiftene til dagpenger på om lag 13,8 mrd. kroner. I 1. halvår 2016 summerte utgif-

tene over dagpengekapittelet seg til om lag 8 mrd. kroner. Dette er en økning på rundt 11 pst. sammenlignet med 1. halvår 2015.

Tabellen nedenfor viser omfang og sammensetning av dagpengemottakere for 2014, 2015 og 1. halvår 2016.

Gjennomsnittlig antall dagpengemottakere, 2014 – 1. halvår 2016

	2014	2015	1. halvår 2015	1. halvår 2016
Helt ledige ikke permitterte	38 140	42 275	42 182	46 366
Helt ledige permitterte	1 727	3 071	2 756	5 079
Delvis ledige ikke permitterte	12 385	13 692	14 159	15 521
Delvis ledige permitterte	1 382	1 952	1 722	3 782
Andre (inkl. tiltaksdeltakere)	5 158	6 140	5 952	7 760
Sum	58 792	67 130	66 771	78 508

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Gjennomsnittlig mottok dagpengemottakere dagpenger i 21 uker i 2015. Dette er en reduksjon på en uke sammenlignet med 2014. Flertallet av dagpengemottakerne er helt ledige arbeidssøkere (inkl. helt permitterte). I 2015 var det gjennomsnittlig om lag 45 350 personer i denne gruppen. I 1. halvår 2016 var det i gjennomsnitt om lag 51 450 helt ledige dagpengemottakere. Dette er en økning på om lag 13 pst. fra 1. halvår 2015.

Permitteringer finner først og fremst sted i industrien og i bygg og anlegg. Omfanget av permitteringer varierer mye over konjunktorene og gjennom året. Fra 2014 til 2015 økte antall permitterte med om lag 62 pst. I 1. halvår 2016 har antall permitterte fordoblet seg sammenlignet med 1. halvår 2015 og økte til 8 860 helt og delvis permitterte. Om lag 60 pst. var helt permittert. Økningen må delvis ses i sammenheng med endringene i permitteringsreglene som ble iverksatt 1. juli 2015.

Budsjettforslag 2017

Post 70 Dagpenger, overslagsbevilgning

I Revidert nasjonalbudsjett for 2016 ble bevilgningen økt til 15 998 mill. kroner.

Den anslåtte utgiftsøkningen fra 2016 til 2017 skyldes bl.a. noe flere dagpengemottakere og økt gjennomsnittlig utbetaling som følge av lønnsvekst i 2016. Økningen må også ses i sammenheng med at Regjeringen har endret permitteringsregelverket og iverksatt en rekke endringer i dagpengeregelverket som gjør det lettere å kombinere dagpenger med utdanning og bedrer mulighetene for å etablere egen næringsvirksomhet med dagpenger, jf. nærmere omtale under resultatområde 2, hovedmål 1.

For 2017 foreslås en bevilgning på 16 300 mill. kroner.

Kap. 5705 Refusjon av dagpenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	28 517	35 000	30 000
71	Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge		500	200
	Sum kap. 5705	28 517	35 500	30 200

Budsjettforslag 2017

Post 70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs

Arbeids- og velferdsetaten kan forskuttere lønns- og garantimidler i form av dagpenger dersom vilkårene for dekning gjennom lønnsgarantiordningen er tilstede. Arbeids- og velferdsetaten fremmer refusjonskrav i konkursboet for utbetalte dagpenger når det blir klart at det vil bli utbetalt lønns- og garantimidler til arbeidstaker.

For 2017 foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner.

Post 71 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge

Arbeids- og velferdsetaten kan søke refusjon for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land. Tilsvarende kan andre EØS-land kreve refusjon fra Norge for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i det andre EØS-landet og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i Norge. Mellom de nordiske landene er det inngått en avtale om å ikke kreve slik refusjon.

For 2017 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>	809 553	860 000	975 000
	Sum kap. 2542	809 553	860 000	975 000

Hovedtrekk ved regelverket

Lønnsgarantiordningen skal, på visse vilkår, dekke arbeidstakerens utestående krav på lønn mv. når arbeidsgiver går konkurs, jf. lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

Ordnningen forvaltes av NAV Lønnsgaranti, mens Arbeids- og sosialdepartementet er klageinstans og har ansvar for lønns- og garantiregelverket. I tillegg til skriftlig søknadsbehandling innebærer også lønns- og garantiarbeidet muntlig informasjon og veiledning om garantiordningen til bl.a. arbeidstakere, bobestyrere og tingretter.

Lønnsgarantiordningen omfatter arbeidsforhold der det skal betales arbeidsgiveravgift til folketrygden. Unntatt fra ordningen er selvstendig næringsdrivende, oppdragstakere og arbeidstaker som har hatt en eierandel i virksomheten på minst 20 pst., med mindre vedkommende kan sannsynliggjøre at han/hun ikke har hatt vesentlig innflytelse over driften.

De krav som kan dekkes gjennom lønns- og garantiordningen er lønn og annet arbeidsvederlag for maksimalt seks måneder. Lønnskravet må ikke være forfalt lenger tilbake enn 12 måneder før fristdagen i konkursen. Opptjente feriepenger kan dekkes for samme år som fristdagen og året før.

Pensjonsytelser og erstatning for tapt arbeidsvederlag kan dekkes for maksimalt seks måneder. I tillegg kan renter av utestående lønnskrav inntil fristdagen og eventuelle inndrivelseskostnader dekkes.

Den maksimale dekningen er begrenset til et bruttobeløp tilsvarende to ganger folketrygdens grunnbeløp på fristdagen. I tillegg kan man få dekket rimelige omkostninger i forbindelse med konkursbegjæringen.

Rapport

Antall konkurser på landsbasis og antall foretaks konkurser, antall ansatte, ansiennitet og lønnsnivå

Antall konkurser på landsbasis og antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen

År	2012	2013	2014	2015
Antall konkurser	3 814	4 564	4 803	4 462
Herav antall foretaks konkurser ¹	2 763	3 253	3 434	3 328
Antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen	1 850	2 124	2 267	2 081

¹ Med Foretaks konkurser menes konkurser i foretak med ansatte arbeidstakere. I tabellmaterialet er det derfor skilt mellom antall konkurser totalt og antall foretaks konkurser, hvor personlige konkurser og enkeltmannsforetak er skilt ut.

Utviklingen i antall konkurser og nye saker inn til lønnsgarantiordningen fra 2012 til 2013 var økende. Antall foretaks konkurser og nye saker har i perioden 2013–2014 økt med hhv. 5,6 pst. og 6,7 pst. Fra 2014 til 2015 gikk antall foretaks konkurser ned med 3,1 pst. og antall nye saker ble redusert med 8,2 pst. Per andre kvartal i 2016 har likevel antall konkurser igjen økt med 2,4 pst. og antall nye saker har i samme periode økt med 4,8 pst. Fra 2013 til 2014 var det en nedgang i antall berørte ansatte på 13,8 pst. Fra 2014 til 2015 er det igjen en økning i antall berørte ansatte på 10,6 pst. Dette vil kunne trekke i retning av flere personer med lønnskrav i garantiordningen og dermed økte utgifter.

i de bedrifter som rammes av konkurs påvirker utbetalingenes samlede størrelse i lønnsgarantiordningen. Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen er slik konjunkturavhengige. Økonomien i det enkelte år har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innbetaling av dividende. Utover dette vil svingninger i restansesituasjonen i NAV Lønnsgaranti kunne påvirke utgiftene i de enkelte år.

Utbetalingene ett år refererer seg i hovedsak til innkomne saker i utbetalingsåret, samt innkomne saker foregående år. Bobestyrere vil ofte måtte bruke noe tid på å få oversikt over konkursboet. Det vil derfor kunne ta litt tid før kravene sendes inn.

Post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter for staten i henhold til lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

Budsjettforslag 2017

Antall konkurser ble redusert i 2015 i forhold til 2014, men har igjen hatt en økning hittil i 2016. Antallet forventes fortsatt å være høyt videre framover. Som en effekt av dette forventes antall saker inn til garantiordningen fortsatt å kunne øke, og dette vil gi en økning i utgiftene. Samlet sett forventes på bakgrunn av disse endringene en økning på 115 mill. kroner sett i forhold til saldert budsjett for 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 975 mill. kroner.

Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02	Dividende	184 685		
70	Dividende		205 000	220 000
	Sum kap. 5704	184 685	205 000	220 000

Hovedtrekk ved ordningen

Dividende innbetales ved at staten tre inn i arbeidstakernes prioriterte dividendekrav i konkursboet, når arbeidstakere får utbetalt lønnsgarantimidler.

Dividenden kan til en viss grad ses i sammenheng med endringene i utbetalingene, samt den generelle økonomiske situasjon i boene. Innbetalingene relaterer seg både til inneværende og tidligere års utbetalinger. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innkreving av dividende. Dette kan igjen ha sammenheng med sammensetningen av hvilke bransjer/næringer som har økonomiske problemer. En annen påvirkningsfaktor kan være bobestyrers muligheter og ressurser i forbindelse med inndrivning av midler til boet. Det er slik et betydelig etterslep i dividenden i forhold til utbetalingene.

Rapport

I 2012, 2013 og 2014 ble det innbetalt dividende tilsvarende 205 mill. kroner, 165 mill. kroner og 193 mill. kroner. I 2015 var innbetalingene på 185 mill. kroner. Dette var en nedgang på 4,1 pst. i forhold til 2014.

Dekningsgraden ble sterkt redusert fra 2012 til 2013 og var relativt høy i 2014. I 2015 og hittil i 2016 har dekningsgraden vært relativt lav.

Post 70 Dividende

For 2017 forventes dekningsgraden på nivå med 2015 og 2016, men på bakgrunn av forventet økning i utbetalingene forventes også en økning i dividenden.

For 2017 foreslås en bevilgning på 220 mill. kroner.

Resultatområde 3 Pensjon

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for folketrygdens pensjoner, og for store deler av den øvrige lovgivningen på pensjonsområdet, herunder offentlig tjenestepensjon og privat og offentlig AFP.

Pensjonspolitikken har to hovedmål:

- Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Pensjonsreformen trådte i kraft fra 2011 med bl.a. fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 til 75 år.

Departementet har tre underliggende virksomheter som administrerer pensjonsordninger, Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn.

Arbeids- og velferdsetaten administrerer folketrygdens alderspensjon. Etatens arbeid med pensjoner er i hovedsak omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, sammen med etatens arbeid på de øvrige stønadsområdene. Statens pensjonskasse administrerer tjenestepensjonsordningen for statsansatte og for store deler av undervisnings- og forskningssektoren med flere. Pensjonstrygden for sjømenn yter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år. Ordningen finansieres ved avgifter fra sjømenn og rederier, samt ved tilskudd fra staten.

Etter resultatområdeomtalen følger omtale av relevante budsjettkapitler under programkategoriene 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse, 09.60 Kontantytelser 29.70 Alderdom og 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Mål for pensjonspolitikken

Hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Hovedmålet for pensjonspolitikken er å sikre et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Pensjonssystemet skal sikre både dagens og kommende generasjoner forutsigbare og gode pensjoner. Det må ha en god likestillings- og for-

delingsprofil, oppleves som rettferdig av den enkelte og ha god oppslutning i befolkningen. Videre må pensjonssystemet gi gode insentiver til arbeid, være fleksibelt slik at den enkelte selv kan tilpasse seg sine behov og ønsker, og være mest mulig oversiktlig og forutsigbart.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Levealderen i befolkningen øker stadig. I 1980 var forventet levealder for menn 72 år, og for kvinner 79 år. I 2015 hadde menns og kvinners forventede levealder økt til henholdsvis 80 år og 84 år. Forventet levealder anslås å øke videre til 86 år for menn og 88 år for kvinner i 2050. Som følge av at flere tar høyere utdanning, kommer mange senere ut i yrkeslivet enn tidligere. Antall yrkesaktive per pensjonist har sunket fra nær fire da folketrygden ble etablert i 1967, til 2,4 i 2014, og forventes å reduseres ytterligere til 1,7 i 2050.

Aldringen av befolkningen vil føre til en sterk økning i pensjonsutgiftene i folketrygden, og det er bl.a. på denne bakgrunn at pensjonssystemet er lagt om. Pensjonsreformen bidrar over tid til å dempe veksten i offentlige pensjonsutgifter og til å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid, og fungerer slik sett etter hensikten ved at verdiskapingen og evnen til å finansiere pensjonsutgiftene styrkes.

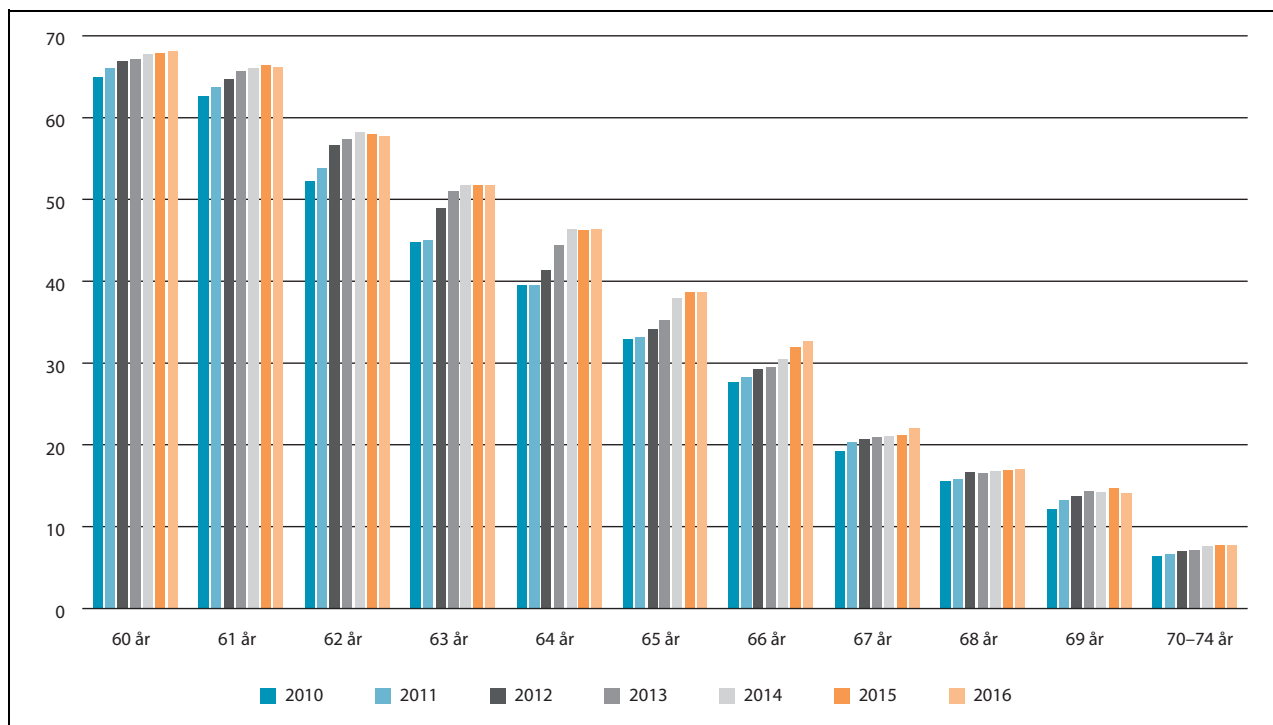
Sysselsetting blant eldre

Ettersom det blir en større andel eldre i befolkningen, blir yrkesaktiviteten blant eldre stadig viktigere i årene som kommer. Et sentralt mål med pensjonsreformen er å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid. Dette sikrer den enkelte gode pensjoner, samtidig som en høy arbeidsstyrke bidrar til å møte utfordringene med en aldrende befolkning, og til at våre velferdsordninger kan videreføres og videreutvikles. Gjennom pensjonsreformen er det etablert et regelverk som gir den enkelte mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år, samt å kombinere arbeid og alderspensjon uten avkorting av pensjonen. Samtidig er regelverket utformet slik at det stimulerer til å stå lenger i arbeid. AFP i privat sektor er lagt om slik at den støtter opp under prinsippene i folketryg-

dens alderspensjon, mens AFP i offentlig sektor er foreløpig beholdt som en tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–66 år.

Andelen arbeidstakere har økt for alle årskull i alderen 60–74 år fra 2010 til 2016. Pensjonsreformen ble innført fra 2011 og veksten i andel ar-

beidstakere har vært spesielt stor i aldersgruppen 62–66 år, men andelen for de som er 67 år eller eldre har også økt. Fra 2015 til 2016 har arbeidstakerprosentene i hovedsak vært stabile, men det har fortsatt vært noe økning i aldersgruppene 66 og 67 år.

Figur 6.4 Arbeidstakere etter alder. Pst. av befolkningen i samme aldersgruppe. Bosatte 60–74 år. 2. kvartal 2010–2016.

Kilde: NAVs Aa-register 2010–2014, fra og med 2015 a-ordningen

En stor andel som tar ut alderspensjon før 67 år fortsetter i arbeid. 58 pst. av de som hadde tatt ut alderspensjon mellom 62 og 66 år var registrert i et arbeidsforhold ved utgangen av 2015.

Forventet yrkesaktivitet – IA-avtalens delmål 3

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år måler hvor mange årsverk en 50-åring kan bidra med i arbeidslivet, dersom sysselsettingsmønsteret og dødeligheten holder seg konstant i årene framover. I IA-avtalen for 2010–2013 var et delmål å øke forventet yrkesaktivitet ved 50 år med seks måneder fra 2009 til 2013. Forventet yrkesaktivitet ved fylte 50 år var 10,9 år i 2009 og økte til 11,3 år i 2013.

I IA-avtalen for 2014–2018 er målet at forventet yrkesaktivitet ved 50 år skal øke med tolv måneder i perioden 2009–2018. Fra 2009 til 2015 har forventet yrkesaktivitet økt med åtte måneder, og hvis yrkesaktiviteten øker i samme takt fram til 2018 vil målet i IA-avtalen akkurat bli nådd. For-

ventet yrkesaktivitet ved 50 år var 11,6 år i 2015 (foreløpige tall).

Mange faktorer kan ha bidratt til økt forventet yrkesaktivitet blant eldre. Pensjonsreformen har hatt en positiv effekt, og i tillegg kan økt yrkesaktivitet blant kvinner, økt utdanningsnivå i befolkningen, et noe bedre arbeidsmarked og bedre helsestilstand og lengre levealder ha bidratt positivt.

Sammensetning av inntekt blant alderspensjonister over 67 år

Pensjonistenes inntekter har økt sterkt i realverdi i perioden 2010–2014, som er det siste året det foreligger inntektsopplysninger for. For alderspensjonister over 67 år kom 63 pst. av deres samlede inntekter i 2014 fra alderspensjon fra folketrygden, mens tjenestepensjon utgjorde i gjennomsnitt 17 pst. Kvinner har en noe høyere andel av sin samlede inntekt fra folketrygden enn menn.

Sammensetning av gjennomsnittlig inntekt blant alderspensjonister over 67 år. 2010–2014. Samlet inntekt i faste 2014-kroner¹ og andeler i pst. av samlet inntekt.

		2010	2011	2012	2013	2014
I alt	Samlet inntekt ²	296 000	313 000	328 000	339 000	349 000
	Alderspensjon	66	65	64	63	63
	Tjenestepensjon	17	17	17	17	17
	Andre inntekter ³	17	18	19	20	20
Menn	Samlet inntekt ²	365 000	388 000	405 000	418 000	430 000
	Alderspensjon	63	62	62	61	60
	Tjenestepensjon	17	17	17	16	16
	Andre inntekter ³	20	21	22	23	24
Kvinner	Samlet inntekt ²	244 000	257 000	268 000	276 000	284 000
	Alderspensjon	69	68	67	67	67
	Tjenestepensjon	17	17	18	18	18
	Andre inntekter ³	14	15	15	15	15

¹ Beløpene er omregnet til 2014-kroner på grunnlag av konsumprisindeksen.

² Samlet inntekt er summen av yrkesinntekt, kapitalinntekt, skattefrie og skattepliktige overføringer.

³ Andre inntekter er kapitalinntekt, yrkesinntekt, AFP, supplerende stønad og andre overføringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk.

Strategier og tiltak

Det er gjennomført en omfattende reform av pensjonssystemet som trykker framtidens pensjoner og bidrar til å sikre bærekraften i det norske velferdssamfunnet. Reformen stimulerer til høy yrkesdeltakelse og en fleksibel overgang fra arbeid til pensjon, samt å sikre at systemet kan finansieres på lang sikt. Reformen bidrar over tid til å styrke offentlige finanser. Offentlig sektors inntekter blir høyere og utgiftene til alderspensjon blir på lang sikt lavere enn om reformen ikke hadde blitt gjennomført. Utgiftene til alderspensjon vil likevel fortsette å vokse betydelig i årene framover selv med pensjonsreformen. Regjeringen vil fortsette gjennomføringen av pensjonsreformen i både privat og offentlig sektor.

Folketrygdens alderspensjon er bærebjelken i pensjonssystemet, og de øvrige pensjonsordningene er tilpasset denne. Innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden og levealdersjustering fra 2011 har gjort det nødvendig å justere en rekke tilstøtende ordninger, både i og utenfor folketrygden. Mye av dette arbeidet er gjennomført, men det pågår fortsatt arbeid på ulike områder som omtalt nedenfor.

Nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor

Ordningene i offentlig sektor er ikke tilpasset endringene i det øvrige pensjonssystemet, noe som bl.a. fører til at ansatte i offentlig sektor må jobbe lenger enn ansatte i privat sektor for å kompensere for virkningene av levealdersjustering. Det er særlig viktig at yngre arbeidstakere får en større gevinst ved stå lenger i jobb og ikke straffes økonomisk ved å skifte jobb mellom offentlig og privat sektor.

Regjeringen ønsker å redusere forskjellene mellom pensjonssystemene i privat og offentlig sektor. En ny langsiktig løsning for offentlig tjenestepensjon må være tilpasset pensjonsreformen og sikre offentlig ansatte et godt samlet pensjonsnivå. Nye pensjonsordninger for offentlig ansatte skal redusere mobilitetshindringene mellom offentlig og privat sektor og stimulere ansatte i offentlig sektor til å arbeide lenger.

Arbeids- og sosialministeren og partene i arbeidslivet ble før sommeren 2015 enige om å starte et arbeid med sikte på finne bedre pensjonsløsninger for offentlig ansatte. Departementet sluttførte i desember 2015 en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor, samt overgangsordninger. Regjeringen ønsker å fort-

sette arbeidet med å legge om pensjonsordningene for offentlig ansatte med utgangspunkt i rapporten. Det synes å være tilslutning til dette, og arbeidet med å utrede en ny pensjonsløsning fortsetter høsten 2016. Det er viktig at også offentlig sektor får en pensjonsordning som er bedre tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

Utredning av etterlatteytelser

Regjeringen oppnevnte 2. oktober 2015 et offentlig utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden, komme med tilrådninger om hvilke etterlatteytelser folketrygden skal ha i framtiden, og om hvordan ytelsene i så fall skal utformes. Etterlatteytelsene omfatter i denne sammenhengen i første rekke etterlattepensjon til personer i yrkesaktiv alder, samt barnepensjon og gjenlevende-fordeler i alderspensjonen eller uføretrygden.

Utvalget skal kartlegge omfanget og utgifter til de ulike etterlatteytelsene og endringer siden folketrygden ble innført. I lys av samfunnsutviklingen siden folketrygden ble innført, skal utvalget vurdere behovet for de ulike etterlatteytelsene. Utvalget skal særskilt vurdere om etterlattepensjonen kan utformes som en tidsbegrenset ytelse, og om den skal forbeholdes de som har behov i en overgangsperiode. Det skal videre vurdere om ordningen med barnepensjon ved tap av en av eller begge foreldrene er hensiktsmessig utformet. Utvalget skal også vurdere i hvilken grad det fortsatt er behov for en ordning med gjenlevende-fordeler i egen pensjon.

Som følge av historisk stor tilstrømning av asylsøkere og migranter høsten 2015, sendte Regjeringen 4. juli 2016 på høring forslag til en del endringer i trygdellovgivningen. I tilleggsmandat 6. juli 2016 er utvalget bedt om å foreta en vurdering av om ordningen med særskilte bestemmelser for flykninger med hensyn til folketrygdens etterlatteytelser bør videreføres, og legge fram tilrådninger om hvordan slike bestemmelser i så fall skal utformes. I lys av at utvalget ble gitt en noe utvidet oppgave, ble fristen for leveringen av utvalgets rapport forlenget. Utvalget skal levere sin rapport til Arbeids- og sosialdepartementet innen 1. februar 2017.

Melding om trygdeoppgjøret

Stortinget vedtok i forbindelse med behandlingen av Prop. 1 S høsten 2015 en omlegging av budsjetteringspraksis for G-regulerte ytelser. Som følge av omleggingen budsjetteres anslått effekt av kommende års regulering av folketrygdens

grunnbeløp mv. fra og med 2016 ut fra et anslag av G på relevante kapitler og poster på Arbeids- og sosialdepartementets budsjett i stedet for på kapittel 2309 Tilfeldige utgifter under Finansdepartementet. Budsjetteffekten blir så justert i revidert budsjett. Det har derfor ikke blitt fremmet en egen budsjettproposisjon i forbindelse med trygdeoppgjøret i 2016. Regjeringen vil legge frem for Stortinget en melding om regulering av pensjoner mv. i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S for 2017, jf. behandlingen av dokument 8:96 S (2015–2016).

Aldersgrenser i arbeidsmiljøloven

Regjeringen vil legge til rette for at eldre skal stå lenger i arbeid, bl.a. ved å gå igjennom alle lovbestemte aldersgrenser i arbeidslivet i samråd med partene i arbeidslivet. Et viktig overordnet mål er å skape et arbeidsliv for alle, der seniorer ikke diskrimineres. På denne bakgrunn ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven for å bringe et arbeidsforhold til opphør på grunn av alder hevet fra når arbeidstaker fyller 70 til 72 år, jf. Prop. 48 L (2014–2015). Endringen trådte i kraft 1. juli 2015.

Mange faktorer taler for at de som ønsker det, kan jobbe lenger, også etter fylte 70 år. Pensjonslovgivningen er endret, og grensene for opptjening av pensjon er økt fra 70 til 75 år, slik at insentivene til å fortsette i arbeid vil øke. Dette, samt at levealderen forventes å øke gradvis framover, har medført et behov for å vurdere om arbeidsmiljølovens aldersgrenser på sikt bør heves ytterligere. Det er viktig å vurdere om det vil være behov for tilpasninger og endringer i regelverket for øvrig før man hever dagens grense ytterligere. Arbeids- og sosialdepartementet har på denne bakgrunn nedsatt et partssammensatt utvalg som skal vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på ytterligere å kunne heve til 75 år, eller fjerne, aldersgrensen for opphør av oppsigelsesvernet etter arbeidsmiljøloven. Dette arbeidet berører ikke aldersgrensene i statlig sektor, herunder særaldersgrensene som vil gå i et eget løp. Utvalget skal levere sin rapport til Arbeids- og sosialdepartementet innen 1. desember 2016.

Utredning av pensjonsordningene for sjømenn og fiskere

Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon og fiskerpensjon som alderspensjon i folketrygden, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011). Endringen skulle bidra til at nødvendige til-

pasninger i pensjonsordningen for sjømenn og pensjonsordningen for fiskere var på plass når endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden trådte i kraft fra 1. januar 2011.

Et offentlig utvalg, oppnevnt ved kgl. res. 19. april 2013, har utredet en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utredningen ble sendt på høring 22. januar 2015 med høringsfrist 19. juni 2015. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenstepensjonsordningene i privat sektor. Utredningen er under oppfølging i departementet.

Pensjonstrygden for fiskere finansieres av næringen selv gjennom et utligningssystem, der utgiftene i et kalenderår i prinsippet skal dekkes av inntekter i det samme året. Finansieringskildene er medlemspremie og omsetningsavgift på fisk. Medlemspremien økes årlig i takt med økningen i folketrygdens grunnbeløp. Det er bygget opp et likviditetsfond som fungerer som en buffer ved variasjoner i inntektene. I 2015 var samlede utgifter i ordningen 143,6 mill. kroner. Inntektene fra medlemspremie utgjorde 32,2 mill. kroner og omsetningsavgift utgjorde 36,5 mill. kroner.

Gjennom flere år har trygdens inntekter vært lavere enn utgiftene, og man har måttet bruke av fondskapitalen i likviditetsfondet for å dekke deler av pensjonsforpliktelsene. Det ble i 2015 overført 75 mill. kroner fra likviditetsfondet, fordelt på avkastning 20,2 mill. kroner og uttak av fondskapital 54,8 mill. kroner. De siste prognosene for utviklingen i ordningen tilsier at likviditetsfondet vil være oppbrukt ved årsskiftet 2019/2020. Ordningen er garantert av staten, og staten må derfor dekke underskuddet i ordningen når likviditetsfondet er oppbrukt.

Arbeids- og sosialdepartementet har varslet at det, i samråd med partene, skal foretas en gjennomgang av pensjonstrygden for fiskere, med sikte på å finne frem til en varig løsning for pensjonstrygden for fiskere tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

Økning av grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister og økt minste pensjonsnivå til enslige minstepensjonister

Grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister ble med virkning fra 1. september 2016 økt fra 85 pst. av grunnbeløpet til 90 pst. av grunnbeløpet.

For 2017 anslås helårseffekten å utgjøre i størrelsesorden 2 700 mill. kroner.

Fra 1. september 2016 er også minste pensjonsnivå til enslige minstepensjonister vedtatt økt med 4 000 kroner.

For 2017 anslås helårseffekten å utgjøre i størrelsesorden 240 mill. kroner.

Evaluering av pensjonsreformen

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen. Evalueringen går over perioden 2011 – 2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten, skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Ved at evalueringen er organisert under Forskningsrådet, sikres faglig kvalitet og uavhengighet på en god måte. Et viktig formål med evalueringen er en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer. Det er gjennomført tre utlysninger i henholdsvis 2011, 2012 og 2014 som del av evalueringen, og totalt åtte prosjekter har fått midler.

Sentrale temaer i evalueringen er:

- Pensjonssystemets økonomiske og sosiale bærekraft
- Virkninger av pensjonsreformen på eldres yrkesaktivitet og uttak av pensjon
- Pensjonssystemets fordelings- og likestillingsprofil
- Pensjonssystemets kompleksitet og befolkningens kunnskap om pensjon
- Utviklingen i det samlede pensjonssystemet når det også tas hensyn til bl.a. AFP og tjenstepensjonsordninger
- Gjennomføringen av pensjonsreformen
- Internasjonale erfaringer

I tillegg viser departementet til at partene bak AFP-ordningen i privat sektor har avtalt at ordningen skal evalueres i 2017.

Hovedmål 2 God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn forvalter bl.a. pensjonsordninger. Etatene skal opprettholde høy kvalitet i tjenesteytingen. Innkomne saker skal behandles effektivt og til rett tid. Vedtak og utbetaling av pensjoner skal være korrekte, og virksomhetene skal gi god service og informasjon til bru-

kerne om pensjon. Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn skal i tillegg opprettholde høy kvalitet på premieinnbetalinger, bl.a. fastsette og innkreve korrekt premie til rett tid.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Arbeids- og velferdsetaten forvalter folketrygdens alderspensjon. Statens pensjonskasse forvalter offentlig tjenstepensjon for bl.a. statsansatte, lærere, universitets- og høyskolesektoren, store deler av forskningssektoren, en del fristilte statlige virksomheter og for enkelte ideelle organisasjoner. Pensjonstrygden for sjømenn forvalter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år.

Etatene samarbeider på pensjonsområdet. Arbeids- og velferdsetaten utbetaler pensjoner for Statens pensjonskasse. For mer informasjon om Arbeids- og velferdsetaten, se resultatområde 2.

Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn oppnådde målene på kvalitet i 2015.

Strategier og tiltak

Brukerne skal ha trygghet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekte, og at pensjonene utbetales til rett tid. Virksomhetene skal benytte effektive løsninger for behandling av pensjonssaker, og skal kommunisere godt med brukerne. Virksomhetene skal legge til rette for at brukerne på en enkel måte kan få tilgang til informasjon om opparbeidelse av rettigheter og beregning av løpende pensjoner. Virksomhetene skal også legge til rette for at brukerne kan foreta begrunnede valg av pensjonsringsalternativer, bl.a. ved hjelp av egne pensjonsportaler, selvbetjeningsløsninger og pensjonskalkulatorer. Det skal være effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Høy kompetanse kombinert med IKT-løsninger i Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn er et viktig grunnlag for å sikre god forvaltning av pensjoner. Virksomhetene arbeider kontinuerlig og målrettet med å forbedre sine arbeidsprosesser, rutiner, intern kontroll og kompetanse på pensjonsområdet for å sikre god forvaltning og korrekte vedtak. Virksomhetene skal fortsette arbeidet med å gi medlemmer og kunder god informasjon når de skal foreta valg knyttet til pensjon.

Statens pensjonskasse

Ansatte i staten og kommunalt ansatte lærere har pliktig medlemskap i Statens pensjonskasse. I til-

legg er en del fristilte statlige virksomheter og ideelle organisasjoner medlemmer i Statens pensjonskasse, men disse kan velge en annen pensjonsleverandør.

Statens pensjonskasse har vært en statlig forvaltningsbedrift siden 2001. Arbeids- og sosialdepartementet fikk gjennomført en evaluering av Statens pensjonskasses tilknytningsform i 2014. Evalueringen, utført av Agenda Kaupang, konkluderte med at resultatoppnåelsen og utviklingen i Statens pensjonskasse etter omdanningen til forvaltningsbedrift i 2001 har vært god.

Det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse som omfatter om lag 1500 medlemsvirksomheter og over én million medlemmer. Gjennomgangen er bl.a. knyttet til medlemsvirksomhetenes betaling av arbeidsgiverandel. Gjennomgangen vil bli sett i sammenheng med arbeidet med ny offentlig tjenstepensjon, jf. omtale under hovedmål 1 foran.

Som et første ledd i arbeidet med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse skal de fleste statlige bruttobudsjetterte virksomheter som i dag ikke betaler arbeidsgiverandel (pensjonspremie) fra og med 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverandel, samt 2 pst. medlemsandel basert på pensjongivende lønnsgrunnlag. De berørte virksomheter, inkludert departementene, vil få en tilsvarende kompensasjon i bevilgningen for 2017. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse

Fra 2021 vil nye regler for samordning av offentlig tjenstepensjon med alderspensjon i folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell tre i kraft. Statens pensjonskasse vil i 2017 starte arbeidet med å utvikle IKT-løsninger som forberedelse til innføringen av de nye reglene. Arbeidet vil være langsiktig og omfattende. Departementet vil komme tilbake til saken.

Pensjonstrygden for sjømenn

Det pågår et arbeid med en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen, jf. omtale under strategier og tiltak under hovedmål 1.

For Pensjonstrygden for sjømenn vil det også i 2017 være stor oppmerksomhet på stabilisering av driften som følge av nye IKT-løsninger og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet og sikkerhet.

Det er Pensjonstrygdens styre som skal forvalte Pensjonstrygdens samlede fond etter regler fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995,

godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst. S. nr. 91 (1995–1996).

Fondsforvaltningen må skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte.

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter et utligningssystem, dvs. at årets pensjonsut-

gifter i hovedsak skal dekkes av årets inntekter. Som følge av den vanskelige situasjonen for norsk offshorevirksomhet er det nedgang i antall medlemmer og dermed nedgang i trygden inntekter fra pensjonsavgift som utgjør hoveddelen av trygdens inntekter. Anslagene tilsier at det vil være behov for garantitilskudd fra staten i 2017, men det er stor usikkerhet knyttet til dette.

Programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
611	Pensjoner av statskassen	18 032	18 500	20 200	9,2
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	9 850 955	10 465 000	5 562 168	-46,8
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 133 000	1 190 000	302 200	-74,6
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	7 892 788	6 243 000	4 536 000	-27,3
615	Yrkesskadeforsikring	83 773	92 000	96 000	4,3
616	Gruppelivsforsikring	168 547	189 000	194 000	2,6
2470	Statens pensjonskasse	14 935	9 438	30 876	227,1
	Sum kategori 09.50	19 162 030	18 206 938	10 741 444	-41,0

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	11 158 628	11 844 731	6 039 432	-49,0
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	38 616	32 207	53 012	64,6
70-89	Andre overføringer	120 810	130 000	149 000	14,6
90-99	Utlån, statsgjeld m.v.	7 843 976	6 200 000	4 500 000	-27,4
	Sum kategori 09.50	19 162 030	18 206 938	10 741 444	-41,0

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag	Pst. endr.
		2015	budsjett 2016	2017	16/17
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	30 085 640	17 034 000	18 428 000	8,2
3615	Yrkesskadeforsikring	122 083	148 000	130 000	-12,2
3616	Gruppelivsforsikring	103 439	105 000	101 000	-3,8
5470	Statens pensjonskasse	18 070	18 070	38 070	110,7
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	2 367 205	1 948 000	1 075 000	-44,8
	Sum kategori 09.50	32 696 437	19 253 070	19 772 070	2,7

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag	Pst. endr.
		2015	budsjett 2016	2017	16/17
01-29	Salg av varer og tjenester	264 954	287 000	259 000	-9,8
30-49	Inntekter i forbindelse med nybygg, anlegg mv.	18 070	18 070	38 070	110,7
50-89	Overføringer fra andre	2 367 205	1 948 000	1 075 000	-44,8
90-99	Tilbakebetalinger mv.	30 046 208	17 000 000	18 400 000	8,2
	Sum kategori 09.50	32 696 437	19 253 070	19 772 070	2,7

Allmenn omtale

Programkategorien omhandler både de ytelsene som Statens pensjonskasse administrerer, og den administrative driften av Statens pensjonskasse som forvaltningsbedrift. Statens pensjonskasse dekker, gjennom premieinnkreving eller bevilgning over statsbudsjettet, de ytelser som etter lov om Statens pensjonskasse eller andre lover og avtaler skal utbetales til medlemmene.

Statens pensjonskasses tilknytningsform til staten som forvaltningsbedrift med nettobudsjettet driftsbudsjett gir driftsmessig større økonomisk fleksibilitet sammenlignet med ordinære forvaltningsorganer. Statens pensjonskasse er like fullt et statlig forvaltningsorgan som er underlagt ordinær etatsstyring og instruksjon fra departementet.

- Erstatning ved yrkesskade, jf. nærmere omtale under kap. 615.

Statens pensjonskasse forvalter Norges største tjenestepensjonsordning. Ytelsene fra Statens pensjonskasse omfatter:

- Alderspensjon
- Uføretrygd
- Enke- og enkemannspensjon
- Barnepensjon

Statens pensjonskasse administrerer også egne pensjonsordninger for bl.a. statsråder, stortingsrepresentanter, apotekvirksomhet, det kunstneriske personale ved Den Norske Opera & Ballett samt følgepersoner i utenriktjenesten. Det vises til at det er foreslått å utvide pensjonsordningen for ledsagere i utenriktjenesten til også å omfatte samboere i tillegg til ektefeller, jf. Prop. 1 S (2016–2017) for Utenriksdepartementet. I tillegg administrerer Statens pensjonskasse:

- Gruppelivsforsikring (ektefelle- og barnepensjon), jf. nærmere omtale under kap. 616.

- Enkelte særordninger for forsvarspersonell (kompensasjon for psykisk belastningsskade etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner m.m.).
- Engangserstatningsordning for vernepliktige m.m.
- Tariffbaserte personskadeerstatninger (særvtaler for reiser innenlands og utenlands, stasjonering i utlandet m.m.).
- Pensjoner av statskassen, jf. nærmere omtale under kap. 611.
- Førtidspensjon.
- Avtalefestet pensjon (AFP).
- Boliglån for yrkesaktive medlemmer av Statens pensjonskasse og pensjonister, jf. nærmere omtale under kap. 614.
- Erstatning etter bilansvarsloven for personskade forårsaket av statens biler.
- Vartpenger.

Opptjente pensjonsrettigheter

Verdien av opptjente pensjonsrettigheter ble ved utgangen av 2015 estimert til om lag 485 mrd. kroner (ekskl. apotekvirksomhet), hvorav 362 mrd. kroner er forpliktelser knyttet til alderspensjon. Videre utgjør ektefellepensjon 63 mrd. kroner, uførepensjon 28 mrd. kroner, AFP 31 mrd. kroner og barnpensjon 1 mrd. kroner.

Medlemmer

Staten har siden 1917 hatt en lovhjemlet tjenestepensjonsordning for sine embets- og tjenestemenn og for skoleverket. Statens pensjonskasse hadde ved utgangen av 2015 om lag 1 054 000 medlemmer. Av disse er det om lag 267 000 pensjonister, 300 000 yrkesaktive medlemmer og 15 000 som er delvis yrkesaktive i kombinasjon med pensjon. I tillegg har 472 000 medlemmer rett til såkalt oppsatt pensjon, eller kan få det dersom de tiltrer i en medlemsberettiget stilling i det offentlige jf. Overføringsavtalen, se nedenfor. Disse 472 000 medlemmene har tidligere opparbeidet seg pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse, men er for tiden ikke ansatt i en medlemsvirksomhet.

Statsansatte (ansatte i staten som juridisk enhet) og kommunalt og fylkeskommunalt ansatte lærere har obligatorisk medlemskap i Statens pensjonskasse. De yrkesaktive medlemmene kan deles inn i fire hovedgrupper etter arbeidsgiver:

- Statsforvaltningen (51 pst.).
- Skoleverket i kommunal og fylkeskommunal sektor (35 pst.).

- Selskap og foretak (12 pst.).
- Stiftelser og organisasjoner mv. (2 pst.).

Regelverk

Tjenestepensjonsordningen i staten er en bruttoordning, det vil si at den sikrer et samlet nivå på tjenestepensjonen og folketrygden. Først beregnes brutto tjenestepensjon som ved full opptjenings tid utgjør 66 pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn opp til 12 G). Netto tjenestepensjon beregnes ved at det gjøres fradrag for folketrygden etter bestemte samordningsregler. Samordningsreglene er utformet slik at deler av folketrygden ikke kommer til fradrag, slik at samlet pensjon i praksis gjennomgående blir høyere enn bruttogarantien på 66 pst.

I forbindelse med pensjonsreformen ble det gjort enkelte tilpasninger i offentlig tjenestepensjon. AFP ordningen og bruttoordningen ble videreført med nødvendige tilpasninger til fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005. De viktigste endringene i reglene for offentlig tjenestepensjon som følge av pensjonsreformen er:

- Alle som er født i 1943 eller senere får alderspensjonen levealdersjustert på samme måte som i folketrygden.
- Den enkelte kan kompensere for levealdersjusteringen ved å fortsette i stillingen etter 67 år, fram til bruttopensjonen er like høy som uten levealdersjusteringen.
- Det er gitt en individuell garanti som sikrer årskullene til og med 1958-kullet en samlet pensjon på 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år ved minst 30 års opptjening.
- Alderspensjon under utbetaling reguleres på samme måte som i folketrygden.

Personer som er født i 1954 eller senere har hele eller deler av sin alderspensjon fra folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell. Det er foreløpig ikke etablert samordningsregler eller regler for levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon for personer som er født i 1954 eller senere. Det vil si at det ikke er regler for beregning av offentlig tjenestepensjon for årskull som er født i 1954 eller senere. Departementet har utarbeidet en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor samt overgangsregler fra dagens ordninger.

Fra og med 2015 ble det innført ny uføretrygd i folketrygden og skattereglene for uføreytelser ble lagt om. I den forbindelse ble det innført en ny

uføreordning i offentlig sektor. Den nye uførepensjonen fra offentlig tjenstepensjon er lagt om til en nettoordning som beregnes uavhengig av folketrygden. Reglene for avkorting av uførepensjon mot arbeidsinntekt er også lagt tett opp til reglene som gjelder den nye uføretrygden i folketrygden. Uførepensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger er fremdeles avhengig av tjenestetid, mens ny uførepensjon i de private tjenstepensjonsordningene er blitt en ren forsikringsordning der uførepensjon beregnes uavhengig av tjenestetid. Selv om bestemmelsene om ny uførepensjon i de private tjenstepensjonsordningene trådte i kraft 1. januar 2016, er det gitt en overgangsperiode på ett år for å avvikle uføredekninger etter de gamle bestemmelsene. Det er videre ikke obligatorisk med uføredekning i de private tjenstepensjonsordningene og lovbestemmelsene angir de øvre rammer for hva en uføredekning i en skattefavoredert tjenstepensjonsordning kan være. Det er derfor for tidlig å si hvilken utbredelse den nye uførepensjonsordningen vil få i privat sektor og hvordan utformingene vil være. Departementet vil komme tilbake til Stortinget med en vurdering av å legge om uførepensjonen i offentlig sektor til en ren forsikringsordning, bl.a. i lys av tilpasningen til det nye regelverket i privat sektor.

De som mottok uførepensjon fra offentlig tjenstepensjon når ny uførepensjon trådte i kraft, har fått beholde den samme uføreytelsen fra tjenstepensjonsordningen, før skatt, som de hadde etter de gamle reglene.

Overføringsavtalen

Det er inngått en avtale (Overføringsavtalen) mellom Statens pensjonskasse og andre leverandører av offentlige tjenstepensjonsordninger (kommunale pensjonskasser, livsforsikringsselskap og lovfestede pensjonsordninger). Overføringsavtalen skal sikre at medlemmenes pensjon ikke blir påvirket ved skifte av arbeidsgiver innenfor offentlig sektor.

Statens pensjonskasse er koordinerende organ for Overføringsavtalen, og administrerer bl.a. regelverket for oppgjør mellom pensjonsordningene.

Premiebetaling til Statens pensjonskasse og synliggjøring av statens pensjonskostnader

De ulike medlemsvirksomhetene i Statens pensjonskasse følges opp etter ulike prinsipper for premiebetaling, avhengig delvis av tilhørighet til staten og delvis av historiske vedtak.

De fleste statlige bruttobudsjetterte⁴⁰ virksomheter har tidligere ikke betalt pensjonspremie, verken medlemsandel eller arbeidsgiverandel til Statens pensjonskasse. Medlemmene er imidlertid blitt trukket 2 pst. medlemsandel av arbeidsgiver.

Fra og med 2017 innføres en forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler slik premie. Formålet er å ansvarliggjøre virksomhetene for deres pensjonskostnader. Statens pensjonskasse vil motta en pensjonspremie på 14 pst. bestående av 12 pst. arbeidsgiverandel og 2 pst. medlemsandel. Økt premieinntekt til Statens pensjonskasse anslås til om lag 6,6 mrd. kroner og netto tilskudd under kap. 612 reduseres tilsvarende. Samtidig vil arbeidsgiveravgift av pensjon som til nå har vært sentralt beregnet og belastet på kap. 613, reduseres med om lag 0,8 mrd. kroner. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse.

Samlet sett blir det ikke betalt premie for om lag 0,5 pst. av den yrkesaktive medlemmassen. De resterende 99,5 pst. som det blir betalt premie for av arbeidsgiver, kan deles inn i fem hovedkategorier:

- Bare medlemsandel (2 pst.).
- Bare medlemsandel og AFP-ordning (1 pst.).
- (ny) Premiefelleskap for statlige bruttobudsjetterte virksomheter som tidligere ikke har betalt arbeidsgiverpremie (29,5 pst.).
- Premiefelleskap med gruppebasert oppfølging som hovedprinsipp og uten bruk av forsikringstekniske oppgjør (57 pst.).
- Virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygning, se nedenfor (10 pst.).

Bakgrunnen for ordningen med virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygning, er ønsket om å kunne få en mest mulig korrekt premieoppfølging av virksomhetene. Oppfølging med bruk av simulert fondsoppbygning innebærer at det beregnes en innskuddssats på samme måte som ved ordinær fondsoppbygning, hvor innbetalingen av innskuddet går til statskassen, for så å motregnes mot Statens pensjonskasses utgifter⁴¹. Disse virksom-

⁴⁰ Bruttobudsjettering innebærer at Stortinget bevilger utgifter og inntekter på separate kapitler, selv om de referer til samme virksomhet.

⁴¹ Avkastingen på fondet er i hovedsak koblet mot statsobligasjoner som kjøpes til markedspris og holdes til forfall.

hetene betaler en aktuarielt beregnet pensjonspremie og har et årlig forsikringsteknisk oppgjør. Dette sikrer at ordningen er i balanse (over- og underdekning i ordningen tas hensyn til i premien), og at utilsiktet statsstøtte til fristilte virksomheter unngås. En slik målsetting er bl.a. uttrykt i St.meld. nr. 33 (1993–94) *Om medlemskap i Statens pensjonskasse*, jf. Innst. S. nr. 159 (1993–94).

Statens pensjonskasse har innført en ny premiemodell for fristilte statlige virksomheter. Denne nye premiemodellen skal hver termin ta hensyn til de faktiske hendelser i medlemsbestanden, slik at over-/underdekningen løpende tas hensyn til i premien. Dette er en standard premiemodell som benyttes i bransjen for øvrig, og har erstattet den tidligere forenklede premiemodellen. Modellen innføres gradvis. Totalt 47 medlemsvirksomheter har fra 1. januar 2016 fått innført ny premiemodell.

For medlemsvirksomheter med fiktive fond og forsikringsteknisk oppgjør betales reguleringspremie for pensjonister, samt for oppsatte rettigheter når virksomheten er utmeldt av Statens pensjonskasse. For andre kundegrupper betales ikke reguleringspremie for tidligere yrkesaktive (oppsatte og pensjonister).

Tidligere yrkesaktive medlemmer (oppsatte og pensjonister) utgjør i underkant av 70 pst. av den totale medlemsmassen i Statens pensjonskasse. Årlig regulering av rettighetene til tidligere yrkesaktive medlemmer dekkes gjennom det årlige tilskuddet til Statens pensjonskasse.

Departementet viser for øvrig til at det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse, jf. nærmere omtale under resultatområdet 3 Pensjon.

Kap. 611 Pensjoner av statskassen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2015	budsjett 2016	2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	18 032	18 500	20 200
	Sum kap. 0611	18 032	18 500	20 200

Allmenn omtale

Pensjon av statskassen (billighetspensjon) er en særordning etablert gjennom praksis med hjemmel i Grunnloven § 75 bokstav i. Gjennom ordningen kan Stortinget, ut i fra en rimelighetsvurdering, gi pensjon til personer som ikke har kunnet tjene opp pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse på ordinær måte. De som får pensjon av statskassen i dag er i hovedsak tidligere lokalt tilsatte arbeidstakere ved norske utenriksstasjoner som ikke er omfattet av adekvate lokale trygde- og forsikringsordninger. Ordningen blir administrert i samarbeid med Utenriksdepartementet, og pensjonen utbetales gjennom utenriksstjenesten.

Pensjon fra statskassen blir bare gitt unntaksvis, og representerer en viktig sikkerhetsventil som har stor verdi for de få det gjelder.

Rapport

Arbeids- og sosialdepartementet gir midlertidig tilsagn om pensjoner av statskassen etter søknad. Forslag til vedtak legges frem for Stortinget i en egen årlig proposisjon. Departementet ga tilsagn om 12 nye pensjoner i 2015. Tilsvarende ble det gitt tilsagn om 5 nye pensjoner i 2014.

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 0,4 mill. kroner under kap. 611, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventede utbetalinger til pensjoner av statskassen. Anslaget for 2017 er på 20,2 mill. kroner. Dette er 2,169 mill. kroner høyere enn regnskap 2015, og 1,7 mill.

kroner høyere enn saldert budsjett 2016. Anslaget for 2017 er basert på utbetalt beløp i 2015 og prognose for 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 20,2 mill. kroner.

Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	9 742 594	10 350 000	5 422 168
22	Sluttoppgjør, <i>overslagsbevilgning</i>			6 000
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	108 361	115 000	134 000
	Sum kap. 0612	9 850 955	10 465 000	5 562 168

Allmenn omtale

Kapitlet er nettobudsjettert. Dette innebærer at de årlige pensjonsutbetalingene delvis blir finansiert av Statens pensjonskasses inntekter. Den delen av netto pensjonsutgifter som ikke blir finansiert av premieinnbetalinger, dekkes av staten ved årlige tilskudd. Inntektssiden er bl.a. regulert i lov om Statens pensjonskasse § 16, som sier at alle medlemmer skal betale innskudd med to pst. av pensjonsgrunnlaget. I tillegg er de fleste virksomheter fra og med 2017 pålagt å yte en del fra arbeidsgiver, jf. omtale over om premiebetaling til Statens pensjonskasse.

Inntektssiden utgjør i første rekke medlemsandel og arbeidsgiverandel fra de av medlemsvirksomhetene som er premiebetalende. Dette er innskudd for pensjonsrettigheter som skal utbetales langt fram i tid, mens utbetalingene er til dem som tidligere har vært yrkesaktive. Det er derfor ikke noen direkte sammenheng mellom utgiftene og inntektene på kapitlet i det enkelte budsjettår. Arbeidsgiverandelen blir i de fleste tilfeller regnet ut som en fellessats for grupper av virksomheter (premiebetaling uten bruk av simulert fondsoppbygging og forsikringstekniske oppgjør). En del

virksomheter får likevel premien regnet ut individuelt, bl.a. aksjeselskapene (premiebetaling med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygging). Arbeidsgiverandelen varierer derfor fra virksomhet til virksomhet, eller for ulike grupper av virksomheter, avhengig av f.eks. lønnsnivå, aldersfordeling og aldersgrenser. I tillegg inntektsføres refusjon for bl.a. yrkesskadeutbetalinger og førtidspensjoner.

Utgiftssiden utgjør i første rekke utbetalinger til alderspensjon, uførepensjon, enke- og enkemannspensjon, barnepensjon og avtafestet pensjon (AFP). I tillegg blir det budsjettert avskrivninger, administrasjonsutgifter og refusjonspensjoner. Det blir også budsjettert utbetalinger til yrkesskadeborsikring før 1. januar 1996 som ikke blir dekket av premieinnbetalinger.

De fleste statlige bruttobudsjetterte virksomheter som tidligere ikke har betalt arbeidsgiverpremie skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverandel. Det legges opp til at disse virksomhetene fra 2017 også skal innbetale medlemsandelen på to pst. til Statens pensjonskasse. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse.

Rapport*Utvikling i antall pensjoner 2014–2015 og anslag for 2016–2017*

Pensjonsart	2014	2015	2016	2017
Alderspensjon	164 100	180 700	184 400	188 100
Avtalefestet pensjon	11 400	11 600	11 800	12 000
Særalderspensjoner	9 300	9 800	10 000	10 200
Uførepensjon ¹	55 800	46 200	47 100	48 100
Ektefellepensjon (etterlattepensjon)	47 700	48 400	49 400	50 400
Barnepensjon (etterlattepensjon)	2 100	2 200	2 200	2 200
Alle pensjonsarter	290 400	298 900	304 900	311 000

¹ Spesielt for uføre er det et etterslep i vedtakene (vedtak tilbake i tid) som vil påvirke tallene de ulike årene. Ikrafttredelse av nytt uføregelverk fra og med 1.1.2015 medførte at uførepensjonister mellom 67 og 70 år ble konvertert til alderspensjon. Dette er årsaken til den store nedgangen i antall uførepensjoner fra 2014 til 2015.

Netto økning i antallet pensjoner var på 8 500 i 2015, fra 290 400 til 298 900. Det er videre anslått en netto økning på 6000 i 2016 og ytterligere 6 100 i 2017.

Budsjettforslag 2017

Det foreslås bevilget 5 562,2 mill. kroner i 2017, fordelt med 5 422,2 mill. kroner på post 01, 6 mill. kroner på post 22 og 134 mill. kroner på post 70. Dette er 4 288,8 mill. kroner lavere enn regnskap 2015, og 4 902,8 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2016. Reduksjonen i bevilgningsforslaget skyldes i hovedsak at de fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler pensjonspremie til Statens pensjonskasse, med virkning fra 2017 skal betale 12 pst. arbeidsgiverandel, samt 2 pst. medlemsavgift. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse.

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 518 mill. kroner under kap. 612, fordelt med 512 mill. kroner på post 01 og 6 mill. kroner på post 70.

Pensjonsutbetalinger

Utbetalingene for alderspensjoner, uførepensjoner, etterlattepensjoner og vartpenger⁴² er i sum ventet å utgjøre 23 128 mill. kroner i 2017. Dette er en økning på 1 568 mill. kroner sammenlignet

med regnskap 2015, og en økning på 747 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2016. Av denne differansen utgjør anslaget for trygdeoppgjøret i 2017 452 mill. kroner. Videre kan anslagsendringen i hovedsak forklares med at det er det lagt til grunn en netto vekst i antall alderspensjoner, uførepensjoner, etterlattepensjoner med totalt 5 900, fra 293 100 i saldert budsjett 2016 til 299 000. Anslagene for de ulike pensjonsartene fremgår av tabellen ovenfor.

Avtalefestet pensjon

Det er budsjettert med en utbetaling på 3 114 mill. kroner til avtalefestede pensjoner i 2017. Dette er en økning på 123,5 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2015, og en økning på 52 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2016. Effekten av anslaget for trygdeoppgjøret i 2017 utgjør en økning på 66 mill. kroner.

Premieinntekter – medlemsandel

Anslaget for medlemsandel er på 2 980 mill. kroner inkludert beregnede effekter av lønnsoppgjøret i 2016 og anslag for lønnsvekst i 2017. Dette er 1 023,2 mill. kroner høyere enn regnskap 2015 og 878 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2016. Økningen i anslaget skyldes i hovedsak at de

⁴² Vartpengeordningen for medlemmer i Statens pensjonskasse blir faset ut fra 1. mars 2016. Det er etablert en overgangsordning, slik at de som i dag mottar vartpenger ikke blir rammet endringen.

fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler pensjonspremie til Statens pensjonskasse, med virkning fra 2017 skal innbetale to pst. medlemsandel til Statens pensjonskasse. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse.

Premieinntekter – arbeidsgiverandel

Anslaget for innbetaling av arbeidsgiverandel er 17 886,9 mill. kroner. Dette er 4 971 mill. kroner høyere enn regnskap 2015 og 4 922,9 mill. kroner høyere enn i saldert budsjett 2016.

Økningen i anslaget skyldes i hovedsak at de fleste statlige virksomheter som i dag ikke betaler pensjonspremie til Statens pensjonskasse, med virkning fra 2017 skal betale 12 pst. arbeidsgiverandel. Det vises til nærmere omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse. I motsatt retning trekker at premiesatsene for 2017 for virksomheter som også tidligere har betalt premie er lavere for 2017 enn for 2016.

Inntekter og utgifter til Statens pensjonskasse – postene 01, 22 og 70 (i 1 000 kroner)

	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
Sluttoppgjør	0	0	6 000
Alderspensjoner	13 270 877	13 888 000	14 519 000
Særalder	2 127 792	2 219 000	2 345 000
Uførepensjoner	2 540 188	2 648 000	2 551 000
Etterlattepensjoner	3 621 561	3 626 000	3 713 000
AFP-pensjoner	2 990 502	3 062 000	3 114 000
Førtidspensjoner	0	0	0
Yrkesskedeforsikring	9 055	2 000	8 000
Renter pensjonsutbetalinger	6 488	10 000	6 000
Renter refusjonspensjoner	7 604	2 000	2 000
Avskrivninger	60 789	52 000	60 000
Administrasjonsutgifter	514 119	521 000	554 000
Utgifter i alt	25 148 975	26 030 000	26 878 000
Medlemsandel	1 956 808	2 102 000	2 979 976
Arbeidsgiverandel inkl. AFP	12 915 841	12 964 000	17 886 856
Refusjon yrkesskade	10 123	2 000	8 000
Refusjon førtidspensjoner	221	0	0
Refusjonspensjoner andre pensjonsordninger	415 028	495 000	439 000
Renteinntekter refusjonspensjoner andre ordninger	0	2 000	2 000
Inntekter i alt	15 298 021	15 565 000	21 315 832
Samlet tilskudd (utgifter-inntekter)	9 850 955	10 465 000	5 562 168

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for tidligere opptjente rettigheter for medlemmer i Statens pensjonskasse.

For 2017 foreslås en bevilgning på 5 422,2 mill. kroner.

Post 22 Sluttoppgjør, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke sluttoppgjør for virksomheter som melder seg ut av Statens pensjonskasse i 2017. For 2017 er det budsjettet med tre sluttoppgjør som medfører en netto utbetaling på 6 mill. kroner. Det er knyttet usikkerhet til anslaget.

For 2017 foreslås en bevilgning på 6 mill. kroner.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Av de de yrkesaktive medlemmene i Statens pensjonskasse er de aller fleste ansatte i statsforvaltningen, skoleverket, og i en del fristilte statlige virksomheter. I tillegg har enkelte sosiale og humanitære virksomheter medlemskap i Statens pensjonskasse.

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt til ansatte i ikke-statlige virksomheter som er medlemmer av Statens pensjonskasse. Dette gjelder for eksempel sosiale og humanitære virksomheter.

For 2017 foreslås en bevilgning på 134 mill. kroner.

Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	1 121 000	1 177 000	289 200
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	12 000	13 000	13 000
	Sum kap. 0613	1 133 000	1 190 000	302 200

Allmenn omtale

Postene omfatter arbeidsgiveravgift til folketrygden av beregnet arbeidsgiverandel og medlemsandel for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsandel direkte til Statens pensjonskasse. Avgiften omfatter arbeidsgiveravgift for statsforvaltningen og for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler premie⁴³ til pensjonskassen. Kapitlet utgjør en teknisk beregning av arbeidsgiveravgiften.

Fra 2017 innfører Regjeringen en forenklet modell for premiebetaling til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som ikke betaler pensjonspremie i dag, jf. omtale under punkt 2.2.6 Forenklet modell for premiebetaling

til Statens pensjonskasse. Dette medfører at virksomhetene fra 2017 selv må svare arbeidsgiveravgift til folketrygden av arbeidsgiverandelen og medlemsandelen. Det blir samtidig en reduksjon av bevilgningen under kap. 613, jf. omtale nedenfor.

Budsjettforslag 2017**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

Bevilgningen på posten skal dekke beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverdelen av pensjonsinnskuddet for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsandel direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2017 er beregnet til 289,2 mill. kroner. Dette er 831,8 mill. kroner lavere enn regnskap 2015 og 887,8 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2016.

Reduksjonen i 2017 i forhold til saldert budsjett 2016 skyldes i hovedsak at de fleste statlige virksomheter som tidligere ikke har betalt pen-

⁴³ Anslaget inkluderer også beregnet arbeidsgiveravgift av forskjellen mellom den premien statlige virksomheter skal betale i arbeidsgiverandel for 2017 (forenklet modell) og den beregnede gjennomsnittssatsen for virksomhetene som omfattes av ordningen.

sjonspremie skal betale pensjonspremie fra 2017. Disse virksomhetene må nå selv svare arbeidsgiveravgift til folketrygden av arbeidsgiverandelen og medlemsandelen. Dette medfører at den sentralt beregnede bevilgningen på kap. 613 må settes ned, jf også omtale ovenfor.

For 2017 foreslås en bevilgning på 289,2 mill. kroner.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverandelen av pensjons-

innskuddet for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler slikt innskudd direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2017 er beregnet til 13 mill. kroner, som er en økning på 1 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2015 og en videreføring fra saldert budsjett 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 13 mill. kroner.

Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	48 363	41 000	34 000
70	Tap/avskrivninger	449	2 000	2 000
90	Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>	7 843 976	6 200 000	4 500 000
	Sum kap. 0614	7 892 788	6 243 000	4 536 000

Allmenn omtale

I hovedtariffavtalen i staten fremgår det at boliglån kan ytes med inntil 1,7 mill. kroner. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har fastsatt *Instruks for forvaltning av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse*. Det kan gis lån til følgende medlemmer i Statens pensjonskasse:

- Yrkesaktive medlemmer.
- Dersom det foreligger særskilte grunner, kan Statens pensjonskasse også gi lån til barn som grunnet begge foreldrenes død må flytte fra tjenestebolig.
- Pensjonister, med unntak av pensjonister med pensjon basert på oppsatte rettigheter.
- Statsråder og stortingsrepresentanter.

Lån blir innvilget til kjøp av egen bolig, å refinansiere boliglån eller til å modernisere/pusse opp egen bolig. Lån blir gitt mot sikkerhet innenfor 80 pst. av markedsverdien til boligen. Lån har en maksimal nedbetalingstid på 30 år, der fem år kan være avdragsfrie.

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Normrenten beregnes seks ganger i året og fastsettes på grunnlag av en basisrente. Basisrenten fastsettes av Finanstilsynet med utgangspunkt i uttrekk av priser på boliglån fra Finansportalen. Det vises til nærmere omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Arbeids- og sosialdepartementet.

Det blir ikke tilbudt faste renter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse.

Rapport

Utviklingen i Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

År	Antall			Mill. kroner		
	Nye lån	Lån totalt	Total utlånsportef. 31.12.	Brutto utlån	Avdrag	Kapitalbehov
2006	4 620	29 368	13 100	3 859	2 964	895
2007	6 564	30 206	16 100	6 395	3 395	3 000
2008	7 552	33 442	21 100	8 184	3 134	5 050
2009	9 176	36 776	27 000	10 550	4 650	5 900
2010	9 898	41 172	33 700	12 150	5 450	6 700
2011	12 354	46 766	42 700	16 350	7 350	9 000
2012	17 013	57 343	58 200	23 100	7 600	15 500
2013	26 292	74 878	83 500	36 400	11 000	25 400
2014	19 538	84 483	97 200	27 300	13 600	13 700
2015	5 827	68 900	75 000	7 800	30 000	-22 200

I 2015 utbetalte Statens pensjonskasse 5 827 lån, som er 70,2 pst. færre enn i 2014. Den totale utlånsporteføljen ble redusert fra 97,2 mrd. kroner til 75,0 mrd. kroner, en nedgang på 22,8 pst. fra 2014.

Budsjettforslag 2017

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten gjelder kostnadene til Statens pensjonskasse for å administrere boliglånsordningen. Hoveddelen av disse kostnadene blir dekket av lånekundene gjennom betaling av ulike former for gebyr, jf. gebyrinntekter under kap. 3614, post 01.

For 2017 foreslås en bevilgning på 34 mill. kroner.

Post 70 Tap/avskrivninger

Bevilgningen på posten gjelder forventet tap på utlån i 2017. Tap på hovedstol anslås til 1,5 mill. kroner og opparbeidet rentegjeld 0,5 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2 mill. kroner.

Post 90 Utlån, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventet brutto utlån til boliglån. Brutto innbetalinger bevilges på kap. 3614, post 90, jf. omtale under denne posten.

Anslaget på brutto utbetalinger er på 4 500 mill. kroner i 2017. Dette er 3 344 mill. kroner lavere enn regnskap 2015, og 1 700 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2016.

Anslaget for 2017 inkluderer utlån til oppgjente, men ikke betalte renter per 31. desember 2017, med 57 mill. kroner. Forventet hovedstol per 31. desember 2017 utgjør 47 300 mill. kroner. Utestående lån per 31. desember 2017 er forventet å utgjøre 52 000 lån. Det er lagt til grunn et forventet gjennomsnittlig utbetalt beløp på 1,25 mill. kroner i 2017. Det er lagt til grunn 68 utbetalte lån per uke i 2017.

Videre er det i budsjettforslaget for 2017 gjort vurderinger i forhold til historiske erfaringstall når det gjelder antall søknader, utbetalte lån, antall innfridde lån og gjennomsnittlig utbetalt/innfridd beløp per lån. Det er knyttet betydelig usikkerhet til utviklingen i flere av forutsetningene som er lagt til grunn for budsjettforslaget.

For 2017 foreslås en bevilgning på 4 500 mill. kroner.

Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Gebyrinntekter, lån	39 432	34 000	28 000
90	Tilbakebetaling av lån	30 046 208	17 000 000	18 400 000
	Sum kap. 3614	30 085 640	17 034 000	18 428 000

Budsjettforslag 2017**Post 01 Gebyrinntekter, lån**

Anslaget på posten gjelder innbetaling av gebyrer fra låntagerne i boliglånsordningen i Statens pensjonskasse i form av termingebyr, etableringsgebyr, purregebyr og lignende.

For 2017 foreslås en bevilgning på 28 mill. kroner.

Post 90 Tilbakebetaling av lån

Anslaget på posten skal dekke forventet innbetaling av avdrag på og innfrielse av boliglån. I tillegg skal bevilgningen dekke tilbakeføring av beregnet opptjente, men ikke betalte renteinntekter ved inngangen til året som er ført under kap. 614, post 90 Utlån.

For budsjettåret 2017 er det lagt til grunn innbetalinger på 18 400 mill. kroner. Dette er 1 400 mill. kroner *høyere* enn saldert budsjett 2016, og 11 646 mill. kroner *lavere* enn regnskap 2015. Anslaget inkluderer 102 mill. kroner i tilbakeføring av beregnet opptjente renter per 1. januar 2017, og 2 mill. kroner i tilbakeføring av tap/kostnadsbevilgning. Anslaget er basert på en økning i forventet gjennomsnittlig innfridd beløp i forhold til saldert budsjett 2016. Det er anslått 1 000 innfrielse per måned i hele budsjettperioden, dette er en videreføring av forutsetningen i saldert budsjett 2016. Som følge av redusert hovedstol er det forventet en reduksjon i årlige forventede avdrag sammenlignet med saldert budsjett 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 18 400 mill. kroner.

Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
80	Renter	2 367 205	1 948 000	1 075 000
	Sum kap. 5607	2 367 205	1 948 000	1 075 000

Allmenn omtale

Kapitlet gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for skattlegging av fordel av rimelige lån i arbeidsforhold.

Budsjettforslag 2017**Post 80 Renter**

Anslaget på posten gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf.

kap. 614 og 3614. Anslaget på renteinntekter er på 1 075 mill. kroner i 2017. Dette er 1 292 mill. kroner lavere enn regnskap 2015, og 873 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2016. Det er i anslaget for 2017 lagt til grunn en reduksjon i utlånsporteføljen, jf. kap. 614 og 3614. Det er videre lagt til grunn en effektiv rente eksklusiv gebyrer på 2,0 pst. i 2017. Anslaget på post 80 inkluderer en reduksjon i beregnede opptjente renter i 2017 med 45 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 075 mill. kroner.

Kap. 615 Yrkesskedeforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	83 773	92 000	96 000
	Sum kap. 0615	83 773	92 000	96 000

Allmenn omtale

Alle som arbeider i tjeneste for arbeidsgiver, er omfattet av lov av 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskedeforsikring. Staten som arbeidsgiver er selvassurandør, men arbeidstakere i staten har de samme rettighetene etter loven som andre arbeidstakere. Arbeidstakere som er omfattet av hovedtariffavtalen i staten, er i tillegg dekket av reglene i avtalen om ytelser ved yrkesskader. Utbetalinger fra disse to regelverkene blir samordnet, slik at arbeidstaker får erstatning etter det regelverket som gir høyest sum. Yrkesskadeordningen omfatter personskader som følge av arbeidsulykker, og sykdommer som følge av påvirkning fra skadelige stoffer eller arbeidsprosesser. Erstatning skal ytes uten hensyn til om noen har skyld i skaden. Vilkåret er at skaden skjer i arbeid på arbeidsstedet og i arbeidstiden.

Fra 1. januar 1996 er yrkesskedeforsikringen i staten basert på et premiesystem. Dette innebærer at det blir krevd en premie av arbeidsgivere hvert år, som skal dekke kostnadene for de skadene som blir konstatert dette året. Det gjelder også om skaden blir meldt og gjort opp flere år senere. Når Statens pensjonskasse behandler saker der skaden ble konstatert før 1. januar 1996, utbetaler Statens pensjonskasse erstatningen for deretter å kreve summen refundert fra den aktuelle arbeidsgiveren med tillegg av et administrasjonsgebyr. Skader konstaterte etter 1. januar 1996 blir dekket av innbetalt premie.

Etter lov om yrkesskedeforsikring er staten som selvassurandør ansvarlig for en rekke andre

grupper som er definerte som arbeidstakere. Dette er grupper som er sysselsatt av staten, men som likevel faller utenfor tjenestemannsloven og hovedtariffavtalen.

Rapport

I 2015 hadde Statens pensjonskasse 101 utbetalinger i yrkesskadesaker, mot 99 utbetalinger i 2014, 76 utbetalinger i 2013 og 113 utbetalinger i 2012.

Budsjettforslag 2017*Regulering av folketrygdens grunnbeløp*

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 1 mill. kroner under kap. 615, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder utgifter til yrkesskadeutbetalinger i 2017. Bevilgningen skal også dekke kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere yrkesskadeordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2017 er på totalt 96 mill. kroner. Dette er 12,2 mill. kroner høyere enn regnskap 2015 og 4 mill. kroner høyere enn saldert budsjett for 2016. Forslaget til budsjett for 2017 er basert på faktiske erstatningsutbetalinger de siste årene.

For 2017 foreslås en bevilgning på 96 mill. kroner.

Kap. 3615 Yrkesskedeforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Premieinntekter	122 083	148 000	130 000
	Sum kap. 3615	122 083	148 000	130 000

Budsjettforslag 2017**Post 01 Premieinntekter**

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av yrkesskedeforsikringspremie fra alle arbeidsgivere som er omfattet av ordningen.

Beregnet innbetalt premie er høyere enn forventet utbetalt erstatning i 2017. Dette har sam-

menheng med at det ofte kan ta flere år før skadetidspunktet blir konstatert, og utbetalingene kommer dermed ofte flere år etter at premien er innbetalt.

For 2017 foreslås en bevilgning på 130 mill. kroner.

Kap. 616 Gruppelivsforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	168 547	189 000	194 000
	Sum kap. 0616	168 547	189 000	194 000

Allmenn omtale

Bevilgningen gjelder § 23 i hovedtariffavtalen i staten.

Rapport

I 2015 ble det utbetalt erstatning til 222 personer med til sammen 168,5 mill. kroner, mot 219 personer med til sammen 181,2 mill. kroner i 2014.

Budsjettforslag 2017*Regulering av folketrygdens grunnbeløp*

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker

utgiftsanslaget for 2017 med 5 mill. kroner under kap. 616, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder erstatningsutbetalinger og kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere gruppelivsordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2017 er på 194 mill. kroner. Dette er 25,5 mill. kroner høyere enn regnskap 2015, og 5 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 194 mill. kroner.

Kap. 3616 Gruppelivsforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Premieinntekter	103 439	105 000	101 000
	Sum kap. 3616	103 439	105 000	101 000

Post 01 Premieinntekter

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av gruppelivspremie for de virksomheter som betaler gruppelivspremie direkte til Statens pensjonskasse. Budsjetterte premieinntekter i 2017 er

101 mill. kroner. Dette er 2,4 mill. kroner lavere enn regnskap 2015 og 4 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 101 mill. kroner.

Kap. 2470 Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
24	Driftsresultat	-23 681	-22 769	-22 136
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	38 616	32 207	53 012
	Sum kap. 2470	14 935	9 438	30 876

Overført fra 2015 til 2016:
Post 45: 4 901 000 kroner

Allmenn omtale

Statens pensjonskasse er en forvaltningsbedrift, jf. § 7 i bevilgningsreglementet. Dette innebærer at Statens pensjonskasses driftsbudsjett er nettobudsjettert. Forvaltningsbedriften hadde 383 årsverk per 31. desember 2015.

Rapport

I 2015 fulgte Statens pensjonskasse spesielt opp følgende områder:

- Forbedre og iverksette omfattende systemtilpasninger for å håndtere det nye utføreregelverket som trådte i kraft fra 2015.
- I april 2015 flyttet Statens pensjonskasse inn i nye lokaler på Skøyen i Oslo. Prosjektet startet i 2012 og leverte i henhold til plan. Formålet var å skape lokaler som legger til rette for økt kommunikasjon, samhandling og læring på tvers av tradisjonelle skillelinjer samt økt fleksibilitet.

- Utvikle premiemodellene med særskilt fokus på utvikling av ny markedsrettig premiemodell fra 1. januar 2015. Denne nye premiemodellen skal hver termin ta hensyn til de faktiske hendelser i medlemsbestanden, slik at over-/underdekningen løpende tas hensyn til i premien.
- Effektivisere tverrgående prosesser ved å videreutvikle felles metoder for prosessforbedringer. Det er etablert tverrfaglige team som skal følge opp virksomhetens tverrgående prosesser.
- Arbeide med å sette kontinuerlig forbedringstiltak og jakt på tidstyver i et felles system med formål om å forbedre og forenkle rutiner og samhandling.
- Implementering av tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan for kompensasjonsordningen for forsvarspersonell med psykiske senskader etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.

Videre ble det lagt ned mye arbeid for å styrke sikkerhet og beredskap i hele organisasjonen. Den årlige risikovurderingen viste at sikkerhetstilstanden er akseptabel.

Måloppnåelse
Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid, samt fastsette og kreve inn rett premie til rett tid. Tabellen nedenfor viser resultatkravene for 2015 knyttet til disse målene, samt resultatene for 2015:

Mål og resultatkrav 2015	Resultat 2015
<i>Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid</i>	
Av nye pensjoner skal minst 96 pst. være korrekte ved første gangs utbetaling.	96,5 pst.
Av endrede pensjoner skal minst 94 pst. være korrekte ved endringstidspunktet.	98 pst.
Nye alderspensjoner og uførepensjoner skal utbetales fra første måned etter lønnsopphør etter at nødvendig dokumentasjon er mottatt og medlemmet har søkt om pensjon tre måneder før lønnen stanser.	Tre brudd på utbetalings-garantien, dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst.
Nye etterlattepensjoner skal utbetales senest tre måneder etter den måneden medlemmet dør dersom melding om dødsfallet meldes til Statens pensjonskasse i døds måneden og etter at nødvendig dokumentasjon foreligger.	Ett brudd på utbetalings-garantien, dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst.
<i>Statens pensjonskasse skal fastsette og kreve inn rett premie til rett tid</i>	
Av fastsats årspremie skal minst 98 pst. være korrekte iht. mottatt grunnlag og forutsetninger i premieberegningen. Faktura skal effektueres iht. avtalt fakturadato med medlemsvirksomhetene.	Alle terminer er fakturert uten avvik.

Informasjon og kunnskapsformidling

Statens pensjonskasse skal gi objektiv og korrekt informasjon om pensjon, slik at medlemsvirksomheter og medlemmer kan ta velfunderte valg. Statens pensjonskasse skal ha høy kompetanse på tjenstepensjon og prioritere å gi målrettet informasjon om pensjonsreformer og konsekvensene av de ulike regelendringene.

Statens pensjonskasse gjennomførte 350 kundemøter og 17 kundeseminarer i 2015. Det ble gjennomført 273 kurs med 7500 deltagere. Medlemsvirksomheter og medlemmers tilfredshet med kurs, møter og seminarer er gjennomgående høy.

I 2015 deltok Statens pensjonskasse i en omdømmeundersøkelse i regi av TNS Gallup. Undersøkelsen viste at virksomheten har et meget sterkt omdømme.

Selvbetjening

Statens pensjonskasse har i 2015 prioritert å videreutvikle selvbetjening for medlemmer. Selvbetjeningsgraden har i 2015 vært stabil på 86 pst. Statens pensjonskasse vil fortsette sitt fokus på selvbetjening også i 2016 og 2017. I 2015 har virksomheten hatt en økning i antall henvendelser om pensjonsproduktene. Det er en klar tendens til at enklere henvendelser løses på nett og de mer komplekse saker løses manuelt; noe som fører til at behandlingstid pr. sak som løses manuelt blir lengre.

Statens pensjonskasses årlige kunde- og medlemsundersøkelse viser at tilfredsheten er høy for både medlemsvirksomheter og medlemmer.

Mål 2017

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for Statens pensjonskasse for 2017:

- Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal fastsette og kreve inn rett premie til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal sørge for at tjenester og informasjon er tilpasset medlemsvirksomhetenes og medlemmenes behov.

- Statens pensjonskasse skal sørge for effektiv drift.
- Statens pensjonskasse skal sørge for god gjennomføring av reformer.

Den underliggende målstruktur, styringsparametere og resultatkrav fastsettes i styringsdialogen mellom Arbeids- og sosialdepartementet og Statens pensjonskasse i forbindelse med utforming av departementets tildelingsbrev til Statens pensjonskasse.

Budsjettforslag 2017**Post 24 Driftsresultat**

(i 1 000 kr)

Underpost	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
24.1	Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-636 549	-645 112	-649 569
24.2	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	475 362	473 404	461 105
24.3	Avskrivninger	116 550	124 190	125 374
24.4	Renter av statens kapital	9 861	6 679	2 884
24.5	Til investeringsformål	18 070	18 070	38 070
24.6	Til reguleringsfondet	-6 975		
	Sum post 24	-23 681	-22 769	-22 136

Det foreslås en bevilgning på -22,1 mill. kroner på post 24 Driftsresultat for 2017.

Underpost 24.1 Driftsinntekter, overslagsbevilgning

Inntektene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift er knyttet til betaling for de administrative tjenestene som blir utført for pensjonsordninger og andre produkter i Statens pensjonskasse forsikring. Vel 80 pst. av inntektene kommer fra administrasjon av de ulike pensjonsordningene, der inntekten knyttet til den statlige pensjonsordningen etter lov om Statens pensjonskasse utgjør det aller meste. Inntektsøkningen sammenlignet med saldert budsjett 2016 skyldes økte administrative priser som følge av lønns- og prisvekst. Denne inntektsøkningen oppveies delvis av reduserte priser som følge av at kostnader til betalingsformidling er redusert.

Underpost 24.2 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Lønnskostnader utgjør om lag halvparten av virksomhetens driftskostnader.

De reduserte driftsutgiftene i 2017 sammenlignet med saldert budsjett 2016, skyldes i hovedsak at utgiftene til pensjonspremie er redusert. Videre reduseres driftsutgiftene med 2 mill. kroner som følge av gevinster ved overgangen til digital post til innbyggere og næringsliv, jf. omtale under punkt 2.2.9 Overgang til digital post til innbyggere og næringsliv. I motsatt retning trekker at anslaget er økt som følge av forventet pris- og lønnsvekst. Inkludert i driftsutgiftene er også kostnader knyttet til investeringsprosjekter som ikke kan aktiveres.

Underpost 24.3 Avskrivninger

Statens pensjonskasse avskriver aktiverte driftsmidler. Avskrivningene starter året etter at anleggsmiddelet er produksjonssatt. Det blir benyttet lineære avskrivninger der historisk kostpris på akti-

verte driftsmidler blir avskrevet over tre til fem år. Investeringene i pensjonssystemet blir avskrevet over ti år. Dette fordi systemet har en forventet lengre levetid enn det som er normalt for andre investeringer.

Underpost 24.4 Renter av statens kapital

I samsvar med reglene for forvaltningsbedrifter, skal det beregnes rente for den kapital som er investert i bedriften. Nedgangen i rentekostnadene skyldes lavere investeringsnivå.

Underpost 24.5 Til investeringsformål

Posten omfatter avsetning til egenfinansierte investeringer, jf. kap. 5470, post 30.

Underpost 24.6 Til reguleringsfondet

Reguleringsfondet skal benyttes til å dekke svingninger i virksomhetens økonomi mellom ulike år og til å dekke uforutsette utgifter i det enkelte

budsjettåret. Fondet er en del av egenkapitalen til forvaltningsbedriften. Det legges til grunn at fondet kan benyttes til gjenkjøp av bl.a. systemløsninger. Det fremmes forslag om at det blir gitt anledning til å omdisponere inntil 20 mill. kroner fra reguleringsfondet til investeringsformål, jf. forslag til romertallsfullmakt.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten gjelder investeringer i varige driftsmidler, herunder systemutvikling. I 2017 skal posten bl.a. dekke investeringer knyttet til videreutvikling av fagsystemer for pensjon og premie, administrative forberedelser til innføring av nye samordningsregler, forbedrede kunde- og medlemsbetjeningsløsninger og diverse prosess-effektiviseringstiltak. Bevilgningen er prisjustert fra 2016.

For 2017 foreslås en bevilgning på 53,0 mill. kroner.

Balanse Statens pensjonskasse

	kroner	
	Regnskap 2014	Regnskap 2015
Eiendeler		
<i>Anleggsmidler</i>		
Driftsmidler, eiendommer	705 230 673	627 296 273
<i>Sum anleggsmidler</i>	705 230 673	627 296 273
<i>Omløpsmidler</i>		
Varebeholdning, varer i arbeid	0	0
Kortsiktige fordringer	34 847	-15 972
Kortsiktige plasseringer	0	0
Mellomværende med statskassen	61 059 891	53 474 544
<i>Sum omløpsmidler</i>	61 094 738	53 458 572
Sum eiendeler	766 325 411	680 754 845
Egenkapital og gjeld		
<i>Egenkapital</i>		
Egenkapital uten reguleringsfond	221 529 113	239 599 113
Reguleringsfond	47 873 067	40 898 349
<i>Sum egenkapital</i>	269 402 180	280 497 463

	kroner	
	Regnskap 2014	Regnskap 2015
<i>Langsiktig gjeld</i>		
Statens rentebærende kapital	483 701 560	387 697 160
Annen langsiktig gjeld	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	483 701 560	387 697 160
<i>Kortsiktig gjeld</i>		
Kortsiktig gjeld	13 221 671	12 560 223
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>	13 221 671	12 560 223
Sum egenkapital og gjeld	766 325 411	680 754 845

Kap. 5470 Statens pensjonskasse

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
30	Avsetning til investeringsformål	18 070	18 070	38 070
	Sum kap. 5470	18 070	18 070	38 070

Post 30 Avsetning til investeringsformål

Bevilgningen på posten skal dekke avsetninger til investeringsformål til inntekt i statsregnskapet, jf. omtale under kap. 2470, underpost 24.5.

For 2017 foreslås en bevilgning på 38,1 mill. kroner.

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
660	Krigspensjon	384 747	340 000	301 000	-11,5
664	Pensjonstrygden for sjømenn	71 000	62 000	83 000	33,9
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 508 604	1 660 000	1 930 000	16,3
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	419 635	383 700	325 000	-15,3
Sum kategori 09.60		2 383 986	2 445 700	2 639 000	7,9

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	2 383 986	2 445 700	2 639 000	7,9
Sum kategori 09.60		2 383 986	2 445 700	2 639 000	7,9

Kategorien omfatter kontantytelser/tilskudd til visse lovregulerte pensjonsordninger utenom folketrygden, som helt eller delvis finansieres av staten. Det gjelder krigspensjon, pensjonstrygden

for sjømenn, avtalefestet pensjon med statstilskudd (AFP), samt supplerende stønad til personer med kort botid i Norge.

Kap. 660 Krigspensjon

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	111 069	95 000	86 000
71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	273 678	245 000	215 000
Sum kap. 0660		384 747	340 000	301 000

Hovedtrekk ved regelverket

Hovedformålet med krigspensjonen er å gi invalidepensjon til personer som har fått mén eller redusert arbeidsevne som følge av skade eller påkjenninger under krigsdeltakelse, motstandsvirkosomhet, politisk fangenskap eller sjøtjeneste under andre verdenskrig.

Krigspensjonen er primært en invalidepensjon, og er hjemlet i fire lover:

- Lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner (militærloven), som omfatter militærpersoner som har fått mén som følge av skade, sykdom eller påkjenninger under tjenestegjøring i andre verdenskrig.
- Lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (sivilloven), som gjelder personer som er påført skade ved krigsulykke i Norge, på norske skip eller i fiendtlig politisk fangenskap.
- Tilleggslov 29. juni 1951 nr. 34, som gjelder sjømenn med en fartstid på minst seks måneder under andre verdenskrig som ikke var utsatt for krigsulykke som angitt i sivilloven, og personell ved det norske feltsykehuset i Korea.
- Lov 22. mars 1968 nr. 2 om tillegg til krigspensjoneringslovene av 1946, som omfatter seks kategorier av krigsdeltakere og politiske fanger som var utsatt for usedvanlig hard påkjenning.

Det gjelder ett felles pensjonsgrunnlag for de såkalte innsats- og overgrepsgruppene, og ett for tilfeldige krigsrammede. For innsats- og overgrepsgruppene og tilfeldige krigsrammede under 67 år utgjør årspensjonen henholdsvis 410 412 kroner og 228 528 kroner. For personer over 67 år utgjør pensjonen for de to gruppene henholdsvis 392 280 kroner og 218 448 kroner per 1. mai 2016.

De aktuelle pensjonslovene regulerer forhold som ligger mange år tilbake i tid, og antallet pensjonister synker. Hovedprioriteringen framover er fortsatt å sikre de krigsskadde og deres etterlatte rett ytelse til rett tid.

Rapport

Militære

Utgiftene til militære krigspensjonister i 2015 fordelte seg med 22,8 mill. kroner til invalidepensjon, 88,0 mill. kroner til enkepensjon og 0,3 mill. kroner til skadepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 19 pst. for invalide-

pensjonistene og 8 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2014.

Per 31. desember 2015 var det 127 militære invalidepensjonister, og 809 militære enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 22 pst. fra samme periode i 2014, mens antall enkepensjonister gikk ned med 11 pst. I 2015 var avgangen 36 invalidepensjonister og 108 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 10 enkepensjonister (og ingen invalidepensjonister).

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2015 var 93,0 år for invalidepensjonistene og 88,9 år for enkepensjonistene.

Sivile

Utgiftene til sivile krigspensjonister i 2014 fordelte seg med 86,8 mill. kroner til invalidepensjon, 185,3 mill. kroner til enkepensjon og 1,5 mill. kroner til skadepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 12 pst. for invalidepensjonistene og 5 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2014.

Per 31. desember 2015 var det 765 sivile invalidepensjonister og 1 832 sivile enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 12 pst. fra samme periode i 2014, mens antall enkepensjonister viste en nedgang på 11 pst. I 2015 var det en avgang på 107 invalidepensjonister og 256 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 37 enkepensjonister (og ingen invalidepensjonister).

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2015 var 85,9 år for invalidepensjonistene og 88,1 år for enkepensjonistene.

Budsjettforslag 2017

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 6 mill. kroner under kap. 660, fordelt med 2 mill. kroner på post 70 og 4 mill. kroner på post 71.

Det foreslås bevilget 301 mill. kroner i 2017.

Post 70 Tilskudd, militære, overslagsbevilgning

Det legges til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på 750 pensjonister og en gjennomsnittlig ytelse på 115 100 kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 86 mill. kroner.

Post 71 Tilskudd, sivile, overslagsbevilgning

Det legges til grunn et gjennomsnittlig antall motakere på 2 150 pensjonister og en gjennomsnittlig ytelse på 101 000 kroner.

For 2016 foreslås en bevilgning på 215 mill. kroner.

Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Tilskudd	71 000	62 000	83 000
	Sum kap. 0664	71 000	62 000	83 000

Post 70 Tilskudd

Anslag over antall pensjonister og pensjoner for 2017¹

Pensjonsart	Gjennomsnittlig antall	Gjennomsnittlig pensjon per år (kr)	Årlige pensjoner (1 000 kr))
Alderspensjon før 67 år	3 813	240 466	916 897
Alderspensjon etter 67 år	1 277	12 812	16 360
Enkepensjon m.m.	2 457	18 662	45 854
Samlet	7 547	129 735	979 111

¹ Andre pensjonsarter enn alderspensjon før 67 år gis etter overgangsregler

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er å gi arbeidstakere på skip mv. førtids alderspensjon fra fylte 60 til 67 år. Ordningen forvaltes av Pensjonstrygden for sjømenn.

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr. 7. Trygden omfatter som hovedregel norske statsborgere, og personer med fast bopel i Norge som er tilsatt som arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 brutto tonn. I gjennomsnitt var 30 197 yrkesaktive medlemmer omfattet av ordningen i 2015. Pensjonstrygden gir alderspensjon fra 60 til 67 år.

Pensjonene

Fullt opptjent alderspensjon fra 1. mai 2016

	Kroner per år
360 farts måneder opptjent som underordnet før 1. mai 1993	216 628
360 farts måneder opptjent som underordnet etter 30. april 1993	253 288
360 farts måneder opptjent som overordnet	303 279

For rett til alderspensjon kreves det 150 pensjongivende måneder (12,5 år), og 360 måneder (30 år) for full alderspensjon. Årlig pensjon utgjør 0,91 pst. av G per farts måned for overordnet sjømann, og 0,76 pst. av G for underordnet sjømann (0,65 pst. av G for fartstid før 1. mai 1993). Pensjonen ytes fullt ut ved siden av eventuell alderspensjon fra folketrygden. Alderspensjon under utbetaling reguleres som alderspensjon fra folketrygden. Det utbetales

et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) etter nærmere regler for personer som ikke har opptjent nok fartstid til å få pensjon. Det kan ytes et pensjonstillegg til personer som har minst tre års fartstid de siste fem årene før pensjonering.

Alderspensjonen faller bort når pensjonisten har uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden for hel uførhet. Er ytelsen fra folketrygden gradert, faller en tilsvarende del av sjømannspensjonen bort. Tilsvarende gjelder når pensjonisten mottar full eller gradert avtalefestet pensjon i offentlig sektor fram til 65 år.

Finansiering

De årlige utgiftene til pensjoner og administrasjon dekkes løpende etter et utligningsprinsipp. Etter lov om pensjonstrygd for sjømenn § 8 er inntektene avgift på arbeidstakere og rederier, tilskudd fra trygdens fond og lovbestemte tilskudd fra staten. Trygden er garantert av staten. Det betyr at dersom de ordinære finansieringskildene ikke er tilstrekkelig til å dekke pensjonsforpliktelsene, plikter staten å dekke underskuddet.

Etter § 15 skal staten dekke den beregnede del av pensjonsutgiftene som skyldes:

- tillegg for fartstid under andre verdenskrig,
- enkepensjoner etter arbeidstakere som sluttet i pensjonsgivende tjeneste før 1. september 1939, og
- utenlandsk hvalfangst.

Staten skal dessuten gi et årlig tilskudd på 8 mill. kroner fra og med 1983. Videre må staten dekke underskudd i trygden på grunn av sitt garantiansvar. Trygden gikk med underskudd i perioden 1994 til 2014. Statens garantiansvar ble aktivert i 2003 fordi det ikke lenger var tilstrekkelig midler i trygdens reguleringsfond til å dekke årlige underskudd. I perioden 2003–2013 har staten gitt om lag 3,9 mrd. kroner (nominelle kroner) i tilskudd for å dekke de årlige underskuddene. I samme periode har staten gitt om lag 1,5 mrd. kroner (nominelle kroner) i tilskudd etter § 15. Det samlede statstilskuddet for perioden 2003–2013 utgjorde dermed om lag 5,4 mrd. kroner (nominelle kroner).

Trygdens økonomi er svært sensitiv for eventuelle endringer i medlemsmassen. Inntekter fra pensjonsavgiften er direkte avhengig av antall aktive sjømenn som er pliktig omfattet av PTS til enhver tid, samt hvilket inntektsnivå som gjelder for disse. Disse forhold avhenger dels av den generelle sysselsettingssituasjonen for sjømenn og offshorepersonell om bord på norske og utenland-

ske skip og installasjoner som disponeres av norske rederier. Inntektene avhenger også av i hvilken utstrekning disse rederiene velger å sysselsette ikke-trygdepliktige sjømenn fra utenfor EU/EØS-området. Dette er igjen avhengig av en rekke forhold som bl.a. har sammenheng med rammevilkårene for norsk skipsfart og offshorevirksomhet. Om lag 60 % av den aktive medlemsmassen er sysselsatt innenfor offshoresektoren.

Rapport

Per 31. desember 2015 var det i alt 9 247 pensjonister. Dette er en nedgang på 1049 i forhold til 31. desember 2014.

Hovedprioriteringer for Pensjonstrygden for sjømenn i 2015 var å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid, samt løpende analyser av trygdens økonomiske situasjon. I 2011 påbegynte etaten et fornyingsprosjekt på IKT-området (PTS 2013), som ble avsluttet våren 2015. De nye systemløsningene har bidratt til modernisering og effektivisering av Pensjonstrygden for sjømenn. De viktigste tiltakene i prosjektet har vært å utvikle internettbaserte selvbetjeningsløsninger for kunder og medlemmer, samt nye støttesystemer for både premie- og pensjonsprosessen. IKT-systemet er også tilrettelagt for et justert pensjonsregelverk i forbindelse med den langsiktige tilpasningen til pensjonsreformen.

Etaten har hatt fokus på en kvalitativ og effektiv administrasjon, brukerservice, samt forenkling og fornyelse. Pensjonstrygden for sjømenn har gjennomført kunde- og medlemsundersøkelser som viser at brukerne er fornøyd med de nye løsningene. Som følge av prosessforbedringene og automatiseringene har etaten redusert bemanningen med 40 % (fra 40 til 24 årsverk). Pensjonstrygden for sjømenn vant «Bedre stat-prisen» for 2016.

Videre har Pensjonstrygden for sjømenn videreført utviklingsarbeidet med Arbeids- og velferdsdirektoratet for å finne fram til gode rutiner for utveksling av meldinger. Hovedbildet er at samhandlingen fungerer bra.

For Pensjonstrygden for sjømenn vil det i 2016 og 2017 fortsatt være stor oppmerksomhet på stabilisering av driften som følge av nye IKT-løsninger og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet og sikkerhet.

Trygden har gått med overskudd i 2014 og 2015. Overskuddet skal etter loven legges til trygdens reguleringsfond. Reguleringsfondet var ved utgangen av 2015 på 100 mill. kroner. Pensjonstrygden for sjømenn har fra januar 2015 startet med fondsforvaltning. Det er pensjonstrygdens

styre som skal forvalte pensjonstrygdens samlede fond etter regler fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995, godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst. S. nr. 91 (1995–1996). Fondsforvaltningen skal skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte.

Utsiktene for trygdens økonomi har endret seg vesentlig. Det er stor usikkerhet til knyttet anslagene for pensjonsavgift med hensyn til oljepris, investeringer i Nordsjøen og sysselsetting i offshorebransjen. Anslagene tilsier at det vil være behov for garantitilskudd fra staten i 2017, men det er stor usikker knyttet til dette.

Et offentlig utvalg har utredet en fremtidig løsning for pensjonsordningen for sjømenn for å tilpasse pensjonsordningen til pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utredningen ble sendt på høring 22. januar 2015 med høringsfrist 19. juni 2015. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenstepensjonsordningene i privat sektor. Utredningen og høringen er under oppfølging i departementet.

I forlengelsen av arbeidet med ny pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs, vil departementet utrede PTS' tilknytningsform til staten.

Budsjettforslag 2017

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 5 mill. kroner under kap 664.

For 2017 vil bevilgningen omfatte statstilskudd etter lovens § 15 og garantitilskudd etter lovens § 8, jf. omtale under avsnittet om finansiering. Reguleringsfondet forventes å utgjøre 74 mill. kroner ved årets begynnelse. Det er anslått at trygden får et underskudd på 102 mill. kroner. Dette innebærer et garantitilskudd på kr. 28 mill. kroner i 2017. Det vises til at det er stor usikkerhet knyttet til utviklingen i trygdens økonomi, jf. omtale under avsnittet rapport. Statstilskuddet for 2017 blir samlet på 83 mill. kroner, som fordeler seg på 28 mill. kroner i garantitilskudd og 55 mill. kroner i tilskudd etter lovens § 15, inkludert det årlige tilskuddet på 8 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 83 mill. kroner.

Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2017
		2015	Saldert budsjett 2016	
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	1 508 604	1 660 000	1 930 000
	Sum kap. 0666	1 508 604	1 660 000	1 930 000

Post 70 Tilskudd

Hovedtrekk ved regelverket

Staten gir tilskudd til AFP etter lov 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven). Statens tilskudd utgjør 1/3 av pensjonsutgiftene til AFP-pensjonistene. De øvrige utgiftene til AFP i privat sektor dekkes av arbeidsgiverne. I tillegg til å dekke en del av pensjonsutgiftene, bidrar staten indirekte til finansiering gjennom skattemessig gunstig behandling av pensjonen samt ved å dekke utgiftene ved Arbeids- og velferdsetatens arbeid.

Ytelsen er utformet som et livsvarig påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Pensjonen be-

regnes på grunnlag av alle år med pensjonsgivende inntekt til og med det året arbeidstakeren fyller 61 år. Laveste pensjonsalder er 62 år. Årskullene født i 1944–1962 mottar i tillegg et kompensasjonstillegg. AFP beregnes slik at summen av de årlige utbetalingene skal være lik, uavhengig av når pensjonen tas ut, det vil si samme nøytrale løsning som gjelder for alderspensjon fra folketrygden. AFP kan fritt kombineres med arbeidsinntekt. Det er både kollektive og individuelle vilkår som må være oppfylt for at man skal kunne ta ut AFP.

Arbeids- og sosialdepartementet fører tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor. Formålet med tilsynet er å sikre at administrasjon og finansiering av pensjonsordningene er i samsvar

med bestemmelsene i AFP-tilskottsloven og bestemmelsene i vedtektene.

Departementet fastsatte ny tilsynsforordning gjeldende fra og med 1. juli 2014. Det fremgår av forordningen at det skal gjennomføres to årlige tilsyn. Sentralt i tilsynene er bl.a. å vurdere premieinngang, kapitalforvaltning og fondsoppbygging. Departementets tilsyn dokumenteres, og referat fra tilsynene sendes Riksrevisjonen. I tråd med forordningen har departementet avholdt to tilsyn i 2015.

I følge AFP-tilskottsloven skal arbeidsgivers premie fastsettes slik at den er tilstrekkelig til å dekke løpende utgifter, og gi grunnlag for opplegg av et pensjonsfond. Pensjonsfondet skal, sammen med arbeidsgivernes erkjente plikt til fortsatt premiebetaling etter avtalenes eventuelle opphør, gi tilstrekkelig sikkerhet for dekning av arbeidsgivernes forventede framtidige forpliktelser. Departementet følger gjennom det etablerte tilsynet bl.a. med på utviklingen av pensjonsfondets dekningsgrad, kapitalforvaltning, samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og andre administrative forhold. Departementet har ikke hatt noen vesentlige merknader til det materialet som er forelagt departementet til tilsynene i 2015. Fellesordningens revisor, KPMG, har ingen merknader til regnskapet for 2015. KPMG har også undersøkt kapitalforvaltningen i Fellesordningen, og uttalte at «forvaltningen er forsvarlig».

Departementet viser også til at partene bak AFP-ordningen i privat sektor har avtalt at ordningen skal evalueres i 2017.

Utviklingen i antall og andel nye AFP-pensjonister

Ved utgangen av 2015 mottok 48 472 pensjonister AFP i privat sektor, hvorav 37 533 var under 67 år. I 2015 økte antall mottakere i privat sektor med 5 218. Den årlige økningen i perioden 2011–2014 lå på 3 000–4 000 personer hvert år. Tallene inkluderer mottakerne av AFP både etter den gamle ordningen og etter den nye ordningen som ble innført i 2011.

Økningen i antall AFP-pensjonister de siste årene skyldes vekst i befolkningen i den aktuelle alderen, men også at en høyere andel av de som har muligheten til det har tatt ut AFP. AFP-pensjonister som andel av befolkningen i alderen 62–66 år var nokså stabilt i perioden 2000–2009. Andelen økte fra 8,6 pst. til 9,4 pst. i løpet av denne perioden. Andelen har deretter økt gradvis, og ved utgangen av 2015 mottok 13,4 pst. av befolkningen i alderen 62–66 år privat AFP. Økningen de siste

årene skyldes muligheten til å kombinere arbeid og ny AFP uten at pensjonen blir redusert. I 2012–2015 har mange tatt ut AFP mens de fortsatt er i fullt arbeid, og dette har bidratt til det høye antallet nye mottakere.

Utviklingen i gjennomsnittlig AFP-pensjon

Ved utgangen av 2015 var gjennomsnittlig årlig pensjon 67 401 kroner for mottakere av ny AFP. Gjennomsnittlig pensjon var høyere for menn enn for kvinner.

Gjennomsnittlig pensjon. Per 31. desember 2011–2015, nominelle beløp

År	Ny AFP		
	Alle	Kvinner	Menn
2011	56 524	49 475	58 148
2012	60 480	53 594	62 354
2013	63 649	56 881	65 697
2014	66 227	59 468	68 396
2015	67 401	60 690	69 638

De fleste som tar ut AFP, starter uttaket ved 62 år. I 2015 gjaldt dette over 77 pst. av de nye mottakerne. Andelen som tar ut ved 62 år har variert mellom 55 og 75 pst. de siste ti årene.

Beregninger for 2015 viser at 60 pst. av de som arbeidet i AFP-virksomhet i privat sektor og hadde tilstrekkelig høy opptjening, tok ut AFP i løpet av året de fylte 62 år. Ved utgangen av 2015 hadde 80 pst. av 66-åringene som tilfredsstillte kravene for AFP i privat sektor valgt å ta ut AFP.

Utviklingen i andelen AFP-pensjonister i privat sektor som kombinerer pensjon med arbeid

Blant mottakerne av ny AFP var det 58 pst. som kombinerte pensjonen med arbeid ved utgangen av 2015. Andelen er rundt 5 prosentpoeng høyere blant menn enn kvinner. Muligheten til å kombinere arbeid og pensjon uten avkortning har ført til at mange som ellers ikke ville tatt ut pensjon, nå har tatt ut alderspensjon og ny AFP ved siden av arbeid. De som kombinerte ny AFP med arbeid, hadde en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid på 33 timer per uke (tall for 2014), noe som tyder på at de fleste arbeider opp mot heltid.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Det er bare ordningene i privat sektor som får statstilskudd under kap. 666, post 70. I kommunal og statlig sektor dekker arbeidsgiver utgiftene fullt ut.

Utgiftene til AFP under kap. 666 var i 2015 på 1 509 mill. kroner, mot 1 668 mill. kroner i 2014.

Målt i løpende priser var dette en nedgang på 159 mill. kroner, eller 9,5 pst. Nedgangen skyldes overgangen fra AFP som tidligpensjonsordning til en påslagsordning til alderspensjon fra folketrygden for nye mottakere fra og med januar 2011. Denne effekten er nå uttømt, siden det ved utgangen av 2015 ikke lenger var noen mottakere av gammel privat AFP.

Viktige utviklingstrekk for grupper som omfattes av kap. 666, post 70

Antall mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2013–2015

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2013	39 274	29 216	10 058	8,0	8,7	5,7
2014	43 257	32 315	10 942	10,1	10,6	8,8
2015	48 472	36 354	12 118	12,1	12,5	10,7

Ved utgangen av 2015 var det ikke lenger mottakere av AFP i privat sektor etter gammel ordning, slik at tallene for 2015 utelukkende viser mottakere av ny AFP i privat sektor. De siste mottakerne av gammel AFP gikk ut av ordningen og over på alderspensjon i løpet av 2015. Ved utgangen av 2013 og 2014 utgjorde mottakere av gammel AFP i privat sektor hhv. 25 pst. og 10 pst. av alle mottakere av AFP i privat sektor. Veksten i antall mottakere av ny AFP avtok i 2015 sammenlignet med 2014 og 2013, men siden effekten av utfa-

singen av mottakere etter gammel ordning også har avtatt, har veksten i antall AFP tiltatt noe de siste to årene.

Veksten i antall mottakere av ny AFP skyldes nå i liten grad økning i tilgangen av nye mottakere, som har ligget på i underkant av 10 000 personer de siste tre årene. Men siden AFP i privat sektor gis som et livsvarig påslag til alderspensjonen, og det første kullet som hadde mulighet til å ta ut AFP etter ny ordning var født i 1944, er det begrenset med avgang fra ordningen.

Antall nye mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2013–2015

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2013	9 615	7 031	2 584	-1,9	-5,6	9,6
2014	9 848	7 152	2 696	2,4	1,7	4,3
2015	9 783	7 099	2 684	-0,7	-0,7	-0,4

Budsjettforslag 2017

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 16 mill. kroner under kap 666.

For 2017 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig statlig bidrag på om lag 30 700 kroner pr. mottaker og gjennomsnittlig antall pensjonister på 62 800 personer

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 930 mill. kroner.

Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	419 635	383 700	325 000
	Sum kap. 0667	419 635	383 700	325 000

Post 70 Tilskudd, overslagsbevilgning

Supplerende stønad ble innført fra 2006, og har som formål å garantere en minsteinntekt for eldre personer med kort botid i Norge. Ordningen er ment som en avlastning av kommunenes utgifter til økonomisk stønad til den aktuelle gruppen. Supplerende stønad sikrer personer som har fylt 67 år, og som har liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden, en inntekt på nivå med minstepensjonsnivå, men uten forsørgingstillegg. Stønadene er behovsprøvd.

Hovedtrekk ved regelverket

Stønadene er regulert i lov 29. april 2005 om supplerende stønad til personar med kort butid i Norge, og er ikke en folketrygdytelse.

Formålet med ordningen er å sikre personer som har fylt 67 år og som har liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden, en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå, men uten forsørgingstillegg. Man vil tilby de eldre en mer stabil inntekt enn økonomisk stønad (sosialhjelp), som de må søke om fra måned til måned.

Stønadene skal prøves mot alle typer inntekt, både fra Norge og utlandet, hos stønadsmottakeren og eventuell ektefelle/samboer/registrert partner. Dersom det foreligger formue utover det vanlige, kan dette føre til avslag på supplerende stønad. Det er begrensninger for hvor lenge mottakere av stønaden kan oppholde seg i utlandet. Stønadene gis for tolv måneder av gangen. Mottakerne må selv møte opp hos NAV når de skal fremsette søknad om denne stønaden.

Forsørgingstillegget til mottakere av supplerende stønad som forsørger ektefelle under 67 år og/eller barn under 18 år, ble avvirket for alle som påbegynte en ny stønadsperiode fra og med 1. januar 2015.

Et forslag om å erstatte særordningene for flyktninger i folketrygden med ordningen med supplerende stønad og samtidig utvide ordningen til å gjelde uføre flyktninger under 67 år, er sendt på høring 4. juli 2016. Forslaget har konsekvenser for antallet stønadsmottakere i ordningen. Det vises til ytterligere omtale under del I, kapittel 2 Profil og satsingsområder pkt. 2.2.11.

Resultatrapport 2015

Ved utgangen av 2006 var det i alt 2 401 mottakere av supplerende stønad. Antallet har økt til 3 302 mottakere ved utgangen av 2015. Per 31. desember 2015 mottok 9,9 pst av innvandrere som har fylt 67 år, supplerende stønad, mens det av hele befolkningen i Norge i aldersgruppen 67 år og eldre var 0,4 pst. som mottok supplerende stønad.

Mottakerne er hovedsakelig innvandrere fra land med lite utbygde sikringssystemer i Afrika, Asia og Øst-Europa utenfor EU. Mange har bodd lenge nok i Norge til å ha fått norsk statsborgerskap. Personer født i Norge utgjør bare rundt 120 av mottakerne.

Utgiftene til supplerende stønad var 214 mill. kroner i 2006 (308 mill. kroner i 2015-kroner) og 420 mill. kroner i 2015.

Om lag to tredeler av mottakerne er enslige og om lag to tredeler av mottakerne er kvinner. Ved utgangen av 2015 fikk 79 pst. av mottakerne redusert ytelse, de aller fleste fordi de også mottok alderspensjon fra folketrygden. Andelen menn med redusert ytelse var noe høyere enn for kvinner, henholdsvis 82 pst. mot 78 pst.

Gjennomsnittlig årlig ytelse var 92 142 kroner i 2006 (132 670 kroner i 2015-kroner) og 129 226 kroner i 2015.

Antall personer med supplerende stønad, andel med redusert ytelse, og gjennomsnittlig ytelse, gjennomsnitt for året

	Gjennomsnittlig antall stønadsmottakere	Andel med redusert ytelse, pst.	Gjennomsnittlig ytelse, nominelle kroner	Gjennomsnittlig ytelse i 2015-kroner
2013	3 128	75	131 271	136 141
2014	3 215	76	130 033	133 270
2015	3 247	79	129 226	129 226

Utgiftsutvikling 2013–2015

År	Mill. kroner i 2015-kroner	Mill. kroner i kroner	Endring i mill. kroner sml. med året før	Endring i pst. sml. med året før	Endring fra året før i mill. kroner	Endring i pst.
2013	436	411	6	1,4	20	5,2
2014	429	418	-8	-1,8	7	1,8
2015	420	420	-9	-2,1	2	0,4

Avvikling av forsørgingstillegg til mottakere av supplerende stønad

Stortinget vedtok i forbindelse med budsjettet for 2015 å avvikle forsørgingstillegg for barn og ektefelle under 67 år, til mottakere av supplerende stønad.

Endringen ble gjort gjeldende for stønadsperioder som tar til i 2015 eller senere. 259 stønadsmottakere ble berørt av endringen. I gjennomsnitt er hver stønad til disse redusert med 49 600 kroner per år.

Familiegjenforening og bofellesskap

Personer som har fylt 67 år, og som er kommet til Norge ved familiegjenforening med barn/slektninger som er bosatte her, er fra 1. januar 2016 unntatt fra ordningen med supplerende stønad. Fra samme dato har mottakere av supplerende stønad som deler bolig med andre voksne, ikke lenger rett til stønad med høy sats. Høy sats er heretter kun forbeholdt de som reelt sett er enslige.

Som følge av disse tiltakene er antallet mottakere redusert. Fra desember 2015 til mai 2016 har antallet stønadsmottakere blitt redusert med ca. 400. Ettersom flere stønadsperioder utløper utover i 2016, vil antallet berørte personer øke. Det samlede antallet berørte personer i 2016 kan dermed bli noe høyere enn det vi antok på forhånd.

Til og med mai 2016 har om lag 250 personer som tidligere mottok stønad med høy sats, fått innvilget ny stønadsperiode med rett til ordinær sats fordi de deler bolig med andre voksne. Ettersom flere stønadsperioder utløper utover i 2016 og det på nytt må søkes om stønad, vil antallet berørte personer øke. Det samlede antallet berørte personer i 2016 vil dermed kunne bli omtrent som antatt.

Budsjettforslag for 2017

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 7 mill. kroner under kap 667.

Som følge av avviklingen av forsørgingstilleggene er det fra 2015 til 2016 ventet en reduksjon i stønadsutgiftene på 11,9 pst. I tillegg er lovendringene fra 1. januar 2016 (familiegjenforening, bofellesskap) ventet å gi en innsparing på 95 mill. kroner i 2016 og ytterligere 49,6 mill. kroner i 2017, noe som gir en helårseffekt i 2017 på 144,6 mill. kroner.

For 2017 legges det til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på om lag 2 600 og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 129 000 kroner.

For 2017 foreslås derfor en bevilgning på 325 mill. kroner.

Programkategori 29.70 Alderdom

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2670	Alderdom	190 563 420	202 567 000	214 885 000	6,1
	Sum kategori 29.70	190 563 420	202 567 000	214 885 000	6,1

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	190 563 420	202 567 000	214 885 000	6,1
	Sum kategori 29.70	190 563 420	202 567 000	214 885 000	6,1

Kap. 2670 Alderdom

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	63 522 846	67 432 000	71 690 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	121 302 086	129 250 000	136 720 000
72	Inntektpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	5 240	145 000	615 000
73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 733 248	5 740 000	5 860 000
	Sum kap. 2670	190 563 420	202 567 000	214 885 000

Allmenn omtale

Formålet med folketrygdens alderspensjon er å sikre inntekt for personer i alderdommen, og å legge til rette for en fleksibel og gradvis overgang fra arbeid til pensjon. Folketrygden gir både en minstesikring for de som har hatt lav arbeidsinntekt, og en standardsikring som er knyttet til tidligere arbeidsinntekt.

Alderspensjonen kan fra 2011 tas ut fleksibelt mellom 62 og 75 år, og årlig pensjonsnivå blir høy-

ere jo senere en velger å ta ut pensjonen, noe som gir gode insentiver til arbeid. Videre levealder-sjusteres alderspensjonen ved overgang til pensjon, og den reguleres årlig med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst.

Det er innført nye opptjeningsregler for personer født fra og med 1954 der alle år mellom 13 og 75 år gir pensjonsopptjening. Årskullene 1954–1962 vil få en forholdsmessig andel av sin alderspensjon beregnet etter disse reglene, mens årskull født 1963 og senere omfattes fullt ut av de nye reglene.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter gamle regler

Alderspensjonen kan ifølge opptjeningsreglene, som gjelder fullt ut for de som er født i 1953 og tidligere, bestå av følgende komponenter:

- grunnpensjon
- tilleggspensjon
- særtillegg/pensjonstillegg
- forsørgingstillegg for ektefelle og barn
- ventetillegg
- skjermingstillegg

Alderspensjonister kan fritt kombinere arbeid og pensjon uten inntektsprøving.

Grunnpensjon

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av tidligere inntekt. For å få rett til grunnpensjon kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Full grunnpensjon oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Tilleggspensjon

Tilleggspensjonen beregnes på bakgrunn av den pensjonsgivende inntekten vedkommende har hatt som yrkesaktiv. Opptjeningstiden for full tilleggspensjon er 40 år. Gjenlevende ektefelle er berettiget til det høyeste beløpet av egenopptjent tilleggspensjon og et beløp som tilsvarer 55 pst. av summen av egen og avdødes tilleggspensjon.

Særtillegg/pensjonstillegg

Til og med 2010 ble det gitt særtillegg til personer som ikke hadde tilleggspensjon, eller som hadde tilleggspensjon som var mindre enn særtillegget. Formålet med særtillegg var å sikre alle et minimumsnivå på sin alderspensjon, uavhengig av tidligere opptjening. Særtillegget ble erstattet av et pensjonstillegg til nye alderspensjonister fra 1. januar 2011.

Minste pensjonsnivå skal sikre et akseptabelt inntektsnivå for personer uten eller med lav tidligere inntekt. For å få rett til et minste pensjonsnivå, kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Fullt minste pensjonsnivå oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Forsørgingstillegg for ektefelle og barn

Til alderspensjonist som forsørger ektefelle, kan det ytes ektefelletillegg. Til alderspensjonist som forsørger barn under 18 år, kan det ytes barnetillegg. Tilleggene inntektsprøves.

Forsørgingstilleggene er knyttet til minste pensjonsnivå, slik at tilleggene utvikler seg i takt med det generelle minstenivået for alderspensjonister.

Fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering

Fra 1. januar 2011 ble det innført regler om fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon. Den enkelte kan starte uttak av pensjonen i alderen mellom 62 og 75 år. For å kunne ta ut pensjonen før 67 år, er det et vilkår at årlig pensjon fra 67 år minst tilsvarer minste pensjonsnivå. Pensjonen kan graderes med 20, 40, 50, 60, 80 og 100 pst. Alderspensjonen kan fritt kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting. Fortsatt arbeidsinntekt til og med fylte 75 år gir pensjonsopptjening, også når pensjonen er tatt ut.

Pensjonen beregnes ved at grunn- og tilleggspensjonen (basispensjon) divideres med et forholdstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid. Gjennom forholdstallet justeres pensjonen for endringer i levealderen og for uttakstidspunkt. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Uttaksreglene er nøytralt utformet, slik at summen av alderspensjon som den enkelte kan forvente å motta i perioden som pensjonist, vil være uavhengig av uttakstidspunkt.

Pensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Satsene for minste pensjonsnivå reguleres med lønnsveksten justert for effekten av levealdersjustering for 67-åringer. Pensjon under opptjening reguleres i takt med lønnsveksten. Med virkning fra 1. mai 2016 ble alderspensjon under utbetaling økt med 2,01 pst., mens satsene for minste pensjonsnivå økte med 2,28 pst. Grunnbeløpet økte med 2,78 pst.

Skjermingstillegg

Uføre født i 1944–1951 mottar fra 67 år et tillegg i alderspensjonen som gir en delvis skjerming for effekten av levealdersjusteringen.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter nye regler

Alderspensjon består etter de nye reglene av inntektspensjon beregnet ut fra tidligere inntekt. Til personer som har opparbeidet liten eller ingen rett til inntektspensjon, ytes det en garantipensjon.

Inntektspensjon

I inntektspensjonen medregnes all pensjonsgivende inntekt fra 13 til 75 år i pensjonsopptjeningen. For hvert år med pensjonsopptjening akkumuleres en pensjonsbeholdning. Årlig pensjonsopptjening tilsvarer 18,1 pst. av den pensjonsgivende inntekten. Alle inntekter opp til et nivå tilsvarende 7,1 G medregnes. Inntektspensjonen fastsettes på bakgrunn av pensjonsbeholdningen på uttakstidspunktet. Pensjonsbeholdningen gjøres da om til en årlig pensjon ved at den divideres med vedkommendes delingstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet.

Garantipensjon

Personer med ingen eller lav opptjening av inntektspensjon har rett til garantipensjon dersom

den samlede trygdetiden er minst tre år i tidsrommet fra fylte 16 år til og med 66 år. Garantipensjon gis med to satser avhengig av sivilstand og ektefelles/samboers inntektsforhold. Full garantipensjon ytes til den som har minst 40 års trygdetid. Dersom trygdetiden er kortere, blir garantipensjonen tilsvarende mindre. Garantipensjonen avkortes med 80 pst. av inntektspensjonen, slik at de som har opptjent noe inntektspensjon får utbetalt en samlet pensjon som er høyere enn minstepensjon.

Rapport*Utviklingen i utgifter til alderspensjon*

Fra 1. januar 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fleksibelt mellom 62 og 75 år. Gjennomsnittlig antall mottakere av alderspensjon under 67 år utgjorde om lag 25 000 i 2011. Det har økt hvert år siden, men med avtakende vekst. I 2015 var det i gjennomsnitt 86 000 mottakere av alderspensjon under 67 år. Økningen i antall mottakere av alderspensjon under 67 år har bidratt til en stor økning i folketrygdens utgifter til alderspensjon. De nøytrale uttaksreglene gjør imidlertid at veksten i utgiftene senere blir lavere, og utgiftene på lang sikt er i mindre grad påvirket av hvor mange som tar ut alderspensjon tidlig.

Utviklingen i utgifter til alderspensjon

År	Nominelle kroner (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)	2015 kroner ¹ (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)
2013	164 602	14 077	9,4	174 959	8 948	5,4
2014	179 197	14 595	8,9	183 658	8 700	5,0
2015	190 563	11 366	6,3	190 563	6 905	3,8

¹ Utgifter i 2015-kroner er deflatert med gjennomsnittlig grunnbeløp 2015 = 89 502 kroner

Fra 2014 til 2015 økte utgiftene til alderspensjon med 6,3 pst. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med 2,5 pst, og regnet i fast grunnbeløp var veksten 3,8 pst. Veksten skyldes hovedsakelig økt antall mottakere av alderspensjon. Av den samlede økningen skyldes 17 pst. mottakere av alderspensjon under 67 år, målt i nominelle kroner.

Utviklingen i antall mottakere av alderspensjon og minstepensjonister

Antall mottakere av alderspensjon har økt de siste årene. Fra 2013 til 2015 var økningen på om lag

68 000, dvs. 9 pst. I 2015 mottok om lag 869 000 personer alderspensjon fra folketrygden. Minstepensjonen kan først tas ut fra 67 år, og ingen av de som mottar alderspensjon før 67 år er derfor minstepensjonister.

Andelen minstepensjonister utgjorde 20 pst. av alle mottakere av alderspensjon i 2013, og 17 pst. i 2015. Nedgangen henger sammen med at nye pensjonister har opptjent rett til høyere tilleggspensjon i folketrygden.

Mottakere av alderspensjon og minstepensjonister, og andel minstepensjonister. Per 31. desember.

År	Antall mottakere av alderspensjon i alt	Antall minstepensjonister	Andel minstepensjonister ¹		
			I alt	Menn	Kvinner
2013	800 400	157 700	19,7	5,2	32,8
2014	837 500	149 900	17,9	4,8	29,9
2015	868 500	143 400	16,5	4,4	27,7

¹ Andelen mannlige og kvinnelige minstepensjonister er sett i forhold til henholdsvis antall mannlige og kvinnelige mottakere av alderspensjon.

Det er fortsatt en langt høyere andel kvinner enn menn med minstepensjon. Dette skyldes at kvinnene gjennomgående har hatt en svakere tilknytning til arbeidslivet og lavere inntekt enn menn.

Blant kvinner som nå tar ut alderspensjon er det stadig flere som har vært yrkesaktive. Andelen minstepensjonister blant kvinner forventes derfor å gå ned i årene framover.

Utvikling i gjennomsnittlig alderspensjon og minstepensjon

Utvikling i gjennomsnittlig pensjon og minstepensjon, 2015–kroner¹

År	Alderspensjon			Minstepensjon		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2013	218 200	252 400	187 700	140 800	116 600	144 200
2014	221 700	255 000	191 600	141 100	117 300	144 600
2015	222 600	254 500	193 200	140 000	114 800	143 700

¹ Beløpene er omregnet til 2015–kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

Gjennomsnittlig alderspensjon økte med 2,0 pst. i realverdi fra 2013 til 2015. Økningen skyldes først og fremst at den enkeltes pensjon har økt reelt, dvs. med mer enn prisveksten. Økningen var større for kvinner enn for menn, henholdsvis 2,9 pst. og 0,8 pst. Gjennomsnittlig minstepensjon har falt 0,6 pst. i realverdi fra 2013 til 2015. Minstepensjonssatsene har økt i realverdi i perioden, men nedgangen skyldes at det har blitt en høyere andel minstepensjonister med redusert trygdetid (under 40 års botid i Norge), og at det sannsynligvis har skjedd en vridning der flere enn før har minste pensjonsnivå etter lav sats.

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2015

En kan velge å ta ut full alderspensjon, eller redusert pensjon med henholdsvis 20, 40, 50, 60 og 80 pst. uttaksgrad. Tabellen nedenfor viser at gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2015 var om lag 91 pst. og den var litt høyere blant menn enn blant kvinner. Gjennomsnittlig alderspensjon i aldersgruppen 62 – 66 år er om lag 195 000 kroner. Om en korrigerer for uttaksgrad og beregner gjennomsnittlig alderspensjon gitt at alle hadde tatt ut full alderspensjon ville denne vært om lag 212 000 kroner. Gjennomsnittlig pensjon er betydelig høyere for menn enn for kvinner som følge av at de har høyest opp-tjening.

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2015. Gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig alderspensjon, og gjennomsnittlig alderspensjon korrigert for uttaksgrad. Forutsatt G = 90 068 kroner

	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad	Gjennomsnittlig pensjon	Gjennomsnittlig pensjon korrigert for uttaksgrad
Kvinner	8 174	86,3	167 000	190 100
Menn	17 440	93,3	207 400	221 600
Totalt	25 614	91,1	194 500	211 600

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 4 238 mill. kroner under kap. 2670, fordelt med 1 410 mill. kroner på post 70, 2 690 mill. kroner på post 71, 12 mill. kroner på post 72 og 126 mill. kroner på post 73.

Det foreslås bevilget 214 885 mill. kroner i 2017.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2017 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med grunnpensjon vil utgjøre 908 960, og at gjennomsnittlig grunnpensjon vil utgjøre 78 940 kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 71 690 mill. kroner.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2017 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med tilleggspensjon vil utgjøre 880 755, og at gjennomsnittlig tilleggspensjon vil utgjøre 155 325 kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 136 720 mill. kroner.

Post 72 Inntektspensjon overslagsbevilgning

Benevnelsen på post 72 er endret fra «Ventetillegg» til «Inntektspensjon». I 2016 kan det første kullet som har tjent opp pensjon etter nye regler ta ut pensjon som 62 åringer. Utgiftene føres på post 72 sammen med ventetillegg. Ventetillegget utgjør et stadig mindre beløp og er på vei ut, og fra 2016 er inntektspensjon den helt dominerende delen av denne posten.

I budsjettforslaget for 2017 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med inntektspensjon vil utgjøre 22 670 og at gjennomsnittlig inntektspensjon vil utgjøre 27 130 kroner. Utgiftene til ventetillegg forventes å utgjøre om lag 1 mill. kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 615 mill. kroner.

Post 73 Sært tillegg, pensjonstillegg mv., overslagsbevilgning

Posten dekker flere ulike tillegg til alderspensjon: Sært tillegg, pensjonstillegg, minstenivåtillegg, garantipensjon, skjermingstillegg og forsørgingstillegg. Om lag 90 pst. av bevilgningen for 2017 gjelder sært tillegg og pensjonstillegg. Det er lagt til grunn at gjennomsnittlig antall med sært tillegg eller pensjonstillegg vil utgjøre 148 540 i 2017, og at gjennomsnittlig sært tillegg/pensjonstillegg vil utgjøre 34 793 kroner.

For 2017 foreslås en bevilgning på 5 860 mill. kroner.

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
2680	Etterlatte	2 243 411	2 155 400	2 094 230	-2,8
2686	Stønad ved gravferd	179 177	180 000	181 400	0,8
	Sum kategori 29.80	2 422 588	2 335 400	2 275 630	-2,6

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
70-89	Andre overføringer	2 422 588	2 335 400	2 275 630	-2,6
	Sum kategori 29.80	2 422 588	2 335 400	2 275 630	-2,6

Programkategori 29.80 omfatter kapitlene 2680 Etterlatte og 2686 Stønad ved gravferd.

Kap. 2680 Etterlatte omfatter i hovedsak pensjon til gjenlevende ektefeller, tidligere familiepleiere, og barn som har mistet en eller begge forel-

drene. Gjenlevende ektefeller som er uføre er behandlet under kap. 2655 Uførhet, og gjenlevende over 67 år er behandlet under kap. 2670 Alderdom.

Kap. 2680 Etterlatte

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 204 664	1 165 800	1 140 000	
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	937 340	895 000	860 000	
72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	94 115	88 000	88 000	
74	Utdanningsstønad	507	600	400	
75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	6 785	6 000	5 830	
	Sum kap. 2680	2 243 411	2 155 400	2 094 230	

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med ytelser etter denne programkategorien er å sikre inntekt til gjenlevende ektefelle som ikke kan forsørge seg selv, til barn når en av foreldrene eller begge er døde og til enslige familiepleiere som ikke kan forsørge seg selv etter at pleieforholdet er opphørt. I tillegg skal ytelsene bidra til hjelp til selvhjelp.

Regjeringen har nedsatt et utvalg som skal utrede etterlatteytelsene i folketrygden, jf. nærmere omtale under Resultatområde 3 Pensjon, Strategier og tiltak, Utredning av etterlatteytelser.

Gjenlevende ektefelle

Ytelser til gjenlevende ektefelle gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 17. Som gjenlevende ektefelle regnes også registrerte partnere og samboere som har vært gift med hverandre eller som har eller har hatt felles barn, og på vilkår skilt gjenlevende ektefelle.

Til en gjenlevende ektefelle kan det ytes pensjon, overgangsstønad, stønad til barnetilsyn, tilleggstønader og stønad til skolepenger mv.

Pensjon og overgangsstønad er inntektsprøvd. Retten til ytelser faller bort når vedkommende fyller 67 år. Ytelsene kan ikke kombineres med egen alderspensjon eller uføretrygd, men eventuelle rettigheter etter avdøde kan etter egne regler beregnes inn i alderspensjonen eller uføretrygden. Retten til ytelser faller videre bort dersom den gjenlevende får AFP fra offentlig pensjonsordning.

Fra 1. januar 2016 kan det tas ut alderspensjon som er delvis beregnet etter nye opptjeningsregler. Ny alderspensjon i folketrygden har ikke regler som tar hensyn til eventuelle rettigheter som gjenlevende ektefelle. Det er derfor

innført en egen bestemmelse i folketrygdloven § 20-19 a om at det skal gis et midlertidig gjenlevendetillegg til den delen av alderspensjonen som gis etter nye opptjeningsregler for årskull født i 1954–1957.

Tidligere familiepleiere

En ugift person under 67 år som i minst fem år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan gis pensjon eller overgangsstønad når pleieforholdet er opphørt.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn som har mistet en eller begge foreldre.

Barnepensjon gis som hovedregel til barnet fyller 18 år. Dersom begge foreldrene er døde, og barnet er under utdanning, gis pensjon inntil barnet fyller 20 år. Ved dødsfall som skyldes yrkesskade kan pensjon gis til barnet fyller 21 år.

Rapport

Utgiftsutviklingen

I nominelle beløp har utgiftene under kap. 2680 hatt en samlet reduksjon på 10 pst. i perioden 2011–2015. I fast grunnbeløp har det vært en nedgang i utgiftene på 22 pst. i løpet av samme periode. Nedgangen skyldes at antall gjenlevende ektefeller med pensjon har gått ned de siste årene. Dødeligheten i aldersgruppene under 67 år er redusert, særlig blant menn, og det har dermed blitt færre enker. Den økende yrkesaktiviteten blant kvinner påvirker også utviklingen i antall gjenlevende ektefeller som får utbetalt ektefellepensjon, da pensjonen avkortes mot inntekt og dermed faller helt bort over visse inntektsnivåer.

Gjenlevende ektefeller med pensjon per 31.12. og endring fra foregående år. 2013–2015

År	Med grunnpensjon		Med sært tillegg		Med tilleggspensjon	
	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før
2013	18 524	-954	5 205	-241	18 127	-939
2014	17 572	-952	4 932	-273	17 207	-920
2015	16 714	-858	4 718	-214	16 363	-844

De aller fleste gjenlevende ektefeller med pensjon er kvinner, 90 pst. i 2015. Rundt 53 pst. av enkene og 18 pst. av enkemennene under 67 år mottok pensjon eller overgangsstønad ved utgangen av 2015.

Andelen gjenlevende ektefeller i arbeid eller under utdanning har økt de siste årene. I 2015 var i overkant av fire av fem av alle gjenlevende ektefeller med pensjon/stønad i arbeid eller under utdanning.

Antall personer med avgang fra gjenlevendepensjon og tilstand etter avgang. 2015

Kjønn	Totalt antall	Alders- pensjon	Uføre- trygd	AFP	Gift	I arbeid ¹	Død	Annet
Totalt	2 669	1 474	454	138	32	398	24	149
Kvinner	2 286	1 306	385	122	27	316	20	110
Menn	383	168	69	16	5	82	4	39

¹ Registrert som arbeidstaker

55 pst. av gjenlevende ektefeller med avgang fra gjenlevendepensjon har overgang til alderspensjon, mens 17 pst. har blitt uføretrygdede. 5 pst. har gått over til AFP, mens om lag 1 pst. har mistet pensjonen på grunn av ekteskapsinngåelse. 1 pst. er døde. Av de gjenværende 20 pst. er de aller

fleste i arbeid. Dette er i stor grad personer som også har vært i arbeid samtidig som de har mottatt gjenlevendepensjon, og som nå har fått høyere inntekt slik at hele pensjonen avkortet. De som slutter å motta gjenlevendepensjon har i gjennomsnitt mottatt pensjon i noe over åtte år.

Barnepensjonister per 31. desember. 2013–2015

	2013	2014	2015	Endring 2013–2015 i pst.
Antall i alt	12 967	12 735	12 356	-4,7
Begge foreldre døde	192	180	163	-15,1

Antall barnepensjonister utgjør 1 pst. av alle unge mellom 0 og 20 år. Det er omlag 1,6 barn per barnekull som fortsatt har én forelder i live, og rundt 1,3 barn per barnekull blant foreldreløse.

giftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 30 mill. kroner på post 70.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1 140 mill. kroner.

Budsjettforslag 2017

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med til sammen 55 mill. kroner under kap. 2680.

Det foreslås bevilget 2 094,2 mill. kroner i 2017.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2017 anslås det et gjennomsnittlig antall mottakere på 27 600, med en gjennomsnittlig ytelse på om lag kr 41 300. Ut-

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2017 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på 15 300, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 56 000. Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 23 mill. kroner på post 71.

For 2017 foreslås en bevilgning på 860 mill. kroner.

Post 72 Særtilllegg, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2017 anslås det et gjennomsnittlig antall mottakere på 4 500, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 19 500. Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget med 2 mill. kroner på post 72.

For 2017 foreslås en bevilgning på 88 mill. kroner.

Post 74 Utdanningsstønad

Utdanningsstønad gis til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere etter samme bestemmelser som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620. Utgiftene til utdanningsstønad vil være avhengig av det

totale antall gjenlevende, arbeidsmarkedet, det generelle utdanningsnivået, valg av utdanningstype mv. Dette er forhold som til dels er vanskelige å forutsi.

For 2017 foreslås en bevilgning på 0,4 mill. kroner.

Post 75 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Stønad til barnetilsyn gis til gjenlevende ektefeller etter samme bestemmelser som for enslig far eller mor, jf. kap. 2620. Satsen for stønad til barnetilsyn foreslås nominelt videreført i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 5,8 mill. kroner.

Kap. 2686 Stønad ved gravferd

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2017
		2015	Saldert budsjett 2016	
70	Stønad ved gravferd, <i>overslagsbevilgning</i>	179 177	180 000	181 400
	Sum kap. 2686	179 177	180 000	181 400

Post 70 Stønad ved gravferd, overslagsbevilgning**Hovedtrekk ved regelverket**

Formålet med stønad ved gravferd etter folketrygdloven kapittel 7 er å kompensere for utgifter til gravferd. Når et medlem i folketrygden dør kan det gis gravferdsstønad og stønad til bæretransport. Det ytes også stønad til et medlems ektefelle og barn under 18 år, som ikke selv er medlemmer i folketrygden, dersom disse oppholder seg i Norge og ble forsørget av medlemmet.

Gravferdsstønaden fastsettes av Stortinget og utgjør fra 1. januar 2016 maksimalt 22 723 kroner. Stønaden er, med unntak for barn under 18 år, behovsprøvd. Det kan ytes stønad til dekning av nødvendige utgifter til transport av bære dersom bære

ren med den avdøde må transporteres lengre enn 20 km. Det gjøres fradrag for en egenandel på 10 pst. av gravferdsstønaden

Nødvendige utgifter til gravlegging av dødfødte barn dekkes med opptil 22 723 kroner.

Ved dødsfall under opphold utenfor landet, kan det i visse tilfeller ytes stønad etter særskilte regler.

Rapport

Utgiftene til stønad ved gravferd i 2015 var på 179,2 mill. kroner. Av dette ble det utbetalt 65,2 mill. kroner til behovsprøvd gravferdsstønad, 105,6 mill. kroner til bæretransport og 8,4 mill. kroner til andre formål, hovedsakelig til gravferdsstønad for dødfødte barn.

Behovsprøvd gravferdsstønad 2013–2015

År	Utgifter, mill. kroner	Antall mottakere	Mottakere i pst. av antall døde	Gjennomsnittlig beløp, kroner	Maksimal sats, kroner
2013	72,3	4 055	9,8	17 825	21 336
2014	63,6	3 557	8,8	17 871	22 083
2015	65,2	3 665	9,0	17 781	22 723

I 2015 mottok 3 665 personer behovsprøvd gravferdsstønad, mot 3 557 i 2014. Andelen dødsfall hvor det ble gitt behovsprøvd gravferdsstønad var 9,0 pst. I tillegg ble det i 2015 utbetalt stønad til bæretransport for 14 175 personer, og gravferdsstønad for 605 dødfødte barn.

Budsjettforslag 2017

Det foreslås at satsen for den behovsprøvede gravferdsstønaden på 22 723 kroner videreføres fra 2016 til 2017.

I anslagene er gjennomsnittlig antall mottakere av behovsprøvd gravferdsstønad anslått til 3 555, og gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 18 047 kroner. For stønad til bæretransport anslås det at antall mottakere vil bli 14 317, med et gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 8 020 kroner.

Øvrige utgifter på posten, hovedsakelig utgifter til gravlegging av dødfødte barn, forventes å utgjøre 8,3 mill. kroner i 2017.

For 2017 foreslås en bevilgning på 181,4 mill. kroner.

Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Innledning

Regjeringens mål er et arbeidsliv for alle. En forutsetning for dette er et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten arbeidslivskriminalitet.

Resultatområdet arbeidsmiljø og sikkerhet omfatter arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv; på land og på norsk kontinentalsokkel.

Ansvarsområdet

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene har ansvaret for forvaltning av arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter, enkeltbestemmelser i petroleumsloven med tilhørende HMS-forskriftsverk og arbeidstvistlovgivningen. Forvaltningsansvaret inkluderer også bl.a. regelverk for medbestemmelse i selskapslovgivningen, ferieloven, lønnsgarantiloven, lov om lønnsnemnd i arbeidstvister, samt allmenngjøringsloven. Departementet har på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet etatsstyringsansvar for Arbeidstilsynet (kap. 640), Petroleumstilsynet (kap. 642) og Statens arbeidsmiljøinstitutt (kap. 643), administrativt ansvar for Riksmekleren (kap. 648), Arbeidsretten (kap. 648) og sekretærfunksjonen for Tariffnemnda og Rikslønnsnemnda (kap. 648), samt Bedriftsdemokratinemnda.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet omfatter også de deler av programkategori 33.30 Arbeidsliv som omhandler lønnsgaranti. Nærmere bestemt gjelder dette kap. 2542, post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. og kap. 5704, post 70 Dividende.

Hovedmål

Regjeringen jobber for et seriøst arbeidsliv, velfungerende trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette vil bidra til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og støtte opp under ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv og er viktig for den enkelte arbeidstaker og for høy standard og kvalitet på produksjon av varer og tjenester.

Arbeidsgivere skal sørge for at arbeidsmiljøet, sikkerheten og arbeidsforholdene for øvrig er tilfredsstillende og forsvarlige slik at arbeidstakernes helse og arbeidsevne ivaretas også i et langsiktig perspektiv. Arbeidstakerne har både rett og plikt til å medvirke til dette. I petroleumsvirksomheten er det i tillegg nødvendig med sterkt fokus på forebygging av storulykker.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er inndelt i følgende hovedmål:

- Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv.
- Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren.
- Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet.

Hovedstrategi

Myndighetenes hovedstrategi er å støtte opp under arbeidsgiveransvaret og å bidra til at virksomhetene driver et systematisk og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og sørger for lovlige arbeidsforhold. Dette er i samsvar med arbeidsmiljølovens krav om at det er arbeidsgiver selv som skal sørge for et fullt forsvarlig og inkluderende arbeidsmiljø, og petroleumslovens krav om forsvarlig virksomhet.

Strategiske virkemidler

Tilsyn, veiledning og informasjon

Myndighetene velger hvilke bransjer og virksomheter innsatsen bør rettes mot, basert på kunnskap om risiko. Valg av virkemidler tar utgangspunkt i forholdene i den aktuelle bransjen og hva som vil bidra til mest effektiv påvirkning. Det er også viktig at myndighetenes fokus og prioritering av tema og arbeidsmiljøutfordringer svarer på bransjenes og de aktuelle virksomheters viktigste utfordringer.

Kunnskapsformidling, veiledning og informasjon er viktige virkemidler i oppfølgingen av virksomheter og bransjer/næringer for å bidra til at virksomhetene har tilstrekkelig kunnskap for å kunne arbeide forebyggende med HMS. I forbin-

delse med tilsyn i enkeltvirksomheter kan Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet benytte ulike reaksjoner dersom de avdekker brudd på regelverket. Reaksjonene må stå i forhold til alvorlighetsgrad og vesentlighet.

Regelverksutvikling

Regelverket på arbeidsretts-, arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet skal bidra til en god HMS-tilstand og gode arbeidsforhold i virksomhetene, samtidig som det avspeiler den generelle velferdsutviklingen i samfunnet. Regelverket skal være brukervennlig og tilgjengelig, og det er likeledes en målsetting at det er stabilt og forutsigbart. Samtidig må regelverket håndtere arbeidslivets stadige endringer og utfordringer. I tråd med EØS-avtalen gjennomfører Norge bl.a. EUs minimumsdirektiver om arbeidsrett og arbeidsmiljø. Både rettspraksis og regelverksendringer i EU påvirker behovet for regelverksutvikling på feltet.

Kunnskapsutvikling

Politikkutvikling og forvaltning av arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhetsområdet er avhengig av godt kunnskapsgrunnlag på en lang rekke tematiske områder, bl.a. risikobasert myndighetsinnsats, storulykkerisiko, fysiske, psykiske og organisatoriske risikoforhold, arbeidsrett (kollektiv og individuell), arbeidstid, arbeidsorganisering, medbestemmelse og medvirkning og andre forhold og tiltak som påvirker arbeidsmiljø, helse og sikkerhet.

Samarbeid – partssamarbeid

Den norske arbeidslivsmodellen, med bl.a. et utstrakt partssamarbeid, blir ofte sett på som en av forutsetningene for de gode resultatene som er oppnådd med et velfungerende arbeidsliv, et godt arbeidsmiljø, lav arbeidsledighet og høy yrkesdeltagelse.

Regjeringen vil jobbe for et godt tilrettelagt trepartssamarbeid. Dette er et av flere virkemidler i arbeidet for et seriøst arbeidsliv uten sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv

Tilstandsvurdering og utfordringer

De aller fleste i Norge arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold og har god helse. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land,

og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Men selv om helhetsbildet er bra, står vi overfor viktige utfordringer når det gjelder å bidra til at alle opplever et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv:

- Enkelte virksomheter og bransjer preges av useriøsitet og arbeidslivskriminalitet.
- Det er fortsatt HMS-utfordringer, særlig i enkelte næringer og yrker.
- Flere risikoinndikatorer for HMS i petroleumsvirksomheten viser en negativ utvikling.
- Deler av arbeidslivet er preget av høyt sykefravær og tidlig avgang.

Useriøsitet og arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil legge til rette for et arbeidsliv der arbeidstakere har gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsforhold. Regjeringen vil gjøre det enklere å drive seriøst og vanskeligere å drive useriøs og lovstridig virksomhet.

Useriøsitet er en utfordring i deler av arbeidslivet og Arbeidstilsynet rapporterer at de ofte kommer over brudd på bestemmelser i arbeidsmiljøloven om arbeidskontrakter, arbeidstid, overtid mv. Det avdekkes også mangler ved opplæring, bruk av verneutstyr og innkvartering som arbeidsgiver har ansvar for. For enkelte bransjer er det innført allmenngjøring av bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår i tariffavtalene. Ved tilsyn avdekker Arbeidstilsynet også brudd på disse bestemmelsene. I næringene bygg og anlegg og renhold er det innført krav om at arbeidstakere skal ha HMS-kort og også her avdekkes en rekke brudd.

Utenlandske arbeidstakere i norsk arbeidsliv er særlig utsatt ved useriøs virksomhet. Risikofylte oppdrag, språkproblemer og mangler ved opplæring og bruk av verneutstyr øker også faren for skader og ulykker.

Utfordringene med useriøsitet og arbeidslivskriminalitet gjelder imidlertid ikke bare arbeidsinnvandrere. Innen enkelte næringer finner tilsynsmyndighetene mange useriøse virksomheter, dårlige arbeidsforhold og høy arbeidsmiljøbelastning.

Felles innsats fra offentlige kontrollmyndigheter er et hovedgrep i Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Politiet, skattemyndighetene, Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten samarbeider om å identifisere kriminelle aktører og nettverk som benytter en rekke ulike metoder i strid med lover og regler for å sikre seg innpass i markedet og økonomisk vinning. Selskaper oppstår og forsvinner i et raskt tempo. Bruk

av stråmenn, fiktive roller og lønnsutbetalinger for å tilrettelegge for urettmessige trygdeutbetalinger er utbredt.

Det er bred enighet om at slike useriøse og kriminelle forhold virker ødeleggende både for den enkelte utsatte arbeidstaker og for konkurrerende virksomheter. Holden-utvalget (NOU 2013:13), som vurderte utfordringer for lønnsdannelsen og norsk økonomi, uttalte i sin innstilling at det er nødvendig med ordninger for å motvirke sosial dumping og lavlønnskonkurransen i lang tid framover.

Arbeidsmiljø, helse og sikkerhet

Gjennom systematisk HMS-arbeid skal virksomhetene selv forebygge at arbeidstakere blir skadet, syke eller utsatt for unødig risiko på arbeidsplassen. Fokus på virksomhetenes systematiske HMS-arbeid er derfor et viktig forebyggende tiltak.

Utviklingen innen arbeidsmiljø og helse er generelt positiv, men det finnes fortsatt utfordringer i enkelte næringer.

Arbeidsulykker

Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, som organisering og planlegging av arbeidet i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2015 omkom én person i arbeidsulykke i petroleumsnæringen.⁴⁴ I det landbaserte arbeidslivet omkom 32 personer i arbeidsulykker.⁴⁵ De fleste ulykkene i 2015 skjedde innenfor næringene transport og lagring (9) jordbruk, skogbruk og fiske (7), og bygg og anlegg (6). I et langsiktig perspektiv har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, men de siste femten årene har denne nedgangen flatet ut.⁴⁶

Statistisk sentralbyrå publiserte for første gang i 2015 statistikk over arbeidsulykker i Norge.⁴⁷ For ulykker som gav langvarig sykefravær, rapporterte de næringsgruppene med høyest fravær om mer enn 5,5 arbeidsulykker per 1000 sysselsatte.⁴⁸ For ulykker som gav kortere sykefravær (tre dager eller mindre), rapporterte den mest utsatte næringsgruppen om 9 ulykker per 1000 sysselsatte.⁴⁹

⁴⁴ <http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/RNNP%202015/RNNP%202015%20-%20Hovedrapport.pdf>

⁴⁵ <http://www.arbeidstilsynet.no/nyhet.html?tid=255078>.

⁴⁶ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

Kjemisk helsefare

Den teknologiske utviklingen i industrien har sammen med reguleringer i arbeidslivet redusert kjemiske eksponeringer i de typiske industriyrkene. Kjemisk helsefare er imidlertid fremdeles et problem i norsk arbeidsliv. Fortsatt er en for liten andel av alle eksisterende kjemikalier risikovurdert på en tilstrekkelig måte og vi får stadig nye kjemikalier inn i arbeidslivet, bl.a. knyttet til nanoteknologi.

I næringer med velkjent risiko for kjemiske eksponeringer er det en betydelig og økende andel utenlandske arbeidstakere. Flere av disse bransjene har innslag av useriøsitet knyttet til arbeidsmiljøforhold. Unge i arbeidslivet er også en utsatt gruppe fordi disse arbeidstakerne ofte har lite kunnskap om HMS generelt.

Arbeidsrelatert helse – sykefravær

Arbeidsmiljøet for de fleste norske arbeidstakere bidrar til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet. De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. I SSBs levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø i 2013 (LKU 2013) rapporterte om lag sju av ti yrkesaktive om muskel- og skjelettsmerter i løpet av en måned. Forekomsten av psykiske plager blant yrkesaktive har vært stabil de to siste tiårene. Om lag 15 pst. av alle yrkesaktive oppgir psykiske plager i løpet av den siste måneden.

I LKU 2013 oppga nær 40 pst. av de som det siste året hadde vært sykmeldt av lege i 14 dager eller mer at fraværet var forårsaket av helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobb. STAMI har beregnet at om lag 40 pst. av de legemeldte langtidssykmeldingene helt eller delvis kan tilskrives mekaniske (ergonomiske) og psykososiale ar-

⁴⁷ Statistikken baserer seg på dødsulykker innrapportert til tilsynsmyndighetene, samt data fra innrapporterte skjema for arbeidsulykker fra arbeidsgiver til Arbeids- og velferds-etaten. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til dette tallmaterialet bl.a. når det gjelder graden av underreportering. En må derfor være noe varsom i tolkningen av resultatene. I regi av Statistisk sentralbyrå (SSB), Arbeids- og velferds-etaten, Arbeidstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt jobber myndighetene fortsatt aktivt for å forbedre statistikkgrunnlaget.

⁴⁸ Gjelder næringsgruppene: elektrisitet, vann og renovasjon, bygge- og anleggsvirksomhet, industri, transport og lagring, og jordbruk, skogbruk og fiske.

⁴⁹ Gjelder næringsgruppen: helse og sosialtjenester.

beidsmiljøforhold. Det er ut fra dette et tydelig forbedringspotensiale.

Fleksibilitet og trygge rammer i arbeidslivet

De aller fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold.

Selv om mange arbeidstakere flytter over til andre næringer og nye virksomheter, har de fleste fortsatt fast ansettelse og jobber til faste tider. Teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for mer fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Endringer i nærings- og yrkessammensetning gir også nye behov. Arbeidslivet blir mer spesialisert og krever stadig høyere kompetanse. Andelen kvinner som deltar i arbeidslivet nærmer seg halvparten av den totale arbeidsstyrken. Antallet arbeidsinnvandrere er i sterk økning. Høy yrkesdeltaking og arbeidsinnsats og videre oppgang i arbeidsproduktiviteten er avgjørende for levestandarden i Norge.

Arbeidstid

I Norge er andelen av befolkningen i arbeidsstyrken blant den høyeste i OECD-området. Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for sysselsatte i Norge er lav sammenlignet med de fleste andre land i Europa, bl.a. grunnet den høye sysselsettingsgraden og bruk av deltid.

Hovedformålet med arbeidstidsbestemmelsene er at arbeidstakerne har en arbeidstid som ikke påfører dem og deres nærmeste familie unødige helsemessige og sosiale belastninger samtidig som de ivaretar arbeidstakernes individuelle behov og ønsker om fleksibilitet. Arbeidstidsbestemmelsene må vurderes i sammenheng med sentrale politiske mål som høy sysselsettingsgrad og best mulig utnyttelse av samfunnets ressurser og virksomhetenes behov.

Tilknytningsformer i arbeidslivet

Regjeringen legger til grunn at faste ansettelser skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Samtidig er det viktig at regelverket gir fleksibilitet ved at det gir adgang til alternative tilknytningsformer. Omfanget av midlertidige ansettelser og andre atypiske tilknytningsformer i arbeidslivet er likevel generelt mindre i Norge enn gjennomsnittet for OECD- og EU-landene.

Midlertidig ansatte utgjør per andre kvartal 2016 om lag 8,8 pst. av alle ansatte (Arbeidskraftsundersøkelsen, SSB). Andelen har økt noe

det siste året. Andelen midlertidig ansatte er høyest i offentlig sektor. Om lag 1,5 pst. av årsverkene i norsk arbeidsliv utføres av arbeidstakere som leies ut fra bemanningsforetak. Omfanget av utleie av arbeidskraft har vært relativt stabilt de siste fem-seks årene, men siden slutten av 2015 er bruken redusert i mange bransjer.

Fra 1. juli 2015 er det i arbeidsmiljøloven innført en generell adgang til midlertidig ansettelse i inntil 12 måneder. Det betyr at flere kan få en sjanse til å vise seg fram i jobb og på den måten komme inn i arbeidslivet. Endringene av reglene om midlertidig ansettelse skal evalueres i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Eldre i arbeidslivet

Regjeringen ønsker å legge til rette for at eldre skal stå lengre i arbeidslivet. Dette er viktig for både samfunnet og virksomhetene, og for at flere bidrar til å finansiere felles velferd og framtidige pensjonskostnader. Samtidig er arbeid viktig for den enkelte arbeidstaker.

Å få folk til å stå lenger i arbeid var et viktig mål med pensjonsreformen, og er et av tre mål i IA-avtalen. I 2015 ble det også foretatt endringer i arbeidsmiljølovens aldersgrenser. Den generelle 70-årsgrensen for opphør av stillingsvernet er hevet til 72 år, og adgangen til å ha lavere, bedriftsinterne grenser er strammet inn. Mens en del bedrifter tidligere praktiserte bedriftsinterne aldersgrenser på 67 år, kan slike grenser nå som hovedregel ikke settes lavere enn 70 år. De nye aldersgrensene kan gi et viktig signal om at eldre er ønsket i arbeidslivet, og bidra til at flere som ønsker det kan arbeide lengre.

Regjeringen arbeider videre med tiltak som kan bidra til ytterligere vekst i yrkesaktiviteten blant eldre.

Aktiviteter for å fremme arbeidstakerrettigheter og like konkurransevilkår i en globalisert verden – Den Internasjonale arbeidsorganisasjonen

Den Internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) avholdt i juni 2016 den årlige generalforsamlingen / arbeidskonferansen. Tema for nærmere drøftelse var bl.a. arbeidsforhold i globale verdikjeder. Videre ble det foretatt en evaluering av ILOs erklæring fra 2008 om en rettferdig globalisering som fastslår ILOs anstendig arbeidslivs agenda (jobbskaping, sosialt beskyttelsesnett, sosial dialog, grunnleggende arbeidstakerrettigheter). Modernisering av rekommandasjon nr. 71 fra 1944 vedr. betydingen av sysselsetting i overgangen mel-

lom krig og fred ble startet opp. Ca. 25 av de land som ikke etterlever de konvensjoner de har ratifisert ble særlig evaluert.

Nasjonal oppfølging av FNs bærekraftsmål

Det vises til Finansdepartementets budsjettproposisjon. Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for koordinering av mål 1 (se resultatområde 2), og er bidragsyter til mål 8: Fremme varig inkludering og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. (For delmål 8.6 se resultatområde 2).

Delmål 8.8: Beskytte arbeidstakerrettigheter og fremme et trygt og sikkert arbeidsmiljø for alle arbeidstakere, herunder arbeidsinnvandrere og særlig kvinnelige arbeidsinnvandrere, samt arbeidstakere i vanskelige arbeidsforhold.

Norge har gjennom sin arbeidslivsmodell, med samarbeid mellom arbeidslivets parter og myndighetene, en helhetlig tilnærming hvor beskyttelse av arbeidstakerrettigheter og like konkurransevilkår for bedrifter er viktig. De lover, forskrifter, strategier og handlingsplaner som er utarbeidet og implementert sikrer den store majoriteten av arbeidstakere i Norge et trygt og sikkert arbeidsmiljø i samsvar med mål 8.8.

For noen deler av norsk arbeidsliv har vi imidlertid utfordringer med useriøsitet og arbeidslivskriminalitet, og dette kan svekke måloppnåelsen. Regjeringen har iverksatt en strategi mot arbeidslivskriminalitet. Hovedmålene i strategien er styrket samarbeid med partene i arbeidslivet, mer koordinert kontroll og oppfølging fra tilsynsmyndighetene, krav til offentlige innkjøp, kunnskap for å fremme seriøsitet, informasjon til utenlandske arbeidstakere og internasjonalt samarbeid mellom tilsynsmyndighetene. Det er etablert fem servicecentre for utenlandske arbeidstakere for informasjon, veiledning og mulighet for dialog mellom arbeidsmigranter og norske myndigheter.

Strategier og tiltak

Useriøsitet og arbeidslivskriminalitet

Bredt samarbeid mot arbeidslivskriminalitet

Det er bred enighet om at useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet skal bekjempes. Regjeringen la i 2015 fram en egen strategi mot arbeidslivskriminalitet. Strategien ble utarbeidet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet og følges opp i samarbeid med arbeidslivets parter. Denne innsatsen er fulgt opp i 2016 og videreføres i 2017.

Samarbeidet mellom de offentlige tilsyns- og kontrollmyndighetene er styrket og gjort mer systematisk. Arbeidstilsynet har prioritert tverretattlig samarbeid som virkemiddel i arbeidet mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet flere steder i landet. Det er bl.a. opprettet egne samlokaliserte enheter mot arbeidslivskriminalitet i Bergen, Stavanger, Oslo, Kristiansand og Trondheim. Politiet, Skatteetaten, Arbeidstilsynet, NAV Kontroll og andre offentlige aktører, bl.a. Kemneren og Tolletaten, inngår i samarbeidet. Samlokalisering legger til rette for bedre og mer effektivt samarbeid mellom etatene og det er utarbeidet en felles handlingsplan for styrket tverretattlig innsats mellom Politiet, Skatteetaten, Arbeids- og velferdsetaten og Arbeidstilsynet. Gjennomført kartlegging og tilbakemelding fra de involverte etatene viser at en felles innsats og samlokaliserte enheter har god effekt.

Det er i 2016 etablert et nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter som vil bidra til å styrke innsatsen mot økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet. Politiet, Skatteetaten, Tolletaten, Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten deltar i dette arbeidet.

Seriøse bestillere og leverandører har en nøkkelrolle for å hindre at kriminelle aktører får innpass i arbeidslivet. På den bakgrunn er det gjennomført endringer i regelverket for offentlige anskaffelser for å begrense antallet kontraktsledd i bransjene bygg og anlegg og renhold. Det er utarbeidet veiledninger som skal gjøre det lettere å følge opp regelverket, og Arbeidstilsynet fører tilsyn med at offentlige organer etterlever bestemmelsene i forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter.

Det er viktig å gjøre det enklere for brukere og innkjøpere å finne lovlydige leverandører. Det er gjennomført flere tiltak for å styrke innsatsen mot useriøse aktører i byggenæringen. For å styrke kontroll med bruk av HMS-kort i bygg og anlegg og renhold er det også gjennomført en forskriftsendring slik at aktører med ansvar for HMS nå kan kontrollere at kortene er gyldige.

Regjeringen har også tatt initiativ til et forsterket samarbeid med andre europeiske land. Arbeidstilsynet er i startfasen med et operativt tilsynssamarbeid med myndighetene i bl.a. Polen og Litauen. EU har etablert en europeisk plattform for samarbeid om innsats mot svart og uformelt arbeid, og Arbeidstilsynet følger opp dette arbeidet på vegne av norske myndigheter.

Allmenngjøring av tariffavtaler er et viktig virkemiddel for å sikre like konkurransevilkår og i arbeidet mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet.

Det er per august 2016 fastsatt allmenngjøringsforskrifter som angir minste lønns- og arbeidsvilkår innenfor åtte næringer; byggeplasser i Norge, skips- og verftsindustrien, jordbruks- og gartnerinæringene, private renholdsbedrifter, fiskeindustribedrifter, elektrofagene, godstransport på vei og persontransport med turbil. Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet fører tilsyn med etterlevelsen av forskriftene.

En av Arbeidstilsynets viktige prioriteringer er innsatsen mot useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Tilsynet er de senere årene blitt styrket, både ressursmessig og gjennom innføring av flere virkemidler. Styrket myndighets-samarbeid mellom etater gir muligheter for å benytte etatenes samlede virkemidler. Dette viser seg å være effektivt i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet.

Petroleumstilsynet har etablert et samarbeid med Arbeidstilsynet, politi- og skattemyndighetene om tilsyn med lønns- og arbeidsvilkår for ansatte på landanlegg i petroleumsvirksomheten. Petroleumstilsynet overvåker i tillegg utviklingen og vurderer særskilt oppfølging mot useriøsitet i petroleumsnæringen, spesielt ved bygge- og anleggsaktivitet eller omfattende bruk av innleid arbeidskraft.

Samarbeid om innsats mot utsatte bransjer – Treparts bransjeprogram

Treparts bransjeprogram er et virkemiddel for å målrette innsatsen overfor de deler av arbeidslivet hvor utfordringene er størst og for å mobilisere arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter til i fellesskap å dokumentere og ta fatt i felles erkjente utfordringer når det gjelder arbeidsforhold og arbeidsmiljø.

Det er etablert treparts bransjeprogram innen renhold, uteliv og for deler av transportnæringen. I renholdsbransjen er det iverksatt flere tiltak for å bidra til bedre arbeidsforhold, herunder godkjenningsordning og tariffavtalen er allmenngjort. Det er gjennomført flere informasjonstiltak overfor nye arbeidstakere innen uteliv, som er en bransje hvor mange unge møter arbeidslivet for første gang. Det er vedtatt allmenngjøringsforskrifter for godstransport på vei og persontransport med turbil. Gjennom samarbeidet i bransjeprogrammene vurderer partene i arbeidslivet og myndighetene igangsatte tiltak og behovet for eventuelle nye tiltak.

Treparts bransjesamarbeid er i første rekke et operativt samarbeid om å utvikle nye innfallsvinkler, arbeidsformer og metoder hvor målet er å bi-

dra til bedre resultater enn det myndighetene og partene kan oppnå hver for seg. Arbeidstilsynet tilrettelegger aktiviteten fra myndighetenes side.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 116, 7. desember 2015

«Stortinget ber regjeringen vurdere tiltak som kan høyne kompetansen på sosial dumping blant dem som arbeider i næringer som er spesielt utsatt, bl.a. servicenæringen og bygg- og anleggsbransjen, og de som studerer ved fagutdanninger som rekrutterer til utsatte næringer.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad, Olaug V. Bollestad, Line Henriette Hjemdal, Geir Jørgen Bekkevold og Rigmor Andersen Eide om bekjempelse av vår tids slaveri, jf. Dokument 8:91 S (2014–2015) og Innst. 62 S (2015–2016).

Regjeringen har styrket innsatsen mot useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, bl.a. gjennom et omfattende samarbeid mellom offentlige etater på dette området. Siden 2015 er det opprettet fem samlokaliserte sentre hvor Arbeidstilsynet, Skatteetaten, politiet, NAV Kontroll og andre offentlige etater gjennomfører felles tilsyn, veiledning og kontroll mot utvalgte bransjer, særlig bygge- og anleggsbransjen. Dette bidrar også til å styrke kompetansen og oppmerksomheten om sosial dumping i de utsatte næringene.

Bygge- og anleggsbransjen er preget av en høy andel utenlandske arbeidstakere. Informasjon og veiledning til denne gruppen er derfor høyt prioritert. Det er i 2016 opprettet et nytt servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA) i Trondheim, i tillegg til de fire eksisterende SUA-kontorene i Oslo, Stavanger, Bergen og Kirkenes. På servicesentrene jobber flere etater sammen for å gi utenlandske arbeidstakere informasjon og veiledning. Arbeids- og sosialdepartementet vil også følge opp informasjonsbehovet til utsendte arbeidstakere som en del av gjennomføringen av håndhevingsdirektivet i norsk rett.

Arbeidstilsynets flerårige satsing overfor unge arbeidstakere har veiledning som viktigste virkemiddel. Satsingen bidrar til økt kompetanse om arbeidslivets rettigheter og plikter og går på tvers av alle bransjer. Arbeidstilsynet har siden 2015 målrettet en egen kampanje mot unge arbeidstakere innenfor servicenæringen.

Kunnskapsdepartementet har det konstitusjonelle ansvaret for å vurdere tiltak blant de som studerer ved fagutdanninger som rekrutterer til utsatte næringer.

Systematisk HMS-arbeid i virksomhetene

Myndighetene vil fortsatt prioritere oppfølgingen av virksomhetenes systematiske HMS-arbeid.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) bidrar gjennom sin forskning og sitt samarbeid med tilsynene og partene i arbeidslivet med å utvikle og formidle ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeids-helse og sikkerhet. STAMIs forskning vil gi sentrale kunnskapsgrunnlag for det forebyggende arbeidet i virksomhetene og hos arbeidslivets aktører.

Fra myndighetenes side forventes det at aktørene i petroleumsnæringen, uavhengig av konjunkturer, opprettholder et høyt HMS-nivå, og at det gjenskapes en positiv utvikling i risikonivået. Et velfungerende trepartssamarbeid og god tilrettelegging for medvirkning på virksomhetsnivå, er viktige virkemiddel for å møte utviklingen. Petroleumstilsynet vil følge opp aktørene i næringen gjennom tilsyn og veiledning.

Arbeidstilsynet erfarer at mange virksomheter ikke er gode nok til å kartlegge arbeidsmiljøet og vurdere risiko og iverksette tiltak der risikoen tilsier at det kan oppstå skade eller sykdom. Flere virksomheter er heller ikke gode nok til å sikre medvirkning gjennom valg og bruk av verneombud eller bruk av godkjent bedriftshelsetjeneste der virksomheten er forpliktet til det. Statistikk viser også at mange faller utenfor arbeidslivet, enten på grunn av langvarig sykefravær, uføretrygd eller at de av annen grunn ikke kommer inn i arbeidslivet. Å jobbe systematisk med forebyggende HMS er det mest grunnleggende for å lykkes med å skape et godt arbeidsmiljø. Arbeidstilsynet følger opp virksomhetene gjennom tilsyn og veiledning om systematisk HMS-arbeid.

Oppfølging knyttet til yrkesdykking innaskjærs

Ulykkesraten og antallet dødsulykker innen arbeidsdykking innaskjærs er urovekkende høye. Arbeidstilsynet vil derfor prioritere forebygging av ulykker innen havbruksnæringen høyt fremover, bl.a. med økt tilsyn, veiledning og samarbeid med næringen.

Oppfølging knyttet til kjemikalieeksponering

Det er arbeidsgiver som etter arbeidsmiljøloven har ansvaret for å verne arbeidstakere mot skadelig eksponering for kjemikalier og for etterlevelse av regelverket. Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet jobber aktivt med å følge opp virksomhetene på dette område gjennom tilsyn og veiledning. Statens arbeidsmiljøinstitutt bidrar med forskning på feltet.

Inkluderende Arbeidsliv

Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv 2014–2018

Den overordnede målsetting i IA-avtalen (2014 – 2018) er å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og redusere sykefravær og hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet.

Å legge til rette for gode og trygge arbeidsvilkår er et viktig virkemiddel i regjeringens strategi for et inkluderende arbeidsliv. Arbeidsmiljøet skal bidra til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet, noe som også gjør at flere kan delta lengre i yrkeslivet. Det forebyggende perspektivet er tydeligere understreket i gjeldende avtale enn i de tidligere.

Fleksibilitet og trygge rammer i arbeidslivet

Arbeidstidsutvalget

Regjeringen nedsatte i 2014 et utvalg som skulle gjennomgå og vurdere de samlede arbeidstidsreguleringene, bl.a. i lys av behovet for mer arbeidskraft og økt fleksibilitet for den enkelte arbeidstaker og virksomhet. Utvalget la fram sin innstilling, NOU 2016: 1 *Arbeidstidsutvalget, Regulering av arbeidstid – vern og fleksibilitet* den 6. januar 2016.

Innstillingen inneholder en faktabeskrivelse om situasjonen og utviklingstrekk som er viktige for organiseringen av arbeidstiden. Arbeidstidsutvalget har bl.a. gått gjennom forholdet mellom lov og tariffavtaler, internasjonale forpliktelser og reguleringen av arbeidstid i Sverige og Danmark. Utvalget har også sett nærmere på omfanget av brudd på arbeidstidsbestemmelsene. Arbeidstidsutvalget har diskutert behovet for arbeidskraft og ulike framskrivninger, og redegjort for grunnleggende hensyn og sentrale utviklingstrekk som kan ha betydning for arbeidstidsreglene. Utvalget har pekt på at det kan være behov for enkelte endringer i dagens arbeidstidsregulering og har lagt fram ulike forslag.

Arbeidstidsutvalgets utredning har vært på allmennlig høring og regjeringen vil komme tilbake til hvordan utvalget vil følges opp.

Tilknytningsformer i arbeidslivet

De ulike problemstillingene rundt tilknytningsformer i arbeidslivet bør ses i sammenheng med hverandre, og håndteres i dialog med partene i arbeidslivet.

For å få økt kunnskap om omfang og utvikling av ulike tilknytningsformer og effekter av endret regelverk om midlertidig ansettelse, har Arbeids- og sosialdepartementet iverksatt et flerårig forskningsprosjekt som omhandler fast ansettelse, midlertidig ansettelse, innleie og oppdrag/entrepriser og samspillet mellom disse. I tillegg er det satt i gang et eget prosjekt for å se nærmere på midlertidige ansettelser og grupper med svaker tilknytning til arbeidslivet, slik som innvandrere, funksjonshemmede og unge med lite utdanning. Partene i arbeidslivet deltar i referansegrupper i forskningsprosjektene.

Ulike sider ved (særlig) bemanningsbransjens bruk av kontraktsformen «fast ansettelse uten garantilønn» har blitt fulgt opp i dialog med partene i arbeidslivet, jf. Stortingets flertallsmerknader i forbindelse med et representantforslag om temaet (Dokument 8:104 S (2014–2015)). Departementet vil fortsette dette samarbeidet og særlig se problemstillingen i sammenheng med utviklingen i bruken av ulike tilknytningsformer for øvrig.

Regjeringen har oppnevnt et utvalg som skal utrede hvordan delingsøkonomien kan gi mer effektiv ressursbruk. Utvalget skal bl.a. vurdere konsekvensene av at det kan bli flere selvstendig næringsdrivende, og om det er behov for endringer i reglene for denne gruppen og eventuelt andre med en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. Departementet har satt i gang et forskningsprosjekt for å få vite mer om aktørene innenfor delingsøkonomien ved formidling av arbeidskraft.

Aldersgrenser

I 2015 ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven hevet fra 70 til 72 år. Arbeids- og sosialdepartementet har nedsatt et partssammensatt utvalg som skal vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på å eventuelt kunne ytterligere heve/fjerne aldersgrensen. Utvalget skal særlig se på rettigheter/plikter mellom partene etter arbeidsrettslig regelverk, bl.a. de særlige rettighetene eldre arbeidstakere har etter arbeidsmiljøloven og ferieloven (ekstraferie, rett til redusert arbeidstid m.m.). Utvalget skal etter planen avlevere sin rapport 1. desember 2016.

Tiltak for å styrke varslervernet

I en flertallsmerknad i Innst. 207 L (2014–2015) har Stortinget bedt regjeringen om å utrede visse konkrete tiltak for å styrke varslervernet. Regjeringen har sendt på høring forslag til konkrete tiltak som skal bedre varslernes situasjon, og vil komme tilbake til Stortinget med en sak om dette.

Arbeidstilsynet ble i 2016 styrket med 5 mill. kroner knyttet til oppfølging av varslervernet. Arbeidstilsynet har fått i oppdrag å lede et prosjekt i samarbeid med andre relevante myndigheter og tilsyn for å bedre informasjon og samhandling om varsling. Formålet med prosjektet er å sørge for at varslere som henvender seg til offentlige myndigheter blir fulgt opp på en god måte. Arbeidstilsynet har levert en rapport om prosjektet til departementet, som tas med i det videre arbeidet med å styrke varslervernet.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 564 og 565, 5. april 2016

Vedtak nr. 564

«Stortinget ber regjeringen sette ned en bredt sammensatt ekspertgruppe som skal gå igjennom dagens varslingsregler og komme med forslag til hvordan varslervernet kan styrkes.»

Vedtak nr. 565

«Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt vilkårene «forsvarlig varsling» og «kritikkverdige forhold» skaper en for høy terskel for varsling.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtakene, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Dag Terje Andersen, Fredric Holen Bjørdal, Hadia Tajik, Lise Christoffersen og Rigmor Aasrud om behovet for et sterkere vern av varslere, jf. Dokument 8:30 S (2015–2016) og Innst. 205 S (2015–2016).

Regjeringen arbeider med å sette ned et ekspertutvalg i tråd med anmodningsvedtaket, og vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter vurdering av utvalgets rapport.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 612, 14. april 2016

«Stortinget ber regjeringen utforme krav om en tidsplan for partene i arbeidslivet for å rette

opp lønnsdiskrimineringen mellom kvinner og menn, slik at lønnsforskjellene reduseres, og gi det foreslåtte trepartsprogrammet for likestilling i mandat å arbeide med dette.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Meld. St. 7 (2015–2016) og Innst. 228 S (2015–2016) om Likestilling i praksis – Like muligheter for kvinner og menn.

Ansvaret for gjennomføringen av lønnsoppgjørene ligger på partene i arbeidslivet. Det inntektspolitiske samarbeidet, bl.a. i det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU), bidrar til at myndighetene og partene i arbeidslivet har en felles forståelse av den økonomiske situasjonen og aktuelle utfordringer. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider bl.a. dokumentasjon på lønnsutviklingen for kvinner og menn. Det er viktig å følge utviklingen i kvinners og menns lønnsinntekt. Regjeringen vil ta initiativ til å drøfte med partene i arbeidslivet hvordan en kan gå fram for å redusere lønnsforskjellene. Dette vil bli tatt opp i møte i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Det er et etablert trepartssamarbeid om likestilling i arbeidslivet, og det vil bli tatt initiativ til å drøfte hvordan dette kan styrkes og videreutvikles.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 441, punkt 9, 12. januar 2016

«Stortinget ber regjeringen om å [...] 9. Ta initiativ til tiltak som kan styrke innsats mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet for på den måten å forberede arbeidslivet på å ta imot en stor gruppe flyktninger.»

Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er representantforslag fra stortingsrepresentantene Harald T. Nesvik, Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Marit Arnstad, Trond Helleland og Trine Skei Grande om et felles løft for god integrering, jf. Dokument 8:37 S (2015–2016).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i Meld. St. 30 (2015–2016) Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk, jf. Innst. 399 S (2015–2016).

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren

Tilstandsvurdering og utfordringer

Petroleumsvirksomhet er en kompleks virksomhet i kontinuerlig endring. Det er samtidig en virk-

somhet med risiko for storulykker som kan få store konsekvenser for mennesker, miljø og materielle verdier.

Petroleumsnæringen har den senere tiden bl.a. vært preget av omstillinger for å finne nye kostnadseffektive løsninger og nedbemanninger.

Det har over flere år vært en gjennomgående forbedring i sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP)* 2015 viser nå en negativ utvikling på flere områder. Bl.a. er totalindikatoren⁵⁰ for storulykke på et noe høyere nivå i 2015 enn de to forutgående år. Det var videre en økning i antall ulykker og nestenulykker i 2015, og det inntraff også en dødsulykke.

Blant resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i RNNP rapporteres det om lavere grad av kontroll, lavere sosial støtte fra ledelse og redusert selvbestemmelse og påvirkningsmulighet.

Petroleumstilsynet stiller på denne bakgrunn spørsmål ved om sikkerheten nå står ved et veiskille.

Hovedfokus fremover er å snu den negative utvikling i HMS-nivået.

Boks 6.1 Storulykke – definisjon:

Med storulykke menes en akutt hendelse som f.eks. et større utslipp, brann eller en eksplosjon som umiddelbart eller senere medfører flere alvorlige personskader og/eller tap av menneskeliv, alvorlig skade på miljøet og/eller tap av større økonomiske verdier.

Strategier og tiltak

Regjeringens ambisjon er at norsk petroleumsvirksomhet skal være verdensledende på HMS. En overordnet strategi for myndighetene er ansvarliggjøring av aktørene slik at disse til enhver tid opptrer forsvarlig og i samsvar med regelverket.

Den omstillingen næringen nå gjennomgår gir grunnlag for å stille spørsmål ved om sikkerheten nå står ved et veiskille. Det er viktig at omstillingen ikke medfører redusert sikkerhetsnivå. Dette vil kreve stor oppmerksomhet fra næringen selv og fra tilsynsmyndighetene. Det er bl.a. viktig å følge opp at selskapenes ledelse skaffer seg tilstrekke-

⁵⁰ Totalindikatoren i RNNP som reflekterer potensial for tap av liv dersom registrerte tilløpshendelser utvikler seg til reelle hendelser, er et produkt av antall hendelser og potensiell konsekvens.

lig kunnskap om den virkning omstillinger har på risiko i egen virksomhet, og at det iverksettes nødvendige tiltak for å håndtere endret risiko.

Petroleumstilsynet vil derfor følge opp at HMS-aktivitetene i etablerte prosjekter og møtearenaer forsterkes ytterligere, og at bransjeorganisasjonene bidrar gjennom fellestiltak og gode samarbeidsprosesser. Velfungerende medvirkningsarenaer er viktig i omstillingsperioder. Petroleumstilsynet vil i 2017 samarbeide med Arbeidstilsynet og STAMI om å utrede hvordan det kan tilrettelegges for arbeidstakermedvirkning på bedriftsnivå, og vil følge opp at dette fungerer i enkeltbedrifter og i kontraktskjeder mellom operatører, entreprenører og underleverandører. Andre prioriterte tiltaksområder for Petroleumstilsynet vil være risiko- og barrierestyling, anlegg i senfase, utfordringer knyttet til virksomhet i nordområdene og velfungerende samarbeids- og medvirkningsarenaer.

Petroleumstilsynets driftsbevilgning ble styrket med 7 mill. kroner i revidert nasjonalbudsjett 2016 knyttet til økt oppfølging av sikkerheten i petroleumssektoren bl.a. knyttet til evakueringsmidler som livbåtsystemer. Styrkingen er foreslått videreført med helårseffekt, 14 mill. kroner, fra 2017.

Et sentralt virkemiddel er å formidle kunnskap og erfaringer som styrker virksomhetenes risikoforståelse, og derigjennom forutsetningene for å operere forsvarlig og i tråd regelverket. Tilsynsvirksomheten er risikobasert og bygger bl.a. på kunnskap fra RNNP, nasjonale og internasjonale granskninger, forskning og myndighetens tilsynserfaringer.

For å sikre at HMS-reguleringen baserer seg på gode samfunnsøkonomiske analyser er det igangsatt et fellesprosjekt under Olje- og energidepartementets ledelse. Arbeids- og sosialdepartementet deltar i arbeidet, som skal munne ut i en sektorveileder.

Arbeids- og sosialdepartementet har igangsatt et prosjekt for å se på muligheten for enklere å kunne flytte rigger mellom norsk og britisk sokkel. Det er imidlertid viktig å påse at slike effektiviserings tiltak ikke går på bekostning av helse, miljø og sikkerhet.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsforhold, arbeidshelse og sikkerhet

Tilstandsvurdering og utfordringer

Det er store og sammensatte kunnskapsbehov knyttet til områdene arbeidsvilkår, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet. Oppdatert kunnskap om risikoforhold og årsakssammenhenger mellom ar-

beid og helse er avgjørende både for at virksomhetene og partene i arbeidslivet skal kunne følge opp sitt ansvar for å forebygge helseskader og ivareta arbeidstakerne, og for at myndighetene skal kunne følge opp sitt ansvar og sine oppgaver.

De senere årene har arbeidsmiljømyndighetene fått ny og bedre kunnskap om en rekke sammenhenger mellom påvirkninger i arbeidsmiljøet og helseutfall, samtidig som arbeidslivet og arbeidsplassene også er i stadig endring. Dette gjør at kunnskap om hvordan arbeidsplassen kan være arena for god helse, trivsel og inkludering, redusert sykefravær og frafall fra arbeidslivet og forlenget yrkeskarriere fremdeles er viktig. Det er også behov for videre kunnskapsutvikling knyttet til useriøse arbeidsforhold og arbeidslivskriminalitet, samt utvikling og endringer i tilknytningsformer og nye former for organisering i arbeidslivet, i partsrelasjonene og samarbeids- og medvirkningsformene i arbeidslivet.

Det er behov for kunnskapsutvikling og forskning om risikoforhold knyttet til storulykker i petroleumsnæringen og virksomhet i nordområdene. Det er videre et stort behov for å følge utviklingen, utfordringer og tilpassinger i petroleumsnæringen i tilknytning til konjunkturutvikling, kostnadsreduksjoner og omstillinger.

Strategier og tiltak

Arbeids- og sosialdepartementet ivaretar sitt overordnede sektoransvar for forskning på området arbeidsvilkår, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet gjennom tre sentrale strategiske virkemidler: Statens arbeidsmiljøinstitutt, relevante forskningsprogrammer i Norges forskningsråd, samt gjennom målrettede FoU-oppdrag knyttet til departementets forskningsbehov i forbindelse med politikkutforming og forvaltning.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) og tilsynsetatenes bidrag til kunnskapsutvikling

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse.

STAMI vil i tråd med ny strategi fra 2016, fordele forskningsinnsatsen mellom tre hovedområder. Disse områdene gjenspeiler utfordringer knyttet til arbeidsrelatert sykdom i norsk arbeidsliv:

- psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø, herunder frafall, inkluderende arbeidsliv og nye organisasjonsformer,
- mekaniske arbeidseksposeringer,

- kjemisk, fysisk og biologisk arbeidsmiljø, herunder effekter av nanoteknologi og andre nye teknologier.

Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA) er en avdeling under STAMI.

NOAs målsetting er å utvikle et felles kunnskapsgrunnlag for aktørene på arbeidsmiljøområdet. NOAs viktigste oppgaver er å samle, analysere og formidle informasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader i Norge, samt tilrettelegge dette materialet for kunnskapsbaserte risikovurderinger og prioriteringer hos Arbeidstilsynet. NOA gjør data og informasjon tilgjengelig for alle aktørene på arbeidsmiljøfeltet, dvs. myndighetene, arbeidslivets parter, FoU-miljøer og allmennheten for øvrig.

STAMI vil kontinuerlig videreutvikle kanalene for kunnskapsutvikling og informasjon for å styrke tilbudet til alle målgrupper og dermed legge til rette for forskningsbasert forebyggende virksomhet.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet bidrar til økt omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold til bruk internt i egen virksomhet og for departementet, samt for partene i arbeidslivet og arbeidslivet for øvrig.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet bidrar med veiledning og kunnskapsformidling, både som del av tilsyn og som egen aktivitet, for å oppnå best mulig effekt i det forebyggende arbeidet. Dette for å gi virksomhetene bedre forståelse for regelverket og hva som gir et helsefremmende arbeidsliv, slik at de aktuelle virksomhetene selv kan iverksette nødvendige tiltak.

Arbeidstilsynet bidrar også, særlig i samarbeid med STAMI/NOA, til at det foreligger et omforent og helhetlig bilde av arbeidsmiljøtilstanden og risikoforholdene som grunnlag for oppfølging og iverksettelse av forebyggende tiltak i det landbaserte arbeidslivet.

Petroleumstilsynet videreutvikler RNNP-arbeidet i dialog med partene i petroleumsnæringen, slik at det til enhver tid gir et best mulig grunnlag for å identifisere forbedringstiltak i næringen. Ny kunnskap som bidrar til forsvarlig virksomhet i nordområdene er videre et prioritert kunnskapsområde for Petroleumstilsynet.

Sentrale forskningsprogram

Se også omtale under kap. 601, post 50.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Programplanen går ut i 2016 og departementet jobber sammen med Norges Forskningsråd om den videre oppfølgingen av forskningstemaene.

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – PETROMAKS2

Forskning og utvikling for helse, arbeidsmiljø og sikkerhet (HMS) i petroleumsvirksomheten har vært en integrert satsning i PETROMAKS2 siden 2007. Hovedmålet for HMS-satsningen i perioden 2012–2016 har vært å fremme ny kunnskap og nye løsninger som skal redusere risiko ved å adressere sentrale sektorutfordringer i petroleumsnæringen. Det har vært særskilt oppmerksomhet på utfordringer knyttet til forebygging av storulykkerisiko og arbeidsmiljørisiko.

Evalueringen av HMS-satsningen har vist at den har vært innrettet på en hensiktsmessig måte, samt skapt produktiv og relevant forskningsaktivitet. HMS-satsingen vil videreføres i 2017, og gjøres ytterligere integrert med resten av PETROMAKS2 programmet, herunder en synkronisering av funksjonsperioden.

FoU knyttet til politikkutforming og forvaltningsutøvelse

Det er et stort behov for FoU knyttet til den løpende politikk- og forvaltningsutvikling, herunder evaluering av reguleringer og tiltak på arbeidsmiljø-, arbeidsretts- og sikkerhetsområdet. Se nærmere omtale under kap. 601, post 21.

Arbeidsrettslig utvikling

For å bidra til at arbeidsrettslig kompetanse blir ivaretatt og utviklet, er det etablert et utviklingsprosjekt ved Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo for perioden 2008–2017. Dette er viktig for å ivareta samfunnsmessige behov for juridisk forskning og kunnskapsutvikling om arbeidslivets og arbeidsmarkedets regelverk og institusjoner. Det pågår en nærmere drøfting med fakultetet om den videre utvikling av fag- og forskningsfeltet.

Det har videre over flere år pågått en strategisk satsning for å bidra til å utvikle grunnleggende kunnskap om det kollektive arbeidslivet, parts- og organisasjonsforholdene, forhandlingssystemet, avtaleverket, samarbeid og konflikt. Behovet for en videreutvikling og videreføring av kunnskapen på dette området er til vurdering i departementet, bl.a. på grunnlag av en pågående gjennomgang av satsingen.

Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
640	Arbeidstilsynet	543 223	579 608	626 853	8,2
642	Petroleumstilsynet	242 197	252 758	290 930	15,1
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	114 588	117 090	119 800	2,3
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	56 475	3 400	3 450	1,5
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	21 063	23 332	24 492	5,0
649	Treparts bransjeprogrammer	3 212	2 754	2 800	1,7
Sum kategori 09.40		980 758	978 942	1 068 325	9,1

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
01-24	Statens egne driftsutgifter	805 120	848 172	934 725	10,2
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	685	6 160	6 350	3,1
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	114 588	117 090	119 800	2,3
70-89	Andre overføringer	60 365	7 520	7 450	-0,9
Sum kategori 09.40		980 758	978 942	1 068 325	9,1

Etater på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet

I tillegg til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt er følgende etater/nemnder administrativt tilknyttet arbeidsmiljø- og

sikkerhetsområdet: Riksmekleren, Arbeidsretten, Rikslønnsnemnda, Tariffnemnda, jf. omtale under kap. 648, samt Bedriftsdemokratinemnda og Tvisteløsningsnemnda.

Kap. 640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	532 298	564 578	610 703
21	Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	10 925	10 410	11 400
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		4 620	4 750
	Sum kap. 0640	543 223	579 608	626 853

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 24 760 000 kroner
Post 45: 4 502 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidstilsynets hovedmål er å arbeide for et seriøst, trygt og inkluderende arbeidsliv med trygge tilsettingsforhold og en meningsfylt arbeidssituasjon for den enkelte.

Bemanningen i Arbeidstilsynet utgjorde om lag 556 årsverk ved inngangen av 2016, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Arbeidstilsynet har tilsynsmyndighet overfor mer enn 250 000 virksomheter i det landbaserte arbeidslivet. Dette er virksomheter med svært ulike arbeidsmiljøutfordringer, ressurser, vilje og evne til å håndtere utfordringene.

Arbeidstilsynet arbeider for å påvirke virksomhetene slik at de ivaretar sitt arbeidsgiveransvar og arbeider systematisk for å sørge for forsvarlige arbeidsmiljøforhold. Arbeidstilsynet samarbeider med andre myndigheter og arbeidslivets parter for å bidra til et seriøst og trygt arbeidsmiljø.

Etatens utadrettede aktivitet er kunnskaps- og risikobasert. Dette innebærer at Arbeidstilsynets innsats rettes mot utsatte næringer, yrker og virksomheter og de områder der det er størst risiko for arbeidsrelaterte helseskader, useriøsitet og alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven.

Arbeidstilsynets sentrale virkemidler er tilsyn, veiledning, samarbeid og premissgiving. Staten bidrar også med informasjon og kunnskapsformidling om arbeidsmiljøutfordringer og relevante forebyggingstiltak.

Arbeidstilsynet fungerer etter arbeidsmiljøloven også som sekretariat for Tvisteløsningsnemnda, som er et eget forvaltningsorgan.

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Rapport

I 2015 gjennomførte Arbeidstilsynet mer enn 18 000 tilsyn.

Arbeidstilsynet har økt innsatsen mot useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet de siste årene, som enkeltstående etat og i samarbeid med andre. I 2016 er innsatsen særskilt rettet mot næringene renhold, bygg- og anlegg, overnatting og servering og transport. Erfaringer viser at etatene har større tyngde og slagkraft når virkemiddelapparatet benyttes i fellesskap. Uanmeldte tilsyn der Arbeidstilsynet går sammen med politiet, Skatteetaten og Arbeids- og velferdsetaten er et viktig virkemiddel i kampen mot arbeidslivskriminalitet.

Selv om utfordringene fortsatt er store har etatene lykket med å bekjempe enkelte kriminelle aktører og miljøer. For å styrke det operative samarbeidet mellom etatene er det i 2016 opprettet to nye samlokaliserte enheter mot arbeidslivskriminalitet i Kristiansand og Trondheim, i tillegg til de allerede etablerte enhetene i Bergen, Oslo og Stavanger.

Tilsyn har vært det viktigste virkemiddelet også i oppfølgingen av virksomhetenes systematiske HMS-arbeid, i tillegg har Arbeidstilsynet hatt et stort trykk på forebygging og veiledning. I bygge- og anleggsnæringen har etaten for eksempel bidratt gjennom workshops og arbeidet med et charter for en skadefri bygg- og anleggsnæring. Staten har videre bl.a. gjennomført en kampanje rettet mot ungdom i samarbeid med Treparts bransjeprogram uteliv, og det er gjort et bredt informasjonsarbeid rettet bl.a. mot renholdsnæringen.

Budsjettforslag 2017**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til direktoratet, sju regionskontorer og Svartjenesten. Dette skal finansiere tilsyn, informasjon, behandling av søknader, dispensasjoner, regelverksarbeid og internasjonalt arbeid.

For 2017 foreslås det en bevilgning på 610,7 mill. kroner, som samlet sett innebærer en endring på 46,1 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2016, inkludert lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

Bevilgningen foreslås redusert med 15,5 mill. kroner knyttet til den toårige IKT-satsingen som blir avsluttet i 2016.

Bevilgningen foreslås redusert med 1,3 mill. kroner knyttet til avslutningen av papirversjon for tidsskriftet Arbeidervern, mot en tilsvarende reduksjon under kap. 3640, post 01.

Bevilgning knyttet til SUA-kontor i Trondheim foreslås redusert med 1,5 mill. kroner mot en økning under kap. 1618 Skatteetaten, post 01 på 0,9 mill. kroner og 0,6 mill. kroner under kap. 440 Politidirektoratet – politi- og lensmannsetaten, post 01, da de samarbeidende etatene er enige om en ny fordeling av ressursene. Videre er bevilgningen redusert med 0,6 mill. kroner knyttet til uttrekk av bevilgning til engangskostnader ved oppstart av kontoret.

Bevilgningen foreslås redusert med 388 000 kroner knyttet til andel av finansieringskostnader for felles studie ved Politihøgskolen, mot en tilsvarende økning under kap. 442, post 01.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie, skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. For post 01 utgjør dette 54,5 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

Det foreslås at post 01 reduseres med 0,7 mill. kroner som følge av gevinster ved overgang til digital post til innbyggere og næringsliv, jf. omtale i del I.

Det foreslås at bevilgningen på kap. 640, post 01 kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3640, postene 01, 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud

Bevilgningen skal dekke kostnader som Arbeids-tilsynet har ved å administrere ordningen med regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Utgiftene vil bli refundert fra Stiftelsen for regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. For post 21 utgjør dette 750 000 kroner. Det vises til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3640, post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2017 foreslås en bevilgning på 11,4 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke vedlikehold av bygninger samt større utstyrsanskaffelser.

For 2017 foreslås en bevilgning på 4,8 mill. kroner.

Kap. 3640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Diverse inntekter	1 004	1 320	
04	Kjemikaliekontroll, gebyrer	4 075	6 450	6 630
05	Tvangsmulkt	6 123	2 340	2 400
06	Refusjoner	5 377		
07	Byggesaksbehandling, gebyrer	17 134	20 910	21 500
08	Refusjon utgifter regionale verneombud	10 935	11 318	12 385
09	Overstredelsesgebyr	1 495		
	Sum kap. 3640	46 143	42 338	42 915

Post 01 Diverse inntekter

Posten omfatter diverse inntekter, herunder abonnements- og annonseinntekter knyttet til tidsskriftet Arbeidervern. Tidsskriftet er nå avviklet og posten reduseres med 1,3 mill. kroner, jf. omtale under kap. 640, post 01. På denne bakgrunn foreslås for 2017 ingen bevilgning på posten.

Post 04 Kjemikaliekontroll, gebyrer

Posten omfatter inntekter fra gebyrer i forbindelse med kjemikaliekontroll.

For 2017 foreslås en bevilgning på 6,6 mill. kroner.

Post 05 Tvangsmulkt

Inntektene under posten omfatter innkrevd tvangsmulkt som virksomheter er blitt ilagt pga. manglende oppfølging av pålegg fra Arbeidstilsynet.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2,4 mill. kroner.

Post 06 Refusjoner

Posten omfatter bl.a. refusjoner for midlertidige utlegg, samt innbetaling av kursavgift der Arbeidstilsynet tar deltakeravgift.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Byggesaksbehandling, gebyrer

De tjenester Arbeidstilsynet utfører for virksomhetene ved byggesaksbehandling etter arbeidsmiljølovens § 18–9, gebyrfinansieres og inntektene føres på denne posten.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2017 foreslås en bevilgning på 21,5 mill. kroner.

Post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud

Inntektene under posten er refusjon for utgifter til drift av regionale verneombud som administreres av Arbeidstilsynet. Utgiftene føres på kap. 640, post 21.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. Inntektene under post 08 justeres parallelt med kap. 640 post 21 og utgjør 750 000 kroner. Det vises også til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak. For 2017 foreslås en bevilgning på 12,4 mill. kroner.

Post 09 Overtredelsesgebyr

Posten omfatter inntekter fra overtredelsesgebyrer ilagt virksomheter for brudd på arbeidsmiljø-

regelverket. Gebyrordningen trådte i kraft 1. januar 2014.

Kap. 642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>	216 641	220 280	261 030
21	Spesielle driftsutgifter	24 871	30 938	28 300
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	685	1 540	1 600
Sum kap. 0642		242 197	252 758	290 930

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 8 933 000 kroner
Post 45: 1 099 000 kroner

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Allmenn omtale

Petroleumstilsynet har tilsyns- og regelverksansvar for arbeidsmiljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten og er koordinerende myndighet for øvrige HMS-myndigheter innenfor dette ansvarsområdet. Myndighetsansvaret omfatter petroleumsvirksomheten på den norske kontinentalsokkelen, i tillegg til enkelte nærmere angitte petroleumsanlegg på land.

Bemanningen i Petroleumstilsynet utgjorde om lag 168 årsverk ved inngangen av 2016, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Petroleumstilsynet legger premisser for, og følger opp, at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet. Myndighetsansvaret omfatter også samfunnsikkerhet og beredskap og forebygging av bevisste anslag. Oppfølgingen skal være systemorientert og risikobasert og kommer i tillegg til den oppfølging av egen virksomhet som gjennomføres av næringen selv.

Forebygging av storulykkes- og arbeidsmiljørisiko er virksomhetens ansvar. Petroleumstilsynet bidrar til å påvirke at næringen selv iverksetter nødvendige forebyggende og risikoreduserende tiltak. Petroleumstilsynet benytter resultatene fra RNNP, gjennomførte granskninger og annen tilsynsaktivitet samt relevant forskning for å risikovurdere tilsyn og prioritere metoder.

Rapport

De siste ti årene har tre mennesker mistet livet i arbeidsulykker i petroleumsvirksomheten, hvorav ett inntraff i 2015. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP 2015)* viser en negativ utvikling på enkelt områder, bl.a. for alvorlige personskader.

Oppfølging av risikoutsatte grupper har vist at entreprenøransatte og innleide arbeidstakere er mer risikoutsatt enn andre, samtidig som de i mindre grad tilbys oppfølging og tilrettelegging. Disse gruppene vil også fremover være høyt prioritert bl.a. ved oppfølging av hvordan rammebetingelser i kontrakter påvirker arbeidsmiljø- og storulykkesrisiko.

Petroleumstilsynet har fortsatt å prioritere tilsyn med aktørenes eget arbeid for å forebygge støyskader og næringens forbedringsaktiviteter på kjemikalieområdet. I takt med at virksomheten flytter seg nordover legges det også vekt på arbeidsmiljø i kaldt klima.

Petroleumstilsynet har i 2015 fulgt opp selskapenes evne og vilje til å tilpasse seg rammebetingelser for HMS i virksomheten bl.a. ved å følge opp hvordan selskapene, gjennom ledelse og styring av aktiviteter, organiserer det risikoreduserende arbeidet.

Barrierer er viktig, både for å hindre at hendelser utvikler seg, og for å begrense konsekvensene. RNNP 2015 viser en negativ utvikling når det gjelder barriererefunksjoner. Petroleumstilsynet

har fulgt opp, og vil følge opp videre, at virksomhetene etablerer og videreutvikler sine systemer for risiko- og barrierestyring.

Sikkerhet for innretninger og anlegg i senfase er et viktig område. Petroleumstilsynet har i 2015 gjennom oppfølgingsarbeidet fått ny kunnskap og økt forståelse om hvordan selskapene planlegger og styrer for å møte utfordringene knyttet til senfase.

Petroleumstilsynet har også arbeidet for å få oversikt over tilstanden når det gjelder samfunnsikkerhet og beredskap i næringen, og vil på dette grunnlag videreutvikle HMS-regelverkets krav til sikring.

Medvirkning og partssamarbeid inngår som viktige forutsetninger for og prinsipper i Petroleumstilsynets virksomhet. Vedlikehold og videreutvikling av etablerte trepartsarenaer og oppfølging av partssamarbeidet i næringen har vært et prioritert område i 2015, og vil fortsatt være det sett i lys av den betydelige omstillingen som skjer i petroleumsvirksomheten.

Tilsynets oppfølging av sikkerheten i petroleumssektoren, bl.a. i tilknytning til evakueringsmidler som livbåtsystemer er forsterket i 2016 og vil bli videreført med helårseffekt i 2017.

Budsjettforslag 2017

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 21

Bevilgningen under posten dekker lønns- og driftsutgifter for etaten og skal finansiere tilsyn, regelverksarbeid, informasjon, internasjonalt arbeid mv.

For 2017 foreslås det en bevilgning på 261 mill. kroner, som samlet sett innebærer en endring på 40,8 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2016, inkludert lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

Bevilgningen foreslås økt med 14 mill. kroner til styrket oppfølging av sikkerhetssystemer i petroleumsvirksomheten, herunder evakueringsmidler, mot en tilsvarende økning av gebyrinntekter under kap 3642, post 03.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie, skal

fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. For Petroleumstilsynet utgjør dette 22,9 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

Det foreslås at post 01 reduseres med 50 000 kroner som følge av gevinster ved overgang til digital post til innbyggere og næringsliv, jf. omtale i del I.

Bevilgningen foreslås dertil redusert med 0,8 mill. kroner knyttet til mva-uttrekk for kunnskapsutvikling – nordområdesatsingen, som regnskapsføres på kap. 1633, post 01.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten omfatter særlige utgifter til tilsyn med petroleumaktiviteter som Petroleumstilsynet vil utføre på egen hånd, eller ved hjelp av bistand. Posten omfatter også bistandsetaters refunderbare kontrollutgifter. Utgiftene refunderes i sin helhet av gebyrer og sektoravgift til operatørselskapene/kontraktørene som inntektsføres under kap. 3642, post 03 Gebyr tilsyn og kap. 5571, post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift. Videre dekker bevilgningen reisekostnader etc. som Petroleumstilsynet har i forbindelse med NORADs virksomhet. Utgiftene refunderes i sin helhet under kap. 3642, post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet.

Bevilgningen foreslås redusert med 3,2 mill. kroner grunnet tidligere feilaktig justering knyttet til nettoføringsordning av mva.

For 2017 foreslås en bevilgning på 28,3 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, herunder utgifter knyttet til IKT-relatert utstyr.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1,6 mill. kroner.

Kap. 3642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02	Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	4 031	6 940	7 130
03	Gebyr tilsyn	69 819	51 540	80 980
06	Andre innbetalinger	1 059		
07	Leieinntekter bedriftshytte	29		
	Sum kap. 3642	74 938	58 480	88 110

Post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet

Bevilgningen skal dekke refunderbare timer som Petroleumstilsynets ansatte utfører og reisekostnader mv. knyttet til NORADs virksomhet.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2017 foreslås en bevilgning på 7,1 mill. kroner.

Post 03 Gebyr tilsyn

Posten omfatter gebyrer for Petroleumstilsynets tilsyn med helse, miljø og sikkerhet i petroleumsektoren.

Bevilgningen er økt med 14 mill. kroner knyttet til inntekter i forbindelse med oppfølging av sikkerhetssystemer i petroleumsvirksomheten, herunder evakueringsmidler, mot en tilsvarende økning under kap. 642, post 01.

Ut fra erfaringene de siste årene er det behov for en parallell justering mellom gebyr og sektor-

avgift. Bevilgningen på posten foreslås derfor økt med 14 mill. kroner, mot en tilsvarende reduksjon på kap. 5571, post 70.

For 2017 foreslås en bevilgning på 81 mill. kroner.

Post 06 Andre innbetalinger

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Leieinntekter bedriftshytte

Posten omfatter inntekter for fremleie av bedriftshytte blant ansatte i Petroleumstilsynet, samt inntekter i forbindelse med konferanser og seminarer rettet mot petroleumsnæringen.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Petroleumstilsynet – sektoravgift	78 649	96 620	85 040
	Sum kap. 5571	78 649	96 620	85 040

Post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift

Posten skal dekke Petroleumstilsynets faktiske kostnader for oppfølging av næringen i tillegg til tilsynsgebyrer over post 03.

Ut fra erfaringene de siste årene er det behov for en parallell justering mellom gebyr og sektor-

avgift. Bevilgningen på posten foreslås derfor redusert med 14 mill. kroner, mot en tilsvarende økning på kap. 3642, post 03.

For 2017 foreslås en bevilgning på 85 mill. kroner.

Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
50	Statstilskudd	114 588	117 090	119 800
	Sum kap. 0643	114 588	117 090	119 800

Allmenn omtale

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og -helse. Instituttet jobber for å skape kunnskap om sammenhenger mellom arbeid, sykdom og helse ved å avdekke risiko og utrede årsaksforhold angående arbeid og helse. Instituttet fordeler ressursinnsatsen mellom forskning og forvaltnings- og arbeidslivsstøttende funksjoner.

Bemanningen for STAMI utgjorde om lag 111 årsverk ved inngangen av 2016, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

STAMI bygger sin virksomhet på flerfaglig integrering av vitenskapsbasert kunnskap om arbeidsliv og helse. STAMIs forskning vil bidra til at norsk arbeidsliv kan forebygge sykdom og fremme god helse. Forskningen søkes i størst mulig grad kvalitetssikret og publisert i internasjonale tidsskrifter med fagfellebedømming. STAMI bistår med kvalitetssikret fagkunnskap til bl.a. Arbeids- og sosialdepartementet, Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet, bedriftshelsetjenesten, partene i arbeidslivet mv.

STAMI har et fagråd med representasjon fra arbeidslivets parter, arbeidsmiljømyndighetene, samt andre brukergrupper og samarbeidspartnere.

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Rapport

STAMI har bidratt til kvalitetssikret kunnskap om årsakssammenhenger mellom arbeid på den ene siden og helse og arbeidsevne på den andre. Sik-

ker kunnskap er viktig for å drive god forebygging og forbedring, særlig i en tid preget av høy endrings- og omstillingstakt. På arbeidsmiljøområdet er det spesielt viktig med en partsnøytral premissleverandør av kunnskap med høy vitenskapelig standard og tillit.

STAMI har i 2015 hatt 64 løpende forskningsprosjekter, som spenner fra relativt kortvarige prosjekter til lengre prospektive studier som er designet for å kunne løpe i mange år. STAMI har i 2015 publisert 69 vitenskapelige artikler i fagfellebedømte tidsskrifter, en økning på 13 pst. fra 2014. Nasjonal overvåkning av arbeidsmiljø og -helse (NOA) utga i 2015 sin fjerde faktabok om utviklingstrekk i arbeidsmiljø og helse i norsk arbeidsliv.

Budsjettforslag 2017

Post 50 Statstilskudd

Statens arbeidsmiljøinstitutt ble omdannet til forvaltningsorgan med særskilte fullmakter fra 1. januar 2005. Bevilgningen er netto tilskudd til drift av instituttet. Instituttets inntekter fra bidragsforskningen utgjør om lag 12 pst. av instituttets totale budsjett. Inntektskildene er i all hovedsak offentlige midler fra andre finansieringskilder, hovedsakelig Norges forskningsråd og andre forskningsfond.

Bevilgningen er endret som følge av lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

For 2017 foreslås en bevilgning på 119,8 mill. kroner.

Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	110		
70	Tilskudd til pionerdykkere, <i>overslagsbevilgning</i>	28 350		
71	Tilskudd til nordsjødykkeralliansen m.v., <i>kan overføres</i>	6 943		
72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	5 607	3 400	3 450
73	Kompensasjonsordning, <i>kan overføres</i>	15 465		
	Sum kap. 0646	56 475	3 400	3 450

Overført fra 2015 til 2016:

Post 71: 949 000 kroner

Post 72: 143 000 kroner

Post 73: 9 432 000 kroner

Allmenn omtale

Stortinget ba i 2004 Regjeringen etablere en kompensasjonsordning med maksimal utbetaling til den enkelte dykker på 40 ganger grunnbeløpet i folketrygden, jf. St.meld. nr. 47 (2002–2003), Innst. S. nr. 137 og 138 (2003–2004). Kompensasjon skulle også gis til etterlatte under nærmere bestemte vilkår. Kongen i statsråd oppnevnte i 2004 en nemnd som har behandlet søknader om kompensasjon. Et samlet Storting sluttet seg i juni 2014 til en verdig politisk avslutning i nordsjødykkersaken, som innebar at dykkere og etterlatte som oppfylte kriteriene til kompensasjonsordningen fra 2004, skulle tilbys nye 25 G mot at de ikke gikk videre med saken. Barn av avdøde dykkere skulle i tillegg omfattes av denne ordningen, selv om de ikke oppfylte kriteriet fra 2004 om krav på barnepensjon, jf. Prop. 88 S (2013–2014) og Innst. 273 S (2013–2014). Det ble samtidig lagt til grunn at pionerdykkernemnda ble lagt ned i forbindelse med avslutningen av dykkersaken.

Rapport

Alle søknader fra dykkere og etterlatte er behandlet, og pionerdykkernemnda ble lagt ned i januar 2015. Utbetaling til dykkere etter ordningene fra 2004 og 2014 er gjennomført, og saken anses som endelig avsluttet.

Samlede utbetalinger under ordningene utgjør per 31. mai 2016 om lag 1 216,3 mill. kroner.

Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkerkontakten) er en døgnåpen telefontjeneste for oppfølging av tidligere nordsjødykkere. Dykkerkontakten bidrar utenom svartelefontjenesten med bl.a. seminarer, samtalegrupper og informasjon på nett. Dykkerkontakten har i 2015 hatt daglig leder i 20 pst. stilling samt 2 stillinger som henholdsvis kontaktsykepleier og sosionom.

Budsjettforslag 2017**Post 72 Tilskudd, kan overføres**

Posten dekker tilskudd til Stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkerkontakten). Stiftelsen er knyttet til Sjømannskirken og drifter bl.a. en kontakttelefon for tidligere nordsjødykkere. Stiftelsen har videre knyttet til seg relevant kompetanse på gjeldsrådgivning og annen rådgivning for å kunne hjelpe nordsjødykkere som er i en vanskelig situasjon.

For 2017 foreslås en bevilgning på 3,5 mill. kroner.

Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	16 137	17 776	18 992
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	926	1 436	1 500
70	Tilskudd til faglig utvikling	4 000	4 120	4 000
	Sum kap. 0648	21 063	23 332	24 492

Overført fra 2015 til 2016:
Post 01: 861 000 kroner
Post 21: 3 707 000 kroner

Allmenn omtale

Bemanningen for Arbeidsretten og Riksmekleren utgjorde henholdsvis 4 og 2 ansatte ved inngangen av 2016, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Arbeidsretten er en spesialdomstol som behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistloven og tjenestetvistlovens regler, saker om brudd på fredsplikten og saker om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.

Riksmekleren skal mekle i interesselvister mellom partene i arbeidslivet, det vil si i tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene til å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.

Rikslønnsnemnda står i utgangspunktet til disposisjon for parter som ønsker hjelp til å løse en interesselvist, men behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til nemnda når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd.

Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og norske arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtalen som sådan (allmenngjøring av tariffavtale).

Rapport

Arbeidsretten hadde 42 saker til behandling i 2015. Etter målrettet arbeid med saksavvikling

gjennom flere år ble saksbehandlingstiden ytterligere redusert i 2015, fra 6 måneder i 2014 til 5 ½ måned i 2015.

Riksmeklerens saksmengde kan variere sterkt fra år med hovedoppgjør og år med mellomoppgjør. I mellomoppgjørsåret 2015 var det mekling i 23 rikssaker, mot 95 i hovedoppgjøret 2014, 17 i mellomoppgjøret 2013 og 91 i hovedoppgjøret 2012. I 2015 endte to riksmeklinger i konflikt. Videre ble 24 kretssaker ferdigbehandlet, mot 32 i 2014. Antall kretsmeklinger har vist en nedgang siden 2004. I 2015 endte en kretsmekling i konflikt.

Rikslønnsnemnda hadde ingen saker til behandling i 2015.

Etter begjæring fra YS og LO fastsatte Tariffnemnda forskrift om allmenngjøring av tariffavtaler for godstransport på vei 11. mai 2015 og forskrift om allmenngjøring av tariffavtaler for persontransport med turbil 27. mai 2015. Forskriften om allmenngjøring for godstrafikk trådte i kraft 1. juli 2015, mens forskriften for persontransport med turbil trådte i kraft 1. oktober 2015.

Budsjettforslag 2017

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter driftsutgiftene til Arbeidsretten, Riksmekleren, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda.

Statlige bruttobudsjetterte virksomheter som ikke tidligere har betalt arbeidsgiverpremie, skal fra 2017 betale 12 pst. arbeidsgiverpremie. Videre skal medlemsandelen på to pst. betales. For Arbeidsretten og Riksmekleren utgjør dette 0,8 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden.

For 2017 foreslås en bevilgning på 19 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 01

Saksmengden og utgiftene til institusjonene på kapitlet varierer, særlig i forhold til hvordan lønnsoppgjørene forløper, om det er hoved- eller mellomoppgjør og om oppgjørene er samordnet eller forbundsvise. Posten skal dekke økte utgifter ved institusjonene på kapitlet, samt kompetanseoppbygging og utredninger innen feltet kollektiv arbeidsrett.

For 2017 foreslås en bevilgning på 1,5 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til faglig utvikling

I 2008 ble det etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å ivareta den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. Se omtale under resultatområde 4 – hovedmål 3.

For 2017 foreslås en bevilgning på 4 mill. kroner.

Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
21	Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer	3 212	2 754	2 800
	Sum kap. 0649	3 212	2 754	2 800

Overført fra 2015 til 2016:
Post 21: 32 000 kroner

Allmenn omtale

Myndighetene og partene i arbeidslivet samarbeider om Treparts bransjeprogrammer, som er langsiktige satsinger for å fremme mer seriøsitet og bedre arbeidsforhold i utsatte bransjer.

Det er startet Treparts bransjeprogrammer innen renholdsbransjen, i utelivsbransjen og transportbransjen.

Arbeidstilsynet organiserer det løpende arbeidet med Treparts bransjeprogrammer, som følges opp gjennom treparts bransjeprogramgrupper med deltakelse fra partene i arbeidslivet og myndighetene. Gruppene følger utviklingen i bransjene, drøfter behovet for tiltak og iverksetter egne tiltak og initiativer.

Innenfor rammen av Treparts bransjeprogrammer drøftes aktuelle tiltak og felles satsinger mellom myndighetene og partene, basert på tilgjengelig kunnskap om de aktuelle bransjene.

Rapport, strategier og tiltak er beskrevet foran under resultatområde 4.

Budsjettforslag 2017

Post 21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer

Midler på posten vil bli benyttet til ivaretagelse av koordineringsbehov, informasjon, veiledning og kunnskapsinnhenting bl.a. knyttet til behov for nye bransjeprogrammer og endringer i og gjennomføring av allerede eksisterende programmer.

For 2017 foreslås en bevilgning på 2,8 mill. kroner.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Forenklingsarbeid, modernisering og auka gjennomføringskraft

IKT-moderniseringa i Arbeids- og velferdsetaten

Program for IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten vart starta i 2012. Eit hovudmål for programmet er å sikre betre tenester for brukarane og auka effektivitet i sakshandsaminga.

Sakshandsamingsløysingane for økonomiske ytingar skal endrast slik at brukar har tilgang til døgnopne sjølvbetjeningsløysingar som skal ivareta den dialogen mellom forvaltning og brukar som ikkje krev fysisk oppmøte. Brukar skal finne all nødvendig informasjon om Arbeids- og velferdsetaten sine tenester og eigne saker hos etaten på internett.

Kommunikasjonen mellom Arbeids- og velferdsetaten og arbeidsgjevarar skal så langt som mogleg støttast av elektroniske dialogløysingar og automatisert datautveksling.

For Arbeids- og velferdsetaten vil nye sakshandsamingsløysingar legge til rette for ein betydeleg auke i saker som kan handsamast automatisk. Dette vil gi raskare sakshandsaming, auka likebehandling og betre kvalitet. Effektivisering av sakshandsaminga vil gjere det mogeleg å frigjere årsverk i Arbeids- og velferdsetaten som kan omdisponerast til oppfølgingsarbeid for å få fleire i arbeid.

Prosjekt 1 i IKT-moderniseringa vart avslutta våren 2015. Prosjektet leverte systemstøtte, inkludert ei sjølvbetjeningsløysing for ny uføretrygd frå 1. januar 2015. I tillegg vart det utvikla sjølvbetjeningsløysingar for innsyn i eige sak og dagpengar.

Ved behandling av Prop. 67 S (2015–2016) ga Stortinget 26. mai 2016 i Innst. 291 S (2015–2016) si tilslutning til at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte opp Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten med ei kostnadsramme på 1 316 mill. kroner. Prosjekt 2 skal etablere fleksible IKT-løysingar som skal gi høg grad av automatisering og god kvalitet i saksbehandling av foreldrepengar og eingongsstønad. Den nye vedtaksløysninga som inngår i ny saksbehandlingsløysning for foreldrepengar skal kunne gjenbrukt for sjukepengeområdet i Prosjekt 3, og skal kunne utgjere ein basis for framtidig modernisering av økonomiske ytingar.

Velferdsordningane

Regjeringa har i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* presentert korleis den vil vidareutvikle arbeids- og velferdsforvaltninga. Regjeringa ønsker å legge til rette for å auke handlingsrommet i NAV-kontora mellom anna ved å endre praktiseringa av den statlege arbeids- og velferdspolitikken noko. Regjeringa foreslår at Arbeids- og velferdsetaten sjølv i større grad skal kunne kople arbeidssøkarar og arbeidsgivarar framfor å kjøpe avklarings- og oppfølgingstenester frå eksterne tiltaksarrangørar. Regjeringa vil i styringa av arbeidsmarknadsstiltaka i større grad legge vekt på kvaliteten på tiltaksplassane og resultatata for brukarane. Det vil gi NAV-kontora betre høve til å tilby arbeidsmarknadstiltak for å møte problem som følge av arbeidsløyse, enten i særskilte bransjar og regioner eller meir generelt.

Ei rekke forslag til endringar i ordninga med arbeidsavklaringspengar blei sendt på høyring 8. juli 2016. Forslaga inneber mellom anna ei avgrensing av målgruppa, innstramming i fråsegnene om varigheit, tettare oppfølging og auka bruk av gradering. I tillegg er det forslag om å innføre ein mild og rask reaksjon ved mindre brot på aktivitetsplikta. Forslaga i høyringsnotatet vil i sum styrke arbeidsinsentiva og gi ei raskare avklaring av stønadmottakarane si arbeidsevne. Forslaga er venta å gi ein reduksjon i kor mange som mottar arbeidsavklaringspengar, noko som inneber at Arbeids- og velferdsetaten kan gi ei tettare oppfølging til dei som er i ordninga.

Arbeidstidsordningar

Arbeidslivet er meir samansett enn før, og ulike arbeidstakarar har ulike behov. Samstundes kan verksemdene ha behov som følge av drift utanfor vanleg dagtid og etter varierende etterspurnad. Regjeringa sitt forslag til endringar i arbeidsmiljølova er vedteke av Stortinget og tredde i kraft 1. juli 2015, jf. Prop. 48 L (2014–2015) og Innst. 207 L (2014–2015). Desse endringane opnar mellom anna opp for meir fleksibilitet, slik at det blir

enklare å få på plass lokale avtaler om arbeidstid og enklare å disponere arbeidstida slik det passar den enkelte arbeidstakar og verksemd. Regjeringa har vidare sett ned eit arbeidstidsutval, som gav si innstilling i januar 2016. Rapporten til utvalet har vore på høyring, og Regjeringa vil kome tilbake til korleis utvalet skal følgast opp.

Statens pensjonskasse

I tillegg til dagleg drift og kontinuerleg arbeid med å betre tenestene har Statens pensjonskasse starta arbeidet med å legge til rette for innføring av nytt pensjonsregelverk for årskull som er fødde i 1954 eller seinare (yngre årskull). For å gi god informasjon til medlemmene vil det bli laga ein ny pensjonskalkulator for desse.

Statens pensjonskasse har det siste året gjennomført ei kartlegging av dei viktigaste leveranse-

prosessane til brukarane og gjennom dette identifisert og gjennomført ei rekke mindre og større effektiviseringstiltak.

Lånetenestene har det siste året vorte effektiviserte mellom anna ved å ta i bruk elektronisk signering av lånedokumenta.

Pensjonstrygda for sjømenn

Pensjonstrygda for sjømenn har gjennomført eit fornyingsprosjekt på IKT-området. Dei nye systema medfører ei betydeleg modernisering og effektivisering av etaten. PTS fekk i 2016 betre-statprisen for fornying og modernisering av verksemda.

IKT-systemet er også tilrettelagd slik at det kan vidareutviklast for eit justert pensjonsregelverk i samband med den langsiktige tilpassinga til pensjonsreforma.

8 Likestilling og mangfald

Oversiktstabellar over tilsette og gjennomsnittleg lønn etter kjønn

Nedanfor blir det gitt ei oversikt over status for arbeidet med likestilling og mangfald for Arbeids- og sosialdepartementet og for departementet sine underliggande verksemder. Likestillingslova § 1 a, diskrimineringslova § 3 a og diskriminerings- og tilgjengelegheitslova § 3 pålegg statlege verksemder å arbeide aktivt og målretta for å betre likestil-

ling og hindre diskriminering, både som offentleg myndigheit og som arbeidsgivar. I tillegg til aktivitetssplikta, har statlege verksemder ei plikt til å greie ut om likestillingsarbeidet. Statlege verksemder som ikkje er pålagde å utarbeide årsmelding, skal gi utgreiinga i årsbudsjettet.

Tabellen under gir ei oversikt over prosentdelen kvinner i Arbeids- og sosialdepartementet og i underliggande verksemder per 1. oktober 2015, totalt for verksemdene og i ulike stillingskategoriar.

Tilsette etter kjønn i Arbeids- og sosialdepartementet og underliggande verksemder¹

		ASD	AV- etaten	Trygde- retten	PTS	SPK	Atil	Ptil
Totalt i verksemda	2015	199	14 471	70	24	403	639	173
	2014	200	14 397	70	23	414	622	175
Pst. kvinner:								
I verksemdene	2015	61,0	70,3	56,0	71,0	53,3	60,0	57,7
	2014	61,5	70,2	60,0	83,0	57,0	59,0	40,0
Toppleiarar	2015	37,5	42,5	0,0	83,0	37,5	50,0	57,0
	2014	37,5	48,8	0,0	80,0	37,5	42,0	40,0
Mellomleiarar	2015	53,6	61,2	40,0	-	60,0	47,0	23,0
	2014	50,0	60,0	40,0	-	61,0	46,0	33,0
Saksbehandlarar	2015	66,2	70,8	73,0	57,0	56,0	62,0	43,0
	2014	65,4	69,2	75,0	73,0	56,0	60,0	40,0
Konsulentar	2015	75,0	81,0	82,0	100,0	-	87,0	95,0
	2014	85,7	80,0	92,0	100,0	-	80,0	84,0
Slutta	2015	70,0	69,0	43,0	100,0	61,0	46,0	0,0
	2014	75,0	68,0	50,0	40,0	61,0	69,0	67,0
Nytilsette	2015	64,2	68,6	57,0	30,0	59,0	59,0	67,0
	2014	75,0	72,0	67,0	100,0	56,0	52,0	50,0

		ASD	AV- etaten	Trygde- retten	PTS	SPK	Atil	Ptil
Deltidstilsette	2015	82,4	81,6	27,0	100,0	71,0	66,0	67,0
	2014	94,7	83,0	27,0	100,0	71,0	83,0	33,0
Midlertidig tilsette	2015	66,7	71,0	75,0	-	92,0	63,0	100,0
	2014	83,3	73,0	81,0	-	70,0	75,0	50,0
Foreldrepermisjon	2015	83,3	93,2	100	100,0	89,0	63,0	60,0
	2014	100	85,0	100	0,0	94,0	89,0	60,0

¹ Tabellen er utarbeidd av Arbeids- og sosialdepartementet på bakgrunn av tal frå eige lønns- og personalsystem og tal frå dei underliggende verksemdene. Forkortingar: Arbeids- og sosialdepartementet (ASD), Arbeids- og velferdsetaten (AV-etaten), Pensjonstrygda for sjømenn (PTS), Statens pensjonskasse (SPK), Arbeidstilsynet (Atil), Petroleumstilsynet (Ptil). I kategorien saksbehandlarar ligg rådgivarar og seniorrådgivarar, ev førstekonsulentar. I kategorien konsulentar ligg dei merkantile stillingane. I ASD består toppleiinga av ekspedisjonssjefane, departementsråd og direktør. I Trygderetten er det berre ein toppleiar, og denne var ein mann. I PTS er det berre eitt leiarnivå, og alle leiarane er plassert i kategorien toppleiarar.

Tala i tabellen under viser at kvinner i gjennomsnitt jamt over har lågare lønn enn sine mannlege kolle-

gaer. Biletet er noko meir nyansert når ein ser på dei enkelte stillingskategoriane i verksemdene.

Kvinner sin del av lønna til menn etter stillingskategori)¹

		ASD	AV- etaten	Trygde- retten	PTS	SPK	Atil	Ptil
I pst.								
Gjennomsnitt for heile verksemda	2015	83,7	92,6	90,5	100,2	89,1	93,8	81,0
	2014	90,1	93,2	78,6	97,5	90,4	94,6	82,1
Toppleiarar	2015	105,9	94,6	0,0	96,6	89,9	104,8	102,9
	2014	112,3	109,9	0,0	98,7	97,2	103,2	104,8
Mellomleiarar	2015	99,5	95,2	117,7	-	103,4	95,2	97,9
	2014	101,7	95,0	109,5	-	103,2	100,5	95,0
Saksbehandlarar	2015	92,4	96,8	95,9	102,4	87,9	100,0	86,2
	2014	99,1	97,0	95,6	119,9	91,1	100,0	85,1
Konsulentar	2015	84,7	101,4	100,9	100,0	-	92,8	99,4
	2014	92,9	100,6	100,5	100,0	-	101,6	115,7

¹ Tabellen er utarbeidd av Arbeids- og sosialdepartementet på bakgrunn av tal frå eige lønns- og personalsystem og tal frå dei underliggende verksemdene.

Legemeldt sjukefråvær i Arbeids- og sosialdepartementet og underliggende verksemder

Tabellane under viser tal for legemeldt sjukefråvær for departementet og underliggende verksemder, totalt og fordelt på kjønn.

Legemeldt sjukefråvær totalt per 31. desember 2015.

	ASD	AV- etaten	Trygde- retten	PTS	SPK	Atil	Ptil
2015	3,3	5,8	4,3	6,5	3,8	3,4	2,6
2014	4,3	5,9	4,6	2,5	4,9	3,6	2,7

Sjukefråværet i det statlege tariffområdet var totalt 4,7 pst i 4. kvartal 2014 og 5,3 pst. i 4. kvartal i 2015. Tala over gir ein indikasjon på at det legemeldte sjukefråværet for 2015 ligg under nivået for det statlege tariffområde for Arbeids- og sosialdepartementet, Trygderetten, Statens pensjons-

kasse, Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet. Arbeids- og velferdsetaten sitt mål om å redusere sjukefråværet i 2015 med 12,5 pst. frå 2014, er ikkje nådd. Sjukefråværet i Trygderetten på 4,3 pst. er 1,6 pst. lågare enn gjennomsnittet dei 5 siste åra.

Legemeldt sjukefråvær menn og kvinner per 31. desember 2015.

	ASD		AV- etaten		Trygde- retten		PTS		SPK		Atil		Ptil	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
2015	1,4	4,6	4,0	6,5	1,5	3,9	1,4	8,9	2,8	5,2	2,9	3,7	0,7	1,9
2014	0,4	4,0	3,9	6,6	2,1	5,5	0,0	3,5	3,6	5,8	2,8	4,2	0,6	2,1

Tala viser at det framleis er stor skilnad i det legemeldte sjukefråværet mellom menn og kvinner i heile sektoren. Det er òg stor skilnad i nivået på sjukefråvær mellom verksemdene. Petroleumstilsynet skil seg ut med eit veldig lågt sjukefråvær blant både menn og kvinner. Sjukefråværet for menn i statleg sektor var 2,7 pst. i 4. kvartal i 2014 og 3,1 pst. i 4. kvartal i 2015. Blant menn er det sjukefråværet i Arbeids- og velferdsetaten som ligg over nivået i det statlege tariffområdet. Det har og vore ein svak auke i sjukefråværet blant menn i alle verksemdene frå 2014 til 2015.

Sjukefråværet for kvinner i statleg sektor var 7 pst. i 4. kvartal i 2014 og 7,7 pst. i 4. kvartal i 2015. Tala over gir ein indikasjon på at sjukefråværet blant kvinner i alle verksemdene ligg under nivået i det statlege tariffområdet, unntatt for Pensjonstrygda for sjømenn. Det har vore ein nedgang i sjukefråværet for kvinner frå 2014–2015 for alle verksemdene, bortsett frå i Pensjonstrygda for sjømenn.

Nærare om arbeidet med likestilling i verksemdene
Arbeids- og sosialdepartementet

Kvinnedelen i departementet har vore stabil dei seinare åra, og 61 pst. av dei tilsette er kvinner. Tendensen er den same for dei nyrekruttede og for dei som sluttar. Kjønnsperspektivet er ein del av departementet sin lokale personalpolitikk. Departementet har særleg fokus på at kvinner og menn gis like moglegheiter for fagleg utvikling, forfremming, alternative karriereveggar og karriereutvikling til høgare stillingar. Blant toppleiarane var 37,5 kvinner. Det er god kjønnsbalanse blant mellomleiarane, der kvinnedelen utgjer 53,6 pst. Det er ei overvekt av kvinner i dei lågare stillingskategoriane, og blant saksbehandlarar er kvinnedelen 66,2 pst. og i stillingsgruppa konsulentar 75 pst. I stillingskategorien alternativ karriereveg var berre 20 pst. kvinner, og departementet vil vere merksame på utviklinga her.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i departementet lågare enn for menn, og utgjorde 83,7 pst. av menn sin lønn. Som tala i tabellen over viser, er biletet meir nyansert når lønna til kvinner og menn blir samanlikna innanfor kvar stillingskategori. Det er fleire kvinner enn menn i dei lågare stillingskategoriane, og det kan forklare noko av årsaka til skilnaden i gjennomsnittleg lønn for kvinner og menn. Blant toppleiarane tener kvinner i snitt meir enn menn, og blant mellomleiarane er lønna tilnærma lik for kvinner og menn.

Å nå dei kvalifiserte søkarane med nedsett funksjonsevne er òg ei utfordring. Departementet nyttar jobbportalen «Jobbforalle» for å nå målgruppa betre, og søkarar med nedsett funksjonsevne blir innkalla til intervju, dersom dei er kvalifiserte. Departementet deltek i staten sitt trainee-program for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne, og har til ei kvar tid ein trainee tilsett. Departementet har i eigen IA-plan sett mål for rekruttering frå målgruppa (delmål 2), og har som mål å ta imot IA-kandidatar. Det blir gjort i samarbeid med NAV Arbeidslivssenter.

Tilsette med innvandrarbakgrunn utgjorde 5 pst. av dei tilsette i departementet per 1. oktober 2015, og av desse var 3,5 pst. frå landgruppe 2 (Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utanfor EU). Av 585 søkarar til ulike stillingar i Arbeids- og sosialdepartementet i 2015, opplyser 8,9 pst. av søkarane at dei har innvandrarbakgrunn frå landgruppe 2. Det blir jobba kontinuerleg med å auke rekrutteringskompetansen i departementet gjennom ulike interne tiltak.

Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsetaten er ein kvinnedominert arbeidsplass der kvinnedelen er stabil på om lag 70 pst. Fordelinga av kvinner er noko ulik mellom dei ulike einingane, og kvinnedelen er på 78 pst. i NAV kontora, og 49 pst. i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Kvinnedelen blant toppleiarane var på 42,5 pst. i 2015, og i stillingskategorien mellomleiarar er kvinnedelen framleis aukande og var i 2015 på 61,2 pst. Det har ikkje blitt prioritert å gjere særskilde grep frå sentralt hald for å få fleire menn til å søke stillingar i etaten. Kjønnfordelinga er tilnærma lik for dei nytilsette og for dei som slutta.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Arbeids- og velferdsetaten noko lågare enn for menn, og utgjør 92,6 pst. av menn sin lønn. Prinsippet om likelønn i Arbeids- og velferdseta-

ten skal takast vare på gjennom den lokale lønns politikken. Lønnsutviklinga i samanliknbare grupper skal vere uavhengig av etnisk bakgrunn, funksjonsevne, kjønn og alder. Framleis er det likevel slik at gjennomsnittleg lønn for kvinner er lågare enn for menn i alle stillingskategoriar, med unntak av kategoriane saksbehandlarar/konsulentar og i kategorien kontorstillingar. Ser vi på lønnsutviklinga dei siste åra, kan det sjå ut til at det frå 2014 til 2015 har blitt noko større avstand mellom kvinner og menn sin lønn i disfavør av kvinner i etaten totalt, og spesielt i stillingskategorien rådgivarar. I kategorien mellomleiarar er den gjennomsnittlege lønnsforskjellen mellom menn og kvinner på same nivå som det har vore dei siste to åra, og kvinnelege mellomleiarar tener i snitt 95,2 pst. av menn sin lønn. Utviklinga i lønn mellom kvinner og menn vil bli undersøkt nærare, og vil vere gjenstand for særskild merksemd i dei kommande lønnsforhandlingane i etaten.

I alle stillingsutlysingane i etaten blir det oppmoda om å søke på stillingane utan omsyn til alder, kjønn, funksjonsevne eller etnisk bakgrunn. Det er eit krav at minimum éin søkar frå kvar av dei underrepresenterte gruppene (definert som innvandrarbakgrunn eller med redusert funksjonsevne) blir kalla inn til intervju dersom det finst kvalifiserte søkarar. Dette er det opplyst om i det elektroniske rekrutteringsverktøyet til etaten, og søkarar blir oppmoda om å opplyse om dei har innvandrarbakgrunn eller har redusert funksjonsevne. Det er per i dag uvisst i kor stor grad søkarar opplyser om dette. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil sjå nærare på korleis mangfaldsarbeidet kan styrkast i etaten sin arbeidsgivarrolle framover.

Arbeids- og velferdsetaten har hatt ein jamn auke i talet på tilsette med innvandrarbakgrunn frå 2011 til 2015. Etaten har gått frå å ha 7,4 pst. tilsette med innvandrarbakgrunn i 2011 til 9,9 pst. i 2015, og av desse er 6,3 pst. frå landgruppe 2. I 2015 hadde 13 pst. av dei tilsette i Arbeids- og velferdsdirektoratet innvandrarbakgrunn. Det har vore over ei dobling i delen tilsette med innvandrarbakgrunn frå 2011 til 2015 i følge tala frå SSB. I direktoratet er dei fleste tilsette med innvandrarbakgrunn frå landgruppe 2. Tal for tilsette med innvandrarbakgrunn i offentleg sektor var til samanlikning 10,4 pst. i 2014.

Lokalisering i Oslo gjer det enklare å rekruttere kvalifiserte personar med innvandrarbakgrunn. I tenestelinja er det stor variasjon mellom fylka, noko som speglar størrelsen på innvandrabefolkninga i fylket. Personar med innvandrarbakgrunn frå landgruppe 2 utgjør 23 pst. av dei til-

sette i Oslo og 10 pst. i Akershus. Einingane rapporterer om ein positiv «smitteeffekt» av å få inn personar med innvandrarbakgrunn gjennom ulike tiltak som praksisplassar eller kortvarige engasjement.

I 2015 var 3 pst. av dei nytilsette i Arbeids- og velferdsetaten personar med nedsett funksjonsevne, ein nedgang frå 2014 då talet var 4 pst. Det er ei større utfordring å få rekruttert personar med redusert funksjonsevne enn med innvandrarbakgrunn. Fleire driftseiningar rapporterer at dei ikkje har mottatt søknadar frå denne gruppa, og at det er ei utfordring å tiltrekke seg søkarar.

IA-plassar er i ulik grad tatt i bruk i etaten, sjølv om dei fleste driftseiningane stiller plassar til disposisjon. For 2015 har det vore registrert 258 IA-plassar, mot 241 plassar i 2014, altså ei fortsatt auke. IA-plassar har medverka til at fleire har fått faste og midlertidige stillingar, både i NAV og hos andre arbeidsgivarar.

Mange driftseiningar har heilt eller delvis tatt i bruk etatens nye rutinar for oppfølging av sjukefråvær. For mange driftseiningar er det for tidleg å sjå konkrete effektar av etatens reviderte oppfølgingsprosess. Fylke som har klart å redusere sjukefråværet over tid, seier at dei gjennom år har hatt sjukefråværsarbeid som eit prioritert område og at dei har hatt eit godt samarbeid mellom leiarar, tillitsvalde og verneombod.

Trygderetten

Trygderetten er ei forholdsvis lita verksemd med 70 tilsette, og av desse er 56 pst. kvinner. Det er overvekt av menn i alle høgare stillingskategoriar. Blant rettsmedlemmene (dommarane) er kvinnedelen 27 pst. og blant juridiske seniorrådgivarar er kvinnedelen 38 pst. I dei lågare stillingskategoriene er tendensen motsett. Trygderetten arbeider aktivt for at kvinner og menn i organisasjonen skal bli behandla likt, uavhengig av kjønn. Ved tilsetting blir det i stillingsutlysingar lagt vekt på å understreke at arbeidsstaben skal spegle befolkninga både når det gjeld kjønn og kulturelt mangfald. Kvinner blir oppfordra til å søke dersom det er under 40 pst. kvinner i den aktuelle stillingskategorien.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Trygderetten lågare enn for menn, og utgjer 90,5 pst. av lønna til menn. Trygderetten skil seg frå dei fleste statlege verksemdene ved at dei to største stillingsgruppene, dommarane og rettsfullmektigane, har forholdsvis lik lønn og ein lønnsstige med ansiennitet som kriterium for lønnplassering. For dei andre stillingsgruppene

er det ikkje avdekka store lønsmessige forskjellar innanfor stillingsgrupper basert på kjønn. Blant Trygderetten sine saksbehandlarar og kontortilsette er det ein stor kvinneandel, og desse stillingsgruppene har hatt ei jamn lønnsutvikling dei seinare åra. Blant mellomleiarane tener kvinnene noko meir enn sine mannlege kollegaer.

Trygderetten er ei IA-verksemd. Ny avtale med NAV Arbeidslivsenter Oslo om inkluderande arbeidsliv blei inngått for perioden 2014–2018. Eitt mål er at sjukefråværet i Trygderetten ikkje skal vere høgare enn 5 pst. i perioden. Trygderetten har sett som delmål at verksemda skal behalde medarbeidarar med redusert funksjonsevne, heilt eller delvis, fram til ordinær pensjonsalder, ved mellom anna å tilby tilrettelegging av det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet. Trygderetten har ikkje sett konkrete mål for rekruttering av personar med innvandrarbakgrunn. Dersom det er kvalifiserte søkarar med innvandrarbakgrunn på ledige stillingar, kallast alltid minst ein inn til intervju. Stillingane som rettsmedlem og rettsfullmektig må vere besett av personar med norsk statsborgarskap.

Pensjonstrygda for sjømenn

Pensjonstrygda for sjømenn er ei lita verksemd, og det er overvekt av kvinner på alle nivå i verksemda. Dette gjeld også i leiinga, der fem av seks er kvinner. Andelen kvinner har auka kvart år dei seinare åra, bortsett frå i 2015. Kvinnedelen sank frå 83 pst. i 2014 til 71 pst. i 2015. Det har vore eit ønske å oppnå ei betre likevekt mellom kjønna, og det har derfor vore tatt omsyn til kjønnsbalansen ved tilsettingar. Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner og menn i Pensjonstrygda for sjømenn tilnærma lik, og gjennomsnittleg lønn for kvinner utgjorde 100,2 pst. av menn sin lønn. Jamlege analysar av forholda i verksemda viser at det er små forskjellar mellom kvinner og menn sin lønn, så vel i leiinga som blant saksbehandlarar.

Statens pensjonskasse

Statens pensjonskasse har eit balansert samansett personale med 56 pst. kvinner. I toppleiinga er kvinnedelen 37,5 pst., medan kvinnedelen blant mellomleiarane er 60 pst. I stillingsgruppa saksbehandlarar er kvinnedelen 56 pst. og i gruppa alternativ karriereveg er kvinnedelen 50 pst.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Statens pensjonskasse lågare enn for menn, og utgjorde 89,1 pst. av menn sin lønn. Innanfor kvar stillingskode tener menn jamt over

meir enn kvinner, bortsett frå i stillingskategorien mellomleiarar og prosjektleiarar.

Statens pensjonskasse har vore IA-verksemd sidan 2002. Verksemda har satt aktivitetsmål når det gjeld personar med nedsett funksjonsevne, og skal halde fram med eksisterande praksis for tilrettelegging av arbeidsplassar og tilby minst 11 praksisplassar/tiltaks plassar for personar som har behov for arbeidstrening. I 2015 hadde verksemda 9 personar inne på praksisplass, mot 13 personar i 2014. I 2015 hadde verksemda 54 tilsette med innvandrarbakgrunn, noko som utgjer 13,4 pst. av dei tilsette.

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet har 639 tilsette, og kvinnedelen er 60 pst. I perioden rekrutterte verksemda 54 nye tilsette, og av dei nyrekrutterte var 59 pst. kvinner. Arbeidstilsynet er framleis opptatt av å ha ei mest mogleg lik kjønnsbalanse i verksemda. Blant toppleiarane er det no like mange kvinner og menn, og blant mellomleiarane er kvinnedelen 42 pst. I Arbeidstilsynet er det og overlegar, ingeniørar og inspektørar, og blant overlegane er kvinnedelen 60 pst., blant ingeniørane 45 pst. og blant inspektørane er kvinnedelen 57 pst.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Arbeidstilsynet noko lågare enn for menn, og utgjer 93,8 pst av menn sin lønn. Blant toppleiarane er gjennomsnittleg lønn for kvinner 104,8 pst av menn sin lønn, blant mellomleiarane er gjennomsnittleg lønn for kvinner 95,2 pst. av menn sin lønn, og blant saksbehandlarane er det ingen skilnad i gjennomsnittleg lønn mellom kjønna. Blant overlegane er gjennomsnittleg lønn for kvinner 88,5 pst. av menn sin lønn, mens det er lite som skil gjennomsnittleg lønn mellom menn og kvinner blant ingeniørane og inspektørane. Verksemda tar regelmessig ut statistikk for å følge utviklinga i kvar enkelt eining i etaten. I dei lokale lønnsforhandlingane har likelønn mellom kjønna høg prioritet.

Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og sjukefråværet blir følgd tett opp. Arbeidstilsynet sitt arbeidsmiljøutval (AMU) har i 2015 mellom anna hatt eit særskilt fokus på tema som omhandlar uheldig belastning, vald og truslar frå eksterne. Etaten sin innsats med tilsyn innan sosial dumping har ført til eit auka fokus på førebyggjande tiltak og aktivitetar når det gjeld inspektørane sin sikkerheit på tilsyn.

Arbeidstilsynet har lagt til rette for, og satt i gang særlege tiltak for at arbeidsstyrken skal spegla mangfaldet i befolkninga når det gjeld kjønn,

alder, funksjonsevne og etnisk bakgrunn. Verksemda har mellom anna utarbeidd ei intern skildring av arbeidsprosessar som også tydeleggjer mangfaldsperspektivet knytt til rekruttering. I rekrutteringssystemet kan søkarar synleggjere at dei har nedsett funksjonsevne eller innvandrarbakgrunn. Ei erfaring verksemda har gjort, er at det ikkje er mange som gir til kjenne at dei har ei funksjonsnedsetting. Når det gjeld personar med innvandrarbakgrunn har Arbeidstilsynet fleire tilsette som kjem frå ulike kulturar. Arbeidstakarar som kan fleire språk og har god kunnskap om ulike kulturar, er positivt for arbeidsgivar.

Sidan 2008 har Direktoratet for Arbeidstilsynet delteke i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne. Arbeidstilsynet har positiv erfaring med traineeprogrammet, og skal vere med i eit nytt program som startar opp hausten 2016. Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og i avtaleperioden 2014–2018 skal alle einingar i Arbeidstilsynet opprette minst ein IA-plass per år i form av plassar til opplæring og arbeidstrening. Verksemda har opparbeidd god kompetanse på dette området, og har god dialog og eit godt samarbeid med NAV Arbeidslivssenter. I 2015 hadde Arbeidstilsynet 9 personar med nedsett funksjonsevne i arbeidspraksis.

Petroleumstilsynet

Det er god balanse mellom kjønna i Petroleumstilsynet med 53 pst. menn og 47 pst. kvinner. Blant toppleiarane er kvinnedelen 57 pst. medan kvinnedelen blant mellomleiarane er 23 pst. Arbeidet med å fremme likestilling mellom kjønna er forankra i Petroleumstilsynet sin personalpolitikk, og er ein integrert del av verksemda. I vurderinga av behov for nye medarbeidarar inngår ei analyse av samansettinga av kjønn og alder. Ei intern undersøking om arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i etaten som blei gjennomført i mars 2015, viser at kjønn har lite å seie for opplevinga av arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i verksemda.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Petroleumstilsynet lågare enn for menn, og utgjorde 81 pst. av menn sin lønn. Når det gjeld skilnadene i lønn for kvinner og menn med omsyn til «totalt i verksemda» og «saksbehandlarar» i tabellen, så gjer verksemda merksam på at Petroleumstilsynet er delt inn i ei fagavdeling med fleire fagområde og ei administrativ avdeling, der fleirtalet av dei tilsette er kvinner. Skilnadene i lønn mellom dei to grupperingane kjem av at kompetansekrava og etterspurnaden etter nye medarbeidarar i snitt er vesentleg høgare når det gjeld med-

arbeidarar i fagavdelinga enn i administrativ samanheng. Skilnadene i lønn mellom kvinner og menn med omsyn til toppleiarar og mellomleiarar er elles relativt liten, og gjennomsnittleg lønn for kvinner er 102,9 pst. av menn sin lønn for toppleiarar og 97,9 pst. for mellomleiarar. I snitt er mannlige medarbeidarar i verksemda eldre og har lengre erfaring frå arbeidslivet. Petroleumstilsynet rekrutterer i stor grad ingeniørar, og det har vore stor konkurranse om denne type arbeidskraft i petroleumsnæringa. Det er i stor grad etterspurnaden etter kompetanse og kapasitet som styrer lønnsnivået i petroleumsnæringa.

Verksemda si målsetting er å ivareta og legge til rette for medarbeidarar med særlege behov og nedsett funksjonsevne på ein god måte. Det var in-

gen søkarar med nedsett funksjonsevne til dei utlyste stillingane i 2015. Alle kvalifiserte søkarar med innvandrarbakgrunn blir kalla inn til intervju, og ein person med innvandrarbakgrunn blei tilsett i 2015. I administrative stillingar kan verksemda legge til rette for søkarar med nedsett funksjonsevne. For medarbeidarar som skal arbeide på innretningar offshore og på petroleumsanlegg på land, er det krav om helseattest og kurs i sikkerheit.

Det er ei målsetting å tilby minst ein praksisplass per år. Denne praksisplassen ønsker verksemda primært å tilby personar med annan etnisk bakgrunn enn norsk. I 2015 hadde verksemda ingen praksisplass, men deltok med ein fagstilling i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne.

9 Omtale av klima- og miljørelevante saker

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet – miljøprofil

Regjeringa sin klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorar har eit sjølvstendig ansvar for å legge miljøomsyn til grunn for aktivitetane sine og for å medverke til at dei nasjonale klima- og miljøpolitiske måla kan bli nådd. Vidare har sektorstyresmaktene ansvar for å gjennomføre nødvendige tiltak innanfor eigne område for å kunne nå måla i klima- og miljøpolitikken. For omtale av Regjeringa sine samla klima- og miljørelevante saker, sjå Klima- og miljødepartementet sin fagproposisjon.

Å sikre eit trygt arbeidsmiljø er ei overordna målsetting i norsk arbeidsliv som er viktig i alle sektorar og bransjar. I tillegg til dette utgjer førebygging av forureining frå petroleumsverksemda eit viktig bidrag frå Arbeids- og sosialdepartementet (ASD) til regjeringa sitt heilskaplege arbeid med klima og miljø.

Statens arbeidsmiljøinstitutt er det nasjonale forskingsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Mykje av kunnskapen knytt til arbeidsmiljø og -helse som instituttet bidreg til vil ein anta at kan overførast til ytre miljø, til dømes når det gjeld kjemiske og biologiske eksponeringar, mekanismar og helseeffektar.

Arbeidsmiljø- og sikkerheitsstyresmaktene sitt tilsyn med petroleumsverksemda på norsk kontinentalsokkel og på enkelte landanlegg blir utført av Petroleumstilsynet. Petroleumsverksemda er strengt regulert når det gjeld helse, miljø og sikkerheit. I regelverket stiller ein krav til robust utforming av utstyr og anlegg, som mellom anna inneber krav til barrierar mot ulykker og uønskte hendingar som kan føre til akutt forureining. Petroleumstilsynet si oppfølging av at petroleumsverksemdene følger krava i regelverket medverkar til eit høgt nivå på sikkerheit og arbeidsmiljø i petroleumsindustrien, og bidreg til å førebygge

akutt forureining til sjø og til luft og samtidig bygge opp om dei nasjonale målsetningane i klima- og miljøpolitikken.

Risikofaktorar knytte til storulykker utgjer ein sentral del av Petroleumstilsynet si oppfølging av næringa. Av dette følger også at ein overvakar utviklinga i risiko for ulykker som kan føre til akutte utslepp til sjø. Arbeidet i nettverket *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP) utgjer ei viktig kjelde for informasjon om miljøforholda i petroleumsverksemda.

Data frå RNNP viser ein nedgang i talet på akutte råoljeutslepp i 2015, samanlikna med 2014. Omfanget er no om lag attende til nivået i 2013. Råoljeutslepp utgjer om lag 13 pst. av dei samla utsleppa. Dei aller fleste utsleppa har hatt eit volum på under 1 tonn, og hovuddelen av desse var på under 0,1 tonn. Utsleppsmengda frå akutte utslepp av andre oljar enn råolje har variert gjennom perioden 2001–2014 utan å indikere nokon trend. Talet på dei samla akutte utsleppa av kjemikalier på norsk sokkel har variert rundt eit relativt stabilt nivå gjennom perioden 2001–2014.

Petroleumstilsynet vil arbeide vidare med å utvikle og forvalte sikkerhetsregelverket som gjeld for tap av liv, helse, arbeidsmiljø, ytre miljø og økonomiske verdiar slik at krav til teknologi, operasjonar og styring av verksemdene i petroleumssektoren underbygger nasjonale og regionale miljømål og klimapolitikken. Arbeidet inkluderer oppdatering av standardar, aktivitetar for å redusere usikkerheit knytt til forsvarleg verksemd, utvikle vidare bruk av resultatrapportar om ulykkesfrekvens og følge opp selskapa si styring av sikkerheit og arbeidsmiljø.

Petroleumstilsynet vil føre vidare eit aktivt samarbeid med andre etatar som forvaltar miljø i samband med utvikling og oppfølging av heilskaplege forvaltningsplanar for dei norske havområda.

10 Samfunnssikkerheit og beredskap

Arbeids- og sosialdepartementet har eit todelt ansvar for samfunnssikkerheit og beredskap. Det gjeld arbeids- og velferdsområdet og arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet, under dette petroleumsverksemda. Myndigheitsansvaret omfattar:

- Folketrygda sine pensjonar og ytingar, offentlig tenestepensjon o.a., også ved kriser eller katastrofar i fredstid og i krig.
- Å medverke til å dekkje samfunnet sitt behov for arbeidskraft ved kriser i fredstid og i krig.
- Førebygging og beredskap i petroleumsverksemda – både offshore og på nærare gitte landanlegg med tilknytt røyrleidningssystem. Ansvarer omfattar både helse, miljø og sikkerheit inkludert storulykkerisiko, samt sikkerheitstiltak og beredskap mot medvetne handlingar.
- Arbeidsmiljø- og sikkerheit i arbeidsliv på land, – men her er ansvaret for storulykker plassert hos Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).

Arbeids- og sosialdepartementet har to overordna mål for arbeidet med samfunnssikkerheit og beredskap:

- å førebygge uønskte krisehendingar i eigen sektor
- på ein god måte vere i stand til å handsame og minske følgene dersom dei like fullt skulle oppstå.

Departementet nyttar ei rekke verkemiddel i arbeidet med desse måla, som risiko- og sårbarheitsanalyser, regelverksutvikling, krise- og beredskapsplanar, øvingar, evalueringar m.m. Krava, oppgavene og prioriteringane i kongeleg resolusjon av 15. juni 2012, «*instruks for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap*» ligg til grunn for bruken av verkemiddel.

Mål 1: Førebygge uønskte krisehendingar i eigen sektor

Direktoratet for samfunnssikkerheit og beredskap førte i 2015 tilsyn med Arbeids- og sosialdepartementet. Dei viser til ei generell positiv utvikling i departementet sitt sikkerheits- og beredskapsarbeid, men at det er gjennomgåande skil-

nad mellom petroleumsområdet og arbeids- og velferdsområdet. Skilnaden speglar etatane sine ulike trugselbilete og ansvarsområde. Det er svært ulike styringsutfordringar i samfunnssikkerheitsarbeidet for dei to områda. I tilsynet vart Arbeids- og sosialdepartementet særleg rådd til å styrke det systematiske risiko- og sårbarheitsarbeidet innan arbeids- og velferdsområdet. I 2016 har Arbeids- og velferdsdirektoratet difor fått i oppdrag å utarbeide ei overordna risiko- og sårbarheitsanalyse knytt til etaten sine kritiske samfunnsfunksjonar. Dette som ledd i eige sikkerheits- og beredskapsarbeid, og som eit betre grunnlag for departementet si overordna styring av området. I 2015 førte Nasjonal sikkerhetsmyndigheit òg tilsyn med korleis krava i sikkerhetslova med forskrifter blir følgd opp. Departementet vil arbeide vidare med å følge opp funn frå begge tilsynsrapportane i 2017.

Det er ein ambisjon at norsk petroleumsverksemd skal vere leiande på helse, miljø og sikkerheit. Petroleumslova pålegg operatørane (oljeselskapa) eit sjølvstendig ansvar for beredskap mot fare- og ulykkesituasjonar, samt å sjå til at underentreprenørar mv. møter krava til beredskap og sikkerheitstiltak. Selskapa skal òg ha etablert eit system for eigenkontroll. Gjennom lovgjeving og tilsyn kan styresmaktene kontrollere at næringa tek hand om oppgåva på forsvarleg vis. Det er utvikla regelverk som stiller strenge krav til innsatsen i dei enkelte selskapa, og Petroleumstilsynet fører tilsyn med næringa. Styresmaktene og partane i næringa har òg saman utvikla eit verktøy for måling av trendar (Risikonivå Norsk Petroleumsverksemd) som gir eit årleg bilete av risikoutviklinga i heile næringa. Petroleumstilsynet nyttar dette som eit grunnlag for å prioritere eiga oppfølging av aktørane og næringa generelt. For nærare omtale av arbeidsmiljø- og sikkerheit i petroleumsverksemda, sjå resultatområde 4 Arbeidsmiljø- og sikkerheit, samt programkategori 09.40 Arbeidsmiljø- og sikkerheit, kap. 640 Arbeidstilsynet og kap. 642 Petroleumstilsynet.

Arbeidet med informasjons- og IKT-sikkerheit har høgt fokus. Etatane har ansvaret for IKT-sikkerheit i eigen sektor, m.a. ved å følge opp krava i

«Nasjonal strategi for informasjonssikkerhet frå 2012». Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygda for sjømenn administrerer arbeidsmarknadstiltak, ytingar, pensjonar og forsikringar. For å trygge desse tenestene er etatane avhengige av at IKT-systema deira verkar. Difor har alle etatane blant anna etablert ulike reserveløysingar for å adressere og redusere risikoen for IKT-svikt. Arbeids- og velferdsetaten styrer arbeidet med informasjonssikkerheit i tråd med anbefalingar i internasjonale standardar. I november 2016 vil departementet med underliggende verksemder delta i øvinga IKT- 16. Denne øvinga er i regi av DSB og involverer store deler av forvaltninga.

Mål 2: Vere i stand til å handsame og minske følgene av ei krisehending i sektoren.

Arbeids- og sosialdepartementet har utvikla eit planverk for krisehandsaming som dekkjer dei ulike typane kriser som departementet kan bli involvert i. Dette har vore revidert jamleg dei siste åra og erfaringane frå øvingar og reelle hendingar er lagde til grunn for forbetringar. I samarbeid med underliggende verksemder er departementet òg i gang med å oppdatere planane for krisehandsaming ved tryggingpolitiske kriser og krig (knytt til Sivilt beredskapssystem, SBS).

Det blir arbeidd for å styrke koordineringa om krisehandsaming med andre departement. Innanfor petroleumsområdet har det vore ein gjennomgang av ansvar, roller og ressursar knytt til ein hending med ein lekter som kom i drift i Nordsjøen i desember 2015. Hendinga avdekka manglar ved koordinering og krisehandsaming både på

etat- og departementsnivå. Dette blir følgd opp av relevante departement. Avklaringar med finanssektoren ved eit scenario med brot i betalingsformidlinga, og med helsesektoren om ansvar for sosialberedskapen, vil òg bli nytta til å gi departementet betre oversikt over grenseflater mot andre departement.

Innanfor petroleumsverksemda er store delar av det operative ansvaret for å førebygge og handsame uønskte hendingar lagt til næringa. Styring av storulykkerisiko skal vere ein integrert del av selskapa sine aktivitetar. Ved ei hending er operatør ansvarleg for å setje i verk nødvendige tiltak og rapportere til Petroleumstilsynet. Petroleumstilsynet har ei beredskapsvaktordning som varslar vidare til andre involverte styresmakter og sikrar effektiv oppfølging av eige ansvarsområde ved kritesituasjonar. Dette omfattar formidling av informasjon til Arbeids- og sosialdepartementet.

Arbeids- og sosialdepartementet og etatane arrangerer egne krisehandsamingsøvingar og er med i større fellesøvingar som krev samhandling på tvers av sektorar og forvaltningsnivå. «Petroleum 16» var ei slik øving. Den fann stad i april 2016 i regi av Arbeids- og sosialdepartementet og involverte fire andre departement med ansvar for krisehandsaming på sokkelen. I 2016 er det òg gjennomført ei tryggingsoving for Arbeids- og sosialdepartementet i samarbeid med DSS og Politiet. Vi vil i 2017 halde fram med å vidareutvikle det gode samarbeidet med både underliggende etatar og andre verksemder om øving og opplæring i krisehandsaming. Systematisk evaluering av øvingane og oppfølging av reelle hendingar blir lagt til grunn for å styrke evna til krisehandsaming i organisasjonen.

11 Grunnbeløp, særtillegg og stønader

Grunnbeløpet er ein faktor som vert nytta til å fastsetje og berekne retten til og storleiken på mange ytingar etter folketrygdlova. Grunnbeløpet vert mellom anna nytta til å fastsetje opptening av alderspensjon, til opptening og berekning av pensjonsytingane frå folketrygda, til fastsetjing av inntekstgrenser for inntektsprøvde ytingar og til fastsetjing av det maksimale sjukepengegrunnlaget ein kan nytte ved berekning av sjukepengar. Grunnbeløpet vert regulert kvart år frå 1. mai. Frå 1. mai 2016 auka grunnbeløpet frå 90 068 kroner til 92 576 kroner. Dette er ein auke på 2,78 pst. Det gjennomsnittlege grunnbeløpet auka med 2,50 pst. frå 2015 til 2016, frå 89 502 kroner til 91 740 kroner.

Grunnbeløpet vert fastsett på grunnlag av venta lønnsauke i inneverande år, justert for eventuelle avvik mellom venta og faktisk lønnsauke dei siste to åra. I tråd med anslaget til Regjeringa som går fram av Revidert nasjonalbudsjett for 2016 vart det lagt til grunn ein lønnsauke på 2,4 pst. I trygdeoppgjæret for 2015 vart det lagt til grunn ein venta lønnsauke på 2,7 pst. Faktisk lønnsauke for 2015 vart i rapporten frå Det tekniske berekningsutvalet for inntektsoppgjæra anslått til 2,8 pst. Det er eit positivt avvik på 0,1 prosentpoeng for 2015. I trygdeoppgjæret for 2015 vart det lagt til grunn ein faktisk lønnsauke på 3,1 pst for 2014. Faktisk lønnsauke for 2014 er i rapporten frå Det tekniske berekningsutvalet berekna til 3,1 pst. Det er såleis ikkje avvik for 2014.

Frå 1. januar 2011 vart det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon, og reglane for korleis minsteytinga i alderspensjonen frå folketrygda blir målt ut vart endra. Særtillegget vart avløyst av eit pensjonstillegg, og minste pensjonsnivå for personar med låg eller ingen tilleggspensjon vert fastsett som eit kronebeløp. Er satsen høgare enn den grunn- og tilleggspensjonen pensjonisten har rett til, blir differansen betalt ut som eit pensjonstillegg.

Personar fødte til og med 1942 er ikkje omfatta av reglane om fleksibelt uttak og levealdersjustering. Dei aller fleste har teke ut alderspensjon før 2011. Dersom dei likevel tek ut alderspensjonen etter 2010, skal dei framleis få særtillegg om tilleggspensjonen er låg. Personar fødte i 1943 som tok ut alderspensjon med særtillegg i 2010, vil få omgjort særtillegget til pensjonstillegg dersom dei reduserer pensjonsgraden eller får ny opptening mv. Den ordinære satsen for særtillegget er 100 pst. av grunnbeløpet.

Satsane for minste pensjonsnivå i folketrygdlova § 19-8 utgjer pr. 1. mai 2016 142 915 kroner for låg sats, 166 274 kroner for ordinær sats, 179 748 kroner for høg sats og 280 337 kroner for særskild sats. Satsane er knytt opp til sivilstatus og storleiken på ektemakens inntekt og pensjon. Frå 1. september 2016 er satsane endra til 147 408 kroner for låg sats, 170 765 kroner for ordinær sats og 183 748 kroner for ny særskild sats til einslege minstepensjonistar.

a. Grunnbeløpet

Følgjande pensjonsytingar vert fastsette i høve til grunnbeløpet:

Stønadsform	Utgjer i pst. av grunnbeløpet
1. Full grunnpensjon til einsleg pensjonist, og til pensjonist med ektemake som ikkje har rett til pensjon	100
2. Full grunnpensjon til pensjonist med ektemake/sambuar som og har rett til pensjon, eller som forsørgjer seg sjølv ¹	90
4. Barnetillegg for kvart barn før inntektsprøving (gjeld uføretrygd)	40
5. Barnepensjon	
a) for 1. barn når ein av foreldra er død	40
b) for kvart av dei andre barna når ein av foreldra er død	25
c) for 1. barn når begge foreldra er døde: Same beløp som pensjon til etterlatne til den av foreldra som ville ha fått størst slik pensjon	
d) for 2. barn når begge foreldra er døde	40
e) for kvart av dei andre barna når begge foreldra er døde	25
6. Full overgangsstonad til etterlaten, ugift, skilt eller separert forsørgjar	225
7. Sært tillegg til ytingar i folketrygda	
a) for einsleg pensjonist, pensjonist som forsørgjer ektemake under 60 år (ordinær sats)	100
b) for ektepar der begge har minstepensjon (100 pst. for kvar), og for pensjonist som forsørgjer ektemake over 60 år	200
c) for pensjonist som har ektemake med tilleggspensjon som er høgare enn særtillegget etter ordinær sats	74

¹ Ektefelle/sambuar som har årleg inntekt større enn to gonger grunnbeløpet blir rekna som sjølvforsørgjande.

For alderspensjonistar svarar fullt tillegg for ektemake til 25 pst. av minste pensjonsnivå med høg sats, medan barnetillegg svarar til 20 pst.

b. Sært tillegg

Sært tillegg vert gitt til personar som får:

- alderspensjon og er fødd i 1942 eller tidlegare og enkelte alderspensjonistar som er fødd i 1943
- overgangsstonad og pensjon til attlevande ektefelle etter kapittel 17,
- overgangsstonad eller pensjon til tidlegare familiepleiar etter kapittel 16 og
- pensjon til foreldrelost barn etter kapittel 18

Sært tillegg blir fastsett i pst. av grunnbeløpet. Sært tillegg er først og fremst meint for dei som ikkje har tent opp tilleggspensjon. Sært tillegg blir redusert eller fell bort i den utstrekning det blir gitt tilleggspensjon.

c. Pensjonstillegget

Pensjonstillegget blir gitt til personar som får alderspensjon etter kapittel 19.

- Pensjonstillegget blir fastsett med eit kronebeløp og blir utbetalt dersom summen av grunnpensjonen og tilleggspensjonen er lågare enn minste pensjonsnivå etter § 19-8.

Andre stønader som Stortinget fastset¹:

Type stønad	2016	2017
1a. Grunnstønad for ekstraavgifter ved uførheit etter folketrygdlova § 6-3 (lågaste sats)	8 040	8 040
1b. Ved ekstraavgifter utover lågaste sats, kan grunnstønad bli auka til	12 276	12 276
1c. eller til	16 104	16 104
1d. eller til	23 724	23 724
1e. eller til	32 148	32 148
1f. eller til	40 152	40 152
2a-1. Hjelpstønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 404	13 404
2a-2. Hjelpstønad etter folketrygdlova § 6-4 til uføre som må ha særskilt tilsyn og pleie ³	14 412	14 412
2b. Høgare hjelpstønad etter folketrygdlova § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 824	28 824
2c. eller til	57 648	57 648
2d. eller til	86 472	86 472
3. Behovsprøvd gravferdsstønad opptil	22 723	22 723
4. Stønad til barnetilsyn etter lovens §§15-11 og 17-9 ⁵		
for første barn	46 656	46 656
for to barn	60 888	60 888
for tre og fleire barn	68 988	68 988

¹ Satsane under punkt 1, 2 og 4 er årlege beløp for ytingane.

² Stønad til hjelp i huset gjeld tilfelle før 1. januar 1992.

³ Frå 1. januar 1997 er det skild mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjeld også uførheit på grunn av yrkesskade, jf. folketrygdlova § 12-18.

⁵ Frå 1. januar 2004 blir 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn dekt. Beløpa i tabellen er maksimale stønadssatsar. Stønaden er inntektsprøvd.

Satsane for grunnstønad og hjelpstønad blir foreslått nominelt vidareført frå 2016 til 2017, jf. tabellen over.

12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI

Finansdepartementet har i samråd med aktuelle departement etablert nye prosedyrar for rapportering av nettobudsjetterte verksemder sine kontantbeholdningar per 31. desember med verknad

frå statsrekneskapen for 2010. Det blei i samband med budsjettproposisjonen for 2011 utarbeidd tre standardtabellar med nøkkeltal:

Utgifter og inntekter etter art: Føremålet med tabellen er å vise verksemda sine brutto utgifter og inntekter ut frå kontantprinsippet og med inndeling etter art ut frå dei same prinsippa som gjeld for dei bruttobudsjetterte verksemdene (i heile kroner)

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Budsjett 2016
1. Utgifter				
Driftsutgifter:				
Utgifter til løn	79 226 372	82 264 016	85 850 963	87 438 354
Varer og tenester	40 400 578	37 110 612	42 494 431	41 923 152
Sum driftsutgifter	119 626 950	119 374 628	128 345 394	129 361 506
Investeringsutgifter:				
Investeringar, større anskaffingar og vedlikehald	9 867 620	7 739 025	9 740 131	8 000 000
Sum investeringsutgifter	9 867 620	7 739 025	9 740 131	8 000 000
Sum utgifter	129 494 570	127 113 654	138 085 525	137 361 506
2. Inntekter				
Driftsinntekter:				
Inntekter frå sal av varer og tenester	4 849 026	3 754 903	4 370 266	3 730 000
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	250	143	0	0
Refusjonar ¹	1 187 316	1 269 820	1 774 984	1 000 000
Andre driftsinntekter	268 581	381 011	80 557	100 000
Sum driftsinntekter	6 305 173	5 405 877	6 225 808	4 830 000
Overføringar til verksemda:				
Inntekter frå statlege løyvingar	105 300 000	111 600 000	114 588 000	117 090 000

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Budsjett 2016
Andre innbetalinger	16 394 321	16 497 560	17 304 943	15 441 506
Sum overføringsinntekter	121 694 321	128 097 560	131 892 943	132 531 506
Sum inntekter	127 999 494	133 503 437	138 118 751	137 361 506

3. Nettoendring i kontantbeholdninga

(2–1)	- 1 495 076	6 389 783	33 226	0
-------	-------------	-----------	--------	---

¹ Frå 2015 vert refusjonar knytte til foreldrepengar og sjukepengar m.m. rekneskapsførte til reduksjon i utgifter til lønn. I tabellen ovanfor er refusjonar presenterte brutto som inntekt, i tråd med tidlegare praksis.

Inntekter etter inntektskjelde: Dei fleste nettobudsjetterte verksemdene har fleire inntektskjelder, og føremålet med tabell 2 er å gi ei oversikt over dei ulike inntektskjeldene (i heile kroner)

Inntektskjelde	Rekneskap 2013	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Budsjett 2016
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget				
Løyvingar frå fagdepartementet	105 300 000	111 600 000	114 588 000	117 090 000
Løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Løyvingar frå andre statlege forvaltingsorgan	0	0	962 286	40 000
Tildeling frå Noregs forskingsråd	10 331 033	9 548 551	11 383 223	8 499 167
Sum løyvingar	115 631 033	121 148 551	126 933 509	125 629 167
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	0	0	17 500	0
Bidrag frå private	6 063 288	6 949 009	4 650 273	6 368 339
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	0	0	291 661	534 000
Sum bidrag	6 063 288	6 949 009	4 959 434	6 902 339
Oppdragsinntekter				
Oppdrag frå statlege verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå private	0	0	0	0
Andre inntekter (kursinntekter, laboratorieinntekter, refusjonar)	6 305 173	5 405 877	6 225 808	4 830 000
Sum oppdragsinntekter	6 305 173	5 405 877	6 225 808	4 830 000
Sum inntekter	127 999 494	133 503 437	138 118 751	137 361 506

Andre inntekter enn basisløyvinga er i hovudsak forskingsbidrag. Instituttet sine inntekter frå bi-dragsforskninga (frå Noregs forskingsråd og andre bidrag) utgjorde i 2015 om lag 12 pst. av instituttet

sine totale inntekter. Inntektskjeldene er i all hovudsak offentlege midlar frå andre finansieringskjelder, hovudsakleg Noregs forskingsråd og andre forskingsfond.

Verksemda si kontantbeholdning per 31. desember i perioden 2013–2015 med spesifisering av føremålet kontantbeholdninga skal nyttast til (i heile kroner)

Balanse 31. desember	2013	2014	2015	Endring 2014–2015
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	56 699 825	63 089 638	63 122 834	33 196
Behaldning på andre bankkonti, andre kontantbeholdningar og kontantekvivalentar	0	0	0	0
Andre kontantbeholdningar	0	-30	0	30
Sum kontantbeholdning	56 699 825	63 089 608	63 122 834	33 226
Avsetningar til dekking av kostnader med forfall i neste budsjettår:				
Feriepengar mv.	6 505 102	6 892 279	7 237 053	344 774
Skattetrekk og offentlege avgifter	6 675 811	5 919 471	5 775 985	-143 486
Gjeld til leverandørar	156 029	-16 922	1 252 133	1 269 055
Gjeld til oppdragsgivarar	0	0	0	0
Annan gjeld med forfall i neste budsjettår	-579 239	-693 631	-1 321 186	-627 555
Sum til dekking av kostnader med forfall i neste budsjettår	12 757 702	12 101 197	12 943 985	842 788
Avsetningar til dekking av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt finansiert av Noregs forskingsråd	14 258 206	15 195 740	14 724 570	-471 170
Større oppstarta, fleirårige investeringsprosjekt finansiert av grunnløyvinga frå fagdepartement	1 731 928	3 880 751	4 896 523	1 015 771
Konkrete oppstarta, ikkje fullførte prosjekt finansiert av løyvingar frå fagdepartement	0	0	20 557 756	20 557 756

Balanse 31. desember	2013	2014	2015	Endring 2014–2015
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette føremål	19 951 989	21 911 919	0	-21 911 919
Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår	35 942 123	40 988 411	40 178 848	-809 563
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre føremål/ ikkje spesifiserte føremål	8 000 000	10 000 000	10 000 000	0
Fri verksemdskapital	0	0	0	0
Sum andre avsetningar	8 000 000	10 000 000	10 000 000	0
Langsiktige forpliktingar (netto)				
Langsiktige forpliktingar knytte til anleggsmiddel	0	0	0	0
Anna langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum netto gjeld og forpliktingar	56 699 825	63 089 608	63 122 834	33 226

Utanom avsetningar til arbeidsgivaravgift, feriepengar og arbeidsgivar sine pensjonsinnskott, inneheld kontantbeholdninga konkrete utgiftsforpliktingar i form av forskotsinnbetalte forskingsbidrag i dei enkelte prosjekta, og del av tidlegare års

løyving som i framtidige år vil gå med til anskaffing av vitskapeleg utstyr i tillegg til dekking av periodevise høgare kostnader, mellom anna for NOA og den arbeidsmedisinske satsinga.

Arbeids- og sosialdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2016–2017) om statsbudsjettet for år 2017 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et framlagt forslag.

Forslag

Under Arbeids- og sosialdepartementet føres det i Prop. 1 S (2016–2017) statsbudsjettet for budsjettåret 2017 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686, 3600–3645, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Administrasjon				
600	Arbeids- og sosialdepartementet			
	01 Driftsutgifter		227 414 000	227 414 000
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.			
	21 Spesielle driftsutgifter		57 660 000	
	50 Norges forskningsråd		159 850 000	
	70 Tilskudd		33 790 000	
	72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.		15 860 000	267 160 000
	Sum Administrasjon			494 574 000
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken				
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen			
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		49 000 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		391 000 000	440 000 000
605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Driftsutgifter		11 463 353 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		32 000 000	
	22 Forsknings- og utredningsaktiviteter		48 830 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		267 780 000	11 811 963 000
606	Trygderetten			
	01 Driftsutgifter		70 048 000	70 048 000
	Sum Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken			12 322 011 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		20 200 000	20 200 000
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		5 422 168 000	
	22 Sluttoppgjør, <i>overslagsbevilgning</i>		6 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		134 000 000	5 562 168 000
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		289 200 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		13 000 000	302 200 000
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter		34 000 000	
	70 Tap/avskrivninger		2 000 000	
	90 Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>		4 500 000 000	4 536 000 000
615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		96 000 000	96 000 000
616	Gruppelivsforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		194 000 000	194 000 000
	Sum Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse			10 710 568 000
Tiltak for bedrede levekår mv.				
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering			
	21 Spesielle driftsutgifter		77 550 000	
	63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>		155 760 000	
	70 Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>		93 190 000	
	74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.		12 990 000	339 490 000
	Sum Tiltak for bedrede levekår mv.			339 490 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeidsmarked				
634	Arbeidsmarkedstiltak			
	76 Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>		7 720 850 000	
	77 Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>		1 326 990 000	
	78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser		64 460 000	
	79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet		58 590 000	9 170 890 000
635	Ventelønn			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		30 000 000	30 000 000
	Sum Arbeidsmarked			9 200 890 000
Arbeidsmiljø og sikkerhet				
640	Arbeidstilsynet			
	01 Driftsutgifter		610 703 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud		11 400 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		4 750 000	626 853 000
642	Petroleumstilsynet			
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>		261 030 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		28 300 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		1 600 000	290 930 000
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt			
	50 Statstilskudd		119 800 000	119 800 000
646	Pionerdykkere i Nordsjøen			
	72 Tilskudd, <i>kan overføres</i>		3 450 000	3 450 000
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.			
	01 Driftsutgifter		18 992 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>		1 500 000	
	70 Tilskudd til faglig utvikling		4 000 000	24 492 000
649	Treparts bransjeprogrammer			
	21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer		2 800 000	2 800 000
	Sum Arbeidsmiljø og sikkerhet			1 068 325 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Kontantytelser				
660	Krigspensjon			
	70 Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>		86 000 000	
	71 Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>		215 000 000	301 000 000
664	Pensjonstrygden for sjømenn			
	70 Tilskudd		83 000 000	83 000 000
666	Avtalefestet pensjon (AFP)			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		1 930 000 000	1 930 000 000
667	Supplerende stønad til personer over 67 år			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		325 000 000	325 000 000
	Sum Kontantytelser			2 639 000 000
Statens forretningsdrift				
2470	Statens pensjonskasse			
	24 Driftsresultat			
	1 Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-649 569 000		
	2 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	461 105 000		
	3 Avskrivninger	125 374 000		
	4 Renter av statens kapital	2 884 000		
	5 Til investeringsformål	38 070 000	-22 136 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		53 012 000	30 876 000
	Sum Statens forretningsdrift			30 876 000
Arbeidsliv				
2541	Dagpenger			
	70 Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>		16 300 000 000	16 300 000 000
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.			
	70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>		975 000 000	975 000 000
	Sum Arbeidsliv			17 275 000 000
Sosiale formål				
2620	Stønad til enslig mor eller far			
	70 Overgangsstonad, <i>overslagsbevilgning</i>		2 510 000 000	
	72 Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>		295 000 000	
	73 Utdanningsstonad		42 000 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	200 000	
	76	Bidragforskott	715 000 000	3 562 200 000
2650		Sykepenger		
	70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	36 630 000 000	
	71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 400 000 000	
	72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	750 000 000	
	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	323 656 000	
	75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	2 040 000 000	41 143 656 000
2651		Arbeidsavklaringspenger		
	70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 510 000 000	
	71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	295 000 000	
	72	Legeerklæringer	415 000 000	35 220 000 000
2655		Uførhet		
	70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	83 810 000 000	
	75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	100 000 000	
	76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	43 000 000	83 953 000 000
2661		Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.		
	70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 867 000 000	
	71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 632 000 000	
	73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	133 000 000	
	74	Tilskudd til biler	709 500 000	
	75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 918 700 000	
	76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	271 200 000	
	77	Ortopediske hjelpemidler	1 305 000 000	
	78	Høreapparater	700 000 000	
	79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	47 740 000	9 584 140 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
2670	Alderdom			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	71 690 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	136 720 000 000	
	72	Inntektpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	615 000 000	
	73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 860 000 000	214 885 000 000
2680	Etterlatte			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 140 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	860 000 000	
	72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	88 000 000	
	74	Utdanningsstønad	400 000	
	75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	5 830 000	2 094 230 000
2686	Stønad ved gravferd			
	70	Stønad ved gravferd, <i>overslagsbevilgning</i>	181 400 000	181 400 000
		Sum Sosiale formål		390 623 626 000
		Sum departementets utgifter		444 704 360 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeids- og sosialdepartementet				
3605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Administrasjonsvederlag		24 170 000	
	04 Tolketjenester		2 510 000	
	05 Oppdragsinntekter mv.		57 150 000	
	06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag		25 150 000	108 980 000
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Gebyrinntekter, lån		28 000 000	
	90 Tilbakebetaling av lån		18 400 000 000	18 428 000 000
3615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Premieinntekter		130 000 000	130 000 000
3616	Gruppelivsforsikring			
	01 Premieinntekter		101 000 000	101 000 000
3634	Arbeidsmarkedstiltak			
	85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak		200 000	200 000
3635	Ventelønn mv.			
	01 Refusjon statlig virksomhet mv.		22 000 000	
	85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn		200 000	22 200 000
3640	Arbeidstilsynet			
	04 Kjemikaliekontroll, gebyrer		6 630 000	
	05 Tvangsmulkt		2 400 000	
	07 Byggesaksbehandling, gebyrer		21 500 000	
	08 Refusjon utgifter regionale verneombud		12 385 000	42 915 000
3642	Petroleumstilsynet			
	02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet		7 130 000	
	03 Gebyr tilsyn		80 980 000	88 110 000
	Sum Arbeids- og sosialdepartementet			18 921 405 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.				
5470	Statens pensjonskasse			
	30 Avsetning til investeringsformål		38 070 000	38 070 000
	Sum Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			38 070 000
Skatter og avgifter				
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet			
	70 Petroleumstilsynet – sektoravgift		85 040 000	85 040 000
	Sum Skatter og avgifter			85 040 000
Renter og utbytte mv.				
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	80 Renter		1 075 000 000	1 075 000 000
	Sum Renter og utbytte mv.			1 075 000 000
Folketrygden				
5701	Diverse inntekter			
	71 Refusjon ved yrkesskade		937 440 000	
	73 Refusjon fra bidragspliktige		250 000 000	
	80 Renter		1 700 000	
	86 Innkreving feilutbetalinger		718 000 000	
	87 Diverse inntekter		35 800 000	
	88 Hjelpemiddelsentraler m.m.		65 000 000	2 007 940 000
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs			
	70 Dividende		220 000 000	220 000 000
5705	Refusjon av dagpenger			
	70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs		30 000 000	
	71 Refusjon av dagpenger for grensarbeidere mv. bosatt i Norge		200 000	30 200 000
	Sum Folketrygden			2 258 140 000
Sum departementets inntekter				22 377 655 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 600 post 01	kap. 3600 post 02
kap. 601 post 21	kap. 3601 post 02
kap. 605 post 01	kap. 3605 postene 01, 04, 05
kap. 605 post 21	kap. 3605 post 02
kap. 621 post 21	kap. 3621 post 02
kap. 640 post 01	kap. 3640 postene 01, 06 og 07
kap. 640 post 21	kap. 3640 post 08
kap. 642 post 01	kap. 3642 postene 06 og 07
kap. 642 post 21	kap. 3642 post 02

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

III

Omdisponeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan:

1. omdisponere inntil 100 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
2. omdisponere inntil 11 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid i forbindelse med forsøket med VTA i kommunal regi.
3. omdisponere inntil 10 prosent av bevilgningen på kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

4. omdisponere et maksimalt beløp fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet på inntil 10 pst. av bevilgningen under kap. 634, post 79.

5. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.

6. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan overskride bevilgningen under kap. 2470 Statens pensjonskasse, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, med inntil 20 mill. kroner mot dekning i reguleringsfondet.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

V

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for

nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
634		Arbeidsmarkedstiltak	
	76	Tiltak for arbeidssøkere	2 916,4 mill. kroner
	77	Varig tilrettelagt arbeid	701,6 mill. kroner

Andre fullmakter

VI

Fullmakt til å ettergi rente- og avdragsfrie lån

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan ettergi rente- og avdragsfrie lån til arbeidsmarkedstiltak for personer med ned-

satt arbeidsevne der dette blir vurdert som nødvendig for å sikre den videre driften.

VII

Fullmakt til nettobudsjettering

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2017 kan nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten,

postene 01, 21 og 45, refusjoner av kommunenes andel av utgifter til opprettelse og drift av NAV-kontorer.

Folketrygden

Andre fullmakter

II

Stortinget samtykker i at med virkning fra 1. januar 2017 skal følgende ytelser i folketrygden gis etter disse satsene¹:

		kroner
1a.	Grunnstønad for ekstrautgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	8 040
1b.	Ved ekstrautgifter utover laveste sats, kan grunnstønaden forhøyes til	12 276
1c.	eller til	16 104
1d.	eller til	23 724
1e.	eller til	32 148
1f.	eller til	40 152
2a-1.	Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 404
2a-2.	Hjelpestønad etter lovens § 6-4 til uføre som må ha tilsyn og pleie ⁴	14 412
2b.	Forhøyet hjelpestønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 824
2c.	eller til	57 648
2d.	eller til	86 472
3.	Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	22 723
4.	Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) ⁵	
	for første barn	46 656
	for to barn	60 888
	for tre og flere barn	68 988

¹ Satsene under 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) gjelder fra 1.1.2016 stønad til barnetilsyn for enslige forsørgere og etterlatte som er i arbeid. Stønaden dekker 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 10/2016

